

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

TÜRKİYE'DEKİ SOMALİLİLERİN GÖÇ SÜRECİNDE TÜRKİYE'Yİ KONUMLANDIRMALARI VE GÖÇ DENEYİMLERİ

Rahime MERCAN SARI

Doktora Tezi

Ankara, 2025

TÜRKİYE'DEKİ SOMALİLİLERİN GÖÇ SÜRECİNDE TÜRKİYE'Yİ
KONUMLANDIRMALARI VE GÖÇ DENEYİMLERİ

Rahime MERCAN SARI

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2025

KABUL VE ONAY

Rahime MERCAN SARI tarafından hazırlanan "Türkiye'deki Somalililerin Göç Sürecinde Türkiye'yi Konumlandırmaları ve Göç Deneyimleri" başlıklı bu çalışma, 24.06.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ (Başkan)

Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ (Danışman)

Prof. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK (Üye)

[Doç. Dr. Sevgi ÇOBAN] (Üye)

[Dr. Öğretim Üyesi, SELEN KOÇAK] (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

14/07/2025

Rahime MERCAN SARI

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Rahime MERCAN SARI

Varlıkları en büyük hazinem olan

Oğlum Fazıl ve Kızım Feray'a ...

TEŞEKKÜR

Büyük bir ilgi ve merakla tamamlamış olduğum bu tez çalışmamda desteğini her daim hissettiğim, çalışmalarımı yakından takip ederek değerli fikirleri ile konuya daha geniş çerçeveden bakmam için ufkumu açan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ'ye hem akademik hem manevi ve sosyal desteği için sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmama yönelik incelemeleri ve kıymetli katkılarından dolayı değerli Tez İzleme Kurulu üyelerim Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ ve Prof. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK hocalarıma ve jüri üyelerime teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın saha araştırması kısmında katılımcılara ulaşmam ve onlarla daha yakından ilişkiler kurmam konusunda gerekli fiziki ve sosyal koşulları sağlayarak çalışmama destek olan Somali derneklerindeki görevlilere ve çalışmamda yer alan Somalili katılımcılara katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca daima yanımda olan ve desteğini benden esirgemeyen, çocuklarımın bakımında bana sonsuz destek vererek sürecimi kolaylaştıran Fatma ve Neriman annelerime, süreçteki anlayışları için Fuat ve İsmail babalarımın teşekkürlerimi sunarım.

Ve en çok da tezimin sabırla yoğrulan, zaman zaman yorgunluk ve umutsuzlukla sınıdığım bu uzun yolculuğunda her düşüşümde beni sevgiyle ayağa kaldıran, içimdeki gücü bana hatırlatan, her daim yanımda olduğunu hissettiren canım eşim Dr. Ömer Faruk SARI'ya; küçücük kalpleriyle büyük bir sabır gösterip, oyun saatlerinden feragat ederek bu sürece sessizce ortak olan ve varlıklarıyla hayatıma neşe, anlam ve umut katan sevgili oğlum Fazıl'a ve güzel kızım Feray'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez, sadece bir akademik emek değil; onların sevgisiyle, sabrıyla ve inancıyla şekillenen bir yaşam yolculuğudur. Kalbimin en derininden, sonsuz teşekkürlerimle bu tezimi çocuklarıma ithaf ediyorum.

Rahime MERCAN SARI

Ankara, 2025

ÖZET

MERCAN SARI, Rahime. *Türkiye'deki Somalililerin Göç Sürecinde Türkiye'yi Konumlandırımları ve Göç Deneyimleri*, Doktora Tezi, Ankara, 2025.

Türkiye'nin özellikle 2000'li yıllarla birlikte Afrika ülkeleri ile hız ve derinlik kazanan ilişkileri Afrika kıtasıyla olan insan hareketliliğini ve dolayısıyla da farklı Afrika ülkelerinin kültürleriyle Türk toplumunun etkileşimini artırmıştır. Afrika ülkeleri ile olan ilişkiler, zaman içinde öğrenci hareketlilikleri ve farklı amaçlarla Türkiye'ye Afrikalı göçmen akışı ile sonuçlanmış ve bu durum Afrika kıtasıyla göç alışverişinde Türkiye'nin kaynak, transit ve hedef ülke olmasına zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda, Afrika'dan Türkiye'ye göç edenler arasında Somali uyruklu olanlar çalışma konusu edilmiştir. Çalışmada farklı hukuki statü ile Türkiye'de bulunan Somali uyruklu göçmenlerin göç deneyimleri ve göç süreçlerinde Türkiye'yi nasıl konumlandırımları ele alınmaktadır. Böyle bir çalışmanın yapılmasında temel amaç, özellikle son yıllarda Ankara'da Somali uyruklu göçmenlerin sayısında artış olması ve bu yoğun göçün nedeninin belirlenmek istenmesidir. Çalışmadaki bir diğer amaç Türkiye'deki Somalili göçmenlerin göç deneyiminde Türkiye'ye yönelik görüşlerini ve onların göç sürecinde Türkiye'yi konumlandırma biçimlerini belirlemek ve göç sürecine destek olan sosyal ağlar ile sermayeleri tespit etmektir. Aynı zamanda Türkiye'deki Somalililerin Türk toplumu ile olan temasları, Türkiye'de kültürel değerlerini sürdürebilme durumları, karşılaştıkları sorunlar ve genel olarak Türkiye'den memnun olma durumları tespit edilerek Türk-Somali etkileşimi hakkında bir genel çerçeve çizilmesi amaçlanmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda Somalililerin göç deneyimi, Türkiye'deki yaşamları, geleceğe yönelik düşünceleri ve göç sürecinde Türkiye'yi konumlandırımlarına yönelik derinlemesine analiz yapılması hedeflendiğinden çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma evreni Somalili göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı illerden biri olan Ankara'dır. Çalışmada olasılıklı olmayan örnekleme tekniklerinden amaçlı ve kartopu örnekleme tekniği ile belirlenen 10'u kadın 16'sı erkek toplam 26 Somalili göçmenle görüşülmüştür. Çalışmada nitel verilerin geçerlik ve güvenilirlik sorununun ortadan kaldırılması amacıyla MAXQDA12 programı kullanılmış ve tema analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler literatürdeki verilerle ilişkilendirilerek benzerlik ve farklılıklar noktasında kuramsal değerlendirmeler yapılarak ve mevcut durum ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Göç, Transit Göç, Sosyal Ağlar, Sermaye, Somali, Geri Dönüş Göçü, Afrika

ABSTRACT

MERCAN SARI, Rahime. *Positioning of Turkey by The Somalians in Turkey in the course of Migration and Their Migration Experiences*, Doctoral Thesis, Ankara, 2025.

Turkey's relations with African countries, which have gained momentum and depth, especially since the 2000s, have increased human mobility with the African continent and, consequently, the interaction between Turkish society and the cultures of different African countries. Relations with African countries have resulted in student mobility and the influx of African migrants to Turkey for various purposes over time, laying the groundwork for Turkey to become a source, transit, and destination country in migration exchanges with the African continent. In this context, Somali nationals among those who have migrated from Africa to Turkey are determined as the subject of this thesis. The study examines the migration experiences of Somali immigrants in Turkey with different legal statuses and how they position Turkey in their migration processes. The main purpose of such thesis is to determine the reasons for preferring Turkey, especially given the increase in the number of Somali immigrants in Ankara in recent years. Another objective of this thesis is to determine the views of Somali migrants in Turkey regarding their migration experience and how they position Turkey in their migration processes, as well as to identify the support mechanisms available during the migration process. Additionally, the thesis aims to identify the factors that facilitate and complicate their lives in Turkey, as well as the effects of these factors on their interactions with Turkish society, thereby providing a general framework for Turkish-Somali interaction.

In line with these objectives, qualitative research method has been used in the thesis, as the aim was to conduct an in-depth analysis of Somalis' migration experience, their lives in Turkey, their thoughts about the future, and how they position Turkey in the migration process. The target population of the study is Ankara, one of the provinces where Somali migrants live in large numbers. In the study, 26 Somali migrants, 10 women and 16 men, were interviewed using purposive and snowball sampling techniques, which are non-probability sampling techniques. In order to eliminate the validity and reliability questions regarding the qualitative data, the MAXQDA20 program was used and a thematic descriptive analysis was performed. The obtained data were related to the data in the literature, and theoretical evaluations were made in terms of similarities and differences, and the current situation was revealed.

Key Words

Migration, Transit Migration, Social Networks, Capital, Somalia, Return Migration, Africa

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ	xiii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM:ARAŞTIRMANIN KONUSU, KAPSAMI ve YÖNTEMİ	4
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ	4
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	7
1.2.1. Araştırmanın Problem Cümleleri	8
1.2.2. Araştırmanın Evreni ve Katılımcıların Belirlenmesi	9
1.2.3. Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Süreci.....	11
1.2.4. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler.....	14
2. BÖLÜM:ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ve KURAMSAL TEMELLERİ	15
2.1. GÖÇE VE GÖÇ TÜRLERİNE İLİŞKİN KAVRAMLAR	15
2.2. GÖÇ KURAMLARI	18
2.2.1. Göç Sistemleri Yaklaşımı (1970).....	21
2.2.2. Yeni Ekonomi Kuramı (1985)	22
2.2.3. Ağ Kuramı (1987).....	23
2.2.4. Sosyal Sermaye Kuramı (1997)	28
2.2.5. Kesişen (Araya Giren) Fırsatlar Kuramı (1940)	33
2.2.6. Neoklasik Mikro Kuram (1962).....	34
2.2.7. İtme-Çekme Kuramı (1966).....	35
2.3. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL MODELİ.....	40
3. BÖLÜM:SOMALİ- TÜRKİYE İLİŞKİLERİ VE GÖÇ SÜRECİ	42
3.1. AFRİKA KITASI VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER	42

3.1.1.	Afrika Kıtası: Konum, Coğrafya, Ekonomik, Siyasi ve Sosyal Yapı	42
3.1.2.	Afrika Kıtasından Göç Hareketleri	48
3.2.	SOMALİ COĞRAFYASI VE TÜRKİYE-SOMALİ İLİŞKİLERİ.....	53
3.2.1.	Somali Federal Cumhuriyeti: Konum, Coğrafya, İklim, Ekonomik, Siyasi ve Sosyal Yapı	53
3.2.2.	Somali'den Göç Hareketleri ve Somali Diasporası	73
3.2.3.	Somali- Türkiye İlişkileri.....	89
4.	BÖLÜM:SOMALİLİLERİN TÜRKİYE'YE GÖÇ SÜRECİ VE TEMEL DİNAMİKLER.....	94
4.1.	SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER.....	95
4.2.	SOMALİ'DEN/ÜLKELERİNDEN GÖÇ ETME NEDENLERİ.....	107
4.3.	TÜRKİYE ÖNCESİ GÖÇ GEÇMİŞİ VE TÜRKİYE'YE GÖÇ İLİŞKİSİ.....	111
4.3.1.	Göçe Kaynaklık Eden Ülke.....	111
4.3.2.	Türkiye Öncesi Göç Deneyimi	112
4.4.	TÜRKİYE'Yİ TERCİH ETME NEDENLERİ ve TÜRKİYE'YE GÖÇ SÜREÇLERİ	117
4.4.1.	Türkiye'yi Tercih Etme Nedenleri.....	117
4.4.1.1.	Eğitim ve Akademik Fırsatlar	119
4.4.1.2.	Sosyal İlişki ve Ağlar	123
4.4.1.3.	Ekonomik ve Sosyal İmkânlar	125
4.4.1.4.	Dini ve Kültürel Benzerlik	131
4.4.1.5.	Transit Göç Hedefi ve Türkiye'yi Merak Etme ve Gezme İsteği	132
4.4.2.	Türkiye'ye Göç Etme Süreçleri	134
4.5.	TÜRKİYE'YE GÖÇ ETMELERİNDE ETKİLİ OLAN DESTEK MEKANİZMALARI	140
4.5.1.	Türkiye'ye Göç Etmeye Karar Verme Aşamasında Yönlendirme/Teşvik/Destek Sağlayan Sosyal Ağlar	141
4.5.2.	Türkiye'ye Geldikten Sonra Yönlendirme/Teşvik/Destek Sağlayan Sosyal Ağlar.....	144
5.	BÖLÜM:SOMALİLİLERİN TÜRKİYE'DEKİ DENEYİMLERİ VE GELECEK PLANLARI.....	148
5.1.	TÜRKİYE'DEKİ YAŞAMI KOLAYLAŞTIRAN FAKTÖRLER-AVANTAJLAR.....	149
5.1.1.	Kültür ve İnanç.....	149
5.1.2.	Türkiye'nin Gelişmişlik Düzeyi.....	155

5.1.2.1.	Eğitim.....	156
5.1.2.2.	Yönetim ve Güvenlik	158
5.1.2.3.	Sağlık	161
5.1.2.4.	Entelektüel Gelişmişlik	162
5.1.2.5.	Rekrasyon Faaliyetleri	163
5.1.2.6.	Çalışma Hayatı ve Ekonomi.....	164
5.2.	TÜRKİYE’DEKİ YAŞAMI ZORLAŞTIRAN FAKTÖRLER/DEZAVANTAJLAR.....	167
5.2.1.	Entegrasyon Zorlukları	167
5.2.1.1.	Dini ve Kültürel Farklılıklar	168
5.2.1.2.	Dil Bariyeri	172
5.2.1.3.	Bilgilendirilme Eksikliği ve Yalnızlık Hissi	173
5.2.2.	Ekonomik Zorluklar ve Çalışma Hayatı	175
5.2.3.	Yabancılık ve Yabancılar Yönelik Tutum.....	180
5.2.4.	Hukuki Zorluklar.....	183
5.2.5.	Eğitimde Zorluklar	184
5.2.6.	Yaşam Koşullarındaki Zorluklar.....	187
5.3.	TÜRK TOPLUMU İLE İLETİŞİM- ETKİLEŞİM VE YARDIMLAŞMA-DAYANIŞMA.....	188
5.3.1.	Türkiye Gündeminin Takibi.....	189
5.3.2.	İletişim- Etkileşim ve Yardımlaşma-Dayanışma	191
5.4.	SOMALİLİLERLE İLETİŞİM- ETKİLEŞİM VE YARDIMLAŞMA-DAYANIŞMA.....	194
5.4.1.	Ülkesinin Gündemini Takip.....	195
5.4.2.	İletişim ve Etkileşim	195
5.4.3.	Yardımlaşma ve Dayanışma	200
5.5.	GÖÇ SÜRECİNDE HEDEF ÜLKE NİYETLERİ ve GELECEK PLANLARI	210
5.5.1.	Hedef Ülke Niyetleri	211
5.5.2.	Gelecek Planları	214
5.5.2.1.	Türkiye’de Kalma	214
5.5.2.2.	Tersine Göç	217
5.5.2.3.	Transit Göç.....	222
SONUÇ ve TARTIŞMA		227
KAYNAKÇA.....		237

EK 1. MÜLAKAT SORULARI.....	270
EK 2. ORİJİNALLIK RAPORU.....	272
EK 3. ETİK KURUL İZNİ.....	274
ÖZGEÇMİŞ.....	275

KISALTMALAR DİZİNİ

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

CIA: Central Intelligence Agency (ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı)

CTF: Combined Task Force

DEİK: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu

DRC: Danish Refugee Council

FRA: European Union Agency for Fundamental Rights

FSI: Fragile State Index

GİB: Göç İdaresi Başkanlığı

HRW: Human Rights Watch

IMF: International Monetary Fund

IOM: International Organisation For Migration

İMMİB: İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri

MOD: Mareehaan, Ogadeni ve Dulbahante

MOPIED: Ministry The Ministry of National Planning, Investment and Economic Development

NATO: North Atlantic Treaty Organization

ORR: Office of the Refugee Resettlement

SDCEÖB: Somali Demokratik Cumhuriyeti Eğitim ve Öğretim Bakanlığı

SFC: Somali Federal Constitution

TCCB: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNDESA: United Nations the Department of Economic and Social Affairs

UNDGCAM: United Nations Department for General Assembly and Conference Management

UNDP: United Nations Development Programme

UNEP: United Nations Environment Programme

UN-HABITAT: United Nations Habitat

UNHRC: United Nations General Assembly Human Rights Council

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

UNSTATS: United Nations Statistical Division

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Katılımcılara Ait Bilgiler	9
Tablo 2: Katılımcıların Cinsiyet, Yaş, Eğitim Durumu ve Dil Bilme Düzeyleri Dağılımları	95
Tablo 3: Katılımcıların Medeni Durumları, Eş bilgileri ve Ebeveyn Evlilikleri	99
Tablo 4: Katılımcıların Doğum Yeri, Vatandaşlık Ülkesi, Türkiye’deki Hukuki Statü ve Kabile/Klan Bilgileri	104

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1: Afrika Kıtası	43
Görsel 2:Sahra-altı Afrika Ülkeleri.....	47
Görsel 3:İnsani Gelişmişlik Endeksi Sıcaklık Haritası.....	49
Görsel 4: Afrika'ya, Afrika içinde ve Afrika'dan göç edenler, 1990–2020	50
Görsel 5: Temel Uluslararası Göç Rotaları	51
Görsel 6: Afrika Boynuzu	54
Görsel 7: Ogaden Bölgesi	57
Görsel 8: Somali'deki Nüfus Yoğunluğu	64
Görsel 9: Somali'deki Kabilelerin Yüzdelik Dağılımı	65
Görsel 10: Somali'deki Kabilelerin Coğrafi Dağılımı.....	66
Görsel 11: Somali Kabileleri Soyağacı.....	67
Görsel 12: Somali'deki Ekonomik Faaliyetler	70
Görsel 13: Tahriib Göçü Rotası.....	79
Görsel 14: Akdeniz'e Ulaşım için Göçmenlerin Takip Ettiği Kara ve Deniz Rotaları	81

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Somalililerin Türkiye'ye Göç Süreci ve Deneyimleri	94
Şekil 2. Somalililerin Ülkelerinden Göç Etme Nedenleri	109
Şekil 3: Kaynak Ülke ve Türkiye Öncesi Göç Deneyimi	111
Şekil 4: Türkiye'ye Öncesinde Göç Deneyimi Bulunan Katılımcıların Göç Sebepleri ve Gittikleri Ülkeler	113
Şekil 5: Somalililerin Türkiye'yi Tercih Etme Nedenleri ve Göç Süreçleri.....	117
Şekil 6:Somalililerin Türkiye'yi Tercih Etme Nedenleri.....	118
Şekil 7: Eğitim Alacak Kişi ve Eğitim Düzeyi	119
Şekil 8:Türkiye'deki Eğitimi Çekici Kılan Özellikler.....	120
Şekil 9:Somalililerin Türkiye'yi Tercih Etmelerinde Etkili Olan Sosyal İlişkileri ve Ağları	124
Şekil 10:Somalililerin Türkiye'yi Tercih Etmelerinde Etkili Olan Ekonomik ve Sosyal İmkânlar	126
Şekil 11:Somalililerin Türkiye'ye Göç Etme Süreçleri.....	134
Şekil 12:Türkiye'ye Göç Etme Sürecinde Etkili Olan Destek Mekanizmaları	140
Şekil 13:Türkiye'ye Göç Etmeye Karar Verme Aşamasında Etkili Olan Destek Mekanizmaları	141
Şekil 14:Türkiye'ye Göç Sonrasında Etkili Olan Destek Mekanizmaları	144
Şekil 15:Türkiye'deki Deneyimleri ve Türkiye'ye Yönelik Gelecek Planları	148
Şekil 16:Türkiye'deki Yaşamı Kolaylaştıran Faktörler/Avantajlar	149
Şekil 17:Türkiye'deki Toplumsal ve Kültürel Yapıya ilişkin Kolaylaştırıcı Faktörler/Avantajlar	150
Şekil 18:Türkiye'nin Gelişmişlik Düzeyine İlişkin Kolaylaştırıcı Faktörler/Avantajlar ..	155
Şekil 19:Türkiye'nin Eğitimine İlişkin Kolaylaştırıcı Faktörler/Avantajlar.....	156
Şekil 20:Yönetim ve Güvenliğe İlişkin Kolaylaştırıcı Faktörler/Avantajlar	159
Şekil 21:Sağlık Hizmetlerine İlişkin Kolaylaştırıcı Faktörler/Avantajlar	161
Şekil 22:Çalışma Hayatı ve Ekonomik Duruma İlişkin Kolaylaştırıcı Faktörler/Avantajlar	164
Şekil 23:Türkiye'deki Yaşamı Zorlaştıran Faktörler/ Dezavantajlar	167
Şekil 24:Entegrasyona İlişkin Zorluklar.....	167
Şekil 25: Kültürel Farklılıklara İlişkin Zorluklar.....	169
Şekil 26:Çalışma ve Ekonomik Zorluklar	175
Şekil 27:Yabancılık ve Yabancılarla Yönelik Tutum	180
Şekil 28:Hukuki Zorluklar	183
Şekil 29: Eğitimde Zorluklar	185
Şekil 30:Yaşam Koşullarındaki Zorluklar	187
Şekil 31:Türk Toplumunu ile İletişim- Etkileşim ve Dayanışma-Yardımlaşma	189
Şekil 32:Türkiye Gündeminin Takibi	189
Şekil 33:Türk Toplumuyla İletişim-Etkileşim ve Yardımlaşma-Dayanışma	191
Şekil 34: Somalililerle İletişim-Etkileşim ve Yardımlaşma-Dayanışma.....	194
Şekil 35:Türkiye'deki Somalililerle İletişim-Etkileşim.....	196
Şekil 36:Ülkesindeki Somalililerle iletişim.....	198

Şekil 37: Ülkesi Dışındaki Somalililerle iletişim	199
Şekil 38: Somalililerle Yardımlaşma- Dayanışma.....	201
Şekil 39: Ülkesindeki Aile ve Akrabalarla Yardımlaşma-Dayanışma	205
Şekil 40: Ülkesi Dışındaki Aile ve Akrabalarla Yardımlaşma-Dayanışma	207
Şekil 41: Gelecek Planları	214
Şekil 42: Türkiye’de Kalmak İsteme Nedenleri	215
Şekil 43: Türkiye’de Kalmak İstememe Nedenleri	216
Şekil 44: Kaynak Ülkesine Geri Dönmeyi İsteme Nedenleri.....	218
Şekil 45: Kaynak Ülkesine Geri Dönmeyi İstememe Nedenleri.....	220
Şekil 46: Farklı bir Müslüman Ülkeye Gitmek İstememe Nedenleri	223
Şekil 47: Avrupa/Amerika’ya Gitmek İsteme Nedenleri	224
Şekil 48: Avrupa/Amerika’ya Gitmek İstememe Nedenleri	225

GİRİŞ

Uluslararası göç ve göçmenler konusu hem dünyanın hem de Türkiye'nin önemli gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Göç olgusu küreselleşmenin getirdiği imkân ve olanaklarla birlikte, farklı sebeplerle bulundukları yerlerden ayrılmak isteyen veya zorunda kalan uluslararası göçmenler için göç hareketini hem mümkün kılıcı hem de kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olmuştur. Bu anlamda küreselleşme süreci öncesinde sınırlı miktarda ve daha kısa mesafeler arasında gerçekleşen göç hareketleri küreselleşmenin beraberinde getirdiği ulaşım ve iletişim alanındaki teknolojik ilerlemelerle birlikte hem hız kazanmış hem de kıtalar arası boyutlara ulaşmıştır. 2000-2020 yılları arasında uluslararası göçmen miktarındaki hızlı artışa ilişkin istatistikler de küreselleşmenin uluslararası göçe ivme kazandırdığını kanıtlar niteliktedir. Birleşmiş Milletler resmi rakamlarına göre (United Nations the Department of Economic and Social Affairs [UNDESA], 2020); dünya çapındaki uluslararası göçmen sayısı yıllık ortalama %2,4 artarak 2000'de 173 milyon, 2005'te 191 milyon, 2010'da 220 milyon, 2015'te 248 milyon, 2020'de 281 milyon ve 2024 yılında 304 milyon (UNDESA, 2025) olarak belirlenmiştir. 2019 yılı sonrasında küresel çapta bir krize sebep olan COVID 19 pandemisi ulusal ve uluslararası seyahat kısıtlamalarına ve ekonomik sorunlara sebep olmasına rağmen 2019-2022 yılları arasında tahmin edilenin aksine uluslararası göçmen sayısında iklim, afet ve çatışma kaynaklı yerinden edilmelerle birlikte beklenmeyen bir artışa da sebep olmuştur (International Organization for Migration [IOM], 2021, s. 2).

Bu çerçevede Türkiye, özellikle son 10 yılı aşkın süredir dünyadaki mevcut uluslararası göçmen kitlesinin azımsanmayacak boyutuyla temas etmektedir ve bu durum mevcut istatistiklere de yansımıştır. Birleşmiş Milletler Dünya Göç Raporu verilerine göre (IOM, 2021, s. 46); Türkiye, 6 milyondan fazla uluslararası göçmene ev sahipliği yaparak dünyada en fazla göçmen kabul eden 20 ülke arasında 12. sırada yer almış ve yerinden edilmelerden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Aynı zamanda 3,6 milyondan fazla Suriyeliye ev sahipliği yapmasıyla da dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiştir (IOM, 2024a, s. 44). Bu anlamda Türkiye kuruluşundan itibaren hem jeopolitik konumu hem de sosyolojik yapısı itibarıyla diğer ülkelerle göç alışverişinde dinamik bir yapıya sahip olmuştur. Türkiye, göçmenler nezdinde göç sürecindeki beklentiler ve hedefler doğrultusunda ya transit ya da hedef ülke olarak

konumlandırılmış ve bu durum hem ev sahibi hem de göçmen topluma birçok boyutta etki etmiştir.

Türkiye'ye farklı coğrafyalardan farklı amaçlarla göç etmiş ve şu anda farklı hukuki statülerle Türkiye'de yaşayan göçmenlerin çoğunluğu Suriye, İran, Irak, Afganistan, Özbekistan, Türkmenistan kaynaklı göçmenler olduğu gibi; sayıları net olarak bilinmese de Afrika ülkelerinin birçoğu gibi iklim ve çatışma kaynaklı yerinden edilmelerden olumsuz etkilenen Somalili göçmenler de Türkiye'de sayısal çoğunluğu göz ardı edilemeyecek göçmen gruplar arasında yer almaktadır. Somali uyruklu olup farklı ülke vatandaşlıklarına sahip olanlar ile doğrudan Somali'den göç eden Somalililer bu çalışma kapsamında göç deneyimleri ve Türkiye'yi göç süreçlerinde konumlandırma şekilleri bakımından konu edinilmektedir.

Somalili göçmenlerin genel olarak Türkiye'de öğrenci ikameti izniyle bulunduğu (Göç İdaresi Başkanlığı [GİB], 2022) görülmesine rağmen; hem Ankara hem de İstanbul'da yaklaşık 20 bin Somalili göçmenin farklı ikamet türlerinde Türkiye'de bulunduğu belirlenmiştir (GİB, 2021) . Bu göçmenlerin özellikle son dönemlerde Türkiye'yi tercih etme nedenlerinin ve kalıcı veya geçici olma durumlarının belirlenmesinin yanında; Türkiye'de yaşanan süreçte Türk toplumuyla ve diğer göçmen gruplarıyla iletişim ve etkileşimleri, sosyal ve kültürel yaşamlarına bu temasın etkisi gibi durumların da belirlenmesi hem mikro hem de makro boyutta toplumsal yaşam ve süreklilik için kritik bir öneme sahiptir. Bu önem göz önünde bulundurularak derinlemesine bir araştırma yapılmak istendiği için çalışma kuramsal ve uygulamalı olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Kavramsal ve kuramsal boyutta göç kavramına ve göçe ilişkin kuramlara, Türkiye-Afrika açılımına ve Somali ilişkilerine derinlemesine yer verilmektedir. Göç olgusu kuramsal olarak ele alındıktan sonra Somalili göçmenlerin Türkiye'ye yönelik göç hareketlerini, deneyimlerini, mevcut durumlarını ve gelecek planlarını belirlemek amacıyla yapılan derinlemesine görüşmelerin bulgularına yer verilmektedir. Bu plan çerçevesinde araştırma planı şu şekildedir:

Çalışmanın **birinci** bölümünde; araştırma konusu, temel problematiği ve gerekçesi, çalışmanın amacı ve önemi detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Ayrıca bu bölümde araştırmanın yöntemine, katılımcıların belirlenmesine, veri toplama sürecine, sahada karşılaşılan sorunlara, sınırlılıklara ve araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğine ilişkin

bilgilere yer verilmektedir. Çalışmanın **ikinci** bölümünde; göçe ve göçmenliğe yönelik kavramlara, yaklaşımlara ve araştırmanın kuramsal modeline yer verilmektedir.

Çalışmanın **üçüncü** bölümünde; Afrika kıtasının genel durumuna, Türkiye ve Afrika ilişkilerinin geçmişine, Afrika kıtasından göç hareketlerine, Somali coğrafyasına, Somali-Türkiye ilişkilerine ve Somali'den hem farklı ülkelere hem de Türkiye'ye yönelik göçlere yer verilmektedir. Saha çalışmasından elde edilen bulguların analizinin yer aldığı çalışmanın **dördüncü** bölümünde; Türkiye'deki Somalililerin demografik bilgilerine, Somali'den/ülkelerinden göç etme nedenlerine, Türkiye öncesi göç geçmişlerine ve göç deneyimlerine, Türkiye'ye göç nedenlerine ve göç süreçlerinde etkili olan destek mekanizmalarına yer verilmiştir. Çalışmanın beşinci ve son bölümünde ise; Soamlililerin Türkiye'deki göç deneyimleri, Türkiye'deki yaşamlarını kolaylaştıran ve zorlaştıran faktörler, Türk toplumu ve Somalililerle iletişim ve dayanışma ağları ve son olarak göç sürecinde hedef ülke niyetleri ile gelecek planları ele alınmıştır. Çalışmanın **sonuç** ve **tartışma** bölümünde; elde edilen veriler hem literatürdeki çalışmalarla benzerlik ve farklılıkları çerçevesinde hem de kuramsal boyutta değerlendirilmekte ve çalışma önerilerle birlikte sonlandırılmaktadır.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU, KAPSAMI ve YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Göç hareketleri ve göçlerin ulusal ve uluslararası etkileri noktasında yaklaşık 30 yıldır yoğun bir süreç içinde bulunan Türkiye, bulunduğu coğrafya itibariyle Asya, Avrupa ve Afrika ülkelerinden ekonomik, sosyal, eğitim, siyasi ve coğrafi koşullar sebebiyle gönüllü veya zorunlu, kısa veya uzun süreli, bireysel veya kitlesel olarak gelen düzenli veya düzensiz göçmene ev sahipliği yapmakta; gelen göçmenlerin Türkiye'ye göç sürecinde bekledikleri ile karşılaştıkları arasındaki ilişkiye göre Türkiye hedef veya transit ülke olarak konumlandırılmaktadır. Türkiye'nin dünya çapında en çok göç alan ülkeler arasında yer alması göçün toplumsal etkileri bağlamında doğru ve etkili politikalarla göç sürecinin yönetilmesi açısından önem arz etmektedir. Özellikle son yıllarda Suriye, İran, Irak, Afganistan, Ukrayna, Libya, Somali gibi ülkelerin içinde bulunduğu koşulların elverişsizliği Türkiye'yi hedef veya transit göç için öncelikli olarak tercih edilecek ülke konumuna getirmiştir. Bu kitlesel göçlerin insanî, ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini, her disiplinden araştırmacı kendi araştırma alanı çerçevesinde yerel, ulusal ve uluslararası bağlamda hem ev sahibi hem de göçmen toplum açısından değerlendiren bilimsel araştırmalar yaparak, göç ve göçe ilişkin sorunları tespit ederek çözüme yönelik politikaların oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

Türkiye'nin sayısal olarak en büyük göçmen grubunu oluşturan Suriyelilerin kitlesel olarak göç etmeleri hem diğer göçmenlerden daha farklı hukuki statüde değerlendirilmelerinde hem de son 10 yıllık süreçte Suriyeli nüfus ile Türk toplumu arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel etkileşiminin ve sorunlarının ön planda olduğu çalışmaların (Bozkurt, 2020; Cantürk, 2020; Çatak, 2018; Uzun, 2019) alan yazına hâkim olmasında temel belirleyici olmuştur. Suriyeli kitlesel göçünün akabinde Irak ve Afganistan'daki siyasi ve sosyal iç karışıklar bu bölgelerden can güvenliği sebebiyle göç eden, yerinden edilmiş göçmenlerin de Türkiye'ye yönelmesine sebep olmuş ve bu anlamda da Suriyelilere yönelik yapılan bilimsel çalışmalara benzer araştırmalar (Mercan Sarı, 2018; Tepe, 2021) bu ülke grupları için de gerçekleştirilmiştir. Ancak son birkaç yılda özellikle İstanbul ve Ankara'da Somalili göçmenlerin nüfusunda sayısal olarak

ciddi bir artış (GİB, 2021) yaşandığı belirlenmiş ve mevcut literatürün bu göçü büyük ölçüde eğitim odaklı nedenlerle açıklaması ve ekonomik, sosyal, siyasi ve dini gibi eğitim dışı göç nedenleri yeterince ele alınmaması, Somalili göçmenlerin göç süreçleri, bireysel motivasyonları ve Türkiye’de kalma ya da başka bir ülkeye geçme/göçmen statüsünü değiştirme gibi niyetlerine dair yeterli sayıda akademik çalışmanın bulunmaması Somalili göçmenlerin deneyimlerinin çok boyutlu ve derinlemesine analiz edilmesine yönelik bir gereksinimi meydana getirmiştir. Bu çerçevede Türkiye’deki Somalililerin göç deneyimlerinin bu çalışma için araştırma konusu olarak seçilmesine zemin oluşturmuştur.

Küreselleşme ile göçün hızı, yönü ve maliyetindeki değişimler uluslararası yapılan iş birlikleri ve anlaşmalarla birlikte Afrika ülkelerindeki göçmenlerin kıta dışı ülkelere göç etmesinde etkili olduğu gibi; Afrika ve Avrupa ülkeleri arasında bir köprü konumunda olan Türkiye’nin Afrika kaynaklı göçlerden etkilenmesini de kaçınılmaz kılmıştır. Gelen göçmenlerin Türkiye’yi hedef veya bir geçiş ülkesi olarak görmesi hem göçmenlerin kaynak ülkesinin hem de gitmek istedikleri ülkelerin Türkiye ile olan sosyal, siyasi, ekonomik ve hukuki ilişkilerini doğrudan etkilemektedir. Afrika ülkelerinin ülke içi durumların ve Türkiye ile gerçekleştirilen uluslararası açılımların etkisi ile göçmenlerin Afrika ülkelerinden ve özellikle iç karışıklıklardan ve iklim koşullarından olumsuz etkilenen Somali’den Türkiye’ye ve diğer ülkelere göç etmesinde etkili olmuştur.

Literatürde hem çeşitli kaynak ülke göçmenlerine (Adiller, 2016; Çağırkan, 2020; Çavuşoğlu, 1999; Körükmez, 2012) hem de Afrika ülkelerinden gelen göçmenlere yönelik yapılmış çalışmalar (Bodur, 2020; Mohammed, 2017) bulunmaktadır; fakat Afrika ülkelerinden gelen göçmenlere yönelik yapılmış çalışmaların daha çok uluslararası öğrenci göçü ve bu göçün etkileri (Feleke, 2020; Kılıç, 2020) bağlamında ve çoğunlukla da yabancı uyruklu öğrenciler tarafından (Kisaka, 2018; Murtala, 2021) gerçekleştirildiği görülmektedir. Somalililer özelinde yapılmış çalışmalar incelendiğinde ise yapılan çalışmaların daha çok uluslararası ilişkiler, sağlık (İsmail, 2021) ve eğitim (Avcı, 2019; İpek, 2020; Keklik, 2021) alanında yoğunlaştığı belirlenmiştir.

Sosyolojik bağlamda yapılan çalışmalar incelendiğinde ise 2009’da Gedik tarafından Konya’daki Somalililerin dini ve sosyokültürel yaşamlarının ele alındığı; 2019’da Farah’ın Somalili öğrencilerin kalkınmasında Türk yardımlarının etkisini incelediği; Hatipoğlu’nun (2020) Kütahya’daki Somalili mülteci kadınları göçün kadınlaşması

bağlamında incelediği; İmre'nin (2020) Ankara ve İstanbul'daki Somalilileri sosyokültürel adaptasyon bağlamında incelediği; Bulle'nin (2020) İstanbul'daki Somalili öğrencilerin marka tercihlerini incelediği; Bodur'un (2020) İstanbul'daki Sahraaltı Afrikalılarla yapmış olduğu çalışmada ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarında etnik ağların rolünün incelendiği; Bakal Ali ve Özözen Kahraman'ın (2021) çalışmasında iç çatışma ve savaşlar kaynaklı Suriye'ye göç eden Somalililerin 2011–2013 yılları arasında Suriye'den Türkiye'ye, özel olarak Balıkesir'e zorunlu sebeplerle yeniden göç etmesini incelemesi zorunlu göçe maruz kalan Somalililerin yeniden yerleşim süreçleri ve Türkiye'ye somut uyum deneyimlerinin incelendiği belirlenmiştir. Somalililerin Türkiye'de yoğunlaşması sonrasında literatürde bu konuda yapılan çalışmalar da çeşitlenmiştir.

Ancak çalışmaların daha çok sağlık, eğitim, uluslararası ilişkileri, siyaset ve ekonomi alanında yoğunlaşması, Somalili göçmenlerin Türkiye'deki durumları ve Somalili göçünün Türkiye'deki geleceğinin yeterince ele alınmamasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Somali uyruklu göçmenlerin Türkiye'deki varlığına ve Türkiye'deki göç deneyimlerine yönelik genel nüfus üzerinde yapılan çalışmaların kısıtlı olması bu çalışmanın yapılmasında belirleyici olduğu gibi; bu çalışmanın literatürdeki mevcut sınırlılığın giderilmesine de katkı sağlaması hedeflenmektedir. Mevcut çalışma tamamlandığında; Türkiye'deki Somalililerin Türkiye'de bulunma nedenleri, Türkiye'den önce farklı bir ülkede göç geçmişi varsa bu sürece ilişkin deneyimleri, Türkiye'ye göç kararı vermelerinde etkili olan faktörler, göç yolları, kullandıkları ağlar ve sermayeler tespit edilmiş olacaktır. Somalililerin göç sürecinde Türkiye'yi transit veya hedef ülke olarak konumlandırma biçimleri ve nedenleri, göç öncesindeki beklentileri ve mevcut durumları, Türkiye'deki yaşamları, sivil toplum örgütlenmeleri, sosyal ve kültürel temasları ve aktarım süreçleri ile Türk toplumu ve kültürü ile temasları tespit edilmiş olacaktır. Ayrıca Somalili göçmenlerin Türkiye'deki yaşama ilişkin belirttikleri kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı faktörler ile Türk toplumu ile etkileşim ve entegrasyonunu artırmaya yönelik gerçekleştirilecek uygulamalarda sosyokültürel benzerlik ve farklılıkların göz önünde bulundurulmasına ve bu bağlamda etkili göç politikalarının hazırlanmasına önemli katkı sağlaması beklenmektedir.

Bu bağlamda çalışmada öncelikle son yıllarda Ankara ve İstanbul'da Somali uyruklu göçmenlerin sayısındaki artıştan hareketle, Türkiye'deki Somalili göçünün nedenini belirlemek amaçlanmaktadır. Bunun yanında Türkiye'deki Somalililerin genel profillerinin, hukuki statülerinin, Türkiye'de bulunma nedenleri ile göç öncesindeki yaşamlarının, göçe ilişkin deneyimlerinin, göç ederken kullandıkları sosyal, ekonomik ve kültürel sermayelerinin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca Türkiye'deki sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamlarını kolaylaştıran ve zorlaştıran faktörler, Türk toplumuyla ve Türkiye'deki ve farklı ülkelerdeki Somalililerle iletişim ve dayanışma biçimlerinin, ekonomik ve sosyal yardımlaşmalarının belirlenmesi amaçlanmakta ve son olarak Somalili göçmenlerin göç süreçlerinde hedef ülke niyetleri ve Türkiye'de kalma veya gitme konusundaki gelecek planları hakkında genel bir çerçeve çizilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen bu çalışma Türkiye'de sayıları artan Somalililere yönelik yapılan/yapılacak çalışmalara katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda Somalililerin sosyal, ekonomik ve kültürel entegrasyon süreçlerinin anlaşılmasına, etkili göç yönetim stratejilerinin geliştirilmesine ve farklı coğrafi, dini ve kültürel geçmişten gelen bir topluluğun deneyimlerinin araştırılması, çokkültürlülük ve sosyal uyum politikalarına ışık tutacaktır.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada Türkiye'deki Somalili göçmenlerin göç süreçleri ve göç deneyimleri konu edildiği ve bireylerin göç süreçlerinde Türkiye'yi nasıl konumlandıkları anlaşılacak istendiği ve sürecin bütüncül yaklaşımla derinlemesine anlaşılması çabası güdüldüğü için araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Nitel araştırma yönteminde bireylerin içinde bulundukları koşullar, tarihsel, sosyal ve kültürel bağlamlar çerçevesinde, araştırmacı ve araştırılan etkileşimi ile birlikte değerlendirilmektedir (Kümbetoğlu, 2008, s. 45-47). Çalışmada göçmenlerin anlam dünyası ve bakış açılarından hareketle göç deneyimleri, ilişkileri, etkileşimleri, olayları ve süreçleri; araştırmacının katılımcılarla görüşmesi ve onları gözlemlemesi yoluyla tespit edilmiş ve Somalili göçmenlerin Türkiye'ye göç süreçlerinin ve Türkiye'deki mevcut durumlarının bütüncül bir resmi ortaya koyulmaya çalışmıştır.

Çalışmanın uygulama kısmında Ankara veri toplama alanı olarak seçilmiştir. Saha çalışmasında Türkiye'deki Somalililerin Türkiye'ye göç süreci öncesinde ve

Türkiye’deki yaşamları neticesinde Türkiye’yi hedef ülke olarak mı geçiş ülkesi olarak mı konumlandıkları ve bunun nedenlerinin ne olduğu, Türkiye’de göçü nasıl deneyimledikleri, göç sürecinde kullandıkları ağlar ve sermayeler ile Türkiye’deki Somalililer ve Türk toplumu ile etkileşimleri göçmenlerin anlam dünyalarından ve deneyimlerinden hareketle analiz edilmek istendiği için çalışmada nitel araştırma yönteminin betimleyici tekli vaka analizi modeli kullanılmıştır. Betimleyici durum çalışmasını Creswell (2007) araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış tek veya çoklu vakaları gözlem, görüşme, raporlar vb. veri toplama araçları ile derinlemesine inceleyerek temalara bağlı tanımladığı nitel bir araştırma yaklaşımı olarak tanımlamaktadır. Bu çalışma kapsamında da Somalililer vaka olarak ele alınmış ve derinlemesine analiz edilmiştir.

1.2.1. Araştırmanın Problem Cümleleri

Türkiye’deki Somalili göçmenlerin Türkiye’ye göç sürecinin, Türkiye’deki yaşamlarının, sivil toplum örgütlenmelerinin, kültürel aktarım süreçlerinin ve göçe yardımcı ağların ve kanalların, sosyal, ekonomik ve kültürel sermayelerinin ve göç sürecinde Türkiye’yi konumlandırmalarının konu edildiği bu çalışmanın problem cümleleri şu şekildedir:

1. Somalililer neden Türkiye’ye göç etmektedir?
2. Somalililer göç etme süreçlerinde Türkiye’yi hedef olarak mı transit olarak mı konumlandırmaktadırlar?
 - 2.a. Türkiye’yi hedef ülke olarak görme durumunun altında yatan koşullar nelerdir?
 - 2.b. Türkiye’yi transit ülke olarak görme durumunun altında yatan koşullar nelerdir?
 - 2.c. Ülkeye geri dönme hedefinde ise bunun altında yatan koşullar nelerdir?
3. Somalililerin sosyal, ekonomik ve kültürel sermayelerinin ve göç ağlarının Türkiye’ye göç sürecine etkisi nasıldır?
4. Somalili göçmenler Türkiye’ye göç etmeden önceki göç geçmişleri ile Türkiye’ye göçleri arasındaki süreci nasıl değerlendirmektedirler?
5. Somalili göçmenlerin Türkiye’deki yaşamlarını kolaylaştıran ve zorlaştıran faktörler nelerdir?
6. Somalili göçmenlerin Türk toplumu ile iletişim ve etkileşimleri nasıldır?

7. Türkiye’deki Somalililerin birbiriyle olan iletişimleri ve dayanışma durumları nasıldır ve bunun Türkiye’deki yaşamlarına etkisi nedir?
8. Somalili göçmenlerin gelecek planları ve Türkiye’de kalma durumlarına ilişkin görüşleri nelerdir?

1.2.2. Araştırmanın Evreni ve Katılımcıların Belirlenmesi

Araştırma evrenini Ankara’daki 18 yaş ve üzerinde olan ve en az 1 yıldır Türkiye’de ve özellikle Ankara’da yaşayan Somalililer oluşturmaktadır. Çalışma sahasının Ankara olarak belirlenmesinde Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2020) verilerine göre Ankara’nın önemli göç merkezlerinden biri olması, en fazla Somalili göçmeni barındıran illerin başında gelmesi ve Göç İdaresi gibi göçmenler için önemli kurumların burada olmasından kaynaklı göçmenler için önemli şehirlerden olması belirleyici olmuştur. Çalışmada olasılıklı olmayan örnekleme tekniklerinden amaçlı ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılmıştır. Katılımcılar, uluslararası göçmen öğrenciler dışındaki Somali vatandaşı göçmenlerden veya farklı ülkelerden Türkiye’ye göç etmiş Somalili göçmenler arasından seçilmiş; katılımcıların farklı hukuki statülerden ve Türkiye öncesinde farklı ülkelerde göç deneyimlerinin olmasına dikkat edilerek katılımcı çeşitliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun için Ankara’daki farklı Somali derneklerinden belirlenen kanaat önderlerinin yardımıyla hem sahaya ve göçmenlere yönelik genel bilgiler elde edilmiş hem de katılımcıların bir kısmına kanaat önderleri aracılığıyla ulaşılmaya çalışılmıştır.

Katılımcıların birine/birkaçına ulaşıldıktan sonra diğerlerine kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılmıştır. Göçün cinsiyet üzerindeki etkilerini tespit edebilmek maksadıyla katılımcıların cinsiyet dağılımının yakın olmasına da dikkat edilerek 15 kadın ve 15 erkek olmak üzere 30 kişi ile çalışma yapılması planlanmıştır. Ancak ulaşılan katılımcıların görüşmelerinde ifadelerin tekrar etmeye başlaması ve veri doyumuna ulaşılması sebebiyle 15’i erkek ve 11’i kadın olmak üzere çalışmadaki katılımcı sayısı 26 kişi ile sonlandırılmıştır. Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcılara Ait Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Eğitim Durumu	Kaynak Ülke	Medeni Durumu	Çalışma Durumu	TR’deki Mesleği	TR’ye geliş
Erkek Katılımcı 1	53 Yaş	Yüksek Lisans	Suudi Arabistan	Evli	Çalışıyor	İşletmeci	2017

Erkek Katılımcı 2	41 Yaş	Lise	Somali	Eşinden ayrılmış	Çalışmıyor	-	2017
Erkek Katılımcı 3	32 Yaş	Yüksek Lisans	Etiyopya	Bekâr	Çalışıyor	İşletmeci	2011
Erkek Katılımcı 4	30 Yaş	Lisans	Somali	Evli	Çalışıyor	Danışman/ Tercüman	2011
Erkek Katılımcı 5	27 Yaş	Lisans	Somali	Bekâr	Çalışıyor	İşletmeci	2011
Erkek Katılımcı 6	33 Yaş	Lise	Somali	Evli	Çalışmıyor	-	2017
Erkek Katılımcı 7	27 Yaş	Lise	Somali	Bekâr	Çalışıyor	Danışman/ Tercüman	2015
Erkek Katılımcı 8	31 Yaş	Yüksek Lisans	Somali	Evli	Çalışıyor	İşletmeci	2011
Erkek Katılımcı 9	28 Yaş	Lisans	Somali	Bekâr	Çalışıyor	İşletmeci	2012
Erkek Katılımcı 10	22 Yaş	Lise	Somali	Bekâr	Çalışıyor	Garson	2019
Erkek Katılımcı 11	23 Yaş	Lisans	Somali	Bekâr	Çalışmıyor	-	2022
Erkek Katılımcı 12	35 Yaş	Doktora	Somali	Evli	Çalışıyor	Dernek Yöneticisi	2018
Erkek Katılımcı 13	32 Yaş	Lisans	Somali	Evli	Çalışıyor	Dernek Yöneticisi	2011
Erkek Katılımcı 14	30 Yaş	Yüksek Lisans	Somali	Evli	Çalışmıyor	-	2021
Erkek Katılımcı 15	30 Yaş	Yüksek Lisans	Somali	Bekâr	Çalışıyor	Danışman/ Tercüman	2015
Kadın Katılımcı 1	29 Yaş	Yüksek Lisans	Somali	Evli	Çalışmıyor	-	2011
Kadın Katılımcı 2	41 Yaş	Lise	Suudi Arabistan	Evli	Çalışmıyor	-	2017

Kadın Katılımcı 3	27 Yaş	Lisans	Somali	Evli	Çalışmıyor	-	2021
Kadın Katılımcı 4	26 Yaş	Lise	Somali	Nişanlı	Çalışmıyor	-	2021
Kadın Katılımcı 5	24 Yaş	Lisans	Suudi Arabistan	Evli	Çalışmıyor	-	2017
Kadın Katılımcı 6	30 Yaş	Ortaokul	Suudi Arabistan	Bekâr	Çalışmıyor	-	2021
Kadın Katılımcı 7	60 Yaş	Ortaokul	Suudi Arabistan	Evli	Çalışmıyor	-	2017
Kadın Katılımcı 8	24 Yaş	Yüksek Lisans	Somali	Evli	Çalışıyor	Danışman/ Tercüman	2011
Kadın Katılımcı 9	28 Yaş	Yüksek Lisans	Somali	Bekâr	Çalışıyor	Kambiyo Görevlisi	2011
Kadın Katılımcı 10	27 Yaş	Lisans	Somali	Bekâr	Çalışmıyor	-	2021
Kadın Katılımcı 11	35 Yaş	Lisans	Somali	Eşinden ayrılmış	Çalışıyor	Serbest meslek- Kargocu- Pastacı	2015

1.2.3. Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Süreci

Saha araştırmasında veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki mülakat soruları literatürden elde edilen kuramsal bilgi birikimi ve çalışmanın amaçları doğrultusunda hazırlanmış ve bireylerle derinlemesine görüşmeler için bireysel mülakatlar yapılmıştır. Hem katılımcıların belirlenebilmesi hem de soru formundaki eksikliklerin tespiti için Ankara'daki Somali derneklerinden ve Somalili işletme sahibi tanınmış kişilerden görüş alınmış; bu görüşler çerçevesinde soru formunda gerekli düzenlemeler yapılarak bu kişilerin yönlendirdiği kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonuna etik izin başvurusunda bulunulmuştur. Hacettepe Üniversitesinden 17.10.2022 tarih ve E-35853172-300-00002458324 sayılı karar ile alınan etik kurul izni ile birlikte Ankara'daki Somalili göçmenlerden araştırma kapsamında veri toplanabilmesi için Göç İdaresi Genel

Müdürlüğünden izin talep edilmiş ve 02.01.2023 tarih ve E62103649000135776 sayılı izin kararı ile sahadan görüşme verileri toplanmıştır.

Çalışmanın geçerlik ve güvenirliğinin sağlanmasına özellikle dikkat edilmiştir. Bir araştırmanın geçerliği araştırma sonuçlarının doğrulanabilir olması ve araştırmacının ölçmeyi istediği olguyu doğru ölçmesi ile ilişkilidir. Saha çalışmasında elde edilen verilerin durumun gerçekliğini ortaya koyması ve araştırmacının durumun doğruluğunu katılımcı ifadeleri veya uzman görüşleri ile desteklemesi araştırmanın geçerli olmasını sağlamaktadır (Karataş, 2017, s. 82; Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 256). Güvenirlik konusu ise genel olarak çalışmanın tekrar edilebilir olması, çalışmanın aynı grup üzerinde farklı araştırmalar tarafından tekrarlandığında veya benzer ortamda aynı grupta çalışma yapıldığında benzer sonuçların elde edilmesidir (Karasar, 2012, s. 148-150). Çalışmada geçerlik için araştırmak istenilen durumun gerçekliğinin tam olarak yansıtılabilmesi için araştırmada kullanılacak soruların mevcut durumu tam olarak belirlemeye yönelik sorular olmasına özen gösterilmiştir. Katılımcıların görüşme sorularını tam olarak anlayabilmeleri ve cevaplandırabilmeleri için görüşme formundaki soruların açık ve anlaşılır olmasına önem verilmiş; soruların katılımcılar tarafından doğru anlaşılması ve anlam kayması/değişimi yaşanmaması için aynı soru farklı şekillerde sorulmuş, cevaplar örneklendirilmiş ve durumun tam olarak anlaşılması ve ortaya konulması sağlanmaya çalışılmıştır. Güvenirlik için ise öncelikle araştırmacı kimliği tam olarak açıklanmış, çalışmanın yapılma amacı, kimlere uygulanacağı, elde edilen verilerin kimlerle ve ne amaçla paylaşılacağı tam olarak anlatılmış ve araştırmacıların kendilerini rahat ve güvende hissetmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Farklı özelliklere sahip Somalililerle görüşmeler yapılarak görüşlerin tekrarlanma durumuna ve veri doyumuna ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca görüşmecilerin sorulara verdikleri yanıtların gerçeklikle örtüşme düzeyi hem görüşme ortamında hem farklı sorulara verilen yanıtlarla birlikte değerlendirilmiş ve bu yolla veri tutarlılığı sağlanmaya çalışılmıştır.

Saha araştırma sürecinde kullanılmak üzere hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme formunda Somalili göçmenlerin dil yeterliğinin kaynaklı bir sorun oluşmaması için görüşme soruları İngilizce ve Türkçe dilinde hazırlanmıştır. Araştırmacının sahaya ilişkin pilot ziyaretler yapması, Somalililer için tanınırlığı yüksek kişilerle temas edilmesi ile başlayan saha süreci, görüşmelerde elde edilen verilerin tekrar etmeye başlaması ve veri

doyumuna ulaşılması ile neticelendirilmiştir. Sahada elde edilen veriler kelime kelime not olarak kaydedilmiş, bu veriler elektronik ortama aktarılmış ve verilerin analizi noktasında geçerlik ve güvenirlik sorununun en aza indirilmesi amacıyla bilgisayar destekli nitel analiz programı MAXQDA 2020 kullanılmıştır.

Yapılan ilk saha görüşmelerindeki deneyimler ve bulgularla birlikte sonraki görüşmeler katılımcı çeşitlendirmesi ve veri doyumunu sağlanması süreci sağlanana dek devam etmiştir. Görüşmeler dökümanite edildikten sonra MAXQDA 2020 programında verilerin analiz sürecine başlanmıştır. Çalışmada verilerin kodlanmasındaki ilk adım açık kodlama olarak adlandırılan katılımcı ifadelerinin önyargısız biçimde anlamlı parçalara ayrılması sürecidir (Strauss ve Corbin, 1998). Bu aşamada katılımcı ifadeleri ayrıntılı olarak okunmuş ve uygun ifadelerle açık açık kodlanmıştır. Açık kodlama sonrası aşamayı Strauss ve Corbin (1998) eksen kodlama olarak adlandırır ve bu aşamada ilk kodlar arasında ilişkiler kurularak bir kategori inşası süreci başlatılır ve veriler daha soyut düzeyde yapılandırılır. Odak kodlama olarak da adlandırılan (Charmaz, 2006, s. 57-59) bu aşamada satır satır kodlamalar yerine kodlamalardan en anlamlı, güçlü ve açıklanabilir olanlar seçilmiş, katılımcıların ifadelerinden anlamsız olanlar elenmiş, anlamlı ve güçlü açıklamalar oluşturabilecek kodlamalarla devam edilmiştir. Eksen kodlamada aynı zamanda güçlü ve anlamlı kodlar, aralarında ilişkilendirilerek temalar etrafında farklı bağlamlarda kategorize edilmiştir. Kodlamanın son aşamasında ise seçici kodlama tekniği (Charmaz, 2006) ile eksen kodlamada öne çıkan temalar/alt temalar daha kapsamlı bir tema etrafında birleştirilerek araştırmanın bütüncül analiz edilmesi için teorik model oluşturulmuştur. Ayrıca güvenirliğin artırılması için kodlamalar konusunda tez danışmanından destek alınmış ve danışman yargıcı olarak kodlama sürecine dâhil olmuştur. Verilerin analiz sürecinde yapılan kodlamalar ve temalaştırmalar, danışman tarafından değerlendirilmiş, danışman ve araştırmacı kodlamalarının örtüşmesi sonucunda verilerin kodlama süreci sonlandırılmıştır. Verilerin kodlanma sürecinde ayrıca araştırmanın problem cümlelerinden hareketle betimleyici ve çıkarımsal bilgileri önceleyecek etiket ve ifadelere yer verilmiştir. Katılımcılar, kod grupları, alt temalar ve temalar için uygun renkler belirlenmiş; bu sayede verilerin görselleştirilmesi sürecinde hem kodların hem de katılımcıların ayırt edilebilirliği sağlanmıştır. Kodlama sürecine esneklik kazandıran analiz yazılımı, analiz ve yorumlama aşamalarında ortaya çıkabilecek yeniden gruplandırma ve kategorilendirme ihtiyaçlarına olanak tanımıştır.

Elde edilen kodlar ve temalar, araştırma problemleri ve çalışmanın teorik çerçevesiyle bütüncül bir şekilde ilişkilendirilerek analiz edilmiş; kuramsal bir perspektifle değerlendirilmiş ve bu doğrultuda araştırmanın son hali oluşturulmuştur.

1.2.4. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler

Göç ve göçmenlerle ilgili yapılan saha araştırmalarında en sık rastlanan güçlük katılımcıların Göç İdaresinden ikamet izni alamayacakları ve kimlik bilgilerinin açığa çıkacağı korkusu ile görüşme yapmaktan çekinmesi olmuştur. Bu sorun Göç İdaresi Başkanlığından alınan yazılı onayın görüşmecilere gösterilmesi, görüşme sorularında kimlik belirleyici herhangi bir sorunun olmadığı görüşme formu ve gönüllü onam formu ile kanıtlanması ve kendilerini rahat hissettikleri kendilerinin belirledikleri yerlerde görüşmelerin yapılması ile giderilmeye çalışılmıştır. Alan araştırmalarında en önemli ve etik unsur katılımcıların çalışmaya gönüllülük esaslı olarak katılması ve görüşlerinin bilimsel amaçlar için kullanılmasına onay vermesidir. Fakat göçmen grupların farklı göç arka planlarının olması ve göç ülkesinde yabancı konumda olmaları onların kendileri hakkında görüşmeler yapılması ve bilgilerini paylaşması hususunda çekimser kalmalarına neden olmaktadır. Bu çerçevede göçmen gruplar arasında saygın bir kişiliğe sahip kişilerin desteği ile alanda olmak katılımcıların araştırmacıya karşı önyargısını kırmakta ve görüşmeleri kabul etmesinde etkili olmaktadır. Bu sebeple çalışmada uluslararası öğrenci olarak Türkiye’de eğitim almış veya almakta olan Somalili gençler, Somalili işyeri sahipleri ve Somalili dernek/vakıf liderleri kanaat önderi olarak değerlendirilmiş ve onların aracılığıyla daha fazla sayıda katılımcıya ulaşım sağlanmıştır.

2. BÖLÜM

ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ve KURAMSAL TEMELLERİ

2.1. GÖÇE VE GÖÇ TÜRLERİNE İLİŞKİN KAVRAMLAR

Göç olgusu kavramsal ve tarihsel olarak çok eski bir olgudur ki bu bağlamda insanlık tarihinin tamamı aynı zamanda bir göç tarihi olarak da ifade edilmektedir (Rystad, 1992, s.1169). İnsanlar, avcı-toplayıcı yaşamdan yerleşik yaşama geçişi sonrasında dâhi, bir yerden bir yere çeşitli sebeplerle göç etmişler ve günümüzde de hâlâ göç etmeye devam etmektedirler. İnsanları göçe zorlayan sebepler; istihdam fırsatlarının eşitsiz dağılımı ve geçim kaynağı arayışı, demografik artışlardan kaynaklanan bölgesel farklılıklar, güvenlik arayışı, doğal afetler, siyasi-dini ve toplumsal zulüm ve baskılar, ulus-devletlerin etnik grupları yeniden yerleştirmek suretiyle göçü kontrol etmeye yönelik gerçekleştirdikleri eylem ve politikalar olarak ifade edilmektedir (Isaias, 1989, s.225; Tilly, 1976, s.29). Bu göç sebepleri tarih boyunca geçerliliğini korusa da zaman ve koşulların değişimi ile birlikte göçlerin yönü ve hızında birtakım değişimler olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte göçün yönünde ve hızında meydana gelen değişimler uluslararası göç politikalarında ve ülkelerin göç ve göçün etkileri ile mücadele etme çabalarında önemli bir faktör olmuştur. Ancak her ne olursa olsun her ulus devlet ekonomik, sosyal ve siyasi kurumlarının sürekliliği için arz-talep ve itme-çekme faktörleri gereği uluslararası göçün olumlu veya olumsuz yönleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Ülkelerin içinde bulunduğu sosyal, siyasi ve ekonomik koşullar göz önünde bulundurularak ya göçmenleri ülkeye çekici, cezbedici göç politikaları düzenlenmekte ya da göçmenlerin ülkeye girişini engelleyici farklı göç politikaları uygulanmaktadır (Şimşek ve İçduygu, 2017, s. 7).

Ülkelerin farklı göç politikaları uygulaması göçü ele alma ve göçmenleri hukuki olarak kategorilendirmesi bakımından da farklılıklar oluşturmaktadır. Türkiye'nin 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (Resmi Gazete, 2013, 3. Madde 1 bendi) göç kavramı “Yabancıların yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı” kapsayıcı şekilde tanımlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler (UNDESA, 1998, s. 32) tarafından uluslararası göç kavramı “Kişilerin sürekli ikamet ettikleri yerden ayrılıp uluslararası bir sınırı geçerek vatandaşı olmadıkları bir ülkeye doğru hareket etmesi” olarak tanımlanmakta ve eğlence, tatil, arkadaş ve akraba ziyaretleri, iş, tıbbi tedavi veya dini hac gibi faaliyetler için yapılan hareketleri uluslararası göç tanımlamasına dâhil etmemektedir.

Uluslararası düzeyde kabul edilmiş bir tanımlı olmamakla birlikte göçmen kavramı IOM (2024b) tarafından “Bir ülke içinde veya uluslararası bir sınırdan geçerek, geçici veya kalıcı olarak ve çeşitli nedenlerle olağan ikametgâhından uzaklaşan bir kişinin genel anlayışını yansıtan bir şemsiye terim” olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası göç bağlamında ise göçmen kavramı kısa ve uzun dönemli kalırlara bağılı olarak “Varış ülkesi açısından kendi vatandaşı olduğı veya sürekli ikamet ettiğı ülkeden başka bir ülkeye taşınan ve böylece varış ülkesi fiilen onun yeni sürekli ikamet ülkesi haline gelen kişi (UNDESA, 1998, s. 10).” olarak tanımlanmaktadır ve bu göçmen tanımlamasında ülkede asgari kalma süresi 12 ay ve üzeri olduğunda uzun dönemli göçmen, 12 aydan kısa olduğunda kısa dönemli göçmen olarak tanımlama değişmektedir.

Yapılan göç hareketlerinin zorunlu veya gönüllü olarak yapılması, göçmenlerin ülkeye düzenli veya düzensiz yollarla ulaşması veya göçün kısa veya uzun süreli olmasına bağılı olarak göçmenler sınıflandırılmaktadır. Zorunlu olarak bir ülkeden göçmek zorunda kalan bireyler farklı bir ülkeye göç ederken düzenli ve resmi yolları kullanamadığı durumlarda yasadışı yolları kullanabilmekte ve bu durum düzensiz göç (Resmi Gazete, 2013, 3. Madde 1 bendi) olarak ifade edilmektedir. Bu göç hareketleri bireysel göçlerden ziyade çevre ülkelerde meydana gelen olumsuz koşulların etkisiyle oluşan büyük kitlesel göç hareketlerinde daha fazla görülmektedir. Her ülke güvenlik, savaş, iç çatışma, iklim ve çevre koşulları veya bunların etkisiyle meydana gelen ekonomik ve sosyal olumsuzluklar sebebiyle zorunlu göçmen akışıyla karşılaşabilmekte ve bu da gelen göçmenlerin hukuki olarak farklı sınıflandırılmasında etkili olmaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda zorunlu göçmenler uluslararası koruma çatısı altında mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerinin yanı sıra geçici koruma ve insani ikamet statülerinde konumlandırılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti uluslararası arenada kabul edilen 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne coğrafi sınırlılık şartı koyarak yalnızca Avrupa ülkelerinden

gelen ve şartları sağlayan kişilerin mülteci olarak tanımlanabileceğini şerh düşmüş ve mülteci statüsünü aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir (Resmi Gazete, 2013, madde 61).”

Bu kapsamda mültecilik statüsündeki tüm şartları sağlayan fakat Avrupa ülkeleri dışından gelen kişiler için şartlı mültecilik statüsü bulunmaktadır ancak bu statüde olan kişilerde temel hedef 3. bir ülkeye yerleştirmedir ve bu yerleşim sürecine dek gelen kişinin ülkede kalmasına izin verilmektedir. İkincil koruma statüsünde mülteci ve şartlı mülteci statülerindeki koşullara uymayan ancak ülkesine döndüğü takdirde can güvenliği sorunu bulunan kişiler yer almaktadır (Resmi Gazete, 2013, madde 62 ve 63). Geçici koruma statüsü ise “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara” verilebilirken; insani ikamet izni diğer ikamet izinlerindeki şartların aranmadığı, hakkında sınır dışı edilme kararı bulunmadığı ve hukuki süreçlerin devam ettiği vb. durumlarda verilebilmektedir (Resmi Gazete, 2013, madde 46 ve 91).

Türkiye zorunlu, düzensiz ve kitlesel olarak gelen göçmenler için bahsi geçen statülerden biri ile yabancıları ülkesinde konumlandırmaktadır. Bunun yanında düzenli/yasal yollarla ve 90 günden uzun süreli kalmak amacıyla gönüllü olarak ülkeye giriş yapan göçmenler için ise ikamet izni ile bu kişilerin ülke sınırları içerisinde belirli bir süre bulunmasına izin vermektedir. İkamet izinleri *kısa dönem ikamet*, *aile ikameti*, *öğrenci ikameti*, *uzun dönem ikamet*, *insani ikamet* ve *insan ticareti mağduru ikameti* olarak ayrılmaktadır (Resmi Gazete, 2013, madde 30). Gelen göçmenlerin ülkeye giriş şekline göre değişen hukuki statü geliş amacına göre de değişiklik göstermekte ve görüldüğü üzere aile, öğrenci ve diğer sebeplerle gelme amacına göre ikamet türleri farklılaşmaktadır.

Göçlerin düzenli veya düzensiz olmasının yanında gelme amacına veya hedef ülkeden ayrılma durumuna göre göç kavramları çeşitlenmektedir. Bu kapsamda bir eğitim programına katılmak amacıyla uluslararası bir sınırı geçerek sürekli ikamet ettiği yerden uzaklaşan kişiler için uluslararası öğrenci (IOM, 2019a, s. 115) kavramı; iklim değişikliği

nedeniyle çevrede meydana gelen ani değişiklikler etkisiyle ikamet ettikleri yeri terk etmek zorunda kalan veya geçici veya kalıcı olarak bir devlet içinde veya uluslararası bir sınır boyunca hareket eden kişiler için iklim göçmeni veya hukuki statüsüne göre iklim mültecisi (IOM, 2016) kavramı; savaş, iç çatışma ve toplumsal huzursuzluk ve bunun sosyal ve ekonomik etkileri ile gerçekleştirilen göçlerde kişiler için zorunlu göçmen veya ülkenin konumlandırma biçimine göre mülteci, sığınmacı vb. (IOM, 2019a, s. 77) kavramı kullanılmaktadır. Bunların yanında göçün başlangıç noktası olan ülke kaynak ülke, nihai olarak ulaşılmak istenen ülke hedef ülke, hedef ülkeye gitme amacıyla başlatılan göç hareketinde belirli bir süre kalınan ülke ise transit ülke olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2019a, s. 39). Bunlara ek olarak uluslararası göç bağlamında kişilerin daimi ikamet yerlerinden ayrılıp uluslararası bir sınırı geçtikten sonra menşei ülkelerine geri dönme hareketi de geri dönüş göçü (IOM, 2019a, s. 186) olarak değerlendirilmektedir. Geri dönüş göçünde göçmenler farklı hukuki statülerle menşei ülkesine geri dönebildiği gibi bu geri dönüş hareketi zorunlu veya gönüllü olarak gerçekleşebilmektedir (IOM, 2019b, s. 7). Ayrıca menşei ülkeye dönüş hareketinin geri dönüş göçü kapsamında ele alınabilmesi için menşei ülkede en az bir yıl kalış planlanması gerekmektedir (UNDESA, 1998, s. 4).

Bu çalışma kapsamında araştırma grubu olarak ele alınan Somalili göçmenler ülkelerinin içinde bulunduğu iç savaş, çatışma, iklim ve çevre koşullarının olumsuzluğu ve bunların toplumda meydana getirdiği ekonomik ve sosyal sorunlar ve geri kalmışlığın etkisi ile farklı ülkelere, farklı amaçlarla göç hareketleri gerçekleştirmekte ve bu ülkelerde ve göç ettiklerinde Türkiye’de farklı hukuki statülerde konumlandırılmaktadır. Türkiye’nin mültecilik statüsü için coğrafi şart koyması zorunlu sebeplerle gelmiş olsalar dahi Somalililerin mülteci olarak konumlandırılmamalarında belirleyici olmaktadır. Çalışma kapsamında Somalililerin genel profillerinin yer aldığı bulgular kısmında Türkiye’deki Somalililerin Türkiye’ye gelme sebeplerine ve bu kapsamda hukuki statülerine daha ayrıntılı olarak yer verilmektedir.

2.2. GÖÇ KURAMLARI

Uluslararası göç, tarih boyunca ülkeler arasındaki gelir ve refah alanındaki büyük farklılıklar gibi dengesizlikler ve ani gelişen şoklar karşısında bireysel istekleri yerine getirmek veya fırsat eşitliğine yanıt vermek üzere geliştirilmiş bir insan stratejisi olmuştur

(UNDESA, 2024, s. 10; World Bank Group, 2023a, s. 2). Sosyolojik açıdan göç, göç eden bireyin bu süreçte yaşadığı deneyimler çerçevesinde salt bir yer değiştirme hareketi olmayıp göç eden bireyle birlikte ailesini, kaynak ülkesini, hedef ülkesini, her iki ülkedeki toplumsal yapıları, sınıf ilişkilerini, kültürel etkileşimleri ve güç dinamiklerini ciddi anlamda etkileyen ve bunlardan etkilenen karmaşık bir olgudur (UNDESA, 2024, s. 10).

Böylesine karmaşık bir olgu olan göçü açıklamaya çalışan göç kuramları ise söz konusu karmaşıklığı farklı perspektiflerden inceleyerek göçlerin ardındaki sebepleri, olası sonuçları, süreçleri, sürdürülebilirliğini ve gelecekteki potansiyel gerçekleştirmeleri göçmenler ve göçten etkilenen toplumlar bağlamında derinlemesine analiz etmeye ve anlamaya yardımcı olmaktadır. Diğer bilim dallarında olduğu gibi, Sosyoloji biliminde de göç olgusunu açıklamak üzere ortaya atılan kuramların her biri göç olgusunun farklı kısmına yoğunlaşmış ve kimi alanlarda güçlü kuramsal savlar ortaya koyabilmişken açıklama amacı olmadığı kimi alanlarda yeterli açıklama sunmadığı gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Ancak bu noktada her kuramın farklı bir amacı olduğunu ve esas olarak açıklamak üzere ortaya attığı savlar üzerinden eleştiriye tabi tutulması gerektiği hususunun tekrar vurgulanmasında fayda vardır. Örneğin göç olgusunun nedenine dair oluşturulmuş bir kuramı, göç sürecini yeterince açıklamadığı gerekçesiyle eleştirmek bilimsel bir tutum olmayacaktır. Bu nedenle göç kuramlarının hangi nedenlerle oluşturulduğunun ve göç olgusunun hangi hususunu açıklama iddiasında olduğunun doğru tespit edilmesi önem arz etmektedir.

Göçe dair kuramsal literatür incelendiğinde esasen otuza yakın kurama rastlamak mümkündür. Göç kuramlarının analiz edilerek örnek bir olayı açıklamak üzere kullanılabilmesi içinse öncelikle analitik bir kategorilendirmeye ihtiyaç olduğu ortadadır. Sanayi Devrimi'nin belirleyici etkisiyle hız ve kitlesel nitelik kazanan göç hareketleri özellikle 19. yüzyılın sonları itibarıyla bilimsel olarak incelenmeye başlanmıştır. Göç olgusuna ilişkin 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın ilk yarısında geliştirilen ilk kuramsal yaklaşımlar göçe dair ekonomi temelli açıklamalar sunarken 20. yüzyılın özellikle son çeyreğinde geliştirilen kuramların göçlerin ekonomik faktörler dışında da nedenleri ve gerçekleşme biçimleri olabileceği argümanı ile geliştirildikleri görülmektedir. Nitekim söz konusu çalışmaların çoğunda belirli bir kategorilendirmeye gidildiği görülmektedir. Kullanılan kategorilendirmelerde *göç süreci* (Göç Sürecinin

Başlatılmasına ve Devam Ettirilmesine Dair Göç Kuramları), (Massey ve ark., 1993), *ilgili kuramın geliştirildiği dönem* (Erken Dönem, Geleneksel, Çağdaş Dönem, Yakın Dönem ve Yeni Göç Kuramları vb.) (Akyıldız, 2016; de Haas, 2021; Demir, 2023), *ilgili kuramın kullandığı paradigma* (İşlevselci, Tarihselci, Yapısalcı, Sembolik Etkileşimci Hibrit vb. Göç Kuramları) (de Haas, 2021) ve *analiz düzeyi* (Makro, Mezo ve Mikro Düzey Göç Kuramları) (Faist, 2000; Hagen-Zanker, 2008; European Commission, 2018) gibi sınıflandırmalar benimsenmiştir. Bu tez çalışmasında kuramların geliştirilme nedenlerinin, kullandıkları değişkenlerin, birbirleri ile olan ilişkilerinin, diğer bir ifadeyle birbirlerinin eksik gördükleri hangi yönlerinin tamamlayıcı olduğunun anlaşılabilmesini teminen literatürde daha yaygın olarak benimsenmiş olan analiz düzeyi sınıflandırması tercih edilmiştir. Ancak konunun bağlamından uzaklaşılması için çalışmanın devam eden kısmında yalnızca çalışmada kullanılan göç kuramlarına yer verilmiştir.

Göçün farklı disiplinler ve kuramlar çerçevesinde incelenmesi; göç hareketlerinin beraberinde getireceği sosyal dönüşümün, göç süreçlerinde ağ ve sermayenin rolünün, göç eden bireyin kolektivite ile ilişkilerinin, uluslararası göç ve iç göç ile yerel, ulusal ve küresel değişimlerin, göçte cinsiyet, kuşak, sınıf, etnisite vb. bağlamların etkisinin, kurumlar üzerinde göçün çok boyutlu analizinin ve sosyolojideki yapı-fail ikileminin göç literatüründe birey ve ülke bağlamında ele alınmasının belirlenmesinde etkili olmuş ve göç kuramlarının analiz düzeyine göre *makro*, *mezo* ve *mikro* düzey kuramlar olarak sınıflandırılmasına temel oluşturmuştur (Bosswell, 2002; Hear, 2010, s. 1535).

Makro düzey göç kuramları göçün nedenlerini ve etkilerini ağırlıklı olarak ekonomik perspektiften (fırsatlar) açıklamaya çalışan kuramlar iken mezo (orta) düzey göç kuramlarının daha çok topluluklar arasındaki yerel etkileşimler ve göçmen gruplarının toplumsal yapılarla olan ilişkilerini (sosyal ağlar, hane halkı) ele aldığı görülmektedir. Mikro düzey göç kuramları ise adından da anlaşılabilceği üzere toplulukların değil bireylerin göç deneyimlerini, psikolojik süreçlerini ve toplumsal etkileşimlerini (değerler, arzular ve beklentiler) incelemektedir (Hagen-Zanker, 2008, s. 6-20). Makro, mezo ve mikro düzey sınıflandırmada göçe neden olan faktörlerin belirleyici olduğu görülmektedir. Çalışmanın takip eden kısmında da bu doğrultuda çalışmanın problem cümleleri elde edilen bulgularla ilişkili olan kuramlara yer verilmiştir.

2.2.1. Göç Sistemleri Yaklaşımı (1970)

Makro düzey göç kuramlarından biri olan Göç Sistemleri Yaklaşımı esasen kendisinin geliştirildiği 1970 yılına kadar ağırlıklı olarak ekonomi bilimi için geliştirilmiş veya geliştirilmiş bu versiyonlarının göç çalışmalarına uyarlanan versiyonlarının bir eleştirisi olarak ortaya atılmış bir kuramdır (Akyıldız, 2016, s. 149). Göç Sistemleri Yaklaşımı'na göre göç hem makro hem de mezo ve mikro düzeyde şekillenen bir olgudur. Makro düzeyde göç veren ve alan ülkelerin kendi aralarındaki mesafeden daha ziyade kurumsal nitelikteki ekonomik ve siyasi ilişkiler önem arz etmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 35-37; Massey ve ark., 1993, s. 454). Mikro düzeyde ise göçmenlerin ve hanehalklarının kararları ve davranışları rol oynamaktadır (Adıgüzel, 2018, s. 32). Bu doğrultuda, yaklaşımın makro veya mikro kategorisine alınması her ne kadar zorluk arz etse de sistemselsel bir yaklaşım sunması nedeniyle bu çalışmada makro kuramlar arasında yer verilmiştir.

Bir coğrafya bilimci olan Akin Mabogunje (1931-2022) tarafından geliştirilen Göç Sistemleri Yaklaşımı göçün bireysel kararlara indirgenemeyecek kadar karmaşık bir olgu olduğunu ve sistemselsel makro ölçekli bir analizin gerekli olduğunu ileri sürmektedir (1970). Mabogunje bu nedenle de ortaya koyduğu yapısal yaklaşımı Göç Sistemleri Yaklaşımı olarak isimlendirmiştir. Göç Sistemleri Yaklaşımı'na göre göç; yerel, ulusal ve küresel düzeydeki ekonomik (işgücü talebi), sosyal, kültürel ve siyasi faktörlerin (çatışma ortamı, baskı ortamı, göçmen politikaları vb.) etkileşimi doğrultusunda ve belirli bir sistem içerisinde şekillenmektedir. Yaklaşım, göçü bir sistem olarak görmekle parçabütün ilişkisi içerisinde ele almakta ve hem kaynak hem hedef ülkeler ve toplumlar bakımından karşılıklı bir etkileşim çerçevesi kurmaktadır. Bunun yanında göç, yalnızca kaynak ve hedef ülke arasında tek yönlü bir hareket değil; belirli göç merkezleri çevresinde aile, iş, eğitim ve önceki göç hareketleri ile tesis edilen ağlar ile şekillenen bir süreçtir (Mabogunje, 1970).

Göç Sistemleri Yaklaşımı, göçmenlerin ilk olarak diğer göçmen grubu üyelerinin hedef ülkede yaşadığı bölgelere doğru göç etme eğiliminde olduğunu ve bu durumun da bir "göçmen ağları sistemi" oluşturduğunu varsaymaktadır. Diğer bir ifadeyle göç hareketleri söz konusu ağlar aracılığıyla zincirleme (döngüsel) olarak devam eder (Mabogunje, 1970, s. 16). Kuram, sistemselsel bir yaklaşım sunması nedeniyle yalnızca göç hareketinin

gerçekleştirilmesine değil; göçten sonraki göçmen hayatına da odaklanmaktadır. Nitekim sistemin bir parçası olarak göçmenlerin ev sahibi toplumlara entegrasyonu da sistemin işleyişinde kritik öneme sahiptir (Faist, 2003, s. 82-83).

2.2.2. Yeni Ekonomi Kuramı (1985)

Mezo düzey göç kuramlarından biri olan ve esasen 1990'lı yılların sonlarından itibaren iktisat literatüründe ses getiren Yeni Ekonomi Kuramı teorik olarak göç çalışmalarına da uygulanmıştır. İktisat disiplininde salt sanayi odaklı ekonomik analizlerden ziyade özellikle küreselleşmenin getirdiği iletişim ve ulaşım teknolojileri gibi yeniliklerin ekonomiler üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışan kuram; göç çalışmalarında kullanılmış ve daha çok Oded Stark ve David Bloom'un 1985 yılında yayınladıkları "İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi (*The New Economics of Labor Migration*)" başlıklı makale ile yer edinmiştir. Her ne kadar göç kararının alınmasında fayda-maliyet odaklı bir ekonomik hesaplama, diğer bir ifadeyle, gelir maksimizasyonu fikri olduğunu varsaysa da Neoklasik Kuramlar ile önemli farklılıklar içermektedir. Yeni Ekonomi Göç Kuramı, göç kararının Neoklasik Mikro ve Makro Kuramlardakinin aksine yalnızca birey veya toplum düzeyinde değil mezo düzeyde yer alan hanehalkı düzeyindeki faktörler tarafından da belirlendiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla göç kararı Yeni Ekonomi Göç Kuramı'nda kolektif bir eylemdir. Hanehalkı düzeyine odaklanan Yeni Ekonomi Göç Kuramı'nda aynı zamanda diğerkâmlık duygusu da önemli bir faktördür. Zira göçü gerçekleştiren hanehalkı bireyleri, geride bıraktıkları hanehalkı bireylerine sahip oldukları diğerkâm davranış duygusunun derecesi ile doğru orantılı olacak şekilde ve imkânları doğrultusunda gelir aktarımı (havaleler) gerçekleştirmektedirler (Loschmann ve Siegel, 2013, s. 4-5)

Ülkeler arasında gerçekleşen göç hareketlerinin motivasyonları arasında yine Neoklasik Kuramlar'ın aksine yalnızca gelir farklılığı değil; aynı zamanda başta iş güvencesi olmak üzere riskleri minimize etme arayışı da vardır. Dolayısıyla Yeni Ekonomi Göç Kuramı'nda göç kararı bir risk yönetim stratejisidir (Stark ve Bloom, 1985, s. 174; Taylor, 1999, s. 64). Bu nedenle Kuram aynı zamanda ülkelerin karşılıklı göç hareketlerine denge kazandırmak amacıyla kredilendirme, sigortalama unsurlarına dair faaliyetlerini yoğunlaştırması gerektiğini ileri sürmektedir (Stark ve Bloom, 1985).

2.2.3. Ağ Kuramı (1987)

Literatürde Göçmen Ağları/Göçmen İlişkiler Ağı/İlişkiler Ağı/İlişki Ağları/Ağ Kuramı olarak isimlendirilen kuramın temelini Douglas Steven Massey'in (1952-...) çalışmaları oluşturmaktadır. Massey'in Ağ Kuramı, göç olgusunu bireyler ve hanehalkı düzeyinde ele aldığı için mezo düzey bir göç kuramıdır (Boswell, 2002, s. 3; European Commission, 2018; Faist, 2000; Hagen-Zanker, 2008, s. 5). Bununla birlikte Piché'ye göre ise Ağ Kuramı'nda göç olgusu, bireyselci perspektiften uzaklaşmış olup göçmenleri ve göçmen olmayanları bir ilişki dizisine bağlayan kolektif ve aile eylemlerinin bir ürünü konumundadır (Piché, 2013, s. 148). Bu nedenle Piché (2013), Ağ Kuramı'nı makro göç yaklaşımları kategorisinde değerlendirmektedir.

Esasen Ağ Kuramı'nın temelini aynı zamanda Lee'nin İtme-Çekme Kuramı'na (1966) temel oluşturan Sjaastad'ın (1962) “İnsan Göçünün Maliyetleri ve Getirileri” başlıklı çalışması oluşturmaktadır. Nitekim Lee, Kuramı'nda göç kararının verilmesini etkileyen faktörler olarak *bireysel temaları* ve varış noktasındaki durumla ilgili *bilgi kaynaklarını* görmektedir. Bu kabul ise 1980'lerden itibaren göç kuramının merkezi haline gelecek olan Ağ Kuramı'nın habercisi olmuştur (Piché, 2013, s. 143).

Ağ Kuramı, göç sürecinde yapısal faktörlerden ziyade bireyi ve bireysel faktörleri ön plana çıkararak (Çağlayan, 2006, s. 85) ve göçün nedenlerinden daha ziyade devam ettirilmesine odaklanarak (Abadan Unat, 2002, s. 18; Hagen-Zanker, 2008, s. 6; Massey ve ark., 1993, s. 454) diğer göç kuramlarından ayrılmaktadır. Massey, *göçü başlatan* ve *devam ettiren süreçler* arasında net bir ayrıma gitmektedir (Massey, 1990; Piché, 2013, s. 148). Göç sürecini, göçmenler arasındaki ilişkileri analiz ederek süreci bir sosyal ağlar kümesi olarak değerlendiren Massey ve arkadaşlarına göre göçmen ağları, daha önce göç eden göçmenler ile yeni göç edecek göçmenler arasında bir ilişki zinciri kurarak gerekli bilgi ve tecrübelerin aktarılmasını mümkün kılmaktadır. Böylece göçün maliyetlerini ve risklerini azaltarak göçü göçmenler için daha güvenilir bir süreç haline getirmektedir. Ağların etkisi yalnızca bununla sınırlı kalmayıp aynı zamanda göçü güvenli olarak değerlendiren diğer bireylerin de göç etmelerine ortam hazırlamakta, bir diğer ifadeyle göç hareketini devamlı hale getirmektedir (Massey ve ark., 1993, s. 448-450). Massey, göç alan ve veren toplumları birbirine bağlayan göç hareketini bir sosyal ağlar

organizasyonuna benzetmekte ve göçmenler ile diğer göçmenler ve göçmen olmayanlar arasındaki güçlü veya zayıf olabilen ilişkilere odaklanmaktadır.

Massey ve ark. (1993), Ağ Kuramı'nın temel önermelerini şu şekilde ifade etmektedir:

1. Uluslararası göç, ilişkiler ağının kaynak toplumdaki herkes herhangi bir güçlülükle karşılaşmadan göç etme imkânına kavuşuncaya kadar yaygınlaşmasıyla artar ve ancak bu imkân herkes için erişilebilir hâle gelince yavaşlamaya başlar.
2. Zaman içerisinde ilişkiler ağının gelişmesinden dolayı iki ülke arasındaki göç hareketinin büyüklüğü ile iki ülke arasındaki istihdam piyasasındaki ücret farklılıkları ve istihdam oranları arasındaki ilişki güçlü değildir.
3. İlişkiler ağının güçlenmesi yoluyla uluslararası göç kurumsallaştıktan sonra başlangıçta etkilendiği yapısal veya bireysel nedenlerden giderek bağımsızlaşır.
4. Ağlar yaygınlaştıkça ve göç maliyetleri ile risklerini azalttıkça göç akışlarının sosyoekonomik seçici niteliği azalır ve göçü gerçekleştirenler kaynak toplumun genelini daha fazla temsil eder.
5. Göç akışları başladıktan sonra ağların oluşum sürecini kontrol edemeyen hükümetler için kontrol edilmesi zorlaşan bir sürece dönüşebilir.
6. Kan bağıyla hedef ülkeye girişi mümkün kılan ve böylelikle ağları güçlendiren aile birleşimi gibi bazı göç politikaları göçü kontrol edebilir.

Ağ Kuramı, göçmenlerin göç tecrübelerini kaynak ülkelerindeki akrabalarına ve arkadaşlarına aktarmasının uluslararası göçü teşvik eden temel etkenlerden biri olduğunu savunmaktadır (Bueno ve Prieto-Rosas, 2019, s. 2). Ağ Kuramı göçü başlatan ve devam ettiren faktörler arasında kuramsal bir ayrıma giderek (Massey ve ark., 1993, s. 454) söz konusu süreçlerin daha net anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Ağ Kuramı aynı zamanda göç olgusunun bireysel düzeydeki analizine oldukça uygun bir kuramdır (Çağlayan, 2006, s. 85). Kuram aynı zamanda aile birleşimi ve küresel göç zincirlerini de açıklamakta da kullanışlı bir çerçeve sunmaktadır (Bueno ve Prieto-Rosas, 2019, s. 2). Bunların yanında Fussel, göçmen ilişki ağlarının zaman içerisinde göçü yeniden üretmesi veya devam ettirmesi nedeniyle Ağ Kuramı'nın göçün geleceğine dair öngörülerde bulunmayı da mümkün kıldığı görüşündedir (King, 2012). Arango (2004, s. 28), göçü açıklayıcı en önemli faktörler arasında gördüğü *ağların* öneminin yeterince vurgulanmadığı

görüştüğüdür. Bu doğrultuda Tilly (1990, s. 79) ağların önemini vurgulamak için göç edenin insanlar değil *ağlar* olduğunu ifade etmiştir.

Ağ Kuramı'nda göçmen ağları, göçmenleri, göçmen olmayanları ve eski göçmenleri akrabalık, dostluk ve ortak köken ağlarında birbirine bağlayan kişilerarası ilişki kümesidir (Abadan Unat, 2002, s. 18; Massey ve ark., 1993, s. 449; Massey ve ark. 1998, s. 42-43). Ağlar, bireysel ve kolektif aktörleri (dini ve sosyal gruplar vb.) birbirine bağlayan çoklu sosyal ve sembolik bağlara karşılık gelmektedir. Ağlar; bilgi, bağlantı (iletişim), ekonomik ve sosyal destek gibi hareket etmeye yardımcı nitelikteki kaynaklar sağlayarak göç hareketlerinin yönünü ve hacmini önemli ölçüde etkileyebilmektedir (Boswell, 2002).

İlişki ağlarının oluşumu her ne kadar akrabalık, dostluk ve soydaşlık ile ilişkilendirilse de nasıl oluştuğuna dair net bir çerçeve sunulmamaktadır. Yaygın kabule göre bu ağlar zaman içerisinde kendiliğinden oluşur, yeni göç dalgaları söz konusu ağları harekete geçirir ve süreç bağımlı bir şekilde kendisini yeniden üreterek genişler (Guilmoto ve Sandron, 2001; Yalçın, 2004, s. 50). Göçmen ilişki ağları zamanla bir çarpan etkisi oluşturarak göç veren ve göç alan ülkeler arasında göç hareketine devamlı bir nitelik kazandırmaktadır (Abadan Unat, 2006, s. 34). Söz konusu devamlılık ise daha düşük göç maliyeti ve risklerinin getirdiği avantaj ile “zincir göç”lere zemin hazırlamaktadır (Arango, 2000). Diğer bir ifadeyle, bu süreç kümülatif bir avantaja dönüşür. Nitekim her yeni göçmenin göç hareketi öncekilere göre daha düşük maliyetli ve daha az riskli hâle gelmektedir.

Söz konusu ağlar, iletişim teknolojilerindeki ilerlemenin etkisiyle de çok daha hızlı gelişme kaydetmektedir. Ağlar genişledikçe göç, kaynak toplumun tüm kesimleri için erişilebilir olmakta ve kaynak ülkedeki kültürün bir parçası haline gelmektedir (Hagen-Zanker, 2008, s. 18). Diğer bir ifadeyle, göç veren ülkede bir “göç kültürü” oluşmasını sağlar (Faist, 2000, s. 159). Ancak söz konusu göçmen ilişkiler ağı belirli bir noktada doygunluğa ulaşp kaynak ülkede işgücü kıtlığı artar ve göç etme eğiliminde düşüş görülür (Boswell, 2002, s. 3).

Bunların yanında ilişki ağları özellikle maddi gerekçelerle göç eden bireylerde hedef ülkede daha fazla kazanç elde etme dürtüsü de göçmen ilişkiler ağı çerçevesinde şekillenmekte ve böylelikle söz konusu ağlar kadının iş hayatına dâhil olması başta olmak

üzere toplumsal rollerin de yeniden üretimini sağlamaktadır (Abadan Unat, 2002, s. 19). Kindler ve ark. (2015, s. 6) ise söz konusu ağların göçmenlere ve yeni göç edeceklere daha kazançlı iş imkânı bulma konusunda destek sağlayarak oluşturdukları sosyal sermayenin ekonomik sermayeye dönüşmesine zemin hazırladığı görüşündedir. Öte yandan insan kaçakçıları, iş bulma acenteleri ve insani yardım STK'ları gibi dışsal kurumlar da ilişkiler ağına dâhil olarak göç hareketinin devam etmesini desteklemektedir. Bu noktada ise göçmen ilişkiler ağının potansiyel bir göçmen için hem *olumlu* hem de *olumsuz* işlevleri olabileceği gündeme gelmektedir (Goss ve Lindquist, 1995).

Göçmen ilişkiler ağının *olumlu* yönlerini şu şekilde ifade etmek mümkündür:

1. Göç sürecine dair detaylı bilgi akışını (göç yolculuğu, hedef ülkeye giriş koşulları, göçmen yasaları vb.) mümkün kılar.
2. Özellikle, göç edilen ülkedeki ilk aşamada yapılması gerekenler ve barınma konularında yeni gelenlere önemli kolaylaştırıcılık sağlar (Crisp, 2006, s. 6–7).
3. Sonradan göç edecek kişilerin daha önce göç etmiş kişilerin yaşadığı sıkıntılar karşısında bulduğu çözümleri veya benzerlerini uygulayarak benzer sorunlar ile karşılaşmamalarını veya en az maliyetle bu sorunların üstesinden gelmelerini mümkün kılar.
4. Göçün ekonomik, bürokratik ve duygusal maliyetlerini ve risklerini azaltır.
5. Göçmenlerin kaynak ülkeleriyle ilişkilerini sürdürmelerine olanak tanır.
6. Gündelik yaşamda karşılaşılabilecek fırsatlar ve risklere ilişkin bir haberleşme kanalı oluşturur (Gurak ve Caces, 1992, s. 152-153).
7. Göçmen veya potansiyel göçmen bireylerin çeşitli sorunlarda başvurabilecekleri kullanışlı bir mekanizma işlevi görür (Abadan Unat, 2002, s. 18).
8. Göçmenlerin kendi ihtiyaçları doğrultusunda sivil toplum yapılanmaları ve kültüre özgü alışveriş mekânları kurmalarını mümkün kılar.

Göçmen ilişkiler ağının *olumsuz* yönlerini ise şu şekilde ifade etmek mümkündür:

1. Kaçakçı ve aracılar gibi dışsal aktörlerin de ağa dâhil olması ile yasadışı göçe zemin hazırlayıp bu göçleri artırabilir (Crisp, 2006, s. 6-7).
2. Gerçekte olduklarından daha iyi durumdaymış gibi davranma eğilimi olan göçmenlerin aktardıkları bilgilerin söz konusu aktarımın daha fazla katmanda

dolaylı hale gelerek çarpıklaşması neticesinde (Ghosh, 1998) ilişki ağlarını olumsuz yönde şekillendirmesi de olasıdır. Zira çarpık bilgi doğrultusunda artan göç talebi, insan kaçakçılarının talebi de artırmaktadır (Savona ve ark., 1996). Söz konusu kaçak göç ağları ise bireylerin cinsel sömürüye veya yüklü borçlandırmalara maruz kalmalarına zemin hazırlamaktadır (Samers ve Collyer, 2010, s. 87-93).

3. Ülkeye yeni göç edenleri dil ve kültür benzerliği avantajıyla kaynak ülke toplumundan yalıtarak esasen daha geniş imkân ve olanaklardan da habersiz bırakma ve sosyal uyumu zorlaştırma potansiyeline sahiptir (Yalçın, 2004, s. 53–54). Söz konusu ilişki ağından herhangi bir gerekçeyle kopma durumunda göçmen birey kendisini savunmasız durumda bulabilir.
4. Hitap ettiği kişiler sınırlı olduğu için ve sonsuza dek genişleyemeyeceği için zaman içerisinde güç ve kapsam bakımından zayıflayacak olması nedeniyle dışlayıcı olabilmektedir (King, 2012, s. 22).

Massey'in Ağ Kuramı'na ilişkin çalışmaları göç literatürüne söz konusu kuramla yakından ilişkili olan -bazı kaynaklarda kuram olarak geçmekle birlikte (De Haas, 2021)- bir modeli de kazandırmıştır. Nitekim Ağ Kuramı'nda açıklandığı üzere yurt dışına ilk göç edenlerin karşılaşması kuvvetle muhtemel olan belirli sorunlar söz konusudur ve bu kişiler için başka bir ülkeye göç etmek hem maliyetli hem de riskli ve göz korkutucudur. Ancak Massey'in *kümülatif nedensellik* olarak tanımladığı olgu çerçevesinde yurt dışına göç devam ettikçe sosyal bir altyapı oluşmakta ve göçü kolaylaştırmaktadır. Böylelikle kümülatif nedensellik kendi kendini sürdüren bir süreci üretmek için güçlü bir ivme kazanmaktadır (Massey, 1990; Massey ve Zenteno, 1999).

Ekonomik anlamda gelişmekte olan bölgelerde pazarların yaratılması, geleneksel sosyal ve ekonomik örgütlenme modellerini kademeli olarak bozar ve göçe elverişli koşullar yaratır. Ancak göçün başlamasından sonra zamanla göç hareketlerini sürdüren ve genişleten, *geri bildirimde* bulunarak kümülatif nedenselliği destekleyen çeşitli mekanizmalar devreye girmektedir ve bu mekanizmalar kendi kendini güçlendiren bir niteliktedir (Palloni ve ark., 2001). Fussell ve Massey (2004), göçün kümülatif nedenselliğinin kişilerarası ilişki ağlarının yoğun ve sosyal bağların güçlü olduğu kırsal kesimlere kıyasla kentsel alanlarda daha zayıf ve işlevsiz olduğu görüşündedir.

Ağ Kuramını temel alan Ulusötesi Yaklaşım, göçmenlerin hedef ülkelere yerleştikçe ulusötesi kimlikler ve yaşam tarzları geliştirdiklerini iddia etmektedir (Vertovec, 2002). Söz konusu durumu mümkün kılan faktör ise uluslararası iletişim, ulaşım ve banka havalesi gönderme gibi teknolojik devrim yoluyla kaynak toplum ile ağların devam ettirilmesidir (Bueno ve Prieto-Rosas, 2019, s. 3).

Bourdieu'nun Sosyal Sermaye Kuramı'na yakın olan Ağ Kuramı (Bueno ve Prieto-Rosas, 2019, s. 2) aynı zamanda sosyal bağların ve sosyal sermayenin uygulamadaki örneklerinden birisidir (Hagen-Zanker, 2008, s. 17). Zira, bir ilişki ağına ait olmanın göç hareketini neden ve nasıl artırdığını açıklayan kavram *sosyal sermaye*dir (Palloni ve ark., 2001). Göçmen ilişki ağları esasen bir tür sosyal sermaye olarak düşünülebilir (Massey ve ark. 1998, s. 42-43). Piché de insan sermayesinin yanında ağ ve akrabalık sermayesi olarak nitelendirdiği *sosyal sermaye* kavramına vurgu yapmaktadır (2013, s. 148). Göçmen ağları, bir sosyal sermaye olarak göçmenlerin istihdam ve barınma gibi temel ihtiyaçlara ilişkin masrafları ve tehlikeleri azaltan bir mekanizma işlevi görmektedir. Söz konusu sosyal sermaye, göçmenlerin yeni ortamlarına uyum sağlamasına yardımcı olurken, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler de göçmenlerin kendi ülkelerine olan kültürel, sosyal ve ekonomik bağlarını sürdürmelerine ve güçlendirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu süreç ise sonuçta yeni göç edecek bireylerde özgüven duygusunun güçlenmesi temelinde (Demir, 2023, s. 1418) göçün yoğunlaşarak devam etmesini mümkün kılmaktadır.

2.2.4. Sosyal Sermaye Kuramı (1997)

Göç hareketleri çerçevesinde sosyal yapıların oluşumunu tanımlamak için ortaya atılan temel model *Sosyal Sermaye Kuramı*'dır (Massey ve ark., 1998; Massey, 2015). Esasen, "sosyal sermaye" kavramına literatürde sıklıkla ağları ve sosyal sermayeyi olumlu faktörler olarak merkeze konumlandıran (Piché, 2013, s. 148) ve sosyal bağlantıların ve sosyal sermayenin uygulamadaki örneği olarak da değerlendirilen (Hagen-Zanker, 2008, s.17) Massey ve arkadaşlarının ortaya attığı (1993) *Ağ Kuramı/Göçmen İlişkiler Ağı Kuramı/Göç Ağları Kuramı* ile birlikte veya onun içerisinde yer verildiği görülmektedir (Akyıldız, 2016, s. 163; Bueno ve Prieto-Rosas, 2019, s. 2; King, 2012, s. 20-21; Massey ve ark., 1993, s. 448; Massey, 2015, s. 6; Piché, 2013, s. 147). Faist (2000) ve Hagen-Zanker (2008), göçlerin nedeninden (*initiation*) ziyade devam ettirilmesini (*perpetuation*)

sosyal bağlar (*social ties*) ile açıklayan bir kuram olarak Sosyal Sermaye Kuramı'nın mezo düzey bir kuram olduğu görüşündedir.

Sosyal Sermaye Kuramı'nın literatürde Bueno ve Prieto-Rosas'ın (2019, s. 2) yaptığı üzere Bourdieu gibi tek bir kuramcıya atfedildiğine rastlamak mümkün olmakla birlikte, daha yaygın olarak Kuram'ın temellerinin Pierre-Felix Bourdieu (1930-2002), James Samuel Coleman (1926-1995), Robert David Putnam (1941-....), Michael Woolcock ve Francis Fukuyama (1952-...) tarafından atıldığı kabul edilmektedir (Portes, 1998; Tzanakis, 2013).

“Sosyal sermaye” kavramını kuramsal anlamdaki ilk kullanımlarına Pierre Bourdieu ve James Coleman'ın çalışmalarında rastlanmaktadır. Bourdieu *ekonomik, sosyal ve kültürel* olmak üzere üç sermaye türü tanımlayarak sosyal sermaye kavramı üzerinde durmuştur. Bourdieu'ya göre (1986) sosyal sermaye bireylerin kurmuş oldukları sosyal ağlardan kaynaklanan ve kendi hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak kullandıkları sermaye türüdür. Ekonomik sermaye, anında veya doğrudan paraya çevrilebilen ve mülkiyet hakları biçiminde kurumsallaşan meta iken sosyal sermaye toplumsal bir ilişki biçimi olarak ağları, karşılıklılığı, güveni ve birliktelikleri kapsamaktadır (Bourdieu, 1986, s. 241 ve 247). Bourdieu'nun kavramsallaştırmasında sosyal sermayenin oluşumunda sosyal ilişkiler ağlarının rolü büyük öneme sahiptir. Buna göre, sosyal gruplara dâhil olmak beraberinde sosyal ilişkilere sahip olmayı ve bu da sosyal sermayenin oluşumunu mümkün kılmaktadır. Bourdieu'ya göre böylece sosyal sermaye bireylerin sosyal gruplarını (sınıflarını) belirlemekte ve dahası egemen sınıfın pozisyonunu pekiştirici rol üstlenmektedir (Baş, 2017, s. 36; Field, 2008).

Coleman (1990) sosyal sermayenin bireyler arasındaki sosyal ilişkilerin karşılıklı beklentiler ve yükümlülükler doğurarak birliktelikler tesis etmeye yardımcı olduğu, bilgi kaynaklarına erişimi kolaylaştırdığı ve böylelikle insan davranışlarının düzenlenmesini sağlayarak oluştuğu görüşündedir. Coleman'a göre toplumsal gruplarda maddi değerler dışında kalan her türlü manevî metadır. Coleman, sosyal sermayenin *aile ve sosyal ilişkiler* olmak üzere iki boyutu olduğunu ve aynı zamanda Bourdieu'nun aksine sosyal sermayenin yalnızca egemen sınıflarda olmadığı; alt tabakada da olan ve herkes için bir güç aracı olduğu görüşündedir (Coleman, 2010, s. 100-111). Sosyal sermaye kavramını iktisat bilimindeki Rasyonel Tercih Kuramı ile ilişkilendirerek açıklayan Coleman'a göre

sosyal sermaye bireylerin çıkarlarını devam ettirmek için neden işbirliğine gittikleri sorusunu cevaplamaktadır (Field, 2008, s. 30).

Putnam'ın kavramsallaştırmasında ise (1993) sosyal sermaye Bourdieu ve Coleman'dan farklı olarak bireyler arasındaki sosyal ağların oluşturduğu bir sermaye türü olmak yerine söz konusu sosyal ağlara katılma yoluyla ortaya çıkan güven ve normlara dayalı kolektif eyleme zemin oluşturan bir makro fenomendir (Mercan Sarı, 2024, s. 48). Coleman'ın bireysel çıkar maksimizasyon varsayımının aksine Putnam'a göre sosyal sermaye bireylerin değil toplumsal grupların sahip olabileceği bir sermaye türüdür. Diğer bir ifadeyle, sosyal sermaye kişisel hedefler için değil kolektif eylemler için gerekli bir kaynaktır. Güven, norm ve sosyal ağlar döngüsel biçimde birbirlerini besleyerek zemin hazırladığı kolektif eylemler ise sosyal sermayeyi biriktirerek güçlendirmektedir. Bu nedenle sosyal sermaye ile kolektif eylemlere katılım birbirinden ayrılmaz unsurlardır (Baş, 2017, s. 40; Putnam, 2010, s. 122). Katılımı sosyal sermayenin vazgeçilmez unsuru olarak görmekle Putnam de Tocqueville'i takip etmiştir (Baş, 2017, s. 39). Putnam literatüre *bağlayıcı (bonding)* ve *köprü kuran (bridging)* sosyal sermaye tanımlarını kazandırmıştır. Aile bireyleri ve etnik topluluk gibi yakın (birincil) ilişkilerin olduğu homojen gruplarda bağlayıcı sosyal sermaye görülürken, iş ve çeşitli üyelikler gibi daha uzak ve nispeten daha zayıf ilişkilerin olduğu heterojen gruplar arasında köprü kuran sosyal sermaye oluşmaktadır (Putnam, 2007, s. 143).

Sosyal sermaye literatürüne önemli katkıda bulunan bir diğer isim olan Fukuyama ise sosyal sermayeyi iki veya daha fazla birey arasında iş birliğini teşvik eden somutlaştırılmış yazılı olmayan değerler ve normlar tanımlamakta ve bireylerin karşılıklı güven esasına dayalı olarak oluşturdukları organizasyonlar çerçevesinde değerlendirmektedir (2000, s. 3). Fukuyama, sosyal sermayeyi toplumsal iletişim, güven ve iş birliğini güçlendiren tarihsel alışkanlıklar, toplumsal gelenekler ve din gibi kültürel faktörler aracılığıyla oluşan ve aktarılabilen bir ağ olarak görmektedir. Putnam'ın bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermaye kavramsallaştırmalarına bağlantı kuran sosyal sermaye tanımını ekleyen Woolcock'a göre (2001, s. 195-196) bu sosyal sermaye türü kamu görevlileri ile tesis edilen hiyerarşik (eşitsiz) ilişkiler üzerinden oluşur.

Farklı kuramcılar tarafından sosyal sermayenin bir değişkeni olarak değerlendirilen sosyal ağların bir sosyal sermaye çeşidi olarak değerlendirildiği de görülmektedir

(Abadan Unat, 2006, s. 34; Castles ve Miller, 2008, s. 38). Değerlendirmeler farklılık gösterse de sosyal sermayenin göçlerin maliyetlerini ve risklerini azaltırken faydalarını artırdığı kabul edilmektedir (Palloni ve ark., 2001). Nitekim göçmen ağları, “göçmenleri, göçmen olmayanları ve eski göçmenleri akrabalık, dostluk ve ortak köken üzerinden birbirine bağlayan kişilerarası bağlar kümesi” olarak göçün maliyetlerini ve risklerini düşürüp bilgi ve deneyim sağladıkları için bir sosyal sermaye türüdür (King, 2012, s. 21; Massey ve ark. 1998, s. 42-43). Keza gerek eski gerek yeni göçmenler ve gerekse göçmen olmayan kişilerin aralarında ortak köken, soy ve dostluğa dayanan bağlantılar aracılığıyla oluşturdukları ilişkiler ağı bireylerin gerektiğinde kullanabilecekleri bir sosyal sermaye konumundadır (Özcan, 2017, s. 202).

Faist hanehalkı, komşular, topluluklar ve daha resmi örgütlenmeler içerisindeki sosyal ilişkilerin ve sosyal sermayenin göç kararını almalarında ve entegrasyon süreçlerinde göçmenlere yardım ettiğini ve bu nedenle esasen hem kaynak hem de birleştirici bir araç oldukları görüşündedir (Faist, 2000). Gerek araç gerek kaynak olarak sosyal sermaye göçmenlerin yeni yerlere ve toplumlara uyumlarını kolaylaştırıcı bir işlev görmektedir. Zira sosyal sermaye biriktikçe sağlayacağı bilgi (ülke hakkında iş olanakları, yakın çevre, uyum sorunları ve çözüm yolları vb.), deneyim ve dayanışma imkânı da genişleyeceği için göçmenler için toplumsal ağlar genişledikçe bilgiye ulaşmak kolaylaşmakta ve bilginin sağladığı başta dayanışma olmak üzere çeşitli olanaklar da artmaktadır (Adler ve Kwon, 2002).

Sosyal sermaye aynı zamanda göçün sürekli ve yoğun bir olgu haline gelmesine zemin hazırlamaktadır (Massey ve ark., 1993, s. 448-450; Spencer, 2011, s. 11). Zira e-sosyal sermaye olarak adlandırılabilen sosyal medya (Ellison ve ark., 2007) başta olmak üzere iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler göçmenlerin kaynak ülkeleriyle olan sosyal, ekonomik ve kültürel bağlarını korumalarına ve sürdürmelerine olanak sağlamaktadır. Sosyal sermaye bununla birlikte yalnızca bir göçün başlatılmasında veya devam ettirilmesinde değil aynı zamanda geri dönüş göçünde de etkili olabilmektedir. Nitekim hem kaynak hem de varış noktasında biriktirilen sosyal sermaye sağladığı bilgi ve iletişim ağları sayesinde geri dönüş göçünde de belirleyici olabilmektedir (Rodríguez ve Egea, 2007).

Her toplumsal grupta göçmen ağları ve sosyal sermaye biçimleri farklı biçimlerde oluşturulmakta ve sürdürülmektedir. Toplumların sahip oldukları koşullar ve yapısal özellikler sosyal ilişki biçimlerinin şekillenmesinde belirleyici olmaktadır. Bu noktada önemli sosyal sermayelerden biri olan sivil toplum kuruluşlarına (STK'lar) değinmek yerinde olacaktır. Göçmenlerin özellikle göç sonrası yaşamlarında STK'lar, ev sahibi toplum içinde resmi bir yapılanmayı ve görünürlüğü ve bunların aracılığıyla çözüm yollarını mümkün kılabilmektedir (Mercan Sarı, 2024, s. 48).

Sosyal sermaye, aynı zamanda göç etmek için komşulardan borç almak veya göç edecek olan bireyleri daha iyi iş imkanı bulacaklarına inandırmak gibi ekonomik sermaye türlerine de dönüştürülebilmektedir (Hagen-Zanker, 2008, s. 17; Kindler ve ark., 2015, s. 6). Yine göçmen ağ bağlantıları da işverenlerin yabancı işgücü çalıştırabilmek için yararlanabilecekleri bir tür sosyal sermayeyi oluşturmaktadır (Massey ve ark., 1993, s. 448).

Tüm bunlarla birlikte sosyal sermayenin olumsuz yönleri de literatürde değinilen konular arasında yer almaktadır. Örneğin göçmenler ile göçe aracılık edenler (brokerlar) arasındaki alışveriş ilişkileri, zayıf sosyal bağlar üzerine kurulmaktadır ve genellikle taraflar arasında dayanışma veya karşılıklılık gibi bir çıktı doğurmamaktadır (Hagen-Zanker, 2008, s. 16). Yine sosyal sermaye, göçü başlatan bir araç olabileceği gibi göçü engelleyici bir araç olarak da işlev görebilir. Zira sosyal sermaye, göçmenleri sınır ötesine taşımak ve sonrasında borçluluk durumlarını devam ettirerek sömürülmelerine zemin hazırlayan kaçakçılık ve insan ticareti ağları gibi zamanla dışlayıcı olabilmektedir (King, 2012, s. 22, 30). Tilly, göçmenlerin ev sahibi toplumla etkileşime girme imkânlarını kısıtladığı ve gruplar arasında suiistimallere neden olduğu gerekçesiyle sosyal sermayenin olumsuz işlev de görebileceği görüşündedir (Tilly, 1990, s. 90-92).

Portes (1998, s. 15-18) sosyal sermayenin dört olumsuz sonucu olduğunu ifade etmiş ve bunları gruba dışarıdan gelenlerin engellenmesi, grupta yer alan kişilerin ticari gelişimini engelleyici taleplerin gelmesi, gruptakilerin bireysel özgürlüklerinin kısıtlanması veya kontrolü ve gruptakileri ortak sorunlar etrafında birleştirip ev sahibi topluma yönelik muhalif durumda tutarak grup üyelerini aşağıya doğru eşitlemeye çalışması olarak sıralamıştır.

2.2.5. Kesişen (Araya Giren) Fırsatlar Kuramı (1940)

Mikro düzey bir kuram olan Kesişen (Araya Giren) Fırsatlar Kuramı'na ismini veren Samual A. Stouffer'in (1900-1960) 1940 yılında yayınladığı Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafeye İlişkin Bir Kuram (*Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance*) başlıklı makalesidir. Stouffer'in Kuramı doğrudan göç olgusuna ilişkin geliştirilmiş bir Kuram olmakla çağdaşlarından ayrılmaktadır.

Türkçe literatürde yaygın olarak Kesişen Fırsatlar Kuramı ifadesi kullanılsa da “Araya Giren Fırsatlar” nitelemesinin daha doğru olacağı değerlendirilmektedir. Nitekim Stouffer Kuramı'nda esasen göç eden bireylerin göç sürecine başladıktan sonra henüz tamamlanmadan karşılarına çıkabilecek, diğer bir ifadeyle, göç sürecinin arasına girebilecek fırsatlara vurgu yapmıştır. Söz konusu araya giren fırsatlar kişileri ilk başta hedefledikleri noktalara değil süreç içerisinde başka hedeflere yöneltebilmektedir. Bu nedenle “Araya Giren Fırsatlar Kuramı” ifadesinin de kuramın anlaşılmasında ve diğer kuramlarla farkının ortaya konulmasında faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Kesişen Fırsatlar Kuramı göç olgusunu mekanik ve matematiksel bir süreç olarak ele almaktadır (Yalçın, 2004, s. 92). Nitekim Stouffer da Ravenstein'a benzer şekilde ABD'deki nüfus sayımı verilerini kullanmıştır (Stouffer, 1940). Stouffer, Ravenstein'in kuramı ile benzer biçimde göç hareketleri ile göç alan yerdeki ekonomik fırsatlar arasında doğru orantı kurmaktadır ve matematiksel yöntemler kullanmaktadır. Stouffer'ın yaklaşımına göre göç kararı göç edilecek noktadaki fırsatlar ile doğru orantılı iken göç süreci içerisinde ortaya çıkabilecek (araya giren) fırsatlar ile ters orantılıdır.

Stouffer, hedef ülkedeki ekonomik, sosyal ve kültürel fırsatlar ile söz konusu hedef ülkeye göç etmek isteyen bireyler arasında niceliksel bir doğru orantı kurmuştur. Stouffer, Ravenstein'in Göç Kanunları Kuramı'nda (1885 ve 1889) temel değişken olan *mesafenin* yanına göç süreci içerisinde ortaya çıkabilecek fırsatları da ekleyerek kendi kuramını geliştirmiştir (Akyıldız, 2016, s. 135; Stouffer, 1940, s. 845-867). Bu nedenle Stouffer, Kuramı'nda göç hareketlerinin yalnızca hedef ülkedeki değil aynı zamanda göç sürecindeki alternatif ekonomik, sosyal ve kültürel fırsatlara da vurgu yaparak ve de göç-mesafe ilişkisine fırsatları da ekleyerek kuramını özellikle etkilendiği öncül Kuram olan Ravenstein'in Göç Kanunları Kuramı'ndan ve daha sonra geliştirilecek olan ve kaynak

ve hedef ülkelerdeki itme-çekme faktörlerini statik yapıda ele alan Lee'nin İtme-Çekme Kuramı'ndan farklılaştırmıştır. Özetle Stouffer'ın kuramında göçün kaynak noktası ile hedef noktası arasında ortaya çıkabilecek fırsatlar bireylerin göç kararında belirleyici rol oynamaktadır.

Stouffer, kendi çalışmasını oluşturduğu döneme kadar göç olgusuna ilişkin yapılan bilimsel çalışmaların çoğunda göç hareketleri ile mesafe arasında güçlü bir ilişki kurulmuş olmakla birlikte mesafenin daha kapsamlı çalışmaları gerekli kılan bir kavram olduğu görüşündedir. Stouffer'ın mesafe konusundaki değerlendirmesi de yine fırsat odaklıdır. Nitekim ona göre bireyler daha yakın hedef noktalarındaki fırsatlar hakkında uzak mesafedekilere nazaran daha çok bilgi sahibi olacaklardır (Stouffer, 1940, s. 845-848).

2.2.6. Neoklasik Mikro Kuram (1962)

Neoklasik Mikro Göç Kuramı da makro versiyonu gibi ekonomi temelli bir kuramdır ve göçün temel motivasyonları konusunda makro versiyonu ile benzerlik göstermektedir (Güllüpinar, 2012, s. 59). Bölgeler/ülkeler arasındaki ücret ve istihdam politikaları ve yapılarındaki farklılıkların göç hareketlerini tetikleyen temel faktör olduğunu varsayan makro versiyonunun aksine göç olgusunun arkasındaki temel belirleyici motivasyonun bireysel ve rasyonel fayda-maliyet hesaplamalarının olduğunu varsaymaktadır (Sjaastad, 1962).

Neoklasik Mikro Göç Kuramı da diğer birçok göç kuramı gibi Ravenstein'in Göç Kanunları Kuramı'ndan (1885 ve 1889) etkilenmiştir. Ravenstein'in fayda-maliyet hesabı varsayımı Neoklasik Mikro Kuramda da geçerliliğini korumuştur (Çağlayan, 2006, s. 71). Buna ek olarak kuramın öncüleri olan Michael Todaro (1969, 1976, 1989), John R. Harris ve Michael Todaro (1970), George J. Borjas (1987) ve Larry Sjaastad (1962) çalışmalarını Lee'nin İtme-Çekme Kuramı'ndan yola çıkarak şekillendirmişlerdir. Bu nedenle ekonomi temelli bireysel analize odaklanmışlardır. Özellikle göç kararı verecek bireyler için "beklenen kazanç" (beklenen net yatırım getirisi) kavramını literatüre kazandırmıştır (Piché, 2013, s. 143).

Neoklasik Mikro Kuram'da göç kararı bireysel bir karardır ve göçün arkasında yatan temel neden bölgeler (ülkeler) arasındaki ücret farklılığıdır (Abadan Unat, 2006, s. 39;

Todaro, 1969). İşgücü göçüne odaklanan Kuram aynı zamanda söz konusu göç hareketleri aracılığıyla işgücü piyasalarında arz-talep dengesinin kendiliğinden sağlanacağını ileri sürmektedir (Massey ve ark., 1993, s. 433). Neoklasik Mikro Göç Kuramı bireylerin her durumda salt rasyonel bir varlık olarak (European Commission, 2018) daha yüksek gelir elde edebilecekleri bölgelere göç ettiklerini ileri sürmektedir.

Yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, dil, mesleki tecrübe başta olmak üzere bireysel faktörler göç kararında belirleyici rol oynamaktadır (Sjaastad, 1962). Sjaastad, söz konusu faktörleri daha iyi değerlendirebilme kapasitesine sahip vasıflı bireylerin daha fazla göç etme eğiliminde olduğunu ileri sürmüştür. Sjaastad, göçü bireysel veya hanehalkı gelirinin maksimize edilmesine yönelik bir yatırım stratejisi olarak görmektedir (1962). Bireyler, söz konusu fayda-maliyet hesabında maliyet kısmına aynı zamanda göç hareketini gerçekleştirmek için yapılacak yatırımları (örneğin yeni dil öğrenme, seyahat masrafları ve aynı zamanda psikolojik uyum sorunları) da eklemektedir. Böylelikle, Neoklasik Mikro Göç Kuramı, bireylerin hedef ülkedeki net getiri beklentilerinin yükseldiğini ileri sürmektedir (Borjas, 1989, s. 470-482).

Massey ve arkadaşları; Neoklasik Kuramların göçleri çevresel faktörlerin de şekillendirdiği toplumsal boyutlarını da değişkenler arasına dâhil etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (1993, s. 432-435). Zira Neoklasik Mikro Kuram da makro versiyonu gibi göç olgusunun sosyo-kültürel boyutuna yeterince önem vermemekle ve bireyi her durumda rasyonel bir varlık olarak ele alıp göç kararının her durumda rasyonel olacağını varsaymakla eleştirilmiştir (Kureková, 2011).

2.2.7. İtme-Çekme Kuramı (1966)

1950-1960'lar ve sonrasında da kuramsal göç çalışmalarında büyük ölçüde itme-çekme modelleri hâkim olmuştur. Esasen itme-çekme modelleri de fayda maksimizasyonu, rasyonel tercih, bölgeler ve ülkeler arasındaki faktör-fiyat farklılıkları ve işgücü hareketliliği ilkelerine dayanan neoklasik ekonomi paradigmasını dayanak noktası almıştır (King, 2012, s. 13). “İtme” ve “çekme” kavramları da esasen daha Lee'nin kuramını geliştirdiği 1965 yılından daha önce de özellikle ekonomi temelli kuramsal veya ampirik çalışmalarda kullanılmıştır. Ancak ilk defa Lee tarafından kuramsallaştırılmıştır (Özcan, 2017, s. 191).

Literatürde Everett Spurgeon Lee (1917-2007) ile anılan Kuramın temelleri Lee'nin 1966'da yayınladığı *A Theory of Migration* (Bir Göç Teorisi) başlıklı makalesine dayanmaktadır. Lee, Ravenstein'in çalışmasından sonra göç alanında yapılan çok sayıdaki çalışmanın göçmenlerin demografik özelliklerine dair genel bir değerlendirme sunduğu eleştirisini getirerek (Todaro, 1980, s. 16) ve göçü nüfusun kalıcı veya yarı kalıcı nitelikte yer değiştirmesi olarak tanımlayıp kendi kuramını ortaya koymuştur (Lee, 1966). Kuramında göç kararını belirleyen “negatif faktörler”, “pozitif faktörler” ve “araya giren engeller” kavramlarını geliştiren Lee, Ravenstein'in göç yasalarını ayrıntılandırarak analitik bir kuram oluşturmuştur (Lewis, 1982, s. 22; Piché, 2013, s. 143). Lee'nin kuramı Ravenstein'in Göç Yasalarının tamamlayıcı niteliktedir (Bueno ve Prieto-Rosas, 2019). Bu nedenle İtme-Çekme Kuramı, Ravenstein'in Göç Kanunları Kuramı'nın Lee versiyonu olarak da anılmaktadır (King, 2012, s. 12-13).

Mikro düzey, diğer bir ifadeyle, bireysel düzeydeki kuramsal göç analizlerinin temel kuramlarından olan İtme-Çekme Kuramı, göçün devam ettirilmesine odaklanan Massey'in Ağ Kuramının aksine göçün başlatılmasına odaklanmaktadır (Faist, 2000; Hagen-Zanker, 2008). Lee, yine ekonomik bir bakış açısıyla arz ve talep tarafını birlikte ele alarak göçü ilk defa bir itme-çekme çerçevesi ile bireysel düzeyde açıklayan kişi olarak göç literatüründe yerini almıştır (Hagen-Zanker, 2008). Esasen Lee, kendisinden önce Lewis'in (1954) Neoklasik Makro Kuramda ve Sjaastad'ın (1962) Neoklasik Mikro Kuramda, kendisinden sonra ise Stark ve Bloom'un (1985) Yeni Ekonomi Kuramında ve Piore'nin (1979) İkili İşgücü Piyasası Kuramında kullandığı “itme ve çekme faktörleri” kavramsallaştırmasını kullanmıştır (Bueno ve Prieto-Rosas, 2019, s. 2). Lee, göçmenlerin demografik ve gündelik yaşamlarından daha ziyade ekonomik gerekçe oluşturan itme ve çekme faktörlerinin şekillendirdiği göç sürecinin kendisine odaklanmıştır (Lee, 1966).

İtme-Çekme Kuramı göçü etkileyen faktörleri gruplandırmaktadır (Hagen-Zanker, 2008). Buna göre bireylerin göçe ilişkin karar almasında 4 belirleyici faktör rol oynamakta olup bunlar şu şekildedir:

1. Kaynak noktasındaki faktörler
2. Hedeflenen varış noktasındaki faktörler
3. Müdahaleci faktörler (araya giren engeller)
4. Bireysel faktörler (Lee, 1966, s. 49-50).

Lee ayrıca göçe etki eden faktörleri pozitif, negatif ve nötr faktörler olmak üzere üç kategoriye ayırmıştır. Bireylerin kaynak noktalarda kalıp göç etmelerini engelleyen faktörler pozitif, başka noktalara göç etmelerini teşvik eden faktörleri negatif ve göç kararı üzerinde herhangi bir etkisi bulunmayan faktörleri nötr faktörler olarak kategorilendirmiştir. Hem kaynak hem de hedef noktalar için pozitif faktörler göçü çeken faktörler iken negatif faktörler göçe iten faktörlere karşılık gelmektedir (Çağlayan, 2006, s. 73).

Lee'nin Kuramı'nda itici faktörler arasında fakirlik, düşük gelir, işsizlik, toprak sahibi olmama, hızlı nüfus artışı, siyasi baskı, düşük toplumsal statü, düşük evlenme imkânı, kötü iklim koşulları, toprakların miras yoluyla bölünmesi, tarımda makineleşme, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yetersiz oluşu, ağır vergi politikaları, katı toplumsal yasalar ön plana çıkmaktadır (Gurieva ve Dzhioev, 2015, s. 102; Güllüpınar, 2012, s. 59; King, 2012, s. 13; Massey, 1993, s. 440). Çekme faktörleri arasında ise hedef ülkelerdeki kronik ve kaçınılmaz yabancı işgücü ihtiyacı, daha yüksek gelir ve iş imkânları, daha iyi eğitim ve refah seviyesi, yerleşip tarım yapabilecek toprak, daha iyi çevre ve yaşam koşulları, siyasi özgürlük öne çıkmaktadır (Castles ve Miller, 1998, s. 20-21; King, 2012, s. 13; Massey, 1993, s. 440).

Lee, kuramında göç sürecinde üstesinden gelinmesi gereken “araya giren engeller” (intervening obstacles) kavramsallaştırmasını da yapmıştır. Lee'nin “araya giren engeller” kavramsallaştırması esasen göç sürecinde bireylerin karşılaştığı engellere karşılık gelmektedir (Çağlayan, 2006). Diğer bir ifadeyle, bir süreç olan göç sürecinin içerisinde etkili oldukları için “araya giren” engel tanımlamasının yapıldığı ifade edilebilir. Bu engeller arasında diğerlerinin yanı sıra başlıca kaynak ve hedef göç ülke arasındaki mesafe, seyahat masrafları, dil ve farklı yaşam tarzları gibi kültürel bariyerler, uluslararası sınırlar gibi siyasi engeller ve göç kısıtlamaları yer almaktadır (King, 2012, s. 13; Lee, 1966, s. 49).

İtme-Çekme Kuramı göç olgusunu söz konusu faktörlerin bileşimi ile açıklamaya çalışmaktadır. Kaynak ve varış noktasındaki pozitif ve negatif faktörler bireyleri, göç yasaları gibi müdahaleci faktörler tarafından engellenen ve göçmenlerin faktörleri algılama şekli gibi bireysel faktörlerden etkilenen göç etmeye veya etmemeye doğru itmekte ve çekmektedir (Hagen-Zanker, 2008). Lee'ye göre göç kararı söz konusu pozitif

ve negatif faktörlerin hesaplanması neticesinde birbirleri karşısındaki üstünlük durumuna göre gerçekleşmektedir (Akyıldız, 2016, s. 140). Göçü anlaşılması zor karmaşık bir süreç olarak gören Lee'ye göre göç süreci yalnızca itici veya yalnızca çekici faktörlerin analiz edilmesiyle değil yukarıda bahsedilen dört grup faktörün birlikte analiz edilmesiyle anlaşılabilir (Çağlayan, 2006). Bu nedenle, İtme-Çekme Kuramı çerçevesinde yapılacak analizlerde belirleyici olduğu değerlendirilen tüm ilgili faktörlerin ilgili bireyler için doğru biçimde içleri doldurularak belirlenmesi önem arz etmektedir.

Lee'nin kuramına göre bireylerin yaşadığı yerlerden bir başka yere göç etmelerinde kişiye göre değişiklik gösteren ve birlikte değerlendirilmesi gereken itici ve çekici birtakım sebepler söz konusudur. Belirli kişiler için itici veya çekici olabilen bir sebep diğerleri için aynı derecede itme-çekme niteliğine sahip olmayabilir. Bu nedenle Lee'nin kuramı mikro düzey analize daha uygun bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır. Lee, zamanla ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının veya eşitsizliklerin göç alıp-verme yoluyla böylelikle dengeleneceği görüşündedir (1966, s. 49-52).

Lee'nin Kuramı'nda ortaya koyduğu model “kaynak noktası ve varış noktası arasında kesişen fırsatlar” şeklinde orijinal bir kavram ortaya atmıştır (Piché, 2013, s. 143). Nitekim İtme-Çekme Kuramı da Neoklasik Göç Kuramları gibi bireylerin temel olarak göçün faydalarının maliyetlerinden fazla olması durumunda göç etmeyi tercih ettiklerini varsaymaktadır. Bu varsayıma göre bireyler, gelir veya fayda maksimizasyonuna yönelik bireysel düzeyde maliyet-fayda analizleriyle motive olurlar ve bu nedenle itme ve çekme faktörlerine otomatik ve öngörülebilir şekilde tepki verirler (de Haas, 2021, s. 14). Bununla birlikte Lee, esasen göçün kaynak ve varış noktasındaki gerçek faktörlerden daha ziyade söz konusu faktörlerin algılanma biçiminin göçle sonuçlandığı görüşündedir (Piché, 2013, s. 143). Zira bireyleri göç etmeye iten veya çeken faktörlerin tamamının herkes için geçerli olacak şekilde net biçimde tanımlanmasının zorluğu kabul edilmelidir (Özcan, 2017, s. 193). Esasen tam da bu nedenle Kuram, genel-geçer itme-çekme faktörleri olduğunu ileri sürmemektedir. Nitekim Lee de bu zorluğun bilincinde olarak diğerleri arasında baskın olarak rol oynadığı değerlendirilen faktörlerin ve bu faktörlere verilen genel tepkilerin belirlenmesinin mümkün olduğunu ifade etmiştir (Lee, 1969, s. 286). İtme-Çekme Kuramı çerçevesinde mikro (bireysel) düzeyde etkili bir analiz için cinsiyet, yaş ve eğitim gibi demografik özelliklerin ve bunların yanında bireysel sosyal

bağlımların da birlikte (örneğin çocuk sahibi bireylerin hedef noktalardaki eğitim olanaklarına önem atfetmesi) değerlendirilmesi elzemdir (Çağlayan, 2006, s. 73; Lee, 1966, s. 50). Diğer bir ifadeyle, pozitif, negatif ve müdahaleci faktörlerin ardından bireysel faktörler devreye girmektedir ve bu nedenledir ki Lee'nin İtme-Çekme Kuramı mikro düzey bir kuramdır.

Bu doğrultuda, Lee'nin kuramındaki önermelerini genel olarak şu şekilde ifade etmek mümkündür (Piché, 2013, s. 143):

1. Mikro düzeydeki gelir farklılıkları potansiyel göçmenleri itmekte ve çekmektedir.
2. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik gelişmişlik, eğitim düzeyi, iletişim ve ulaşım başta olmak üzere teknolojik gelişme farklılıkları ile göç arasında doğru orantı vardır.
3. Göçteki artış, ilk göçmen dalgalarının araya giren engelleri aşarak sonraki dalgaları kolaylaştırmasıyla göçün kendisinden de kaynaklanabilir. Bu tespit, esasen Massey'in Kümülatif Nedensellik Kuramının da ön habercisi konumundadır.
4. Mesafenin yanı sıra gönüllü veya gönülsüz olduğu da fark etmeksizin bir noktadan başka bir noktaya kalıcı veya yarı kalıcı olarak yer değiştirme göç eylemine karşılık gelmektedir (Akyıldız, 2016, s. 140).

Lee'nin kuramı literatürde çeşitli eleştiriler almıştır. İlk eleştiri kuramın bir kuram olmaktan daha ziyade göçü açıklayan çeşitli faktörleri kategorilendirmek için kavramsal bir çerçeve olduğu yönündedir. İkinci eleştiri ise makro (yapısal) faktörlerin neredeyse tamamen dışlanarak esasen insan sermayesiyle ilişkili olan mikro (bireysel) faktörlerin, diğer bir ifadeyle, bireysel mikro ekonomik tercihlerin öne çıkarıldığı noktasındadır (Piché, 2013, s. 143). Skeldon da (1990, s. 125-126) İtme-Çekme Kuramı'nın kuramsal göç çalışmalarına katkıda bulunmakla birlikte liste halinde sunduğu söz konusu faktörleri açıklayıcı bir sistemde bir araya getirebilen bir çerçeve sunmadığı gerekçesiyle, basmakalıp bir ifade olmakla eleştirmiştir (aktaran de Haas, 2021, s. 6). İşlevselci bir analiz çerçevesi sunan İtme-Çekme Kuramı bireyleri kaçınılmaz olarak fayda maksimizasyonu arayışında olan aktörler olarak gördüğü için indirgemeci olmakla eleştirilmektedir (de Haas, 2021, s. 3). Kuram'ın bireylerin göç kararının arkasında bireysel düzeydeki daha iyi yaşam koşullarına sahip olma arzusunun olduğunu

varsayması ve göç kararının alınmasında sosyal ağların etkisini göz ardı etmesi nedeniyle yeterince açıklayıcı olmadığı eleştirileri de getirilmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 33; Demir, 2023, s. 1412).

Son olarak, İtme-Çekme Kuramının sunmuş olduğu analitik çerçevenin isabetli biçimde kullanılabilmesi için günümüzde küreselleşmenin ezici etkisiyle gittikçe çok daha karmaşık hâle gelmiş olan göçün (Çağlayan, 2006, s. 75) tüm faktörlerinin kuramın geliştirildiği döneme kıyasla çok daha kapsamlı biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

2.3. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL MODELİ

Göçe ilişkin literatürde sıklıkla kullanılan kuramlardan yalnızca çalışma kapsamında kullanılan kuramlar ayrıntılı biçimde analiz düzeylerine göre ele alınmış, kuramların göçü açıklamalarındaki güçlü ve zayıf yönleri birbirileri ile ilişkilendirilerek anlatılmıştır. Türkiye’deki ve araştırma özelinde Ankara’daki Somalililerin Türkiye’yi tercih etme nedenlerini, Türkiye öncesi varsa farklı göç deneyimlerini, Türkiye’yi tercih etmelerinde etkili olan destek mekanizmalarını, kullandıkları ağ ve sermayeleri ve gelecek planlarında Türkiye’yi transit veya hedef ülke olarak konumlandırma biçimlerini ve nedenlerini belirlemeye odaklanan bu çalışmanın kuramsal arka planı araştırma probleminden hareketle elde edilen bulgular çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın kuramsal modelinde öncelikle Somalililerin ülkelerinden göç etmeye yönelik nedenleri ve göç deneyimlerine yer verilmiş ve bu kısımda Somalilileri ülkelerinden göçe iten nedenler Lee’nin İtme ve Çekme Kuramı ile temellendirilerek açıklanmıştır. Göç etme nedenleri arasında öne çıkan faktörlerden ekonomi ve çalışma nedenli göç hareketleri Neoklasik Mikro Ekonomi Kuramı ve Yeni Ekonomi Kuramı ile birlikte açıklanmıştır. İkinci olarak Somalililerin Türkiye’ye göç etmeye yönelmesinde etkili olan faktörler ve buna yönelik destek mekanizmaları göçün başlangıcı noktasında Mabogunje’nin (1970) Göç Sistemleri Yaklaşımı ve Lee’nin (1966) İtme-Çekme kuramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Özellikle 2011-2012 yılları arasında yapısal destek ve teşviklerle başlatılan ve 2015 sonrasında yapısal desteklerin sınırlandırılmasına rağmen sosyal sermaye ve ağların öne çıkması ile hızlanan ve nedenleri çeşitlenen Somalili göçünü açıklamakta tek bir kuram yeterli olmayacaktır. Bunun için 2011-2012 yıllarında

göçlerin başlaması süreci Mabogunje'nin Göç Sistemleri Yaklaşımı ile açıklanabilirken ilk gelen göçmenlerin ağlar ve oluşturması ve sermayeleri Massey ve arkadaşlarının İlişkiler Ağı Yaklaşımı (1993) ve Sermaye Kuramı ile (Bourdieu, 1986; Coleman, 1990; Putnam, 1993) açıklanabilmektedir.

Türkiye'yi tercih etme nedenleri, Türkiye'ye göç etme süreci ve göç sonrasındaki yaşamda göç maliyetlerini azaltması noktasında İlişkiler Ağı Yaklaşımı ve ilk gelen göçmenlerin oluşturdukları sosyal sermayeleri ve Göç Sistemleri Yaklaşımı'nda öne çıkan destek mekanizmalarından biri olan dil destekleri etkisi ile sahip oldukları kültürel sermayeleri çerçevesinde incelenmiştir. Aynı zamanda göç sonrasında ev sahibi toplumla iletişim ve etkileşimin olumlu boyutları Bourdieu'nun sosyal ve kültürel sermaye anlayışı ile Putnam'ın (2007) köprü kuran sermaye anlayışı ile ele alınmakta; olumsuz yönü ise yine Massey ve arkadaşlarının (1993) göçmen ağları yaklaşımı ve Bourdieu'cu (1986) sermaye anlayışı ile birlikte değerlendirilmektedir.

Çalışmada ele alınan son durum ise Somalililerin Türkiye'yi göç süreçlerinde ve gelecek planlarında hedef veya transit ülke olarak konumlandırma biçimleri ve nedenleridir. Bu konuda ise göçün başlamasında etkili olan Göç Sistemleri Yaklaşımı'nın göçlerin sürdürülmesi veya sınırlandırılması noktasında yine aynı şekilde belirleyici olduğu ve Somalililerin deneyimleri ve yapısal uyarıcıların etkisi ile gelecek planlarını şekillendirdiği yönünde açıklanmaktadır. Transit veya hedef ülke konumlandırmalarında Bourdieu'nun Sermaye Yaklaşımı ve Stouffer'ın Kesişen Fırsatlar Kuramı (1940) mevcut durumu daha iyi açıklamaya yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda elde edilen bulgular ilgili kuramlarla birlikte derinlemesine analiz edilmiş ve çalışma tamamlanmıştır.

3. BÖLÜM

SOMALİ- TÜRKİYE İLİŞKİLERİ VE GÖÇ SÜRECİ

3.1. AFRIKA KITASI VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER

3.1.1. Afrika Kıtası: Konum, Coğrafya, Ekonomik, Siyasi ve Sosyal Yapı

Afri, Kuzey Afrika topraklarında yaşayan sakinleri tanımlamak için kullanılan Latince bir kelimedir. Afrika kelimesi ise Tunus dolaylarında bir Fenike kolonisi olan Katraca'ya ilk ayak basan Romalıların bölgedeki "Africani" ve "afri" adı verilen oymaklardan esinlenmesi ile kullanılmıştır. Afrika kelimesinin kökeni ile ilgili fikir birliği bulunmamaktadır. Fenike dilinde toz anlamına gelen afar kelimesi ile ilişkili görülmekte; hatta Latince güneşli anlamına gelen aprica veya Yunanca'da soğuk olmayan anlamına gelen a-frigo kelimelerinden türediği de ileri sürülmektedir. Bunun yanında dönemin bazı Helenistik yazarları, efsanevi kahraman veya Tanrı olan Afer'in torunlarının ülkesi olarak Afrika'nın kullandığını ileri sürerken; bazı yazarlar da "mağrib" yani güneşin battığı yer olarak Afrika ismini kullanmışlardır. Etimolojik kökenine dair farklı değerlendirmelerle karşılaşılrsa da günümüzde "Afrika" yaygın olarak bir kıta ismi olarak kullanılmaktadır (Britannica, 2022; Ross, 2008, s. 9).

Etimolojik kökenine dair farklı değerlendirmelerle karşılaşılan "Afrika" yaygın olarak bir kıta ismi olarak kullanılmaktadır. Afrika kıtası 30.365. 000 km² kara alanı ile Asya kıtasından sonra dünyanın yüzölçümü ve nüfus yoğunluğu bakımından en büyük ikinci kıtasıdır. Kendisine bitişik adalarla birlikte yaklaşık 30,8 milyon km² ile dünya yüzölçümünün %6'sını ve dünya topraklarının yaklaşık %25'ini kapsamaktadır (Britannica, 2022; United Nations Environment Programme [UNEP], 2006, s. 78). Afrika kıtası batıda Atlantik Okyanusu, doğuda Kızıldeniz ve Hint Okyanusu, kuzeyde Akdeniz ve güneyde Atlantik ve Hint okyanuslarının suları ile sınırlıdır. Madagaskar başta olmak üzere çeşitli takımadaları da içeren kıta, BM tarafından tanınan 54 ülke, 8 bölge 2 fiilen bağımsız sınırlı veya hiç tanınmayan ülkeyi içermektedir. BM tarafından tanınmayan iki ülkeden biri Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti, diğeri Somaliland'dır (United Nations Department for General Assembly and Conference Management [UNDGACM], 2022). Söz konusu 54 ülkenin toplam nüfusu yaklaşık 1.5 milyar olup en büyük nüfusa 218

milyon ile Nijerya, en az nüfusa ise yaklaşık 120 bin ile Seyşeller ev sahipliği yapmaktadır (The World Bank, 2022).

Görsel 1: Afrika Kıtası

Kaynak: T.C. Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü, 2023

Afrika kıtası *Doğu, Batı, Orta, Kuzey ve Güney Afrika* bölgeleri olarak ayrılmakta ve ülkeler de bulundukları bölgelere göre farklı gelişme düzeyleri göstermektedir. Doğu Afrika ülkeleri: Burundi, Komor Adaları, Cibuti, Eritre, Etiyopya, Kenya, Madagaskar, Mayotte, Mauritius, Malavi, Mayotte, Mozambik, Reunion, Ruanda, Tanzania, Somali, Seyşeller, Uganda, Zambiya ve Zimbabve'dir. Orta Afrika ülkeleri: Angola, Kamerun, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Gabon ve Sao Tome ve Principe'dir. Kuzey Afrika ülkeleri: Fas, Mısır, Tunus, Libya, Cezayir, Sudan ve Batı Sahra'dır. Güney Afrika ülkeleri: Güney Afrika, Lesoto, Namibya, Botsvana ve Esvatini'dir. Batı Afrika ülkeleri ise: Benin, Burkina Faso, Yeşil Burun Adaları, Fildişi Sahili, Gambia, Gana, Liberya, Mali, Moritanya, Nijerya,

Nijer, Senegal, Saint Helena, Togo ve Sierra Leone'dir. Bölgelere göre yüzölçümü değerlendirildiğinde Cezayir, nüfusa göre değerlendirildiğinde Nijerya en büyük ülke olarak tanımlanmaktadır (United Nations Statistical Division [UNSTATS], 2024).

Kıtanın yaklaşık olarak ortasından geçen ekvator çizgisi Afrika topraklarının yaklaşık 2/3'ünü ekvatorun kuzeyinde ve 4/5'ini tropikal kuşakta bırakmaktadır. Ekvatorun her iki tarafında da toprakları olması sebebiyle Afrika kıtası, çok çeşitli iklim bölgelerinin olduğu iki iklim kuşağı içinde bulunan tek kıta olarak tanımlanmaktadır (Visual Geography, 2022). Ekvatorun her iki tarafında da topraklarının olmasının ve coğrafi konumu sebebiyle tropik kuşakta olmasının deniz etkisinin iç kısımlara kadar uzanmasına ve iklimin genel olarak ılıman olmasına önemli bir etkisi bulunmaktadır. Kıta bölgesel olarak kurak, yarı kurak ve yağışlı olmak üzere iklim bölgelerine ayrılmıştır. Afrika'da genel olarak sıcak bir iklim hâkimdir ancak kuzey kesimde kuraklık ve yüksek sıcaklıklar daha fazla görülmektedir. En kuzeyi ve en güneyi Akdeniz iklimine sahiptir ve bu yağış şiddetinin de sıcaklıkların da çok yüksek olmasına sebep olmaktadır. Bu durum bazı bölgelerin aşırı yağış alırken bazı bölgelerin de şiddetli kuraklık yaşamasına sebep olmaktadır (Bloom ve diğerleri, 1998, s. 220-221; Britannica, 2022; UNEP, 2008, s. 8).

Afrika kıtasının genel nüfus ve toplumsal yapısına bakıldığında yüzölçümü ve nüfus yoğunluğu bakımından çok büyük bir kıta olmasına rağmen yine de bu büyüklüğüne göre nüfusu az olarak görülmektedir. 2022 yılı verilerine göre Afrika kıtasının güncel nüfusu 1.4 milyardır ve bu sayı dünya nüfusunun %16'sına tekabül etmektedir. Kıta nüfusunun ortalama yaşı 19.7'dir ve bu veri doğrultusunda dünyanın en genç nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır (UNDESA, 2022). Dünyanın farklı yerinde milyarlarca Afrikalının yaşıyor olmasından dolayı Afrika kıtasının dünyadaki büyük çapta insanın doğum yeri olduğu, hatta ilk insanın 200 bin yıl önce Sahra altı Afrika'da ortaya çıktığı ve sonrasında dünyanın geri kalanına yayıldığı kabul edilmektedir. İnsanlık tarihine ait ilk fosil kanıtlarını barındıran tek kıta olması sebebiyle Afrika "insanlığın beşiği" olarak tanımlanmaktadır (National Geographic, 2022; Oppong, 2006, s. 28; Stock, 2013, s.167).

Kabile tipi yaşamın hâkim olduğu Afrika kıtasının nüfus bakımından kalabalık olması farklı kavimlerin ve konuşulan dillerin etkisiyle oldukça karmaşık bir toplum yapısına sahip olmasında etkili olmuştur. Afrika'nın temel nüfusunu yerli kabileler oluşturmalarına rağmen farklı gruplar da yaşamaktadır. Bantular, Pigmeler, Sudan zencileri, Araplar,

Berberiler, Tuaregler, Habeşler, Merdeler, İbolar ve Yorubalar Afrika kıtasında yaşayan kabile ve etnik gruplardan bazılarıdır (Gürsoy, 1988, s. 414). Kıtada sayısı bilinmemekle birlikte ortak bir dil, din ve kültürü benimseyen birkaç bin farklı toplum olduğu ileri sürülmektedir. Bölgeyi ve mevcut kültürleri tanımayanlar için bu toplumlar arasındaki farklılıkları belirlemek ve sınırları çizmek göçler ve evlilik yoluyla gerçekleşen etkileşimler neticesinde daha da zor olmaktadır. Ayrıca Afrika kıtasında yaklaşık 900-1500 arası farklı dil bulunmakta; kabile tipi yaşamın hâkim olduğu Afrika’da konuşulan diller ve inanışlar da içinde bulunulan etnik gruba veya kabileye göre farklılık göstermektedir. Mevcutta konuşulan dillerin büyük çoğunluğunun yerel yazı biçiminin olmadığı ve hatta yazı biçimi olanların da 20. Yüzyılda İngilizce bilen misyonerlerce yazıya döküldüğü bilinmektedir (Britannica, 2022). Kıtanın kuzey bölgelerinde İslamiyet’in de etkisiyle Arapça, güney bölgelerinde küçük bir grubun konuştuğu yerli diller, sonradan gelen sömürgeci güçlerin etkisiyle batı, orta, doğu ve güney bölgelerde İngilizce, Flemenkce, Fransızca ve Portekizce gibi diller hâkim dil olarak öne çıkmaktadır.

İklim ve coğrafyanın doğrudan kültürü etkilediği Afrika kıtası kültürel ve dini olarak da bölgelere ayrılmıştır. Büyük bölümü yakın zamana kadar animizm olarak adlandırılan tabiat dinlerine inanırken Arap ve Avrupalı kolonizasyonlar neticesinde tek tanrılı dinlerin etkisinde kalmışlardır (Öztürk, 2016). Kıtada yerel dinlerin yanında Kuzey Afrika ülkelerinde çoğunlukla İslam, Güney Afrika ülkelerinde ise daha çok Hristiyanlık ön plana çıkmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde kıtanın 2/3’ü Müslüman olarak tanımlanmaktadır (Gürsoy, 1988, s. 415). Özellikle 15. yüzyıldan sonra seyyahlar aracılığıyla misyonerlik çalışmalarının yapılması Afrika kıtasının yakinen tanınmasına ve Avrupa güçlerinin bölgeye girişlerinin kolaylaşmasında etkili olmuştur.

Afrika kıtası dikkate değer bir genç nüfusa sahip olması, tarıma elverişli coğrafyası ve zengin yer altı kaynakları ile küresel ekonomi-politik için stratejik bir konuma sahiptir. Gelişmişlik düzeyi kıtadaki ülkeler arasında farklılık gösterse de genel olarak doğal kaynaklar bakımından çok zengin bir yapıya sahip olmasına rağmen ekonomisi çoğunlukla geçimlik tarım ekonomisine dayalıdır. Daha çok büyük şirketler tarafından kakao, pamuk, kahve, kauçuk gibi tarım ürünleri üretilmekte ve bunlar uygun fiyatla dünyanın farklı ülkelerine ithal edilmektedir. Sanayileşmenin zayıf olduğu Afrika’nın bir

diğer geçim kaynağı değerli madenler ve petroldür. Sahra-altı Afrika'da petrole ek olarak altın, elmas ve bakır gibi değerli ve doğal kaynaklar öne çıkmakta; Nijerya, Angola ve Libya'da ise önemli petrol rezervi bulunmakta ve buna bağlı olarak petrol ihracatı yapılmaktadır. Sanayileşme bakımından gelişme gösteremeyen kıta geneline karşı Güney Afrika'da önemli bir üretim sektörü bulunmaktadır ve daha çok güney bölgelerde platin ve demir gibi madenler işlenmektedir. Kuzey Afrika ülkelerinde ise petrol ve doğal gaz rezervleri bu bölgelerin ekonomisinde ve gelişmesinde öne çıkmaktadır. Kıtanın tamamında ucuz iş gücü ve insan kaynağı bulunmasına rağmen genellikle mevcut kaynaklar ve üretimler ikincil arıtma ve imalatlar için ihraç edilmektedir. Ekonomik olarak Kuzey ve Güney Afrika bölgeleri hariç kıtadaki diğer ülkeler hala az gelişmiş ülkeler olarak tanımlanmaktadır (Britannica, 2022; Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2021; İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri [İMMİB], 2023).

Kıtanın zengin doğal kaynaklara sahip olması ve köle ticareti 15. yüzyılda Dom Henrique, Bartolomeu Dias ve Vasco do Gama gibi denizcileri ve kâşifleri maddi anlamda destekleyerek teşvik eden Portekiz, İspanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Hollanda ve sömürgecilik yarışına sonradan dâhil olan Almanya gibi dönemin emperyal güçlerinin ilgisini çekmiş ve kurulan sömürge yönetimleri ile Afrika kıtası uzun yıllar sömürüye maruz kalmıştır. Söz konusu sömürge yönetimleri II. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir (Magdoff, 2023; Önalın, 2021). Sömürgecilik faaliyetleri çerçevesinde genel olarak İngiltere Mısır, Kenya, Uganda, Sudan ve Güney Afrika'da; Fransa Fas, Tunus, Cezayir ve Senegal'de; İtalya Somali, Libya ve Eritre'de; Almanya ise Togo ve Kamerun'da sömürge yönetimleri oluşturmuşlar ve hâkimiyet kurmuşlardır. Afrika Kıtası üzerindeki sömürgecilik yarışı yaygın kabule göre I. Dünya Savaşı'na giden yolda çok kritik kilometre taşlarını döşemiştir. Söz konusu sömürgeci devletlerarasında yaşanan anlaşmazlıklar gerek Afrika Kıtası üzerindeki kendi güçleriyle gerekse Kıta üzerindeki halklardan topladıkları ordular arasında çetin savaşımlara neden olmuş ve süreç her ne kadar konferanslar ile çözüme kavuşturulmaya çalışılsa da I. Dünya Savaşı ile neticelenmiştir. Afrika'da 15. yüzyıldan itibaren başlayan sömürge faaliyetleri yalnızca büyük güçler arası rekabetin daha da çetinleşmesine değil aynı zamanda kıtanın genelindeki ekonomik ve demografik yapının bozularak iç savaşların ve istikrarsızlıkların kıta ile özdeşleşmesine neden olmuştur. II. Dünya Savaşı (1939-1945) sonrası dönemde Libya (1951), Tunus ve Fas (1956) ile Gana (1957) ile başlayan bağımsızlık kazanımları sonraki

yıllarda hız kazanmıştır. Nitekim bugün her ne kadar Sudan, Somali, Etiyopya, Burkina Faso, Mali, Gine ve Çad (Dizolele ve diğerleri, 2023) başta olmak üzere çok sayıda Afrika ülkesinde gerek ardı ardına gerçekleştirilen askeri darbeler gerekse kabileler arası devam etmekte olan husumet ve çatışmalar ile yaygın terör faaliyetleri nedeniyle istikrarsızlık hâkim olsa da kıta üzerinde bugün 54 bağımsız ülke bulunmaktadır (UNDGACM, 2022).

Afrika Kıtası yüzyıllar boyunca Batılı emperyalist güçler tarafından sömürülmüş olmasına rağmen kıtanın doğal kaynakları bugün de oldukça fazladır. Ancak gerek bağımsızlık süreci sonrası tesis edilen yeni yönetimlerin eski emperyal güçlerle olan yakın ekonomik ve siyasi ilişkileri gerekse siyasi istikrarsızlık kıtanın en çok sayıda az gelişmiş ülkeye ev sahipliği yapmasına neden olmaktadır. Güvenlik, yoksulluk, yetersiz beslenme ve temiz su yetersizliği Afrika ülkelerinin kalkınmaları için çözmeleri gereken en önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu az gelişmişlik özellikle Sahra-altı Afrika ülkelerinde oldukça belirgindir ve küresel ekonomi çevrelerinde “Sahra-altı Afrika Ülkeleri” olarak ayrı bir grup şeklinde anılmaktadır. Sahra-altı Afrika, Kuzey Afrika ülkeleri Fas, Tunus, Cezayir, Mısır ve Libya dışında kalan 49 Afrika ülkesi için kullanılmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022a; United Nations Habitat [UN-HABITAT], 2020).

Görsel 2:Sahra-altı Afrika Ülkeleri

Kaynak: Johnson, 2012

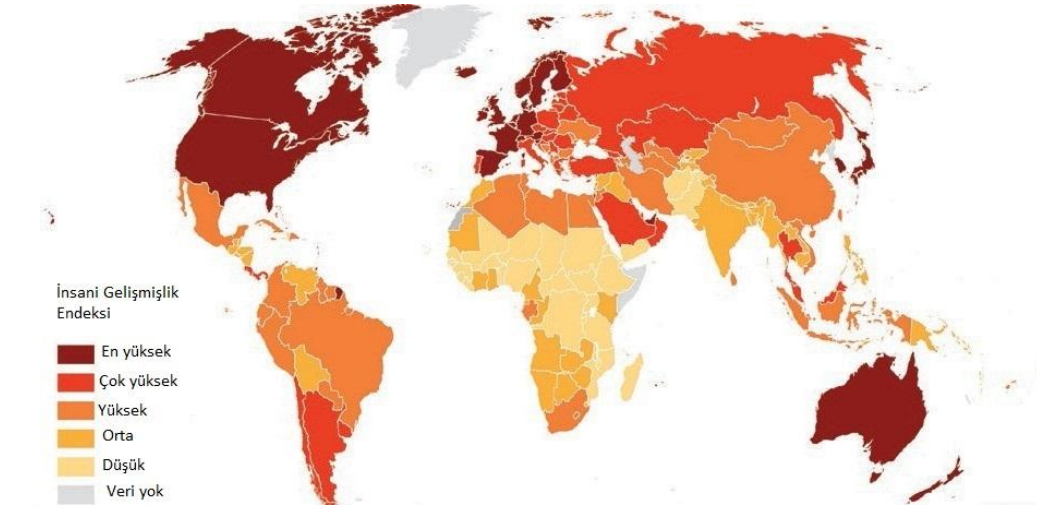
Kıtanın zengin doğal kaynaklara ve çeşitli etnik gruplara sahip olması zamanla güçlü devletlerin ilgisini çekmiş ve uzun süreler güçlü devletlerin sömürgesi altında yaşam

sürülmesine sebep olmuş; 21. Yüzyılda önemli siyasi gelişmeler ve sömürgeci güçlerin çekilmesi sonrasında bu kez etnik grup çeşitliliği sebebiyle iç savaşlar mücadelesi başlamıştır. Ancak Afrika'nın doğal kaynakları politik ekonomik bağlamında küresel 'büyüme ve refahta hâlâ önemli bir rol oynamaktadır ve bu durum son dönemlerde yeniden ivme kazanmıştır. Kıtanın sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları, biyoçeşitliliği ve de artan genç nüfusu bölgenin kontrolü için emperyal güçlerin etnik çatışmaları öne çıkarmasına sebep olmaktadır (Büscher, 2012). Kıtanın farklı ülkelerinin mücadele halinde olduğu iç çatışmalar ve iklim kaynaklı ekonomik ve sosyal problemler insanların hem kıta içinde hem de kıta dışındaki farklı ülkelere göç etmesine sebep olmaktadır. Bu kapsamda insani gelişmişlik bakımından yapılan sıralamalar incelendiğinde (United Nations Development Programme [UNDP], 2024, s. 277) özellikle Somali'nin diğer Afrika ülkelerine göre daha aşağıda olması bu ülkeden göçlerin daha fazla olmasına sebep olmuştur. Bu çalışma kapsamında da Somali'den ve farklı ülkelere Türkiye'ye göç etmiş olan göçmenler konu edilmiş ve onların göç deneyimleri ele alınmıştır.

3.1.2. Afrika Kıtasından Göç Hareketleri

Az-gelişmişlik, yoksulluk, kıtlık ve çatışmalar gibi göç de Afrika kıtası için temel gündem maddelerinden biri olmaya devam etmektedir (Özdemir, 2021). Esasen göç olgusunu bu gündem maddelerinden herhangi birinden bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Nitekim söz konusu gündem maddelerinin her biri Afrika toplumlarını gerek kıta içinde gerek kıta dışına göçe zorlamaktadır. Bu nedenle, Afrika'dan yapılan göçler bir "kaçış hareketi" olarak da değerlendirilmektedir (Seki ve Bektaş, 2018). Afrika, tarihsel süreçte hem kıta içerisinde hem kıta dışına göçün yoğun olarak yaşandığı bir kıta olmuştur (IOM, 2024a). Bu durum, İnsani Gelişmişlik Endeksi verileriyle oldukça örtüşmektedir. Diğer bir ifadeyle, aşağıdaki görselde yansıtıldığı üzere insani gelişmişlik durumu göç hareketlerinin yönünü de tayin etmektedir.

Görsel 3:İnsani Gelişmişlik Endeksi Sıcaklık Haritası

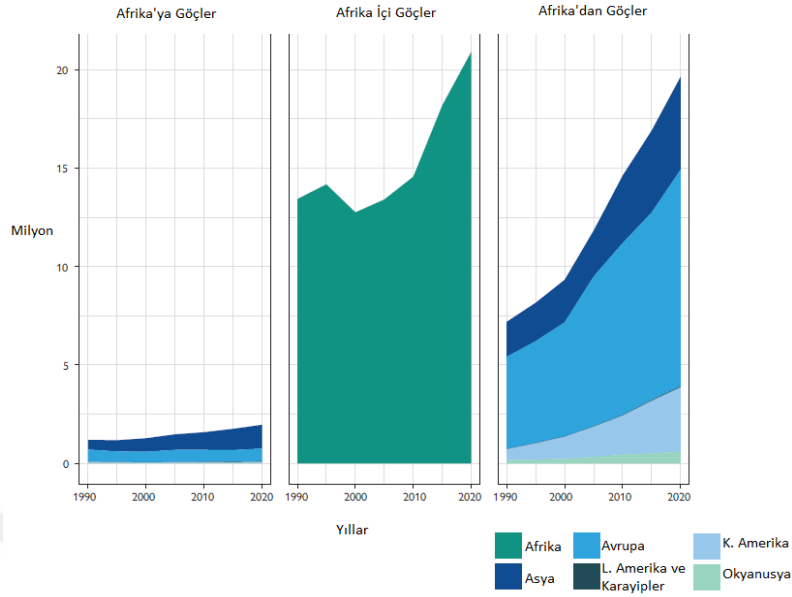

Kaynak: World Bank Group, 2023a, s. 52

Afrika’da geleneksel olarak yoksulluk, çatışma ortamı ve az gelişmişlik nedenlerinden dolayı gerek kıta sınırları içerisinde gerekse kıta sınırları dışındaki ülkelere yönelik kitlesel göçler ve yerinden edilmeler yaygın olarak görülmektedir. Kıtada devam eden yaygın istikrarsızlık ve çatışma ortamı, iklim değişikliği kaynaklı şiddetli kuraklık ve kıtlık zorunlu göçü giderek daha da artırmaktadır (Özdemir, 2021). Söz konusu göçler 1990’ların başından itibaren kıta içi hareketlerden özellikle Avrupa, Kuzey Amerika, Körfez ve Asya ülkelerine yönelik hareketlere evrilmiştir (Flahaux ve De Haas, 2016). 1990 yılı sonrasında Afrika’dan özellikle Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya’ya doğru gerçekleştirilen göç hareketlerinde aşağıdaki gibi keskin bir yükseliş gözlemlenmektedir (IOM, 2024a, s. 57).

Afrika kıtasından Avrupa ülkelerine yapılan göçler son dönemde kamuoyunda ve literatürde dikkat çeken konular arasında yer almaktadır (Flahaux ve De Haas, 2016, s. 1). Söz konusu farkındalığın kayda değer ölçüde söz konusu göçlerin büyük kısmının düzensiz oluşu ve kaçak göç yollarının tercih edilmesi neticesinde faciayla sonuçlanan haberler aracılığıyla oluştuğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Söz konusu düzensiz göç hareketlerinin büyük kısmının arka planında ise dünyanın birçok farklı noktasında gerçekleşen göç hareketlerinde olduğu gibi aile, çalışma ve eğitim faktörünün olduğu görülmektedir (Flahaux ve De Haas, 2016, s. 1; Schoumaker ve diğerleri, 2013).

Görsel 4: Afrika'ya, Afrika içinde ve Afrika'dan göç edenler, 1990–2020

Kaynak: IOM, 2024a, s. 57

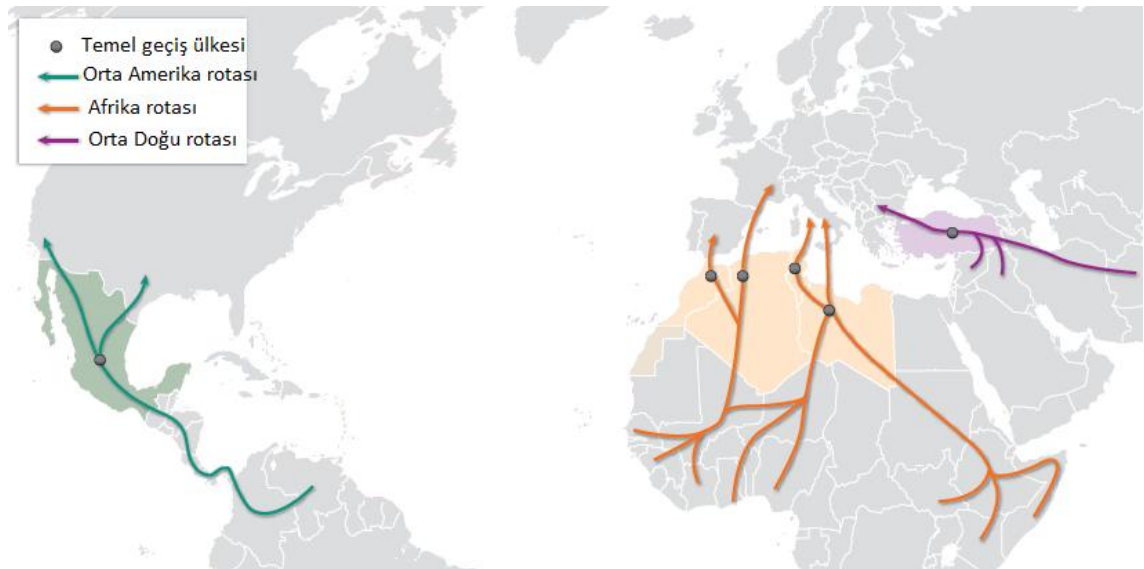
Afrika kıtasındaki göç hareketleri genel olarak “kıta içerisinde gerçekleştirilen” ve “kıta dışına yapılan göçler” olarak sınıflandırılmaktadır (Özdemir, 2021). Anaakım görüşlerin aksine kıta içerisindeki göç, kıta dışına olan göçe göre daha yüksek yoğunlukta seyretmektedir (Flahaux ve De Haas, 2016). Kabaca kıta içi göçlerin yaklaşık % 53 ile kıta dışına yapılan göçlerden daha fazla olduğu değerlendirilmektedir (Özdemir, 2021). Her ne kadar dekolonizasyon süreci sonrasında bağımsızlıklarını ilan eden kıta ülkeleri arasında özellikle vize rejimlerindeki uygulamalar ile belirginleşen sınırlar ve engeller kıta içi göç hareketlerini geçmişe göre azaltmış olsa da kıta çapında ciddi oranda kıta içi göç hareketi yaşanmaktadır (Flahaux ve De Haas, 2016, s.1). Örneğin, en az gelişmiş ülkelerin çoğunun bulunduğu Sahraaltı Afrika bölgesinden Kuzey Afrika ülkelerine yönelik ciddi bir göç hareketi yaşanmaktadır (Demirtaş, 2024). Yine uluslararası kamuoyunda daha çok Sahel bölgesi (Africa Renewal, 2022) olarak anılan Batı ve Orta Afrika ülkeleri Burkina Faso, Kamerun, Çad, Gambiya, Gine, Moritanya, Mali, Nijer, Nijerya ve Senegal’in yer aldığı bölge iklim değişikliği kaynaklı aşırı hava olayları, çölleşme, siyasi istikrarsızlık, temel ihtiyaçlara erişememe, göçebe çobanlar ve çiftçiler gibi topluluklar arası çatışmalar ve şiddet içeren aşırı cılığın hızlı yükselişi kaynaklı göç hareketlerinin en fazla yaşandığı bölge konumundadır (IOM, 2024a, s. 65).

Afrika kıtasındaki kıta içi göçlerin büyük bir bölümü çatışma ve iklim değişikliği kaynaklı “zorunlu yerinden edilme” şeklinde gerçekleşmektedir. Özellikle Sahraaltı

Afrika bölgesinde Kongo Demokratik Cumhuriyeti (4 milyondan fazla) ve Etiyopya (2 milyondan fazla) en büyük yerinden edilmiş nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. Somali ise 621.000 yerinden edilmiş kişiye ev sahipliği yapmakla kıtada üçüncü sırada yer almaktadır. Doğal afet kaynaklı en büyük çaplı yerinden edilmeler ise sırasıyla Nijerya (yaklaşık 2.4 milyon), Somali (1.2 milyon), Etiyopya (873.000) ve Güney Sudan'da (596.000) yaşanmıştır (IOM, 2024a, s. 60).

Kuzey Afrika da iklim değişikliğinden etkilenen ve bu nedenle özellikle son yıllarda önemli çaptaki yerinden edilmelerin yaşandığı bölgeler arasında yer almaktadır. Libya, Cezayir ve Fas, sıcaklıkların aşırı seyrettiği ve yağış dönemlerindeki yağış miktarlarının ciddi oranda azaldığı ülkeler olarak ön plana çıkmaktadır. Suya erişimin ciddi bir sorun olduğu bölgedeki iklim değişikliğinin etkileri sorunu daha da derinleştirmeye devam etmektedir. Mevcut çatışma ortamını daha da kötüleştiren su kıtlığının gıda güvenliğini tehlikeye sokması nedeniyle yerinden edilmeler ciddi anlamda artmış durumdadır. Cezayir ve Fas, kuraklık ve orman yangınları nedeniyle büyük çaplı yerinden edilmelerin yaşandığı ülkelerdir (IOM, 2024a, s. 62). Afrika kıtası içerisinde yoğun olarak gerçekleşen göçlerin yanında kıta dışına göç de yoğun biçimde gerçekleşmektedir ve Avrupa Afrikalı göçmenlerin en fazla tercih ettiği hedef ülkelerin yer aldığı kıta durumundadır (IOM, 2024a, s. 56).

Görsel 5: Temel Uluslararası Göç Rotaları

Kaynak: World Bank Group, 2023a, s. 250

Kıta dışına yapılan göçlerde belirli hedef ülke ve bölgeler zaman içerisinde öne çıkmıştır. Son güncel verilere göre (2020) Afrika doğumlu olup kıta dışında yaşayan göçmenlerin büyük kısmı Avrupa (11 milyon), Asya (yaklaşık 5 milyon) ve Kuzey Amerika'da (yaklaşık 3 milyon) yaşamaktadır (IOM, 2024a, s. 56). Afrikalı göçmenlerin kaynak ülkelerindeki güvenlik ve açlık sorununun hedef ülkedeki refah seviyesi kaygısını öncelediği varsayımı doğrultusunda Avrupa'ya göç ederken hedef ülke ayrımı gözetmedikleri ifade edilmektedir (Seki ve Bektaş, 2018, s. 181-189). Nitekim göçmenler bu çalışmanın ilgili kısmında değinileceği üzere Avrupa içerisinde veya Avrupa dışındaki hedef ülkeler arasındaki tercihlerini varış ülkesine varduktan sonra değerlendirmektedirler. Avrupa'ya yapılan göçler ise ağırlıklı olarak düzensiz göç şeklinde gerçekleştirilmektedir. Her yıl on binlerce düzensiz göçmen özellikle Kuzey, Batı ve Orta Afrika ülkelerinden Avrupa'ya doğru hareket etmektedir.

Kuzey Afrika bölgesi, göçmenlerin yasadışı ve dünyanın en ölümcül göç rotası olan Orta Akdeniz (sırasıyla Kuzey Afrika, Orta Doğu ülkeleri ve ardından İtalya'ya varış) göç rotası üzerinden Avrupa'ya ulaşmak için kıtadan ayrılış yaptıkları ülkelerin yer aldığı bölge olmaya devam etmektedir. Söz konusu göçlerde Libya, iyice yerleşmiş olan mal ve insan kaçakçılığı ağları ile önemli bir geçiş ülkesi olarak öne çıkmaktadır (IOM, 2024a, s. 61). Batı ve Orta Afrika'dan Avrupa ülkelerine gerçekleştirilen düzensiz göçün büyük kısmı ise Orta Akdeniz, Batı Akdeniz (birkaç küçük rota vasıtasıyla sırasıyla Fas, Cezayir ve ardından İspanya'ya varış) ve Batı Afrika-Atlantik (Batı Afrika kıyı ülkeleri ve Fas'tan İspanya'daki Kanarya Adaları'na varış) göç rotaları üzerinden gerçekleşmektedir. Çok sayıda ölümlerin yaşandığı bu rotalar üzerinden 2022 yılında Avrupa'ya 29.000 göçmen ulaşmıştır. Bunların % 58'i İtalya'ya, % 17'si İspanya'ya, % 21'i Kıbrıs Adası ve Malta'ya, % 4'ü ise Yunanistan'a ulaşmıştır (IOM, 2024a, s. 65).

Son yıllarda ise özellikle Doğu Afrika ülkelerinden gelen göçmenler İngiltere ve ABD gibi geleneksel anlamda tercih edilen ülkelerin yerine sıklıkla Körfez ülkelerini tercih etmeye başlamıştır. Bu tercih değişikliğinde ise söz konusu geleneksel hedef ülkelere giriş koşullarının giderek zorlaşması ve Körfez ülkeleri ile yapılan ikili işgücü anlaşmaları ön plana çıkmaktadır. Körfez ülkelerine göç eden ve büyük kısmını gençlerin oluşturduğu göçmenlerin çalıştığı başlıca sektörler arasında konaklama, güvenlik, inşaat ve perakende sektörleri yer almaktadır. Kıta dışına yapılan göçlerde de kıta içerisinde

yapılan göçlerde olduğu gibi insan kaçakçılığı, beklenmeyen ödemeler, gıdaya erişememe, fiziksel, cinsel ve psikolojik taciz sıklıkla karşılaşılan sorunlar arasında yer almaktadır (IOM, 2024a, s. 63).

Görülebileceği üzere Afrika, ülke fark etmeksizin ortak itici faktörler olan iklim değişikliği kaynaklı aşırı hava olayları (sel, kuraklık), kıtlık ve güvensizlik kaynaklı göç olgusunun yoğun biçimde yaşandığı bir kıta olmaya devam etmektedir. Göç olgusunun Afrika’da ülke özelinde incelenmesi durumunda ise söz konusu itici faktörlerin belirleyiciliği ve etkilenen nüfus gibi değişkenlerde çeşitlenme ve farklılaşma ortaya çıkmaktadır. Nitekim kıtanın doğu, batı, kuzey, güney ve orta bölgelerindeki ülkelerin her birindeki göç hareketleri, ilgili bölgedeki hâkim koşullar tarafından şekillenmektedir. Örneğin, Kuzey, Doğu ve Güney Afrika iklim değişikliği kaynaklı kuraklık, fırtına ve sellerin yaygın olarak yaşandığı ülkelerin bulunduğu bölge iken Batı ve Orta Afrika çatışma, şiddet ve aşırıılık olaylarının yoğun olduğu bölge konumundadır. Söz konusu bölgelerde yer alan ülkelerdeki göç hareketleri de büyük oranda söz konusu koşullar etrafında şekillenmektedir. Çalışmanın konusu itibarıyla incelenecek olan Somali de ağırlıklı olarak kuraklığın neden olduğu kıtlık ve silahlı çatışma ortamının yarattığı güvensizlik faktörlerinin göç hareketlerini şekillendirdiği bir Doğu Afrika ülkesidir.

3.2. SOMALİ COĞRAFYASI VE TÜRKİYE-SOMALİ İLİŞKİLERİ

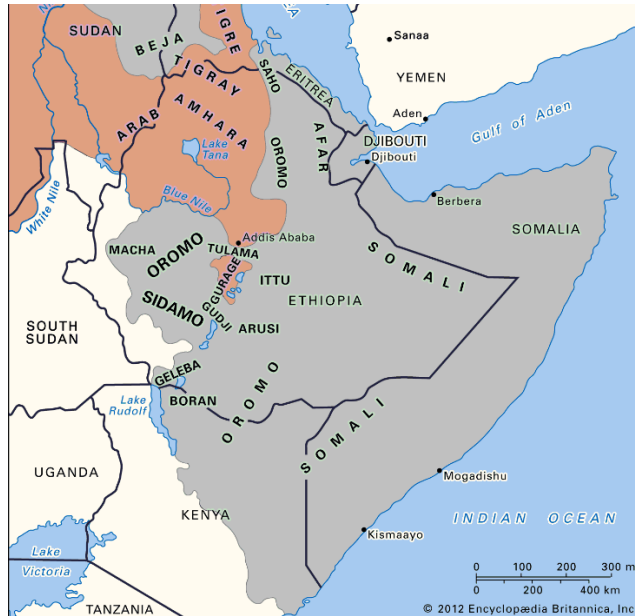
3.2.1. Somali Federal Cumhuriyeti: Konum, Coğrafya, İklim, Ekonomik, Siyasi ve Sosyal Yapı

Ülkenin adı ile ilgili çeşitli görüşler bulunmakta olup Somalililer arasında dâhi Somali ismi üzerinde bir uzlaşa yer almamaktadır (Hesse, 2011, s. 1). Eski Mısırlılar Somali’yi “Bunt” olarak parfümlerin, arıların ve fildişinin diyarı olarak adlandırdıkları gibi Tanrıların ülkesi ve saf toprak gibi anlamları olan “Tira” ismiyle de adlandırmışlardır. Bunun yanında eski Romalılar ve Yunanlılar döneminde bölge Barbarların Ülkesi anlamında “Barbaroy” ve “Bar Cajam” isimleri ile de anılmıştır. Afrika kıtasını keşfeden Avrupalılar bugün de sıklıkla kullanılan “Doğu Afrika Boynuzu” ismini kullanmışlardır. En çok bilinen adlandırmalardan bir diğeri bölgede develerin evcilleştirilmesi ve diğer bölgelere buradan yayılması kanısından hareketle Somali’nin “SOO-MAAL” (gitmek-süt sağlamak) kelimelerinin birleşiminden Somali olarak adlandırıldığıdır (Somali Demokratik Cumhuriyeti Eğitim ve Öğretim Bakanlığı [SDCEÖB], 1972, s. 5). Diğer

yandan Somalililer kendilerini Hz. Peygamber’in amcasının oğlu Akil bin Ebu Talib’in iki oğlu Sab ve İsmail’in soyuna dayandırmakta ve ülke adının yerli dilde “Smal” kelimesinden Somali’ye dönüştüğünü öne sürmektedir (Kavas, 2009, s. 373). Soylarının Peygamber soyundan gelen Smaal ve Saab’a dayandırdıkları için Somalililer kendilerini Arap kökenli bir ulus olarak tanımlamaktadır (Kusow ve Eno, 2015, s. 414).

Coğrafi olarak Sahra Çölü’nün altında konumlanmış olan Somali Cumhuriyeti bir Sahra-altı Afrika ülkesi olup dar tanımıyla Eritre, Cibuti ve Etiyopya ile birlikte; geniş tanımıyla ise Kenya, Sudan, Güney Sudan ve Uganda’nın da dâhil edildiği *Afrika Boynuzu* olarak anılan bölgede yer almaktadır (Britannica, 2024a; Metz, 1993, s. xiv). Somali 637.657 kilometrekarelik bir yüzölçümüne sahiptir (United Nations [UN], 2015). Coğrafi sınırları yedi rakamını andıran (Hesse, 2011, s. 1) Somali 3.025 km’lik oldukça uzun bir sahil şeridine sahiptir (Metz, 1993, s.xiv). Genel olarak çöl ikliminin hâkim olduğu Somali’nin kuzeydoğu bölgesinde Aralık-Şubat döneminde muson iklimi görülürken Mayıs-Ekim döneminde güneybatı bölgesinde muson iklimi görülmektedir. Muson iklimi nedeniyle ülkede sık sık sel felaketleri yaşanmakta ve bu durum ülkeyi birçok açıdan olumsuz olarak etkilemektedir.

Görsel 6: Afrika Boynuzu

Kaynak: Britannica, 2024a.

Somali Afrika Boynuzu üzerinde yer almakla küresel ticaretin önemli rotalarından biri olan Kızıldeniz ile Aden Körfezi'ni birbirine bağlayan 32 km'lik Bab-ül Mendep Boğazı'na kıyısı olduğu, önemli geçiş güzergâhlarında bulunduğu ve bünyesinde önemli rezervler barındırdığı için stratejik bir konuma sahiptir (Jacques, 2016, s. 1085; Central Intelligence Agency [CIA], 2024). Afrika Boynuzu bölgesinde genel anlamda güvenliğin temin edilmesi için de konumu gereği anahtar ülke konumunda yer almaktadır (Şahin, 2020, s. 879).

Birleşmiş Milletler'deki güncel tescilli adıyla Somali Federal Cumhuriyeti'nin (UNDGACM, 2024) başkenti Mogadişu; resmi dilleri Afro-Asyatik dil ailesinin Etiyopya, Eritre, Cibuti, Somali ve Kuzey Kenya'da konuşulan dilleri kapsayan Kuşitik kolundan olan Somalice (Britannica, 2024b) ve Arapça; para birimi ise Somali Şilini'dir (UN, 2015). 2012 Federal Geçiş Anayasasına göre Somali'nin resmi dini İslam'dır ve geleneksel olarak (ılımlı) Sünnilik ağırlıktadır (CIA, 2024; Lewis, 1998, s. 59; Somali Federal Constitution [SFC], 2012, s. 1) ve aynı zamanda İslam dini Somali toplumunun asli kimlik unsuru konumundadır (Sadouni, 2019, s. 8). Somali* bağımsızlığını 1960 yılında İngiltere ve İtalya'dan kazanmıştır. İngiliz Somalilandı'nın 26 Haziran 1960, İtalyan Somalilandı'nın ise 30 Haziran 1960 tarihinde bağımsızlıklarını ilan edip (The Senate of Somalia, 2024); 1 Temmuz 1960 tarihinde birleşerek Somali Cumhuriyeti'ni ilan etmesiyle bugünkü Somali'nin temellerini oluşturmuştur (Chau, 2011, s. 51; Hesse, 2011, s. 1; İbrahim, 2011, s. 35). Somali, 20 Eylül 1960'ta BM'ye üye olmuştur (UNDGCAM, 2024). Somali'nin ilk cumhurbaşkanı olarak Adan Abdulle Osman seçilmiş ve 1967 yılına kadar ülkeyi yönetmiştir. Ardından cumhurbaşkanı seçilen Abdirashid Ali Shermaake ise 1969 yılında suikasta uğrayana dek görev yapmıştır (The Senate of Somalia, 2024).

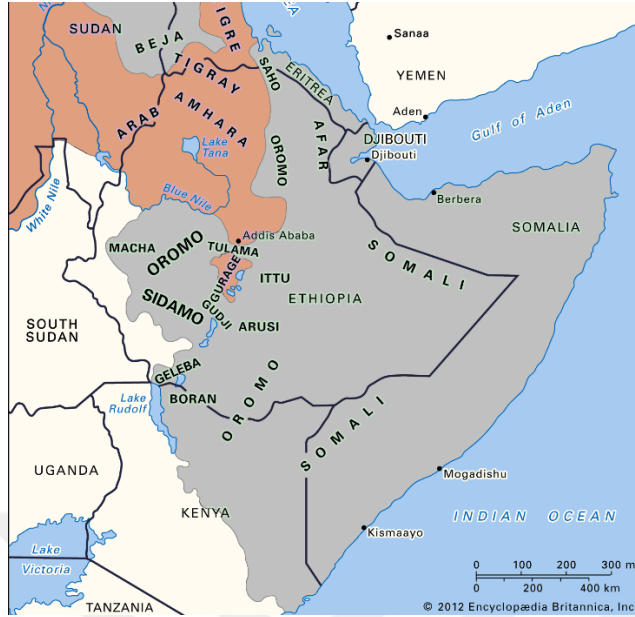
Cumhurbaşkanı Shermaake'nin suikast sonucu öldürülmesi neticesinde 1969 yılında askeri bir darbeyle General Mohamed Siad Barre iktidara gelmiştir. General Barre, göreve geldikten bir yıl sonra ülkenin adını Somali Demokratik Cumhuriyeti olarak ilan etmiş ve Marksizmi resmi anlamda benimsemiştir. General Barre, başlangıçta Somali'de "bilimsel sosyalizm" adıyla bilinen Kur'an, Lenin, Marx, Mao ve Mussolini ideolojilerinin bir karışımı olan kabilecilik karşıtı milliyetçi bir ideolojiyi hâkim kılmak

* Bu çalışma kapsamında Somali Federal Cumhuriyeti kısaca Somali olarak ifade edilmiştir.

için totaliter bir çabaya girişmiştir (Pham, 2011, s. 79). Siyasi partilerin kabileceliğin bir ürünü olduğu savıyla Barre’ın kendi partisi olan Somali Devrimci Sosyalist Partisi dışındaki tüm siyasi partiler yasaklanmış, insanlar kabilelerin bilinçli olarak karıştırılarak harmanlandığı komünlerde yaşamaya zorlanmıştır. Somalililer için düğünlerde ve cenaze törenlerinde birbirlerinin soyağacını, kabilesini sorgulamaları veya atıfta bulunmaları dâhi yasaklanmış, herkesin birbirine “jaalle” veya “yoldaş” diye hitap etmesi zorunluluğu getirilmiştir. Geleneksel kurumlar lağvedilerek hükümetin atadığı yetkililer göreve getirilmiştir (Hesse, 2011, s. 5). Barre, iktidarının ilk dönemlerinde bir “Somali ulusu” yaratmak amacıyla ülkedeki kabilelere aidiyet bağını bastırma yönünde politikalar izlemiştir. Barre’ın söz konusu “uluslaşma” çabalarının yanında yürüttüğü millileştirme ve kalkınma eksenli ekonomi politikası Somali halkı nezdinde takdir görmüş ve merkezi hükümetin otoritesi güçlenmiştir (Laitin, 1977, s. 14). Uluslaşmanın bir diğer adımı olarak ise ülkede gerek parçalı kabile yapısı gerekse farklı ülkelerin sömürgeciliğine maruz kalınmış olması nedeniyle bir dil birliği olmadığı için ülke çapında Latin alfabesi resmi alfabe olarak kabul edilmiş ve okuma-yazma seferberliği de başlatmıştır (Lewis, 2008, s. 41).

General Barre, dış politikada ise içeride benimsemiş olduğu aşırı milliyetçi ideolojinin bir yansıması olarak “yayılmacı” bir tutum benimsemiştir. Barre’ın amacı Afrika Boynuzu bölgesinde dağınık halde yaşayan Somalilileri “tek devlet” çatısı altında toplamaktı (Yüksel, 2021, s. 274). Barre’ın söz konusu yayılmacı dış politikasının en belirgin eylemi Etiyopya’nın Ogaden bölgesine yönelik olmuştur. Ancak söz konusu müdahale nihayetinde Barre yönetiminin devrilmesine ve Somali halkının büyük mağduriyetler yaşamasına zemin oluşturmuştur. Ogaden bölgesi tarihsel, kültürel, demografik, din ve dil bakımından Somali’nin bir parçasını teşkil etmektedir; ancak Etiyopya sınırları içerisinde bırakılmıştır. Bu durum ise iki ülke arasında tarihsel süreçte sınır sorunlarının süregelmesine neden olmuştur (Hesse, 2011, s. 1; Özköse, 2022, s. 213). Barre yönetimindeki ülke içinde doruk noktasına ulaşan milliyetçi akımın etkisiyle Somali askeri güçleri aynı dönemde iç karışıklarla boğuşan Etiyopya’nın Ogaden bölgesine saldırmış ve bu bölgeyi işgal etmiştir (Hesse, 2011, s. 1; Yüksel, 2021, s. 274).

Görsel 7: Ogaden Bölgesi

Kaynak: Britannica, 2024c.

Başlangıçta SSCB'nin ve Küba'nın da desteğiyle (Kleist ve Abdi, 2022, s. 13) Barre yönetimi Etiyopya karşısında zafer ilan etmiştir (Norman ve Ali, 2023). Ancak zamanla söz konusu iki ülkenin desteğini Etiyopya'ya doğru yönlendirmesiyle Somali güçleri bir yıldan kısa bir süre içerisinde 25.000 kayıp vermiş (Daban, 2017, s. 260; Hesse, 2011, s. 1; Spencer, 1984, s. 141-143) ve 1978 yılında Ogaden bölgesinden çekilmek durumunda kalmıştır. Bu çekilme aynı zamanda etkileri uzun dönemde Barre yönetiminin ve hatta Somali'de devlet olgusunun çöküşüne zemin hazırlayacak olan bir anlaşma ile belgelenmiştir. Nitekim Somalili kabileler Barre'nın 1988 yılında Etiyopya ile yapmış olduğu Somalililerin yaşadığı Haud bölgesinde Etiyopya'nın egemenliğini kabul eden anlaşmaya tepki göstererek merkezi hükümete karşı isyan sürecini başlatmıştır. Bu anlaşmaya tepki olarak Haud bölgesindeki ciddi sayıdaki Somalili Somali'ye doğru göç akını başlatmıştır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 14). Söz konusu isyanlar ise yalnızca hükümet karşıtı olarak kalmamış kabileler arasında da çatışmalara dönüşmüş ve ülke iç savaşa sürüklenmiştir (Yüksel, 2021, s. 274- 275). Ogaden yenilgisi Barre yönetimini Somali toplumu nezdinde itibarsızlaştırmış ve iç savaşa giden ulusal bir krize dönüşmüştür (İbrahim, 2011, s. 35; Özköse, 2022, s. 223).

Ogaden yenilgisi öncesinde de halk nezdinde baskıları iyiden iyiye hissedilir şekilde dikta yönetimi tesis etmeye girişmiş olan Barre yönetimine ilk kitlesel itiraz Ogaden Savaşı'nı

kaybetmesiyle gelmiştir. İktidarı kaybetme riskini üstlenmemek için ise Barre yönetimi kabileciliği ortadan kaldırma çabalarından hızla vazgeçmiştir. Aksine, halkın dikkatini yönetsel sorunlardan farklı noktalara çekmek amacıyla kabilecilik uygulamalarına müsaade etmiştir (İbrahim, 2011, s. 35). Yönetimi aile üyeleri –özellikle Darod kabilesi üyeleri- arasında paylaştırma yoluna gitmesi Barre hükümetinin Somalililer arasında kendisi, annesi ve damadının mensup olduğu Darod kabilesinin 3 alt kabilesinin baş harflerinin kısaltması olan MOD [Mareehaan, Ogadeni ve Dulbahante] olarak anılmasına sebep olmuştur (İbrahim, 2011, s. 35).

Diğer yandan Ogaden Savaşı sırasında SSCB’nin desteğini Etiyopya’ya yönlendirmesi Barre yönetiminin ABD yanlısı bir dış politika geçiş yapmasına da zemin oluşturmıştır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 13; Özköse, 2022, s. 213). Bu durum ülke içerisinde Barre yönetimine karşı muhalif grupların da faaliyetlerini artırmasına neden olmuştur (Pham, 2011, s. 79). Barre yönetiminin söz konusu grupların faaliyetlerine sert yanıtı ise iç savaş sürecini hızlandırmış, her grup kendi bölgesinde özerk veya bağımsız yönetim iddiası peşine düşmüştür (Artokça, 2019, s. 217-218; Lowther, 2007, s. 102-110). Ogaden Savaşı Etiyopya’nın Ogaden bölgesinden 750 bin (Hammond, 2014, s. 56) ila 1.5 milyon mültecinin Somali topraklarına göç etmesine neden olmuştur (Kleist ve Abdi, 2022, s. 13; Özey, 2016, s. 38-39). 1977 yılında patlak veren ve 1978 yılında sona eren Ogaden Savaşı’nın ülkede uzun yıllar sürecek iç savaşa zemin hazırlayan en önemli itici faktör olduğu değerlendirilmesi yapılabilmektedir (Daniels, 2012, s. 20-28; Hammond, 2014, s. 56).

Barre, Ocak 1991’de kuzey Somali’deki Isaq ve Darod kabilelerinin başı çektiği halk isyanları ile Somali’nin iç bölgelerindeki Hawiye kabilesi ayaklanmasının ortasında kalmış ve 27 Ocak 1991 tarihinde başkent Mogadişu’dan deyim yerindeyse aşağılanır biçimde kovulmuştur (Daban, 2017, s. 265; Elmi, 2012, s. 34; Hesse, 2011, s. 1; Kleist ve Abdi, 2022, s. 14; Pham, 2011, s. 79). Barre’in ülkeden ayrılması ile yalnızca iktidarda kaldığı 20 yılı aşkın süre boyunca tesis etmiş olduğu dikta yönetimi değil aynı zamanda devlet olgusu da çökmüş ve ülke uluslararası platformlarda “çökmüş/başarısız devlet” olarak anılmaya başlanmıştır (CIA, 2024; Hesse, 2011, s. 5; Kasaija, 2011, s. 14; Yüksel, 2021, s. 275). İç savaş nedeniyle ülkedeki yaygın güvensizliğe eşlik eden kuraklık ve seller, salgın hastalıklar, yoksulluk ve bu durumların üstesinden gelebilecek güçlü

kurumların ve etkin bir merkezi yönetimin tesis edilememiş olması bu kavramın 2012 yılı itibarıyla nispeten devlet inşa sürecini işletebilen Somali için bugün de kullanılmasına neden olmuştur (Kimenyi ve ark., 2010, s. 1342).

Barre iktidarının Ocak 1991’de devrilmesinden 2012 yılına kadar geçen süre boyunca esasen Somali topraklarında merkezi bir hükümet kurulamamıştır (Daban, 2017, s. 265; Elmi, 2012, s. 34). 2012 yılında merkezi bir hükümet tesis edilebilmiş olsa da bugün de devam eden ayrılıkçılık iddialarının ve parçalı siyasi yapının geçmişi Barre iktidarının devrildiği 1991 yılına dayanmaktadır (Hesse, 2011, s. 1). Nitekim 1991 yılında Somali’de merkezi hükümet olgusu yalnızca kuzey Somali’de eski İngiliz Somalilandı’nda kalmış ve bu bölge de ilerleyen dönemde güney Somali ile birleşmeye istekli davranmamıştır (İbrahim, 2011, s. 35). İngiliz Somalilandı’ndaki farklı kabile liderleri 1960’taki İtalyan Somalilandı ile birleşme kararını iptal edip bağımsızlık ilan edilmesi konusunda mutabık kalmışlardır. Mayıs 1991’de o dönem 6.8 ila 8 milyon arasında olduğu tahmin edilen Somali nüfusunun 3 milyonluk kısmının yaşadığı kuzeybatı Somali’de Somaliland Cumhuriyeti adıyla bağımsız bir devlet ilan edilmiştir (Hesse, 2011, s.1). Söz konusu bağımsızlık ilanı esasen 1960 yılındaki birleşmeden ayrıldığını ilan eden İngiliz Somalilandı tarafından yapılmıştır. Somaliland bugün resmi olarak tanınmayan fiili anlamda bağımsız bir devlet olmaya devam etmektedir (Lewis, 2008, s. 130-131; Pham, 2011, s. 87). Söz konusu bağımsızlık iddiası Somali Federal Hükümeti ile anlaşmazlıkların devam etmesine gerekçe oluşturmaktadır.

Somali’deki idari yapının parçalanması yalnızca Somaliland ile sınırlı kalmamıştır. Zira 1998 yılında kuzeydoğu Somali’de yaklaşık 1.5 milyonluk Somali nüfusunun bulunduğu bölgede Puntland adıyla özerk bir yönetim ilan etmiştir. Bu ilanları ülke topraklarının orta kısmına denk gelen bölgede Galmudung ve Hirshabelle, güney Somali’de ise Koofur Orsi ve Jubaland özerk bölge ilanları takip etmiştir (Hesse, 2011, s. 1). Söz konusu özerklik ilanlarının ortak yönlerinden en önemlisi ise kabile esaslı federe yönetimler olmaları olmuştur. Puntland’ın ilk özerk bölge ilanı olması Somali tarihinde “Puntlandlaşma” (*Puntlandification*) olarak kavramsallaştırılmasına zemin oluşturmıştır (Norman ve Ali, 2023).

1992-1995 yılları arasında, 733 sayılı ve 746 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararları ile kurulan BM Somali’ye Yardım Misyonu (UNISOM I) ve 794 sayılı Karar ile oluşturulan

BM Yaptırımlı Çok Uluslu Görev Gücü (UNITAF) misyonlarında verilen can kayıpları nedeniyle ise BM ve ABD gibi aktörler Somali’de barışın hâkim kılınması amacıyla yeni misyonlar oluşturulmasında isteksiz davranmışlardır (Nyadera ve diğerleri, 2019, s. 1347). 2000’lerin başlarından itibaren bir yandan ayrılıkçı hareketler devam ederken bir yandan da merkezi bir yönetim tesis etme girişimleri de gerçekleştirilmiştir. Düzenlenen uluslararası barış konferansları neticesinde Somali toprakları dışında bir dizi geçiş hükümeti kurulmuştur. İlk geçiş hükümeti Ağustos 2000’de Cibuti’de Ulusal Geçiş Hükümeti (*Transitional National Government-TNG*) adıyla kurulmuş ve Abdiqasim Salad Hassan Cumhurbaşkanı olarak ilan edilmiştir. Hükümetin başarısız olması neticesinde ise bu kez Ekim 2004’te uzun müzakereler neticesinde Kenya’da Federal Geçiş Hükümeti (*Transitional Federal Government-TFG*) kurulmuştur (İbrahim, 2011, s. 36).

2004-2005 yılları arasında Kenya’da toplanan tek kamaralı ve 550 üyeli TFG Parlamentosu, kabile temsiliyetine dayalı bir temsil formülünü kullanmıştır. Başlangıçta 275 üyeyle kurulan Geçiş Parlamentosu 2008-2009 yılları arasında Geçiş Hükümeti ile Somali’nin Yeniden Özgürleştirilmesi İttifakı’nın (Alliance for the Re-liberation of Somalia-ARS) ılımlı üyeleri arasında bir Birlik Hükümeti kurulması neticesinde üye sayısını 550’ye çıkarmıştır. 2004-2012 yılları arasında faaliyet gösteren Somali Federal Geçiş Parlamentosu’nda (*Transitional Federal Parliament of Somalia*) 4 büyük kabile (Darod, Hawiye, Dir ve Digle-Mirifle) ve 5 tane azınlık grubu (küçük kabileler, Somalili olmayan etnik gruplar (Hesse, 2011, s. 6), Somali diaspora üyeleri (göçmenler, mülteciler ve bunların altsoyları) (Kleist, 2018; Nimkar ve Frouws, 2018); çeşitli vatandaş oluşumları ve İslamcı kuruluşlar temsil edilmiş ve bu nedenle söz konusu formül kabileler arasında gücün paylaştırılması amacıyla 4.5 formülü/sistemi olarak da anılmıştır (Hesse, 2011, s. 6). Söz konusu sistem 2012 Anayasası’nda da benimsenmiştir. Ancak söz konusu sistemin kabile aidiyetleri temeline dayalı federe eyalet devletleri oluşturulması sürecini tetiklediği ve kabileden bağımsız ulusal bir kimlik oluşturulması ihtimalini ortadan kaldırdığı değerlendirilmesi de yapılmaktadır (Norman ve Ali, 2023).

2004-2012 yılları arasında ülkede merkezi otoritenin tesis edilemediği bölgelerde işlenen suçlara yaptırım uygulamak amacıyla farklı toplumsal grupları bir arada tutup ortak bir payda oluşturması amacıyla din olgusu ön plana çıkmış ve bu durum İslami yönetim

yapılanmalarının zemin kazanmasını mümkün kılmıştır. Birçok yerel yönetimde düzeni sağlayacak ortak payda olarak İslam görüldüğü için İslami yargı sistemleri, şer'iyeye mahkemeleri tesis edilmiştir. Bu amaçla mahkemeler tesis ederek ve hücre evleri şeklinde faaliyetlerini yürüten İslam Birliği Örgütü, uygulamalarında oldukça radikalleşmiş bir İslam'ı benimsemiştir. Söz konusu Örgütün Etiyopya ve ABD'nin operasyonları neticesinde güç kaybetmesi ile Haziran 2006'da söz konusu mahkemeler bir araya gelerek bu kez İslam Mahkemeleri Birliği'ni (*Islamic Courts Union-ICU*) tesis etmiştir (Pham, 2011, s. 80-81).

Daha çok ülkenin güney kesimlerindeki kırsal bölgelerde İslam şeriatına dayalı bir yönetimi tesis eden ICU (İslam Mahkemeleri Birliği) (Marchal, 2009, s. 382); başkent Mogadişu dâhil olmak üzere bir süre İslam şeriatına dayalı düzeni tesis etmiştir (Hesse, 2011, s. 10). Ancak ICU'nun faaliyetleri komşu ülke Etiyopya için de tehlike arz etmeye başlamıştır. Aralık 2006'da Somali Federal Geçiş Hükümetinin (TFG) destek talebi üzerine Etiyopya tarafından Güney Somali'ye askeri müdahalede bulunulmuş ve ICU ağır bir yenilgiye uğratılmıştır (İbrahim, 2011, s. 36; Yüksel, 2021, s. 278).

Söz konusu müdahale ile dağıtılan ICU'nun mensuplarından özellikle radikal kısımda yer alanları ise daha sonra El-Şebap adıyla bilinecek olan militan cihatçı bir ideoloji benimseyen ve bugün birçok ülkenin terörist örgütler listesinde yer alan Mücahit Gençlik Hareketi'ni (*Harakât Al-Shabaab Mujahideen*) El Kaide bağlantılı bir örgüt olarak kurmuşlar ve faaliyetlerini yürütmüşlerdir (Norman ve Ali, 2023; Pham, 2011, s. 81; Şahin, 2020, s. 882; Yüksel, 2021, s. 279). El Şebap, özellikle Federal Hükümet ve askeri unsurları hedef alarak faaliyetlerini tüm Afrika Boynuzuna yaymıştır (Şahin, 2020, s. 882). Dahası başkent Mogadişu 2009-2011 yılları arasında El Şebap'ın kontrolünde kalmıştır (Pham, 2013, s. 26-28). El Şebap Örgütü Müslüman bir örgüt olduğu iddiasına rağmen Müslüman Somalililere yönelik gerçekleştirmiş olduğu ve 18 Eylül 2006'da başlattığı intihar yöntemli terör faaliyetleri (İbrahim, 2011, s. 38) çocuk yaştaki bireyleri zorla örgüte dâhil etmesi ve zorla halktan para toplaması nedenlerinden ötürü Somali'de devlet inşası sürecini ciddi anlamda baltalamıştır ve bu olumsuz etki bugün de devam etmektedir (Şahin, 2020, s. 85).

Kenya, Uganda, Burundi, Cibuti ve Etiyopya'nın asker sağladığı Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM) 2012 yılından itibaren El Şebap terör örgütüyle mücadele

etmektedir (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2022b). Bunun yanında El Şebap'ın hâkim olduğu topraklara yönelik harekâtlar Federal Hükümet'in öncülüğünde Cibuti, Etiyopya ve Kenya'nın askeri personel desteğiyle devam etmektedir (United Nations General Assembly Human Rights Council [UNHRC], 2023, s. 5). El Şebap bölgesel anlamda Afrika Boynuzu üzerindeki etkinliğini kaybetmişse de Somali toprakları üzerindeki faaliyetleriyle uluslararası gündemde yerini korumaya devam etmektedir (Yüksel, 2021, s. 279). Öyle ki El Şebap Terör Örgütü varlığını devam ettirdiği sürece Somali ve hatta Afrika Boynuzu'nda güvenliğin ve istikrarın tesis edilemeyeceği görüşü hâkimdir (Şahin, 2020, s. 885). Uluslararası güvenliğe Somali'den yönelen en önemli tehdit olarak yine El Şebap Terör Örgütü görölmeye devam etmektedir (Pham, 2011, s. 77).

Somali'de devlet olgusunun yeniden inşası ancak 2012 yılında başarılı biçimde başlatılabılmıştır (Yüksel, 2021, s. 276). Süreç çerçevesinde 2004 yılında kurulan Federal Geçiş Hükümeti, 20 yıl aradan sonra ilk defa Mogadişu'da toplanan Parlamento'nun 10 Eylül 2012 tarihinde Hasan Şeyh Mahmud'u cumhurbaşkanı seçmesiyle birlikte sona ermiştir (Anadolu Ajansı, 2022). Yürürlükteki Federal Anayasa'ya (SFC, 2012, s. 1) göre Somali'deki idari yapılanma federal niteliktedir. Bu idari yapılanma biçimi doğal olarak katmanlı bir görünüm arz etmektedir. Yürürlükteki Anayasa'ya göre (Ministry The Ministry of National Planning, Investment and Economic Development [MOPIED], 2022) Somali Federal Hükümeti, 6 federe devlet ve 1 bölgesel yönetimden oluşmaktadır. 6 federe devlet şunlardır: Somali Puntland Devleti, Somali Hirshabelle Devleti, Somali Jubaland Devleti, Somali Güney Batı Devleti, Somali Galmudug Devleti ve Somaliland. Tek bölgesel yönetim ise Banadir Bölgesel Yönetimi'dir. Her ne kadar Somaliland kendisini bağımsız bir devlet olarak görse de Federal Anayasaya göre Somali Federal Cumhuriyetine bağlı özerk bir federe devlettir. Bu da idari yönetimin parçalı ve üzerinde tam olarak uzlaşısı sağlanmamış bir şekilde devam ettiğini ortaya koyar niteliktedir. Esasen söz konusu yönetim birimleri kabile kimliği temelli idari yapılar oldukları için merkezi otoritenin aksine kabile esaslı bölgesel yönetim yapısını meşrulaştırmaktadır (Höhne, 2015; Bootaan, 1996 ve Rýdlová, 2007, s. 62'den aktaran Nyadera ve diğerleri, 2019, s. 1348).

Son olarak Somaliland ile Etiyopya arasında 1 Ocak 2024 tarihinde imzalanan ve Etiyopya'ya Somaliland'ı siyasi tanıma karşılığında hem ticari hem de askeri olarak Somaliland limanlarını kullanma ve denize erişim izni veren Mutabakat Zaptı Somali

Federal Hükümeti ile Somaliland ve de Etiyopya arasındaki tansiyonu yeniden yükseltmiştir (Norman, 2024, s. 1). Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud söz konusu anlaşmanın hükümsüz olduğunu ilan etmiş, Arap Birliği ve Afrika Birliği de Kızıldeniz’de askeri üs inşasına ve liman kurulmasına imkân tanıyan zaptı reddetmiş ve kınamıştır (United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR], 2024a, s. 4).

Yürürlükteki Somali Federal Anayasasına göre 2022 yılında göreve başlayan 11. Somali Federal Parlamentosu 2026 yılına kadar 4 yıl görev yapacaktır (SFC, 2012, s. 29). Seçimle belirlenen Cumhurbaşkanı’nın 2012 yılından beri ara vermiş olsa da ülkeyi yönetiyor olması Somali’nin siyasi istikrar yönünde olumlu adımlar atabilmesini mümkün kılmaktadır. Ne var ki Somali’deki iç savaş ortamı henüz tam anlamıyla sona ermemiş ve ülke güvensizliğin hâkim olduğu bir ülke olarak görülmeye devam etmektedir (UNHCR, 2024b, s. 9). Ülkeleri toprakları üzerindeki fizikî kontrolsüzlük, meşru güç kullanma otoritesinin yokluğu, kamu hizmetleri sunamama ve diğer ülkeler ile ilişki kuramama nitelikleri doğrultusunda Kırılgan Ülkeler Endeksi çerçevesinde değerlendiren ABD menşeli Barış Fonu (*The Fund for Peace*) verilerine göre ise Somali 2024 yılında birinci sırada yer almaktadır (Fragile State Index [FSI], 2024).

BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyine sunulan 1 Temmuz 2022-30 Haziran 2023 tarih aralığını kapsayan 51/38 sayılı Rapora göre ülke çapında uzlaşmayı ve iç istikrarı sağlamak amacıyla yürütülen Somali Ulusal Danışma Konseyi toplantıları tamamlanmış ve Konsey federal ve bölgesel yönetimler arasındaki ilişkiyi anayasa ve hukukun üstünlüğü ilkeleri doğrultusunda güçlendirme, anayasanın güncellenmesi çalışmalarının hızlandırılması, serbest ve şeffaf seçimlerin gerçekleştirilmesi ve federal hükümet ile bölgesel yönetimler arasındaki yetki dağılımının gözden geçirilerek güçlendirilmesi konusunda mutabakata varmıştır (UNHRC, 2023). Bu kapsamda Somali’de BM ve Türkiye başta olmak üzere uluslararası toplumun desteğiyle devlet inşası sürecine devam etmektedir (Fadhaye, 2021; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022b).

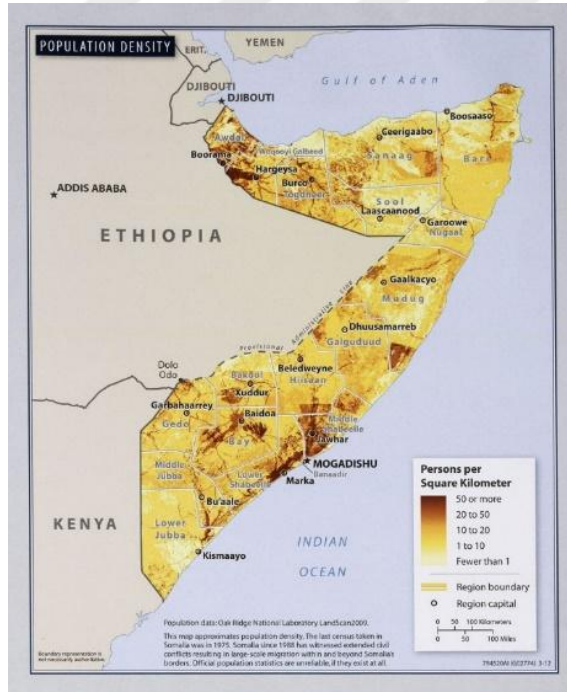
Somali’de hâlâ görülmekte olan göçebe yaşam tarzı ve özellikle kıtlık ve çatışma kaynaklı mülteci hareketliliği nedeniyle ülke nüfusu hakkında kesin bir rakam tespit edilememekle birlikte 2024 yılı verilerine göre yaklaşık olarak 18.7 milyon olduğu tahmin edilmektedir (UNFPA, 2024). % 90’ı 40 yaş altında olan (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022c) Somali nüfusunun % 47’si 0-14 ve % 50’si 15-64 yaş aralığında yer alırken % 3’ü 65 yaş ve üzeri

grupta yer almaktadır. Doğumda beklenen ortalama yaşam süresi erkekler için 56, kadınlar için 60'tır. Doğurganlık oranının yüksek olduğu Somali'de kadın başına toplam doğurganlık sayısı 6'dır (UNFPA, 2024).

Doğurganlık oranı yüksek olmasına rağmen ülkedeki hâkim iç istikrarsızlık ve yaygın açlık durumu ölüm oranlarının da yüksek olmasına neden olmaktadır. 2020 yılından itibaren Somali'nin nüfusunun %60'ından fazlasının 25 yaş altındadır ve doğurganlık oranı dünyada kadın başına en yüksek oranlardan olan 5.5'tir. Ancak önlenabilir hastalıkların yaygın olması, temiz suya ulaşımın kısıtlı olması, kronik yetersiz beslenme ve yetersiz sağlık hizmetleri nedeniyle beklenen yaşam süresi düşüktür. 2023 yılına ait tahmini nüfus büyüme oranı %2.49 iken tahmini ölüm oranı %11.4'tür (CIA, 2024).

Ülke içerisindeki nüfus yoğunluğu bölgelere göre oldukça farklılık göstermektedir. Kuzeydoğu, Orta Somali ve Kenya sınırı en az nüfus yoğunluğuna sahip bölgeler iken Mogadişu, Marka, Boorama, Hargeysa ve Baido nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu şehirlerdir (CIA, 2024). Somali'nin nüfus yoğunluğu aşağıdaki gibidir:

Görsel 8: Somali'deki Nüfus Yoğunluğu

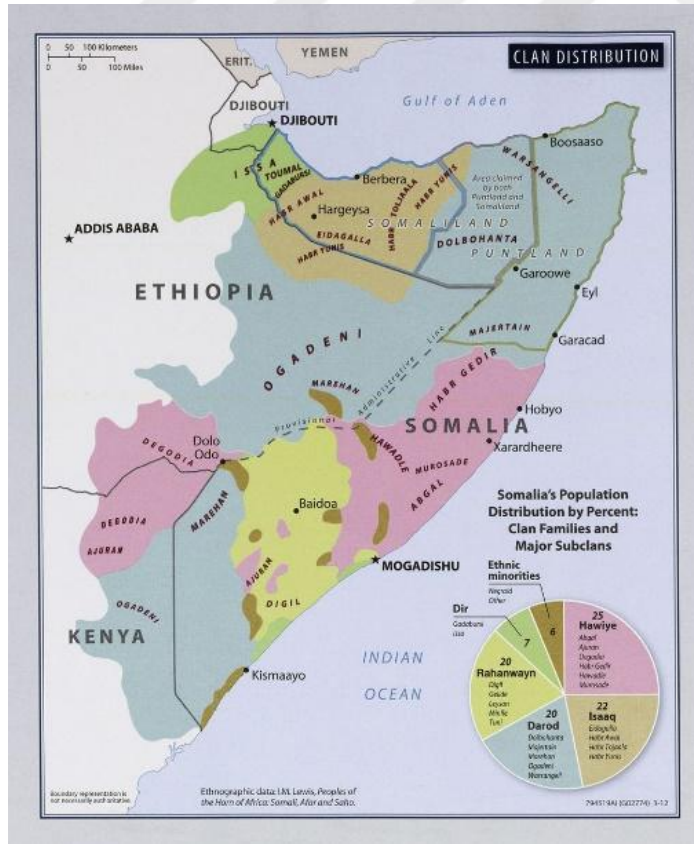

Kaynak: United States Central Intelligence Agency, 2012

Somali'nin toplumsal yapısı ataerkil ve ayrılıkçı (*segmenter*) bir akrabalık sisteminden oluşan kabilelere dayanmaktadır (Norman, 2022). Bu nedenle Somali'den sıklıkla "kabileler ülkesi" olarak bahsedilmektedir (Özköse, 2022, s. 214). Somali halkı esasen 1960 öncesinde farklı sömürge yönetimlerine, 1960 sonrasında ise farklı devletlere bölünmüştür. Bu nedenle Somali toplumunun bir kısmı komşu ülkeler olan Etiyopya ve Kenya'da etnik azınlık durumunda yaşamaktadır. Cibuti nüfusunun ise çoğunluğunu Somalililer oluşturmaktadır (Kleist ve Abdi, 2022, s.19). Bugün yaygın kabule göre Somali'de beş büyük kabile mevcut olup bunlar Darod, Dir, Hawiye, Isaaq ve Digil/Rahanweyn kabileleridir (Lewis, 1961'den akt. Pham, 2011, s. 78). Bazı kaynaklar Digil ve Rahanweyn kabilelerini ayrı ele aldığı için büyük kabile sayısını altı olarak değerlendirmektedir (Hesse, 2011, s. 3). Ancak yaygın kullanım iki kabileyi birlikte almakta ve Digil-Mirifle olarak isimlendirmektedir.

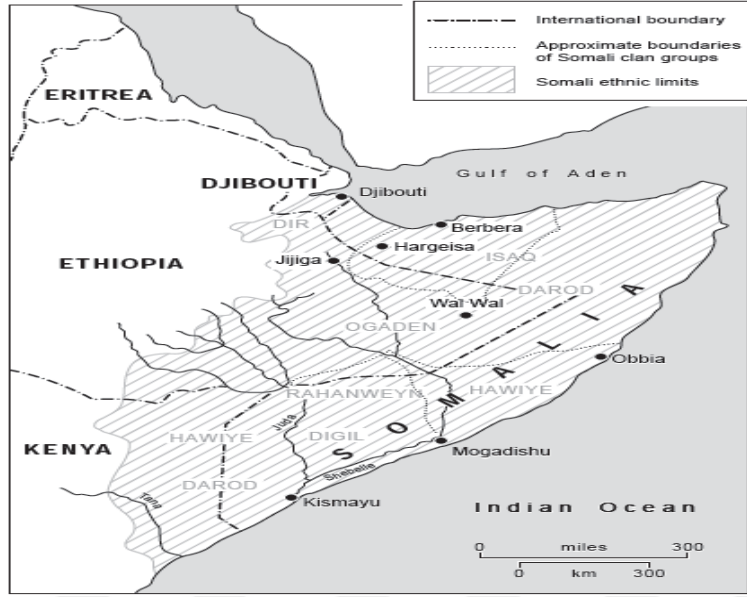
Somali kabilelerinin coğrafi ve toplum içerisindeki yüzdelik dağılımı aşağıdaki görsellerdeki gibidir:

Görsel 9: Somali'deki Kabilelerin Yüzdelik Dağılımı

Kaynak: United States Central Intelligence Agency, 2012

Görsel 10: Somali'deki Kabilelerin Coğrafi Dağılımı

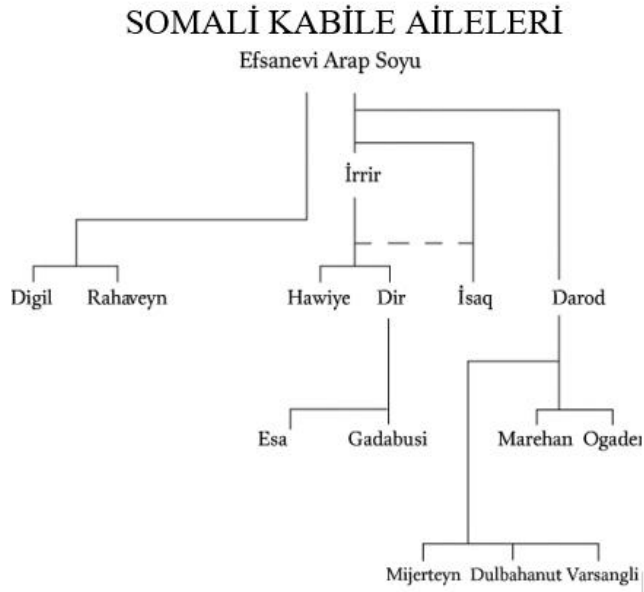

Kaynak: Lewis, 2008, s. vii

Somali toplumunun yaklaşık % 75'ini oluşturan Darod, Dir, Hawiye ve Isaaq kabileleri tarih boyunca daha çok göçebe hayat tarzını benimsemiş ve yerleşik hayata görece geç geçmiştir (Hesse, 2011, s. 3; Lewis, 2008, s. 109; Lewis, 1961'den akt. Pham, 2011, s. 78). Bu nedenle tarihsel süreçte genel anlamda Somali toplumunun sürekli hareket halinde bir yaşam tarzı benimsemiş olduğu tespiti yapılmaktadır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 12). Somali'deki bu büyük kabileler tam anlamıyla homojen bir yapıya sahip değildir. Örneğin Samaale kabile yapısı içerisinde Habar Awal, Habar Jaalo ve Harhaji alt kabileleri bulunmaktadır (Hesse, 2011, s. 3). Diğer büyük kabilelerinin tümünün de alt kabileleri mevcuttur. Ancak yine de Somali'deki en yakın dil ve kültür bağına sahip kabileler olan söz konusu dört kabile "Samaale" kabileleri olarak anılmaktadır. Güney Somali'deki Digil-Mirifle kabilesi ise Somali halkının % 20'lik kısmını oluşturmaktadır (Hesse, 2011, s. 3; Lewis, 2008, s. 109).

Darod, Dir, Hawiye ve Isaaq kabilelerinin ortak atasının bugünkü Somali halkının ismine kaynaklık eden "Samaale" olduğu kabul edilmektedir. Tarihsel anlamda daha yerleşik bir hayat sürmüş olan ve çiftçilik ile uğraşmış olan Digil-Mirifle kabilesinin üyeleri ise Samaale kabilelerinden farklı bir dil konuşmaktadır (Hesse, 2011, s. 3 ve 11; Lewis, 2008, s. 109). Digil-Mirifle kabilesinin efsanevi ortak atasının ise Mirifle ve aynı zamanda diğer bir efsanevi ata olarak kabul edilen Sab olduğuna inanılmaktadır (Lewis, 2008, s. 109).

Görsel 11: Somali Kabileleri Soyağacı

Kaynak: Lewis, 2008, s. 109

Somali toplumunda Darod, Dir, Hawiye ve İsaq kabileleri soylu kabileler olarak kabul görürken günümüzde daha çok çiftçilik ile uğraşan Digil/Rahanweyn kabilesi mensupları ikinci kademe olarak görülmektedir. Bunun yanında tarihsel olarak metal işçiliği ile uğraşmış olan ve meslekleri diğer kabilelerin gözünde “kirli” olarak görülen azınlık kabilelerinden oluşan üçüncü bir katman daha vardır (Lewis, 1961’den akt. Pham, 2011, s.78). Toplamda ise Somali’deki etnik yapının %85’ini Somalililer, %15’ini ise Bantu ve diğer gruplar oluşturmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022d).

Ülkede 1991 yılında patlak veren iç savaş ortamından en orantısız biçimde sayıca küçük olan ve buna bağlı olarak politik olarak fazla güç sahibi olmayan kabileler etkilenmiştir. Bunlar daha çok ülkenin güney bölgesinde yaşayan ve Somali toplumunda uzunca bir süredir “gerçek Somalili olmamak”la ötekileştirilmiş küçük kabilelerdir (Lewis, 2008, s. 131). Bunlar arasında özellikle Bantu-Jareer kabilesi dikkat çekmektedir. Yaklaşık iki yüzyıldan fazla süredir Somali’de yaşayan eski bir köle nüfusunun soyundan geldiği kabul edilen söz konusu kabile, egemen kabileler tarafından hiçbir zaman “gerçek Somalili” olarak kabul edilmemiş ve marjinalleştirilmiştir. Ayrı bir etnik kökene, dile, yaşam tarzına ve fiziksel görünümüne sahip olan Bantu-Jareer kabilesi çoğunlukla ana akım Somali kültürünü benimsemiştir. Ancak içlerinden az sayıdakileri dillerini ve kimliğini

korumakta ve kökenlerini Tanzanya ve Mozambik gibi Doğu Afrika'daki kabilelere dayandırmaktadır (Lewis, 2008, s. 133).

Somali'nin toplumsal yapısında belirleyici bir etkiye sahip olan kabile sistemi kaçınılmaz biçimde ülkedeki siyasi ve idari yapılanma üzerinde de belirleyici etki doğurmaktadır. Bu etkinin genel anlamda olumsuz yönde olduğu değerlendirilmesi yerinde olacaktır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022d). Söz konusu kabile etkisinin bağımsız Somali'nin kuruluşundan önce veya sonra başladığı hususu tartışmalıdır. Bunlardan ilkinde göre 1960 sonrasında ilan edilen bağımsızlık ile birlikte devlet aygıtı içerisindeki çeşitli siyasi güç konumlarının ve ekonomik kaynaklara erişim imkânlarının yönetimdeki üyeleri aracılığıyla belirli kabilelerin eline geçmesi ve söz konusu kabilelerin diğer kabilelere mensup kişilere yönelik adil olmayan tutumları devlet inşası sürecine bir türlü güveni tesis edememiştir. Diğer görüşe göre ise sömürge ve vesayet uygulamaları Somali'deki mevcut kabile yapılanmasını daha da belirgin hale getirerek üniter bir Somali devletinin kurulmasını ciddi anlamda baltalamıştır. Bu argümana dayanak olarak ise İngiliz ve İtalya Somalilandı'nda sömürgeci güçlerin kabileler arası gerginliklere zemin hazırlayacak biçimde kabile şeflerini kendi kararlarıyla atama şekilleri gösterilmektedir. Nitekim bu yöntem sayesinde hükümet otoritesi devlet aygıtı ile değil kabileler ile ilişkilendirilmiş ve bu da merkezi bir devlet otoritesi inşasının altını oymuştur (Hesse, 2011, s. 4-5).

Somali'de devlet inşası sürecinin tarihsel süreç içerisinde oldukça sancılı geçmiş olması ve hatta bugün dâhi ülke çapında tam olarak devlet inşası sürecinin tesis edilememiş olmasına bir diğer gerekçe olarak toplumun tarih boyunca ağırlıklı olarak göçebe hayat tarzını benimsemiş olması gösterilmektedir. Bu argümanı güçlendirmek için ileri sürülen savlar arasında öne çıkanlar ise sürekli göç halinde olan ve bazı durumlarda ülke sınırlarını da aşan nüfus grupları için daimi nitelikte bir seçim bölgesi uygulamasının tesis edilemeyeceği, işleyen bir vergi sisteminin oluşturulamayacağı, göçebe yaşam tarzının aşırı bir "bireyciliği" zorunlu kıldığı, kıt otlak ve su kaynaklarına erişim için doğal olarak bireyci davranmanın gerekli olduğu, söz konusu bireyciliğin haliyle göçebe toplumun geneline sirayet ettiği ve ulusal bir özellik haline geldiğidir (Hesse, 2011, s. 4).

Somali toplumsal yapısı tarihsel süreçte yaşanan insan ve doğa kaynaklı krizlerden derin biçimde etkilenmiştir. Özellikle ülkenin güneyinde ve iç kesimlerinde sıklıkla toplu yerinden edilmeler yaşanmıştır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 14). İç savaşın patlak verdiği

1991 yılı ile 1992 yılı arasındaki bir yıllık dönemde 300.000'den fazla Somalili hayatını kaybetmiştir (Muravchik, 2005, s. 26-30). Aynı süre zarfında 2 milyon Somalilinin ülke içinde yerinden edildiği, 800.000 ila 1.5 milyon aralığında Somalilinin ise komşu ülkeler Etiyopya, Kenya, Yemen ve Cibuti'nin çöllerinde kurulan mülteci kamplarına sığınmak veya bu ülkelerdeki akrabalarının yanlarına gitmek zorunda kaldıkları tahmin edilmektedir (Kleist ve Abdi, 2022, s. 14). 1992 yılı sonuna gelindiğinde ise yaklaşık 7.3 milyon olduğu tahmin edilen Somali nüfusunun yaklaşık yarısının ülke içinde veya ülke dışına yerinden edildiği tahmin edilmektedir (Barse ve Koshin, 2022; Kleist ve Abdi, 2022, s. 14).

Görülebileceği üzere, Somali toplumunun yapıtaşını oluşturan kabile sisteminde kabileler arası güç rekabeti toplumsal düzeni ve ülkedeki genel siyasi ve istikrarı belirgin biçimde tehdit etmektedir. Hatta kabileler arası güç rekabeti ulusal çıkarların önüne geçmekte, çatışmaya dönüşen rekabetler ise kronik istikrarsızlıklar yaratmaktadır (Norman ve Ali, 2023). Kabileler arası çatışmaların neden olduğu yerinden edilmeler ise ülkede mevcut olan toplumsal ve ekonomik sorunları daha da derinleştirmektedir (Şahin, 2020, s. 888). Birçok Somalilinin söz konusu kabileler arası çatışmalar ve kuraklık nedeniyle kendi kabilelerinin olduğu bölgelere doğru göç etmesi 1991 yılında patlak veren iç savaş öncesine göre kabile-ikamet bölgesi ilişkisini daha da uyumlu hale getirmiş, diğer bir ifadeyle kabilelerin sınırları daha da belirgin hale gelmiştir (Kleist ve Abdi, 2022, s. 14).

Söz konusu kabileler arası güç mücadeleleri dar anlamda Somali'deki, geniş anlamda ise Afrika Boynuzu'ndaki iç istikrarsızlığın önemli bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 2020, s. 888). Kabile sistemi kısır bir döngüsel hareketle Somali toplumsal yapısında istikrarsızlıkları körüklemektedir. İklim değişikliğinin neden olduğu aşırı hava olayları ise giderek daha fazla sayıda ve şiddette kabileler arası çatışmalara sebep olmaktadır. Nitekim şiddetli ve süregiden kuraklık ve seller büyük çaplı yerinden edilmelere, hızlı ve plansız kentleşmeye, açlığa, yetersiz beslenmeye ve yoksulluğa neden olmaktadır. Başta içme suyu ve gıda olmak üzere kaynakların yetersiz oluşu ise kabileler arasındaki mücadeleleri derinleştirmektedir (Fadhaye, 2021; Şahin, 2020, s. 890). Söz konusu mücadeleler toplumsal düzene yönelik ciddi tehdit kaynağı olmaya devam etmektedir.

Somali'nin ekonomisi genel anlamda %65 oranında tarım ve hayvancılığa dayalıdır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022c). Hayvancılık ihracatı Somali'nin toplam ihracat gelirleri içerisinde % 50'den fazla kısma karşılık gelmektedir. Diğer temel ihracat kalemlerini ise balık, kömür, muz, şeker ve mısır oluşturmaktadır. Ülkede sanayi sektörü gelişmemiş bir durumdadır ve genellikle tarım ürünlerinin işlenmesi için kurulmuş tesisler ülke ekonomisinin %10'luk kısmını oluşturan faaliyetlerde bulunmaktadır (CIA, 2024). Ülkedeki diğer ekonomik faaliyetler arasında liman işletmeciliği, balıkçılık, telekomünikasyon, çimento sanayi, deri işlemeciliği, metal işlemeciliği, tekstil ve ham madde ihracatı (uranyum ve demir, kalay, alçıtaşı, boksit, bakır ve tuz) yer almaktadır (CIA, 2024; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022c). Sektörlerin coğrafi dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

Görsel 12: Somali'deki Ekonomik Faaliyetler

Kaynak: United States Central Intelligence Agency, 2012

Bu sektörlerin yanında Somali diasporasının Somali'deki akrabalarına gönderdiği ve daha çok literatüre de halk arasındaki kullanımı ile aynı olarak “havale” şeklinde geçmiş olan maddi yardımlar ülke ekonomisinde önemli pay sahibidir (Africa Renewal, 2013; Lewis, 2008, s. 134; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022c). Nitekim BM Kalkınma Programına

göre Kuzey Amerika ve Avrupa'dan Somali'ye yıllık havale edilen miktar 1.6 milyar doları bulmaktadır (Africa Renewal, 2013). Bir diğer veriye göre söz konusu miktar 1.4 ilâ 2 milyar dolar arasında değişmektedir. Ülkedeki hanehalkı bireylerinin yaklaşık % 40 ilâ 60'ının bu havaleler ile temel ihtiyaçlarını giderdiği (Kleist ve Abdi, 2022, s. 3), hatta bu havalelerin Somali'yi ayakta tuttuğu tahmin edilmektedir (Africa Renewal, 2013; Danish Refugee Council [DRC], 2024). Zira 2023 yılında Somali'nin GSYHS'si 10 milyar 968 milyon dolar (World Bank Group, 2024) olduğu dikkate alındığında söz konusu tutarın Somali GSYH'sinin yaklaşık %15'ine tekabül ettiği görülmektedir. Dünya Bankası verilerine göre Somali'nin 2023 yılına ait GSYH'si 10,9 milyar ABD Doları olup kişi başına düşen milli gelir yıllık 597,5 ABD Doları'dır (World Bank Group, 2023b ve 2023c).

Ülkedeki yüksek enflasyon nedeniyle ekonomik faaliyetlerde resmi para birimi olan Somali Şilini'nin (SOS) yanında ABD Doları oldukça yoğun biçimde kullanılmaktadır. Ülke ekonomisi petrol başta olmak üzere enerji ithalatına bağımlı görünüm arz etmektedir. Bu durum dış borçlanmada önemli bir etken rolündedir. Nitekim Somali ekonomisinin aşırı borçlu durumu ise zaman zaman IMF tarafından borçlarının belirli kısımlarının silinmesi ile neticelenmektedir. Örneğin 2020 yılında Somali'nin Paris Kulübü* ülkelerine olan borçlarının % 67'si silinmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022c).

IMF, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği Somali'ye kalkınma yardımları başta olmak üzere ekonomik anlamda borç ve hibe desteği sağlayan uluslararası kuruluşlardır. Ülkede genç işsizliği ise ciddi bir sorundur. Nüfusun % 90'ı 40 yaş altında olup bu genç nüfusun büyük kısmı (erkeklerde % 61, kadınlarda %74) işsizlik sorunuyla karşı karşıyadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022c). İşsizlik ülkedeki gençlerin deniz haydutluğunu geçim kaynağı olarak benimsemiş olan grupların hedef kitlesi haline gelmesinde belirleyici bir etkiye sahiptir (CIA, 2024).

Afrika kıtasındaki en uzun sahil şeridine sahip ülke olan Somali, 1960 yılından iç savaşın başladığı 1991 yılına kadar Doğu Afrika'nın ekonomik anlamda en önemli ülkeleri arasında yer almıştır. Ülkenin Mogadişu, Kismayo, Bosaso ve Berbera limanları Doğu

*Genel Merkezi Paris'te bulunan oluşum IMF ve Dünya Bankası ile birlikte geri ödeme güclüğü çeken gelişmekte olan ülkelerin borçlarını yeniden müzakere etmektedir. Bugün itibarıyla 20 üyesi olup bu ülkeler şunlardır: ABD, Almanya, Avustralya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Norveç ve Rusya.

Afrika'nın önemli ticaret merkezleri arasındadır. Ancak söz konusu limanların önceki önemi iç savaş sonrasında ortadan kalkmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022c). Bunun en temel nedeni ise deniz haydutluğu faaliyetleri olmuştur. Terörist ve ayrılıkçı grupların iyice yaygın hale getirdiği çatışma ortamı, deniz haydutluğunun da yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Militan yapıdaki İslamcı örgütlerin Somali kıyılarındaki deniz haydutluğunu kasten önlemedikleri ve bu faaliyetlere bizzat katkı verdikleri eleştirileri literatürde yaygın olarak kabul edilmektedir (Pham, 2011, s. 78). 1990'lı yılların ortasından itibaren başlayan Somali kıyılarındaki deniz haydutluğu (Pham, 2011, s. 78) 2006 yılı itibarıyla uluslararası bir soruna dönüşmüştür. İnsani yardım, yolcu ve ticaret gemileri ile balık avı yapan gemilere yönelik deniz haydutlarınca gerçekleştirilen gasp, rehine ve fidye talepleri konuyu uluslararası gündemin üst sıralarına taşımıştır. Dünya üzerindeki deniz ulaşımının %7.5'i ve Avrupa ülkelerine yapılan petrol sevkiyatının %30'unun Aden Körfezi üzerinden yapılması bunda belirleyici olmuştur (Şahin, 2020, s. 886). Küresel ekonomiyi ve uluslararası güvenliği tehdit eden bir noktaya gelen Somali'deki deniz haydutluğu El Şebap Örgütü'nün faaliyetlerinde olduğu gibi Somali'yi uluslararası kamuoyunun gündemine tekrar getirmiştir. Somali'deki deniz haydutluğu ile mücadele için NATO Okyanus Kalkanı Harekâtını (Operation Ocean Shield-OOS), AB ATALANTA Harekâtını, koalisyon güçlerine öncülük eden ABD ise Birleşik Görev Kuvvetini (Combined Task Force-CTF) başlatmıştır. Batılı güçlerin yanında aynı zamanda Çin, Japonya ve Güney Kore de bölgede deniz haydutluğuyla mücadele etmiştir (Şahin, 2020, s. 886). Nitekim daha önce eşi görülmemiş şekilde yaklaşık 30'a yakın savaş gemisi Somali açıklarında deniz haydutlarıyla mücadele için konuşlandırılmıştır (Pham, 2011, s. 77). Söz konusu uluslararası mücadele faaliyetleri neticesinde Somali'deki deniz haydutluğu ciddi oranda azaltılmış durumdadır (Şahin, 2020, s. 886).

Görüldüğü üzere Somali ekonomisi, ülkede uzun yıllar hâkim olmuş ve hâlen devam etmekte olan çatışma ortamı nedeniyle oldukça kırılğan bir görünüm arz etmektedir. Yüksek enflasyon ve işsizlik Somali ekonomisinin yapısal niteliğe bürünmüş önemli sorunları olmaya devam etmektedir. İç savaşın getirdiği yaygın istikrarsızlık ve güvenlik arayışı Somalililer arasındaki yaygın ekonomik geçim sorunuyla birleştiğinde ise ülke dışına göç etmek yaygın olarak kabul gören çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.2. Somali'den Göç Hareketleri ve Somali Diasporası

Afrika ülkelerinin Batılı büyük güçlerden bağımsızlıklarını kazanma süreci çerçevesinde 1960'lı yıllar kıta üzerindeki çatışmalar sebebiyle yoğun biçimde yaşanan kitlesel göçlere tanıklık etmiştir (Şahin, 2020, s. 888). Bu nedenle bugün dâhi etkileri devam edecek şekilde birçok Afrika ülkesinde komşu ülkelerden farklı etnik gruplar göçmen hayatı sürdürmekte ve bu durum da çeşitli sorunlara zemin oluşturmaya devam etmektedir. Kıtanın farklı ülkelerinin mücadele halinde olduğu çatışmalar ve iklim kaynaklı ekonomik ve sosyal problemler insanların hem kıta içinde hem de kıta dışındaki farklı ülkelere göç etmesine sebep olmaktadır. İnsani gelişmişlik bakımından yapılan sıralamalar incelendiğinde (UNDP, 2024, s.277) özellikle Somali'nin diğer Afrika ülkelerine göre daha aşağılarda yer alması bu ülkeden göçlerin diğerlerine nazaran daha fazla olmasını açıklayıcı niteliktedir. Zira ülkedeki genel güvenlik durumu belirsizliğini korumaya devam etmektedir (UNHCR, 2024a, s. 4). Bu nedenle dünyada güvensizlik nedeniyle en fazla göç etmek zorunda kalan etnik gruplar arasında Somalililer de yer almaktadır (Bakal Ali ve Özözen Kahraman, 2021, s. 57). Nitekim güvenlik arayışı tarih boyunca Somali toplumunun göç hareketlerinde etkili olmuştur (Kleist ve Abdi, 2022, s. 18).

Barre yönetiminin devrilmesinden sonraki sadece bir yıl içerisindeki (1991-1992) iç çatışmalar 1,5 milyonun üzerinde Somalilinin yerinden edilmesine ve yaklaşık 25.000 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Healy ve Bradbury, 2010, s. 10). Ne var ki Somalililerin göç hareketlerinde yalnızca güvenlik arayışı değil aynı zamanda kuraklık ve kıtlık da belirleyici olmaya devam etmektedir. Esasen kuraklık ve kıtlık da döngüsel biçimde güvenlik kaygılarına neden olmakta ve bu da göçü tetiklemektedir. Özellikle 1990'lı yılların başındaki şiddetli kuraklık ve kıtlık ülke içerisindeki kabileler arasında çatışmalara, bu çatışmalar ise ülke içinde yerinden edilmelere ve ülke dışına doğru yoğun göç dalgalarına gerekçe oluşturmuştur (Bakal Ali ve Özözen Kahraman, 2021, s. 59; Lindley ve Hamond, 2014, s. 46-72'den akt. Bakal Ali ve Özözen Kahraman, 2021, s. 58). Bu nedenle Somali'den diğer ülkelere göçün iki temel nedeni olarak güvenlik arayışı ve kuraklık kaynaklı kıtlık olarak karşımıza çıkmaktadır (Bakal Ali ve Özözen Kahraman, 2021, s. 56-60).

Afrika Boynuzu'nda ilk olarak koloni yönetimlerinin daha sonra ise ulusal yönetimlerin oluşturularak sınırların belirlenmesi neticesinde daha önce göçebe yaşam tarzını benimsemiş olan Somali nüfusunda, uluslararası göç doğal olarak yaygın bir olgu haline gelmiştir. Zira 19. yüzyılın sonlarında Somalice konuşan nüfus sömürge güçleri tarafından beş farklı koloni devletine bölünmüştü. Sömürgeci güçler bu süreçte söz konusu Somalili göç hareketliliğini iç-dış sınırlar oluşturma yoluyla engelleme yoluna gitmişlerdir. Nitekim göç kontrolü sömürgecilik esnasında önemli bir politika idi. İngiliz ve İtalyan kolonileri arasında göçün engellenmesine yönelik anlaşmalar dâhi imzalanmıştır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 12).

Geçmişte olduğu gibi bugün de Afrika'nın en büyük etnik gruplarından olan Somalililer Afrika Boynuzu'nda yayılmış durumdadırlar (Hesse, 2011, s. 3; Yüksel, 2021, s. 271). Somali halkının bugün Etiyopya, Kenya ve Cibuti sınırları içerisinde yaşıyor olmaları (Kleist ve Abdi, 2022, s.19) nedeniyle birçok Somalilinin bu ülkelerde uzak veya yakın akrabaları bulunmaktadır ve yıllardır süregelen biçimde hayvancılık, çobanlık ve ticaret bu ülke sınırları üzerinde yapılagelmektedir. Somali'ye komşu ülkelere çok sayıda Somalilinin yaşıyor olması aynı zamanda bu ülkeler ile Somali arasında tarihsel anlamda sorunlu ilişkilere de gerekçe oluşturmuştur. Nitekim Etiyopya ve Kenya ile Somali arasında uzun süreli çatışmalar yaşanmıştır (Yalçın, 2016, s. 19).

Etiyopya ve Kenya Somalililerin iltica arayışında ilk ve bazen de daimi duraklar konumundadır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 19). Somali İç Savaşı 1 milyondan fazla Somaliliyi Somali dışına göç arayışına zorlamıştır (Kananen ve Haverinen, 2019, s. 4). İç savaşın ülke geneline hâkim olduğu 1991-2012 yılları arasında Afrika Boynuzu'nda ise yaklaşık 2.5 milyon Somalili nüfus hareketliliği yaşanmıştır (Yüksel, 2021, s. 280). Gerek güvenlik gerek ekonomik ve gerekse her ikisi kaynaklı sorunlar nedeniyle ülke dışına göç eden Somalililer yalnızca Afrika Boynuzu üzerinde yer alan komşu ülkelere değil dünyanın farklı noktalarındaki çok farklı ülkelere yayılmış bir görünüm arz etmektedir (Bakal Ali ve Özözen Kahraman, 2021, s. 23; Kleist ve Abdi, 2022, s. 15; Şahin, 2020, s. 888). Günümüzde yaklaşık 16 milyon olan Somali nüfusunun 1,5-2 milyonunun 20 yılı aşkın süredir devam eden iç savaş kaynaklı istikrarsızlık ve kıtlık neticesinde ülke sınırları dışında, bunlardan yaklaşık 1 milyonunun ise Afrika Boynuzu'nu oluşturan ülkelere yaşadığı tahmin edilmektedir (Danstrom ve diğerleri,

2015, s. 15; Gök, 2019, s. 327; Kleist ve Abdi, 2022; Kleist ve diğerleri, 2022). Somali dışındaki Somalililerin ise yaklaşık yarısının mülteci statüsünde olduğu tahmin edilmektedir (Kleist ve Abdi, 2022, s. 11).

Bugün Somalililer dünyada en dağınık halde yaşayan ve aynı zamanda hukuki statüleri, geçmişleri ve kendi ülkeleri ile bağlantı dereceleri önemli derecede farklılık gösteren göçmen gruplardan birisi olarak kabul edilmektedir (DRC, 2024; Kleist ve Abdi, 2022, s. 11). Afrika Boynuzu dışında bugün ABD, Avustralya, Birleşik Arap Emirlikleri, Danimarka, Güney Afrika Cumhuriyeti, Finlandiya, Hollanda, İngiltere, İsveç, Kanada, Mısır, Norveç, Suudi Arabistan, Uganda ve Yeni Zelanda Somalililerin yoğun olarak yaşadıkları ülkelerdir (Kleist ve Abdi, 2022, s. 18; Lewis, 2008, s. 132; Sadouni, 2019).

Dünyanın farklı noktalarına olan Somalili göçü Barre rejiminin yıkıldığı 1991 yılında başlamamış olup daha önceki dönemde de gerçekleşen önemli göç dalgaları olmuştur. Nitekim 1960'lı yıllar ile birlikte, Somalili denizciler çalışma veya eğitim görme amacıyla Avrupa ülkelerine göç etmeye başlamışlardır. Körfez ülkelerinin petrol ihracatı kaynaklı yüksek gelir kazandıkları ve Somali'nin ise sert kuraklık yaşadığı 1970'li yıllarda başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ve Ortadoğu ülkelerine Somalili erkek işçi göçü gerçekleşmiştir. Bu dönemde Barre hükümeti de söz konusu göçleri kolaylaştırma yolunu tercih etmiştir. Körfez ülkelerine giden Somalililerin bu ülkeleri tercih etmesinde belirleyici olan etmenler arasında dini sebepler ve Arapça konuşanlara yönelik iş imkânlarının bulunması yer almıştır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 13).

1970'li yılların sonuna doğru ise Barre rejiminin uyguladığı baskıcı politikalar neticesinde Körfez ülkeleri bu kez bugün Somaliland olarak bağımsızlık iddiasını devam ettiren kuzeybatı Somali'deki siyasi muhaliflerin hedef noktası olmuştur. 1977-78 yıllarında Somali ile Etiyopya arasında yaşanan Ogaden Savaşı nedeniyle Etiyopya vatandaşı olan 750.000 Somalili Somali'ye geri dönmek zorunda kalmıştır. Bu göç akınının Somali'de bugün de devam eden kötü ekonomik durumda önemli rol oynadığı değerlendirilmektedir (Bakal Ali ve Özözen Kahraman, 2021, s. 58). Aynı dönemde Batılı ülkelere de siyasi mülteci göçü olmuştur. 1978 yılı öncesinde İtalya, Mısır, İngiltere, SSCB ve Küba'ya olan Somalili öğrenci göçü bu yıldan sonra Barre rejiminin siyasi ilişkilerinin SSCB'den ABD'ye doğru ağırlık kazanmasını müteakip Batılı ülkelere yönelmiştir (Kleist ve Abdi, 2022, s. 13).

1980'li yılların sonuna doğru Kenya'ya kaçmak durumunda kalan Somalili göçmenlerin bir kısmına mülteci statüsü verilirken bir kısmı zorla geri gönderilmiştir. Kenya Hükümeti de Somalili mülteci akını karşısında isteksiz davranmış ve mülteciler ile yerinden edilmiş kişiler arasında keskin bir ayrıma gitmiş, Somali'deki çatışmaların sona ermesiyle birlikte mültecilerin ülkelerine geri dönmelerini beklemiştir. Somalili mültecilerin yerleştirildiği mülteci kampları Hükümetin iç güvenlik endişeleri nedeniyle Somali sınırına yakın bölgelerde konuşlandırılmıştır (Oka, 2011, s. 227). BMMYK'ya göre Hükümet 1989 yılında Kenya Kızıl Haçı ve BMMYK'nın Somalililere temin ettiği yemek, barınma ve tıbbi yardımın ihtiyaç sahiplerine erişmesine engel olarak bu kişileri ülkelerine geri dönmeye zorlamıştır (UNHCR, 1991).

Cibuti de Mayıs 1988 yılında Somali'den gelen mülteci akınına direnmiş ve gelen kişilere hukuki statü verip mülteci kampları inşa etme konusunda isteksiz davranmıştır. Cibuti'ye kaçmak durumunda kalan Somalili mülteciler Cibuti Hükümeti'nin mülteci karşıtı politikasını sert biçimde uyguladığı dönemde ülke içerisindeki gizli yapılanmalarından ve akrabalarından temin ettiği yardımlar sayesinde hayatlarını idame ettirmek durumunda kalmışlardır. Ancak ilerleyen dönemde BMMYK ve AB gibi uluslararası kuruluşlardan destek aramaya ve mülteciler için finansman temin etmeye başlamıştır. Cibuti de mülteci ile yerinden edilmiş kişi ayrımını sert biçimde uygulamıştır (UNHCR, 1991). Yine bu dönemde Somaliland'da yaşayan Isaq kabilesine mensup Somalililer Barre rejiminin dikta uygulamalarına karşı isyan eden asilere yönelik bombalamasından kaçmak için sınırı geçip Etiyopya'ya göç etmeye başlamışlardır. Bir kısmı buradan da işçi göçmen akrabalarının yaşadığı Körfez ülkelerine giderken çoğunluğu İmparatorluk geçmişi nedeniyle daha önce Somali topluluklarının yerleşmiş olduğu İngiltere'ye gitmişlerdir (Lewis, 2008, s. 129-130).

1988 yılı itibarıyla ise iç istikrarsızlık nedeniyle Somali'den yurtdışına göç hız kazanmıştır. Bunun yanında göç eden Somalililer ile Somali'de kalanlar arasındaki para transferleri (havaleler) ve iletişim de yoğunluk kazanmıştır. Barre rejiminin Ocak 1991'de yıkılmasıyla birlikte yurtdışına olan Somalili göçünün en belirgin özelliği artık kitlesel boyuta ulaşması olmuştur. Bu kitlesel göçler göç edilen ülkelerde kaçınılmaz olarak güvenlik sorunları da meydana getirmiştir. Nitekim kaçakçılık ve terör örgütü faaliyetleri sınır güvenliğinin zaafiyete uğraması nedeniyle en yaygın karşılaşılan

güvenlik sorunları olmaya başlamıştır. Bunun yanında söz konusu kitlesel göçler arz-talep dengesizliği kaynaklı gıda güvenliği sorunları başta olmak üzere çeşitli sosyo-ekonomik sorunlara zemin oluşturmuştur. Somalili mültecilerin söz konusu dönemdeki ilk hedef ülkeleri komşu ülkeler olan Kenya, Etiyopya, Cibuti ve Yemen başta olmak üzere Arap ülkeleri olmuştur. Bu mülteci nüfus hareketliliğinden en fazla etkilenen ülkeler ise Etiyopya ve Kenya olmuştur (Yüksel, 2021, s. 279-280).

Somalililerin buraları tercih etmesindeki başlıca nedenler coğrafi yakınlıkları ve atalarının yaşadığı ve köklü gelenek ve aile bağlarının devam ettiği topraklar olmaları olmuştur. Bu ülkeler aynı zamanda birçok Somalili mülteci için de başka bir ülkeye geçiş için transit ülke olarak kullanılmıştır (Lewis, 2008, s. 129 ve 130). Barre rejiminin isyancılara yönelik su kuyularına zehir bulaştırma ve kara mayınları yerleştirmeye varana kadar çeşitli yıldırma faaliyetlerine başvurması neticesinde özellikle Avrupa ülkelerine doğru yoğun bir siyasi mülteci akını gerçekleşmiştir. İltica başvuruları yalnızca göç eden Somalililer tarafından değil aynı zamanda hâlihazırda bu ülkelerde iş veya eğitim amaçlı yaşamakta olan Somalililerin birçoğu tarafından da yapılmıştır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 10, 14-15).

Avrupa kıtasına Somalili göçünün ilginç bir örneği Finlandiya olmuştur. 1990'lı yılların başında 1.000'den fazla Somalili mülteci Finlandiya'ya ulaşmış ve bu Fin medyasında "Somalili akını" olarak anılmıştır. Somalililer, gelişigüzel olarak Finlandiya'ya gelmiş olan ilk büyük çaplı mülteci grubu olarak tarihe geçmiştir. Afrikalı olmaları, en büyük Müslüman grubu oluşturmaları ve Finlandiya'nın şiddetli ekonomik bunalım yaşadığı bir dönemde göç etmiş olmaları Somalili göçmenlerin buradaki yaşamlarını derinden etkileyen temel faktörler olmuştur. Nitekim Fin toplumunda Somalilere yönelik korku ve endişe hâkim olmuştur (Kananen ve Haverinen, 2019, s. 4). Somalililerin Finlandiya'ya gelişi literatürde Finlandiya'nın SSCB'ye coğrafi yakınlığıyla ilişkilendirilmektedir. Zira Finlandiya'ya Somalili göçü Somali devletinin çökmesiyle birlikte o dönemde SSCB üniversitelerinde okumakta olan Somalili öğrencilerin 1991 yılında siyasi mülteci olarak Finlandiya'ya gelmeleri ile başlamıştır. SSCB çökünce ve daha fazla Somalili kabul etmeyince Finlandiya en yakın varış noktası olarak Somalililer nezdinde yaygın kabul görmüştür (Kananen ve Haverinen, 2019, s. 4).

Finlandiya’da vatandaşlık alan Somalililer ile daimi ikamet izni alanlara aile birleşimi hakkı tanınmıştır. Ancak mülteci dışında bir statü verilmiş olanların Finlandiya standartlarına göre asgari geçimlerini sağlama koşulu getirilmiş ve bu da yeni gelen Somalililer için haliyle yüksek bir rakam olmuştur. Bu nedenle Finlandiya’daki Somalililer ağırlıklı olarak aile birleşimi yoluyla ikamet izni alma yolunu tercih etmişlerdir (Kananen ve Haverinen, 2019, s. 6). SSCB’den Finlandiya’ya iltica eden Somalililerden bir kısmı ise komşu ülke İsveç ve Danimarka başta olmak üzere diğer ülkelere geçiş için Finlandiya’yı transit rota olarak kullanmışlardır (Tiilikainen, 2003’ten aktaran Kananen ve Haverinen, 2019, s. 4; Nimkar ve Frouws, 2018). Söz konusu geçişleri neticesinde bugün Avrupa’da en fazla Somalili yerleşiminin olduğu ülkeler arasında İngiltere ile birlikte İsveç de yer almıştır. İsveç’e olan Somalili göçü ise diğer Avrupa ülkelerine ve ABD’ye nazaran daha geç sayılabilecek bir dönem olan 2000’lerin ortasında başlamıştır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 23-24).

Avrupa’da en fazla Somalili yerleşiminin olduğu diğer ülke ise İngiltere’dir. Sömürge öncesi ve sonrası dönemde özellikle de 19. yüzyılın sonlarından itibaren İngiltere Somalili göçmenler için önemli bir hedef ülke olmuştur. Söz konusu Somalili göçü 1980’lerin sonuna kadar eğitim amaçlı gerçekleşmişken 1990’lı yıllar ile birlikte İngiltere çok sayıda Somalili mülteci kabul etmiştir. 1990’lar ve 2000’li yıllarda İngiltere’nin iltica başvuruları için Somalililer tarafından tercih edilme sebepleri arasında İngilizce konuşulması, çok kültürlü bir ülke olması ve iş kurmanın nispeten kolay olduğu bir ülke olması ön plana çıkmıştır. 2000-2005 yılları arasında ise daha önce iltica etmiş oldukları ve vatandaşlığını aldıkları İskandinav ülkeleri ve Hollanda’dan aile bireyleriyle bir araya gelme, uluslararası tanınırlığı olan bir eğitim alma veya daha büyük bir Somali topluluğunun veya Müslüman topluluğunun bir parçası haline gelme amaçlarıyla İngiltere’ye yerleşmişlerdir (Kleist ve Abdi, 2022, s. 23).

Somalililerin yoğun olarak yerleşmiş olduğu bir diğer ülke ABD’dir. ABD’de her ne kadar 1960’lı yıllardan itibaren gönüllü olarak çalışmaya veya eğitim görmeye gelen Somalililer bulunsa da büyük çaplı Somalili göçü Avrupalı ülkelere doğru kitlesel ölçekte başlayan Somalili iltica başvurularının zirve yaptığı dönem olan 1990’lı yıllarla birlikte başlamıştır (Kananen ve Haverinen, 2019, s. 3). 1990 yılında sadece 25 Somalili ülkeye yerleştirilmiş olmasına rağmen bu sayı hızla artmış ve 1995’e gelindiğinde ülkedeki

Somalili sayısı 10.000'i, 2012'ye gelindiğinde ise 100.000'i geçmiştir. 1996-2011 yılları arasında Somalililere verilen daimi ikamet izinlerinin temel gerekçesi aile bağları olmuştur. ABD'ye gelen Somalililerin büyük kısmı mülteci olarak ülkeye giriş yaptıkları için bugün ABD'deki en büyük Afrikalı mülteci popülasyonunu oluşturmaktadır (Abdi, 2012; Kananen ve Haverinen, 2019, s. 4-6; Office of the Refugee Resettlement [ORR], 2015; Yusuf, 2012).

1990 sonrasında ABD'ye yerleşen ve Avrupa ülkelerine kıyasla daha kolay mülteci statüsü elde edebilmiş olan Somalililerin iltica başvurusu akınını dünya genelindeki yavaşlatan en önemli gelişme ise yine ABD'de gerçekleşen 11 Eylül 2001 tarihli terör saldırıları olmuştur. Esasen 1990'lı yıllar, uluslararası kamuoyunun tüm dikkatini Yugoslavya'daki iç savaş, Körfez Savaşı ve Ruanda'daki soykırıma verdiği bir dönem olduğu için Somali'de yaşanan gelişmeler uluslararası toplumun dikkatini fazla çekmemiştir. Söz konusu uluslararası farkındalık, ABD'nin 11 Eylül 2001 saldırıları neticesinde ilan ettiği Teröre Karşı Savaş ile terörle mücadele kapsamında Somalili göçünün engellenmesi yönünde oluşmuştur. Bu nedenle söz konusu tarih itibarıyla Somalililerin dünya genelinde iltica başvurularına olumlu cevap alabilmeleri ve yeniden yerleştirilmeleri oldukça zorlaşmıştır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 15). Bununla birlikte ABD tarafından Somalili mülteci kabulü devam etmekte olup 2023 yılında 4.300 Somalili mülteci olarak ABD tarafından kabul edilmiştir (UNHCR, 2024b, s. 42).

Yürürlükteki Federal Anayasa'ya göre 6 federe devletten 2'si olan Somaliland ve Puntland'daki Somalili genç erkekler arasında Avrupa'ya yasa dışı yollardan da göç etmek yaygın bir olgu haline gelmiştir. Bu yasadışı göç türü halk arasında "tahriib"* olarak adlandırılmaktadır. Bu göç Etiyopya, Sudan, Libya ve ardından Akdeniz üzerinden Avrupa ülkelerine olacak şekilde bir rota üzerinden gerçekleştirilmektedir (Ali, 2016, s. 7) ve bu göç rotası aşağıdaki görselde gösterilmektedir.

*Arapça bir kelime olan "tahriib" Somalice'de "göç" anlamına gelmektedir, Somalice'de son yıllarda popüler hale gelmiştir ve genel olarak kaçakçılık ve insan kaçakçılığı gibi yasadışı faaliyetlerle ilişkilendirilmektedir.

Görsel 13: Tahriib Göçü Rotası

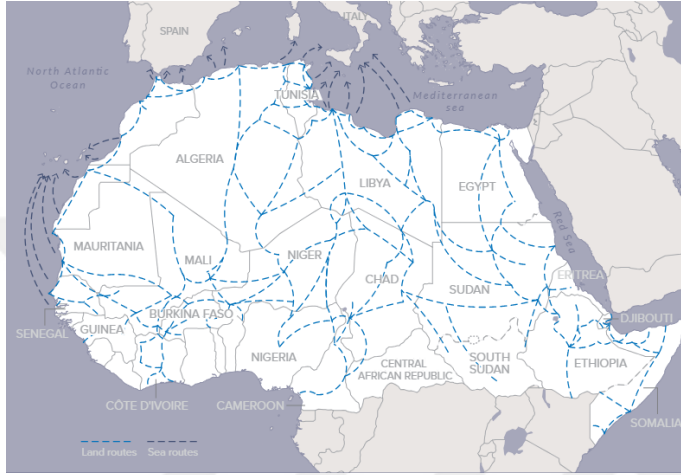
Kaynak: Ali, 2016, s. 5.

Tahriib göçmenleri daha çok ortaöğretim veya yüksekokul düzeyinde eğitim almış kişilerden oluşmaktadır ve insan kaçakçılarının organize ettiği “şimdi ayrıl-daha sonra öde” şeklinde formüle edilen bir ödeme sistemiyle bu göçü gerçekleştirmektedir (Ali, 2016, s. 8). Söz konusu sistem sayesinde göç edecek kişiler borçlanarak göç etmekte ve gittikleri ülkede para kazanarak bu borcu ödemektedirler. Birçok tahriib göçmeni ise insan kaçakçıları tarafından fidye için esir alınmakta ve diasporadaki veya Somali’deki aile bireylerinden fidyeler talep edilmektedir. Avrupa veya ABD’ye bir tahriib göçü ortalama 7.700-20.000 ABD Doları arasında değişen maliyetler doğurmaktadır (Ali, 2016, s. 8; Wasuge, 2018).

Tahriib göçünü motive edici faktörler arasında güvensizlik, geçim kaynağından yoksunluk, kişinin ailesine karşı taşıdığı sorumluluklar, akran baskısı ve tüm bunların yanında “diaspora etkisi” yer almaktadır (Ali, 2016, s. 27-38). Söz konusu diaspora etkisi, elde edilecek bir Avrupa pasaportunun bu ülkelerde alınacak eğitimin veya istihdamın ilişkili olduğu yukarı yönlü toplumsal hareketlilik; kişinin ailesi, kişisel gelişimi ve daha iyi bir evlilik için gerekli olanaklar ve katı vize talepleri getirilmiş bir dünyada daha özgür bir hareketlilik imkânı anlamına gelmektedir (Ali, 2016, s. 27-38; Kleist ve Abdi, 2022,

s. 16-17). Ancak, yaygın hale gelmiş olan tahrib göçü artık Somaliland'da ulusal bir felaket olarak görülmekte ve Somaliland ve Puntland hükümetleri bu göç türünü engellemek için mücadele vermektedir. İlkokul ve ortaokullar ile üniversite kampüslerinde tahrib göçünün tehlikeleri sıklıkla topluma aktarılmakta hatta bazı durumlarda dini anlamda haram olduğu iddia edilmektedir (Ali, 2016, s. 7-8).

Görsel 14: Akdeniz'e Ulaşım için Göçmenlerin Takip Ettiği Kara ve Deniz Rotaları

Kaynak: UNHCR, 2024b.

Ayrıca BMMYK'nın Afrika Kıtası'ndaki mülteci ve göçmenlerin Akdeniz üzerinden Avrupa'ya göç etmek için kullandıkları rotalar arasında kuzey Somali'nin tercih edildiği görülmektedir (Görsel 14). Görüldüğü üzere Somalililerin dünyanın farklı ülkelerine, farklı sebeplerle göç hareketleri olmuş; bu göçler de dönemsel olarak bazı bölgelere yoğunlaşıp farklı bağlantı ve yöntemlerle gerçekleşmiştir. Somalililerin dünyanın farklı yerlerinde görülebilmesinde ve yoğunlaşmasında diasporalarının da etkisi bulunmaktadır. Diaspora belirli bir coğrafi konumla özdeşleşen insanların kökeninin bulunduğu ülkeden farklı ülkelere yayılması olarak kullanılmaktadır (Edwards, 2007) ve küreselleşme kaynaklı göç ötesi ilişki ve ağların bu denli etkin olduğu günümüzde diasporaların göçe etkisinden bahsetmemek eksiklik olacaktır.

Somalililerin göç edecekleri ülkeyi belirlemelerinde rol oynayan temel etmenler arasında göç edilecek olan ülkedeki yerel koşulların (Kleist ve Abdi, 2022, s.15) (iş bulma imkânı, dini özgürlük, dil kolaylığı vb.) yanı sıra söz konusu ülkedeki aynı kabile üyelerinin varlığı da önemli rol oynamaktadır. Lewis (2008, s. 134), bu durumu ana akım Somali

toplumu için ayırt edici bir özellik olan göçebe içgüdüsünün ve bir kabile etrafında birleşme eğiliminin böylece diasporalarda da devam ettiği görüşündedir.

Ancak özellikle ABD ve Avrupa ülkelerine yönelik Somalili iltica başvurularında ise ülke seçimi esasen bir tercihe dayanmamakta olup insan kaçakçılarının bağlantıları, şans veya AB ülkeleri örneğinde olduğu gibi iltica başvurusunun kabul edilmesi halinde hangi ülkenin iltica başvurusunu değerlendireceğini belirleyen Dublin Konvansiyonu faktörlerine bağlıdır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 22). Avrupa Komisyonu (European Commission, 2019) tarafından hazırlanan 2017 yılına ait Somali Göç Profili çalışmasına göre Somali diasporasında yaşayan kişi sayısı dünya üzerindeki Somali diasporasının 1,988,500 kişi civarında olduğu ve bunların yaklaşık yarısının “mülteci” statüsünde olduğu tahmin edilmektedir. Çalışmaya göre mültecilerin yaklaşık % 80’i (791,400) Kenya, Etiyopya ve Yemen’de yaşamaktadır. Yine aynı çalışma, 2017 yılında Somali nüfusunun 14.7 milyon olduğunu ve Somali diasporasının bu nüfusun dolayısıyla % 13.5’ini oluşturduğunu, diaspora içerisindeki mülteci oranının ise % 6.7 olduğunu öne sürmektedir. Somali diasporasındaki mülteci oranının düşüklüğü Somalililerin ev sahibi toplumlar içerisindeki günlük yaşantılarının uluslararası mülteci hukukunun mümkün kıldığı haklardan daha ziyade ilgili ülkenin göçmenlere yönelik uyguladığı ulusal kanuni düzenlemeler çerçevesinde şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Statüleri fark etmeksizin birlikte değerlendirildiğinde Somalililer, diasporalarının bulunduğu birçok ülkede önemli göçmen azınlıklar arasında yer almaktadır (Armila ve Kontkanen, 2019, s. 151-165). Bir önceki kısımda detayları verildiği üzere Somali diasporası dünya üzerinde coğrafi anlamda farklı özelliklere sahip ülkelerde yaşamaktadır. Hâliyle sosyoekonomik anlamda da farklı niteliklere sahip toplumlar Somalili göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır. Buna bağlı olarak Somali diaspora üyelerinin sosyoekonomik durumları da farklılık göstermektedir.

Temelde iş bulma arayışı ile gerçekleştirilen Körfez ülkelerine yönelik Somalili göçü işverenin vize işlemi için sponsor olduğu “kafala sistemi” aracılığıyla yürütülmektedir. Sistem aracılığıyla göç eden Somalililer özellikle inşaat, petrol ve hizmet sektörlerinde istihdam edilmektedir (Kleist ve Abdi, 2022, s. 21). Ancak bu yöntem Somalili göçmen işçiler için işverene sponsorluk aracılığıyla tek taraflı bir üstünlük atfederek ciddi

kırılganlık oluşturmaktadır. Örneğin 2014 yılında Suudi Arabistan 12.000 Somalili göçmen işçiyi Somali'ye sınır dışı etmiştir (Human Rights Watch [HRW], 2014).

Bir başka Körfez ülkesi olan Birleşik Arap Emirlikleri'nin başkenti Dubai ise Somalili göçü çerçevesinde özel bir konuma sahiptir. Nitekim Batılı ülkelerin vatandaşlığını veya vizesini elinde bulunduran başarılı Somalili girişimciler için Dubai fırsatlarla dolu bir “cennet” görüntüsüne sahiptir. Bir yandan ekonomik özgürlük ve birçok Batılı ülkede olmayan lüks yaşam imkânı sunarken diğer yandan da Müslüman bir millete ev sahipliği yaptığı için Somalililer için aidiyetin yüksek olduğu bir şehirdir (Kleist ve Abdi, 2022, s. 21). Her ne kadar Avrupa ve ABD ülkelerinde Somalili göçmen işçilerin Körfez ülkelerinde karşılaştığı söz konusu “kafala sistemi”nin getirdiği “sınır dışı edilme” ihtimali söz konusu olmasa da bu ülkelerdeki diaspora üyeleri arasında işsizlik ve yoksulluk yüksek orandadır.

Somalili yerleşiminin yoğun olduğu İngiltere, İsveç ve Finlandiya'da işsizlik oranları oldukça yüksek durumda olup işgücü piyasasına Avrupa ülkelerine kıyasla daha kolay girdikleri ABD'de Somalililer işsizlik istatistiklerinde başı çekmektedir (Kananen ve Haverinen, 2019, s. 3-18; Kleist ve Abdi, 2022, s. 23-24; Pirkkalainen ve diğerleri, 2016, s. 70). Gerek ABD gerekse Avrupa'daki Somali diasporasının yaygın olarak otobüs/taksi şoförlüğü, telefon mağazaları, internet sağlayıcı firmalar, iletişim firmaları, hademelik, temizlikçilik ve et işleme ve kümes hayvanı fabrikalarında işçilik gibi düşük profilli sektörlerde uzun mesailerle çalışmak durumunda kaldıkları gözlemlenmiştir (Horst, 2007, s. 279-280; Lewis, 2008, s. 132). Diğer bir ifadeyle Somalililer söz konusu ülkelerde ucuz iş gücü olarak görülmektedir (Abdi, 2012, s. 104).

Söz konusu mesleklerdeki düşük gelirlerine rağmen Somali diaspora üyeleri bu maaşların yanı sıra kamusal sosyal yardımlardan artırarak yine de Somali'deki yakınlarına havaleler göndermeye devam etmektedirler. Söz konusu kamu yardımlarına olan bağımlılıkları Somali diasporası için aynı zamanda bir kırılganlık da oluşturmaya devam etmektedir. Nitekim ülkelerin kemer sıkma önlemlerini uygulamaya aldığı dönemler söz konusu yardımların miktarında ve kapsamında önemli değişiklikleri getirmekte ve bu durum da haliyle yararlanıcıları etkilemektedir (Abdi, 2012, s. 104-105).

Somali diasporasının ev sahibi toplumlara entegrasyonu birçok sorunu içerisinde barındırmaktadır. Literatürde yapılan saha çalışmalarından hareketle ABD'deki Somali

diasporasının Avrupa'ya kıyasla ev sahibi toplumlara daha iyi entegre olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. 2001 yılı sonrasında Avrupa'ya ulaşan Somalili mülteciler uzun vadeli veya kalıcı ikametlerden daha ziyade kısa vadeli oturma izni verme politikalarına muhatap olmaktadır. Yine gittikçe fazla sayıda Somalilinin sığınma ve göç talebi Avrupa ve Afrika ülkeleri tarafından reddedilmekte ve dahası sınır dışı edilmeye karşı karşıya kalmaktadır. Zaman içerisinde daha rahat iş bulabilme, ABD vatandaşlığını alabilme ve alınacak ABD pasaportu ile dünya üzerindeki çok farklı noktalara daha rahat seyahat edebilme imkânları ABD'nin Somalili göçmenler için cazip bir ülke olmasına zemin hazırlamaktadır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 15, 23).

ABD'de yaşayan Somalili göçmenlere ağırlıklı olarak mülteci statüsü verilmiş olduğu için Somalililer çalışma ve eğitim hayatına dâhil olabilmekte, çeşitli kamu yardımlarından faydalanabilmekte ve yeniden yerleştirme programına dâhil olarak yeni “evleri”ne daha iyi adapte olabilmektedirler. Dahası mülteci statüsü kendileri için nihai bir statü olmayıp zaman içerisinde ABD vatandaşı da olunabilmektedir. Vatandaşlığın getirdiği bir hak olarak ise her ne kadar giderek zorlaşan bir sürece dönüşse de aile birleşim hakkından da faydalanabilmektedirler (Kananen ve Haverinen, 2019, s. 6). Söz konusu entegrasyon imkânı ise Somalili göçmenlerin marjinalleşme yolunu tercih etmeyişlerinde belirleyici olmaktadır (Abdi, 2012, s. 104-105). ABD'deki Somali diasporası bazı şehirlerde (örneğin Minnesota eyaletinde yer alan Minneapolis) artık kendi hayatlarını kendi başlarına idame ettirebildikleri etnik dükkânlar, manav, market, restoran, güzellik salonu, dini merkezler ve okulları bulunan bir topluluk da inşa etmişlerdir (Horst, 2007, s. 291).

Avrupa'da yaşayan Somali diasporasının ise genel olarak ev sahibi toplumlara daha zayıf entegre oldukları görülmektedir. Örneğin, Finlandiya'da Somalili göçmenler yaygın biçimde Fin toplumuna zayıf şekilde entegre olmuş bir göçmen topluluk olarak tanımlanmaktadır. Bu değerlendirmeye temel gerekçe olarak ise kültürel farklılıkları, yüksek işsizlik oranı ve işlenen suçlar gösterilmektedir (Pirkkalainen ve ark., 2016, s. 69). Finlandiya'daki Somalili göçmenlerin aile bireylerine de çalışma ve eğitim görme hakkı tanınmaktadır. Bunun dışındaki bireylerin ise yalnızca temel ikamet hakkı ve güvenlik hakkı bulunmaktadır. Bu nedenle Finlandiya'ya gelip aile birleşimi yapan Somalili göçmenler ABD'ye gidenlere nazaran çok daha zayıf durumda hayatlarını idame ettirmek

durumunda kalmışlardır. Bu nedenle Finlandiya’da aile bağları yoluyla ikamet izni başvuruları önemli ölçüde azalmıştır. Nitekim 2003 yılında kabul edilen düzenlemeye göre hâlihazırda Finlandiya’da yaşayan birinin aile birleşimi başvurusu yapması yasaklanmıştır. Finlandiya’ya göç etmek isteyen ilgili aile bireyinin en yakın Finlandiya diplomatik misyonuna başvuru yapması ve başvurusunun kabul edilmesi şartı getirilmiştir. Somali’deki Somalililer içinse en yakın diplomatik misyon komşu ülkeler olan Kenya ve Etiyopya’da bulunmaktadır (Kananen ve Haverinen, 2019, s. 6-7). Bu durum aile bireylerinin sıradan bir birey gibi vize başvurusunda bulunmalarını olağan prosedür haline getirerek Somalililerin Finlandiya’yı iç savaş döneminde olduğu kadar tercih etmemelerinde belirleyici olmuştur.

Somali diasporası için özellikle Avrupa ve ABD’de ayrımcılık ortak bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatür, Somalili göçmenlerin gerek etnik, gerek dini ve gerekse ekonomik durumları kaynaklı işyeri, okul ve kamusal alanlarda ayrımcılığa uğradıklarına dikkat çekmektedir (Bernard, 2006; EEOC, t. y.; European Union Agency for Fundamental Rights [FRA], 2009, s. 23; Niemi ve Sahramaki, 2012; s. 19; Yusuf, 2012). Avrupa ülkelerindeki Somalililerden özellikle birinci nesil olanlar yoğun biçimde ırkçılık, İslamofobi, işsizlik ve daha birçok sosyal problemle yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Bu problemler yalnızca dil yeterliliği ve mesleki yeterlik gibi yüksek istihdam şartları gerektiren ülkelerde değil çokkültürlü toplumların olduğu İngiltere, ABD ve Kanada’da da söz konusu olmaya devam etmektedir (Kleist ve Abdi, 2022, s. 22-24).

Örneğin Kananen (2019, s. 37), ABD’deki Somalili göçmenlerin kaynak ülkeleri olan Somali’nin iç savaş, istikrarsızlık, El-Şebap terör örgütünün faaliyetleri, deniz haydutluğu ve “Kara Şahin Düştü” gibi Hollywood filmleri nedeniyle Amerikan toplumu nezdinde otomatik olarak olumsuz olarak kodlandığına dikkat çekmektedir. Zira ABD’nin 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında başlattığı Teröre Karşı Savaş ile geliştirdiği İslam karşıtı söylem Somalili göçmenler nezdinde ayrımcılık ve güvensizlik yaratmaktadır. Somalili gençler arasında üniversite mezunu sayısı artarken suç ve terör örgütlerine üyelikler görülmeye devam etmektedir (Kananen ve Haverinen, 2019, s. 16).

ABD’deki Somalili göçmenlerin entegrasyonuna dair yapılan bir vaka çalışması (Abdi, 2012) Somalililerin kendilerini Afrika-Amerikalı kişilerden ayrı gördüklerini, ekonomik sıkıntılardan dolayı daha çok kamuya ait konutlarda ikamet ettiklerini ve bu durumun da

kendilerini önemli derecede ev sahibi toplumdan dışlanmaya ittiğini, mevcut koşulların ABD’deki Somalili göçmenlerin marjinalleşmesini engellemeyip daha da uca iteceğinin öngörüldüğünü ortaya koymaktadır. Abdi (2012, s. 103), Somalililerin Amerikan toplumunun çoğunluğu tarafından refah içinde yaşayan eğitimsiz ve yeteneksiz bir grup şeklinde “yük” olarak görüldüğünü ifade etmektedir.

ABD’deki Somali diasporasının maruz kaldığı diğer bir ayrımcılık ise ırkçılık olarak karşımıza çıkmaktadır (İbrahim, 1999). Irkçılık algısını ve uygulamalarını bertaraf etmek için ise ABD’deki Somalili göçmenlerin sıklıkla kendilerinin Müslüman kimliğini ön plana çıkardıkları tespit edilmiştir (Berns McGown, 1999; Sheikh Omar, 2012; Shepard, 2008). Ancak bu durum Amerikan toplumu tarafından bir başka ayrımcılık türünün zemin kazanmasına neden olmaktadır. Nitekim özellikle giyim-kuşam kaynaklı erkekler “terörist” kadınlar ise “baskılanmış birey” olarak damgalanmaktadır (Asher, 2008, s. 13; Leet-Otley, 2012, s. 82). Abdulle’nin çalışması (2011) tesettürlü giyinen Somalili kadınların erkeklere nazaran ayrımcılığa daha fazla maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Basford’un (2010) saha çalışmasına dâhil edilen Minnesota’daki Somalili çocuklar ise ırkları nedeniyle okuldaki öğretmenlerinin kendilerinden beklentilerinin düşük olduğunu ifade etmişlerdir. Tüm bunlarla birlikte Abdulle’nin saha çalışması (2011) ABD’deki genç Somalili göçmenlerin ırkçılık ve ötekileştirmeye maruz kalmalarına rağmen bu engellemelerin farklı geçmişlere ve kültürlerle ait arkadaşların bulunduğu ve her geçmişin saygı gösterilmek istendiği kozmopolitan bir kimliğe erişme arzularından vazgeçirmediğini ortaya koymaktadır.

ABD’ye kıyasla Avrupa ülkelerindeki Somalili mülteciler gerek ulusal mevzuatlar gerekse ev sahibi toplumlar nezdinde “ebedi mülteci” ve haliyle “dışarıdan kimseler” olarak değerlendirilmektedir. Somalililere yönelik ırkçılık, İslamofobi ve olumsuz medya tutumu Avrupa ülkelerinde yaygın biçimde görülmektedir (Kleist ve Abdi, 2022, s. 23-24). Ne var ki Somali diasporası yalnızca ABD veya Avrupa ülkelerinde değil diğer ülkelerde de ayrımcılıkla yüzleşmek durumunda kalmaktadır. Örneğin Güney Afrika’daki Somali diasporasına ilişkin yapılan bir saha çalışması (Sadouni, 2019, s. 9) diaspora üyelerinin Güney Afrika kimliğinin bir parçası olarak değil, “istenmeyen yabancılar”, “mülteciler” ve “göçmenler” olarak görülerek ayrıştırıldıklarını ortaya koymuştur. Somali diasporasının Somali toplumu üzerinde önemli derecede etkili olduğu literatürde öne çıkan bir değerlendirmedir (Kleist, Musa ve Norman, 2022). Bu tespitite

öne çıkan ilk husus Somali diaspora üyelerinde yaygın olarak görülen Somali’de kalan bakmakla yükümlü oldukları kademeli biçimde aile bireyi, akraba, yakın komşu ve diğer kabile üyelerine yönelik taşıdıkları maddi destek gönderme sorumluluğudur (Barse ve Koshin, 2022; Abdi, 2012). Literatürde söz konusu sorumluluğun oluşmasında ve sürdürülmesinde İslam dininin belirleyici olduğu değerlendirilmekle birlikte (Barse ve Koshin, 2022) söz konusu sorumluluğun arkasında toplumsal baskının yattığı değerlendirilmesi de yapılmaktadır (Hammond, 2011).

Bunun yanında esasen söz konusu yardım etme sorumluluğunun rasyonel bir gerekçesi olduğu da ifade edilebilir. Çünkü Somali’de ailelerin bir kısmı içlerinden bir aile üyesini yurtdışına göndermek için maddi kaynaklarını ortak bir havuzda toplama stratejisini benimsemektedir. Böylece giden bireyin ilerleyen zaman diliminde aile birleşimi yoluyla geride kalan aile üyelerini de gittiği ülkeye alması veya en azından kendilerine havale göndererek geçimlerini kolaylaştırması beklenmektedir. Havale yoluyla Somali’deki yakınlarına maddi destek göndermek gerek ABD ve Avrupa gerekse bu bölgeler dışında yaşayan Somali diaspora üyeleri arasında yaygındır. Bu konuda geri planda kalan tek grup mülteci kamplarında, iltica merkezlerinde veya geri gönderme merkezlerinde yaşayan Somalililerdir (Kleist ve Abdi, 2022, s. 15-16).

Söz konusu havaleler aşırı yüksek transfer maliyetleri nedeniyle miktarlarıyla doğru orantılı etkiyi doğuramamasına rağmen (Kleist ve Abdi, 2022, s. 3) Afrika’daki en büyük para transferi şirketlerinden olan Dahabshiil’in Genel Müdürü Abdirashide Duale kendisi ile yapılan söyleşide bu havalelerin Somali’de kalanlar için bir geçim kaynağı olduğunu ifade etmektedir (Africa Renewal, 2013). Öte yandan söz konusu havalelerin bir yandan Somali’deki yoksulluğun azaltılmasına olumlu etkide bulunurken bir yandan da var olan eşitsizlikleri daha da derinleştirdiği değerlendirilmektedir. Nitekim Somali’deki hanehalklarının yaklaşık %40-60’ının düzenli olarak bu havaleleri alabildiği geri kalan kısmının ise yalnızca arada sırada bu havalelere erişebildiği görülmektedir. Dahası şehirli kesim kırsalda yaşayan kesime göre bu havalelere daha yüksek miktarda ve daha düzenli biçimde erişebilmekte, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve kamplarda yaşayanlar en düşük miktarda havalelere erişebilenler olmaktadır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 3-4).

Diğer diasporalar ile uluslararası insani yardım girişimleri karşılaştırıldığında da ortaya çıkan manzaraya benzer şekilde her ne kadar iç savaş neticesinde daha da yoksullaşmış

ve güvensizleşmiş olsa da Somali diasporası hâlâ Somali'ye güçlü bir “anavatan” aidiyeti hissetmekte ve ülkelere insani yardım gönderme sorumluluğunun gereğini yerine getirmeye çalışmaktadır. Örneğin, 2017 yılında ülkeyi derinden etkileyen şiddetli kuraklık neticesinde Somali diaspora üyeleri Somali'ye 1.8 milyar Dolar'dan fazla insani yardım göndermişlerdir. Söz konusu kuraklık için uluslararası toplum ise sadece 7 milyon Dolar gönderebilmiştir (Barse ve Koshin, 2022; Norman, 2022). Diasporanın Somali'ye yönelik kalkınma yardımları yalnızca kuraklık gibi krizler esnasında olmayıp sağlık, eğitim, gençlik, çevrenin korunması, insan hakları ve demokrasi ve cinsiyet eşitliği gibi geniş bir alanı kapsamaktadır (Kleist, 2018). Bu durum Somali diasporasının anavatanına olan güçlü aidiyetinin devam ettiğini doğrulamaktadır (Norman, 2022, s. 93-101).

Söz konusu aidiyetin nesiller arasında da devam ettiği görülmektedir. Nitekim Kananen'in (2019) çalışması yalnızca Somali'den gelenlerin değil aynı zamanda ABD'de doğup büyümüş Somalililer için de Somali'nin hâlâ güçlü bir “memleket” imgesi olmaya devam ettiğini ortaya koymuştur. Somali diasporasında, “Somalilik” sadece Somali ülkesinden olmak değil aynı zamanda Somali'den olan diğer insanlarla bağlantısı olmak anlamına gelmektedir (Barse ve Koshin, 2022). Bu nedenle Somali diasporasının sosyal ağlara önem veren bir topluluk olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Dahası, söz konusu iletişim ağları yalnızca bulunulan ülkedeki diaspora içerisinde sınırlı kalmamaktadır. Somali diasporasının öne çıkan bir diğer özelliği de bu bağlamda üyelerinin kıtalararası dâhil olmak üzere ulusötesi iletişim ağlarını etkin biçimde kullanmasıdır. Böylece Somali'de meydana gelen gelişmeleri yakından takip etmekte ve kıtalararası ölçekte birbirlerini söz konusu gelişmelerden haberdar etmektedirler (Kleist ve Abdi, 202, s.25).

Son olarak bazı ülkelerdeki Somali diaspora üyelerinin Somali'den bulundukları ülkelere yönelik yeni göç dalgalarına olumlu yaklaşmadıkları da literatürde dikkat çekilen bir husustur. Danimarka'daki Somali diasporası üyeleri ile yapılan görüşmelerde özellikle ev sahibi toplumda yeni ırkçılık dalgalarının yükselişine sebebiyet vereceği öngörüsüyle yeni göç dalgalarına endişeyle yaklaşıldığı görülmüştür. Diğer yandan ise diaspora üyelerinin Avrupa'daki yaşam koşullarının zor olduğuna dair potansiyel göçmenlere aktardıkları bilgilerin yeni göç edenler tarafından yanlışlanmasının diaspora ile anavatandaki potansiyel göçmenler arasında güvenirlilik sorununu da gündeme getirdiği görülmüştür (Nimkar ve Frouws, 2018).

Çalışmanın bu kısmında Somalili göçmenlerin yurtdışına göç ederken tercih ettiği ülkeler ve bu ülkelerdeki Somali diasporalarının belirgin niteliklerine yer verilmiştir. Somalili göçü, literatürde çalışılan ve bu kısımda yer verilen Etiyopya, Kenya, Yemen, ABD, Avustralya, Hollanda, İngiltere, Finlandiya, İsveç, Norveç, Danimarka ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin dışındaki ülkelere de yönelme eğilimi göstermektedir. Örneğin, son dönemde Almanya ve Türkiye de öne çıkan Somalili göç destinasyonları haline gelmiştir (Kleist ve diğerleri, 2022). Bu kapsamda Somali-Türkiye ilişkileri ve Somali'den Türkiye'ye olan göç sürecine değinmek yerinde olacaktır.

3.2.3. Somali- Türkiye İlişkileri

Türkiye'ye oldukça uzak bir coğrafya olan Afrika Boynuzunda yer alan Somali'nin Türkiye ile ilişkileri Osmanlı Devleti dönemine kadar geriye götürülebilmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022e). 1647 yılında bölgede kurulan Harar Emirliği ile Osmanlı Devleti arasında Emirliğin güvenliğinin tesis edilmesi temelinde ilişki tesis edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Somali topraklarındaki yönetimler ile olan ilişkisi Harar Emirliğinin ilk olarak Mısır Hidivliği tarafından 1875 yılında ilhak edilmesi, ardından İngiltere tarafından işgal edilmesi ve sonrasında 1887 yılında yıkılması ile birlikte aşamalı olarak zayıflamış ve sona ermiştir. 19. yüzyılda İngiltere ve Fransa öncülüğünde tüm Afrika kıtasında olduğu gibi Somali topraklarında da hız kazanan sömürgecilik faaliyetleri karşısında mücadele veren yerel unsurlara Osmanlı Devleti tarafından yardım sağlanmıştır. Söz konusu mücadelenin önderlerinden olan Seyyid Hasan, I. Dünya Savaşı'nda mağlup olan Osmanlı Devleti'nden destek alamamaya başlamış ve neticede mücadelesinde başarıya ulaşamamıştır (Şahin, 2021, s. 116).

20. yüzyılın ikinci yarısına kadar İngiltere ve İtalya başta olmak üzere sömürgeci emperyal güçler Somali topraklarında yoğun bir sömürge faaliyetine girişmiş ve sömürge yönetimleri tesis etmişlerdir. 1960 yılında bağımsızlığını ilan eden Somali Federal Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki resmi ilişkiler ise 1979 yılında Mogadişu Büyükelçiliğinin açılmasıyla kurulmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022e). Öncesinde ise her ne kadar Türk uzmanlar Somali'de danışmanlık hizmeti vermişse de Somali'nin SSCB'de yer alması nedeniyle Somali ile Batı bloğunda yer alan Türkiye arasında resmi bir ilişki tesis edilememiştir. 1979'dan itibaren Somali'nin SSCB etki alanı dışında

kalması neticesinde Somali ile Türkiye'nin de yer aldığı Batı Bloğu arasında resmi ilişkiler tesis edilmeye başlamıştır (Şahin, 2021, s. 116-117).

Ne var ki, Somali İç Savaşı nedeniyle 1991 yılında Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçiliğinin kapatılması (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022e) ilişkilerin gelişmesine olanak tanımamıştır (Şahin, 2021, s. 114). Türkiye, bu dönemde Somali'deki istikrarsızlık durumu nedeniyle Mart 1993 - Mart 1995 tarihlerinde faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler Operasyonuna (UNOSOM-II) da katkı sağlamıştır. 1998 yılında yayınlanan Afrika Eylem Planı ile resmîleşen Türkiye'nin Afrika politikası çerçevesinde Somali'de devlet inşası süreci Türkiye'den önemli destek görmüştür. 1998 Afrika Eylem Planı'nın ardından 2005 yılının Türkiye'de "Afrika yılı" olarak ilan edilmesi de yine iki ülke arasındaki ilişkilere ivme kazandırmıştır (Şahin, 2021, s. 117).

1963 yılında kurulan ve Somali'nin de üyesi olduğu Afrika Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkiler de 2008 yılında İstanbul'da düzenlenen Türkiye - Afrika Birliği İşbirliği Zirvesi ile hız ve derinlik kazanmıştır. Nitekim Türkiye 2005 yılında Afrika Birliği "gözlemci üyesi", 2008 yılında ise "stratejik ortağı" olmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022f). Afrika Birliği ile tesis edilen "ortaklık" konumunun güçlendirilmesi ve Afrika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla ise 26 Mart 2010 tarihli Resmi Gazete ile Afrika Strateji Belgesi yayınlanmıştır (Resmi Gazete, 2010; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022f).

20 Temmuz 2011 tarihinde BM'nin Somali için ilan ettiği açlık (UN News, 2011) ve güvenlik kaynaklı (Gök, 2019, s. 325) insani krizin yaralarını sarmak üzere maddi ve personel kaynağını harekete geçiren Türkiye ile Somali arasında yakın ilişkiler gelişmeye başlamıştır (Yalçın, 2016, s.18). İnsanî diplomasi çerçevesinde krizin sonuçlarının ortadan kaldırılması için harekete geçen Türkiye, İç Savaş nedeniyle 1991 yılında kapatmak zorunda kaldığı Mogadişu Büyükelçiliğini 1 Kasım 2011 tarihinde yeniden açmıştır. Bu nedenle 2011 yılı Türkiye-Somali ilişkilerinde bir dönüm noktasını simgelemektedir. Hâlihazırda Mogadişu Büyükelçiliği Türkiye'nin en büyük dış misyonu olarak faaliyet göstermektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022e). 2011 yılı itibarıyla Türkiye de daha önce benzer amaçlarla Somali'de faaliyet gösteren ABD, Avrupa Birliği, Afrika Birliği, İngiltere ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne ek olarak Somali'de devlet inşa sürecine etkin biçimde katkı sunmaya başlamıştır. Türkiye'nin Somali'ye insani yardımı

politik düzeyin yanı sıra toplumsal düzeyde de önemli destek görmüştür (Şahin, 2021, s. 111-119).

Türkiye'nin Somali'ye yapacağı yardımların koordinasyonu için yine 2011 yılında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı [TİKA] Mogadişu Program Koordinasyon Ofisi açılmış ve bugüne kadar sağlık, eğitim, tarım, bürokratik ve diplomatik destek başta olmak üzere birçok farklı sektörde yardım faaliyeti gerçekleştirilmiştir (TİKA, 2024a; Yalçın, 2016, s.18). TİKA'nın yanı sıra Türk Kızılay'ı ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] da Somali'ye önemli yardım faaliyetleri gerçekleştirmiştir ve yardım kampanyaları düzenlenmeye devam etmektedir (AFAD, 2019; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı [TCCB], 2022; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022e). İki ülke arasındaki ilişkilerin derinleşmesinde, devlet inşa süreci çerçevesinde Türkiye tarafından askerî, polis ve sahil güvenlik alanında eğitimler verilmesi, Türkiye tarafından kurulan ve işletilen hastanelerde Somalililere sağlık hizmeti sunulması, altyapı çalışmalarının gerçekleştirilmesi ve bürokratik ve diplomatik eğitimler verilmesi etkili katalizör rolü oynamıştır (Şahin, 2021, s. 120). Yaklaşık 20 yıldan uzun bir süredir merkezî hükümetin bulunmadığı Somali'ye uçuş gerçekleştiren ilk uluslararası büyük havayolu firmasının Türk Hava Yolları [THY] olması da ilişkilerin güçlenmesinde önemli rol oynamıştır (BBC, 2012). Bu kapsamda 2012 yılına gelindiğinde Somali Başbakanı Abdiveli Muhammed Ali Türkiye ve Somali'nin “stratejik ortak” olduğunu ilan etmiştir (Anadolu Ajansı, 2012). Türkiye ile Somali arasındaki ilişkilerin kuvvetlenmesinde ticari ilişkiler de önemli katkı sağlamıştır. Nitekim Somali'nin dış dünya ile irtibatında kritik önemi bulunan Mogadişu Uluslararası Havalimanı ile Mogadişu Limanı'nın işletmesini Türk firmaları üstlenmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022e).

Ne var ki, ülkede ciddi bir etkinlik sahası kazanmış olan El Şebab terör örgütü aralarında Türkiye'nin de olduğu Somali'deki ilgililere doğrudan yardımların karşısında bir pozisyon benimsemiş durumdadır (Yalçın, 2016, s. 20-21). Zira Türkiye'nin yapmış olduğu yardımları aracı kurum ve kuruluşlar olmadan doğrudan yapması ve sahada dağıtımını gerçekleştirmesi örgütün söz konusu yardımlara el koyarak kendi amaçları uğruna bir finans aracı olarak kullanmasını engellemektedir (Yalçın, 2016, s. 29).

TİKA'nın yayınlamış olduğu son Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu'na (TİKA, 2022, s. 20) göre Türkiye'nin iki taraflı resmi kalkınma yardımlarından en çok yararlanan ülkeler arasında Somali 51,8 milyon Dolar ile Suriye'den sonra ikinci sırada gelmektedir. 2023 yılında Somali'deki Albino hastalarının toplumdaki rollerinin güçlendirilmesine ve toplum nezdinde Albinizm hakkında farkındalık oluşturulması amacıyla 35 bireye yönelik Albino Topluluğunun Güçlendirilmesi Projesi gerçekleştirilmiştir (TİKA, 2024b, s. 127). Yine 2023 yılında, yumurta ithalatına bağımlı olan Somali'nin söz konusu yumurta ihtiyacını yerli imkânlarla karşılanması amacıyla TİKA koordinasyonunda Yumurta Tavukçuluğunun Geliştirilmesi Projesi başlatılmıştır (TİKA, 2024b, s. 156). Türkiye Somali'de yalnızca devlet inşa sürecine verdiği destekle kalmayıp Somali'nin başta Etiyopya olmak üzere komşu ülkeler ile yaşadığı sorunlar için de arabuluculuk faaliyetlerini üstlenmiş durumdadır. Örneğin, 1 Ocak 2024 tarihinde Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da Etiyopya ile Somaliland arasında imzalanan Mutabakat Zaptı Türkiye tarafından da endişeyle karşılanmıştır (Anadolu Ajansı, 2024a).

Etiyopya'nın denize erişim için Somaliland limanlarını kullanmasına ve aynı zamanda Somaliland kıyılarında askeri faaliyet yürütmesine olanak tanıyan Mutabakat Zaptı Somaliland Hükümeti ile Somali merkezi hükümeti arasında olduğu kadar Etiyopya ile Somali merkezi hükümeti arasında da ciddi krize neden olmuştur. Türkiye, söz konusu krizin aşılması için yürütmüş olduğu arabuluculuk faaliyetlerini 11 Aralık 2024'te imzalanan Ankara Bildirisi ile almıştır (Anadolu Ajansı, 2024b). Bildiri ile Somali'nin toprak bütünlüğü tanınmış ve Etiyopya'nın uluslararası hukuk kuralları doğrultusunda Somali Federal Hükümeti'nin egemenliği çerçevesinde garanti edilmiştir. Bildiri doğrultusunda Etiyopya ve Somali tarafları Şubat 2025'e kadar teknik müzakereleri tamamlamayı hedeflemektedir (Anadolu Ajansı, 2024c). Somali ile Etiyopya arasında yaklaşık bir yıldır devam eden ve bölgesel yansımaları olan söz konusu gerilim Türkiye'nin arabuluculuğunda sona erdirilmesi uluslararası basında da geniş yer bulmuştur (Anadolu Ajansı, 2024d).

Neticede Türkiye'nin Somali politikası, Türk Dış Politikasındaki “insani diplomasi” kavramının (Alegöz, 2013; Battır, 2017; Dülger, 2017; Kavak, 2023; Şekerci, 2021; T.C. İletişim Başkanlığı, 2022; Yalçın, 2016; Yıldırım ve Kalkan Küçüksolak, 2020) öne çıkan bir uygulamasına dönüşmüştür. Bu doğrultuda Somali'de gerçekleştirilen faaliyetler

Türkiye'nin Afrika kıtasındaki diğer ülkelerle ilişki geliştirme noktasında bir model haline gelmiştir (Şahin, 2021, s. 112; TRT Haber, 2024). Türkiye, istikrar ve güvenliğinin tüm Afrika ülkeleri için kritik önem taşıdığı teziyle Somali'ye başta güvenlik ve ekonomi alanında önemli yardım sunmaya, Somali yönetimi Türkiye'yi önemli bir "ortak ve dost" olarak görmeye devam etmektedir (TCCB, 2022).

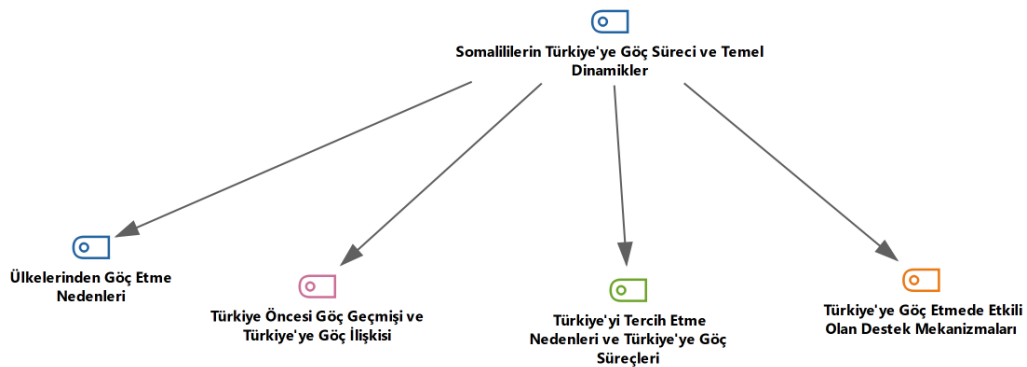
Somali toplumunun ise Türkiye'yi meşru bir aktör olarak görmelerindeki belirleyici faktörün Türkiye'nin Somali'deki acil ihtiyaç sahiplerine hızlı, doğrudan ve etkili biçimde yardım ulaştırması olduğu ifade edilmektedir (Özkan, 2014, s. 84). Türkiye'nin kendi personeliyle Batılı aktörlerin mevcudiyet göstermekten çekindiği tehlikeli sahalarda ihtiyaç sahiplerine yardım ulaştırması Cannon'a göre (2016, s. 107) Türkiye'nin Somalililer nezdinde "olumlu bir güç" olarak kabul görmesinde etkili olmuştur. Türkiye-Somali ilişkilerindeki derinlik Somali toplumu üzerine de sirayet etmiş durumdadır (Haşimi, 2014, s. 128). Öyle ki, Somali'de kız çocuklarına verilen popüler isimler arasında "İstanbul" da yer almaktadır (Anadolu Ajansı, 2018).

Türkiye'nin Somali'ye yönelik yürütmekte olduğu insani dış politika yaklaşımının mümkün kıldığı gerek Somali yönetimi gerekse Somali toplumu nezdindeki olumlu algı çeşitli sebeplerle Somali'den yurtdışına göç edenlerin Türkiye'yi de transit veya hedef ülke olarak konumlandırmalarında etkili olmaktadır. Bu husus çalışmanın bir sonraki bölümünde detaylı olarak değerlendirilmektedir.

4. BÖLÜM

SOMALİLİLERİN TÜRKİYE'YE GÖÇ SÜRECİ VE TEMEL DİNAMİKLER

Araştırmanın problem cümlelerinden hareketle toplanan veriler neticesinde “Somalililerin Türkiye’ye Göç Süreci ve Temel Dinamikler” ile “Somalililerin Türkiye’deki Deneyimleri ve Gelecek Planları” olmak üzere iki ana tema çerçevesinde bulgular analiz edilmiştir. Somalililerin Türkiye’deki yaşam deneyimlerini ele almadan önce Somalililerin ülkelerinden göç etme nedenlerini belirlemek amacıyla bu bölümde “Somalililerin Türkiye’ye Göç Süreci ve Deneyimleri” ele alınmıştır. Katılımcı gruba ilişkin ayrıntılı bilgiler sunabilmek amacıyla öncelikle katılımcıların betimsel tanımlamasının yer aldığı sosyodemografik bilgilere yer verilmiştir. İkinci olarak Somalililerin ülkelerinden göç etmelerinde etkili olan itici faktörler ele alınmıştır. Üçüncü olarak Somalililerin Türkiye öncesine ait göç geçmişleri ve Türkiye’ye göç ilişkileri ele alınmıştır. Dördüncü olarak Somalililerin Türkiye’yi tercih etmelerinde etkili olan unsurlara/çekici faktörlere, Türkiye’ye göç süreçlerine ve Türkiye’ye göç sonrasında ülkelerine tekrar gitme durumlarına yer verilmiştir. Beşinci ve son olarak ise katılımcıların Türkiye’ye göç etmelerinde etkili olan destek mekanizmaları ele alınmıştır. Elde edilen tema ve alt temalar hem katılımcı ifadeleri hem de ilgili kuramsal arka planla birlikte analiz edilerek değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları kapsamında oluşturulan tema ve alt temalara aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 1. Somalililerin Türkiye’ye Göç Süreci ve Deneyimleri

4.1. SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

Türkiye’de yaşayan Somalili göçmenlerin göç sürecinde Türkiye’yi konumlandırma biçimlerinin ve göç deneyimlerinin ele alındığı bu çalışmada sosyodemografik özellik temasında cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, bildikleri diller ve dil bilme düzeyleri, çalışma durumları, aylık gelirleri, medeni durumları, eş bilgileri, çocuk sahibi olma durumları ve çocukla ilgili düşünceleri, ebeveynlerin evlilik durumları, doğum yerleri, vatandaşlık ülkeleri, Türkiye’deki hukuki statüleri, kabile/klan bilgileri, hanede birlikte yaşadıkları kişiler ve yaşadıkları evlerin özellikleri gibi durumlara yer verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Cinsiyet, Yaş, Eğitim Durumu ve Dil Bilme Düzeyleri Dağılımları

Kategoriler		Sayı	
Cinsiyet	Kadın	11	
	Erkek	15	
Yaş	18-30	16	
	31-45	8	
	46-60	2	
Eğitim Durumu	Ortaokul	2	
	Lise	6	
	Lisans	9	
	Yüksek Lisans	8	
	Doktora	1	
Bilinen Diller ve Dil Bilme Düzeyleri	Türkçe	Az biliyor İyi düzeyde biliyor	7 14
	Arapça	Az biliyor İyi düzeyde biliyor	8 15
	İngilizce	Az biliyor İyi düzeyde biliyor	5 17
	Hintçe	İyi düzeyde biliyor	1
	İtalyanca	İyi düzeyde biliyor	1
Çalışma Durumu	Çalışıyor	14	
	Çalışmıyor	12	
Aylık Geliri	1-500 Dolar	6	
	501-1000 Dolar	12	
	1001-2000 Dolar	5	
	2001-4000 Dolar	3	

Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim ve dil bilme düzeylerine ait tablo incelendiğinde 15 katılımcının erkek, 11 katılımcının kadın olduğu; katılımcıların 16'sının 18-30 yaş grubunda yer aldığı, en az katılımcının ise (2) 45-60 yaş grubu arasında yer aldığı görülmektedir. Araştırmadaki katılımcıların göç deneyimlerinde cinsiyete bağlı bir değişimin varlığı sorgulanmak istendiği için katılımcıların cinsiyet dağılımına önem verilmiştir. Ancak kadın katılımcılara ulaşmakta zorluk yaşanmış, kadın katılımcılar birtakım çekincelerle görüşmelerde yer almakta çekimser davranmış veya görüşmeyi tamamlamadıkları için bazı kadın katılımcıların verileri araştırmaya dâhil edilmemiştir. Bu sebeple katılımcıların araştırmanın başında hedeflenen 15 kadın ve 15 erkek katılımcı dağılımı tam olarak sağlanamamış, ancak veri doyumuna ulaşıldığı ve görüşme verileri tekrar etmeye başladığı için kadın katılımcı sayısı 11'de sonlandırılmıştır. Araştırmaya 11'i kadın ve 15'i erkek olmak üzere toplamda 26 katılımcı verisi dâhil edilmiştir. Oransal olarak ifade edilmek istendiğinde ise katılımcıların %42,3'ünün kadın, %57,6'sının erkek olduğu görülmektedir.

Araştırmadaki katılımcıların yaş dağılımına önem verilmiş ve farklı yaş gruplarından katılımcıların çalışmada yer alması için katılımcı çeşitliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında etik kurallar ve izinler gereği araştırmaya 18 yaş ve üzerindeki Somalililer dâhil edilmiş ve katılımcıların üst yaş sınırında bir ölçüt belirlenmemiştir. Genel olarak bakıldığında katılımcıların 18 ve 60 yaş aralığında yer aldığı görülmüştür ve bu yaş grupları 18-30, 31-45 ve 46-60 olacak şekilde gruplandırılmıştır. 18-30 yaş aralığında 16, 31-45 yaş aralığında 8 ve 46-60 yaş aralığında 2 katılımcı olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun genç yaş grubu olarak tanımlanan 18-30 yaş aralığında olması literatürde göçün daha çok genç göçmenlerce gerçekleştirildiğini destekleyen bir bulgu olmuştur. Zira Zaiceva (2014, s. 2) genç bireylerin göç etme noktasında yaşlılara nazaran göç maliyetlerinin net getirilerini göz önünde bulundurarak daha fazla göç eğilimi gösterdiklerini ve yaş ilerledikçe göç maliyetlerinin daha fazla arttığını ifade etmiştir. Katılımcı grubun yaş dağılımı göz önünde bulundurulduğunda da bu bulgunun literatürle paralel çıktılarının olduğu görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumları Somali'de, Türkiye'de veya farklı ülkede en son mezun oldukları eğitim seviyesine göre gruplandırılmıştır. Katılımcılar arasında okuryazar olmayan, ilkokul mezunu ve ön lisans mezunu seviyesinde katılımcı bulunmadığı için

eğitim düzeyleri ortaokul, lise, lisans, yüksek lisans ve doktora olarak kodlanmıştır. Buna göre katılımcıların 9'u lisans, 8'i yüksek lisans, 6'sı lise, 2'si ortaokul ve 1'i doktora düzeyinde eğitime sahiptir. Ayrıca bu katılımcılardan biri Türkiye'de Türkçe dil eğitimi almaya devam etmekte olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar tamamladıkları son eğitim düzeylerini Türkiye, Somali, Suudi Arabistan, Yemen, Hindistan ve Libya gibi ülkelerde tamamlamış; bazıları ise lise, üniversite ve yüksek lisans eğitiminin tamamını Türkiye'de tamamlarken bazıları yalnızca doktora eğitimini Türkiye'de tamamlamıştır.

Bireylerin farklı göç geçmişlerinin olması, doğdukları/yetiştikleri ülke kültürü, eğitim düzeyleri, ülkelerin eğitim dili veya farklı özel sebepler bilinen dil çeşitliliğini ve bilme düzeyini etkilemektedir. Katılımcıların anadilleri Somalice'dir ve farklı ülkelerde doğup, yetişmeler veya uzun dönem farklı ülkelerde ikamet etseler dahi tüm katılımcıların Somalice bildiği belirlenmiştir. Bu durum Somalililerin gündelik yaşamda anadillerini kullanmaya devam ettiklerini ve dil bağlarını sürdürdüklerini göstermektedir. Bunun yanında katılımcıların bildikleri diller İngilizce, Arapça, Türkçe, İtalyanca ve Hintçe olarak kodlanmıştır. Katılımcıların en fazla bildikleri diller sırasıyla Arapça, İngilizce, Türkçe, İtalyanca ve Hintçe'dir. Katılımcıların birçoğunun Arapça biliyor olmasında hem Somali'nin Müslüman bir ülke olması ve okul öncesinde çocuklara zorunlu/gönüllü dini eğitim verilmesi hem de Suudi Arabistan'a göç deneyimlerinin bulunması ve ülke ile temaslarının olması etkili olmuştur. Aynı zamanda ülkelerinde İngilizce dil eğitimi almaları ve farklı ülkelerde Somali diasporalarının bulunması ve bu ilişki ve temaslarını sürdürmeleri İngilizcenin de Somalililerce en fazla bilinen diller arasında yer almasında belirleyici olmuştur. Bunun yanında Türkçe bilen Somalili sayısı da oldukça fazladır ve bunda da uzun süredir Türkiye'de yaşamaları ve Türkiye'de eğitim almış olmaları belirleyici olmuştur.

Katılımcıların çalışma durumları incelendiğinde ise 14 katılımcının Türkiye'de kayıtlı veya kayıt dışı olarak çalıştığı, 12'sinin ise herhangi bir işte çalışmadığı belirlenmiştir. Çalışan katılımcılardan 5'inin işletme sahibi olduğu, 4'ünün danışmanlık-tercümanlık gibi işlerde çalıştığı, 2 katılımcının dernekte yöneticilik yaptığı, 1'inin garson, 1'inin veznedar, 1'inin de butik pastacı olarak çalıştığı belirlenmiştir. Çalışmadığını belirten 12 katılımcıdan 2'sinin daha öncesinde Türkiye'de tercümanlık ve hemşirelik mesleklerinde çalıştığı ancak daha sonra çeşitli sebeplerle görevlerinden ayrıldıkları belirlenmiştir.

Çalışmadığını ifade eden katılımcıların Türkiye’de çalışmamalarında etkili olan faktörler çalışma izninin olmaması (2), yabancılara iş verilmemesi-resmi problemler (5), Türkiye’de mesleğini yapma imkânı olmaması (1), evlenme ve çocuk sahibi olma (4), sağlık problemleri (1), ihtiyacının olmaması (2) ve Somali’de halen çalışıyor olması (1) olarak ifade edilmiştir. Ayrıca katılımcılara Türkiye öncesinde bir işte çalışıp çalışmadıkları ve çalıştıkları meslekler sorusu yöneltilmiş ve 12 katılımcının Türkiye’ye göç öncesinde aktif çalışma hayatlarının olduğu öğrenilmiştir. 14’ünün ise Türkiye öncesinde ya yaşları küçük/öğrenci olduğu için çalışmadığı veya ev hanımı olması/ihtiyacının olmaması sebebiyle çalışmadığı belirlenmiştir. Türkiye’den önce çalıştıklarını ifade eden katılımcıların ise 3’ünün ticaret/işletme ile ilgilendiği, 2’sinin elçilik ve kamu görevlisi olarak çalıştığı, diğerlerinin de muhasebeci, garson, satış danışmanı, tır şoförü ve halk sağlığı personeli olarak Somali, Birleşik Arap Emirlikleri ve Arabistan ülkelerinde görev aldıkları belirlenmiştir.

Çalışmada ayrıca katılımcıların ortalama hane gelirleri ve bu gelirlerin elde edilme biçimlerine yer verilmiştir. Katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda aylık gelir 1-500 dolar, 501-1000 dolar, 1001-2000 dolar ve 2001- 4000 dolar olarak kodlanmıştır. Buna göre katılımcıların 6’sı aylık 1-500 dolar aralığında, 12’si 501- 1000 dolar aralığında ve 5’i 1001- 2000 dolar aralığında ve 3’ü 2001-4000 dolar aralığında aylık gelire sahip olduğunu belirtmiştir.

Bu gelirlerin kaynakları ise kendi kazancı (10), eşin kazancı (3), kendi ve eşin ortak kazancı (2) olarak kodlanmış ve 15 katılımcının aile ve akrabalarından herhangi bir ekonomik destek almadan aylık gelir sahibi oldukları belirlenmiştir. 12 katılımcının ise kendi kazancı ve ekonomik destek olarak kodlanmıştır. Bunun yanında aylık olarak kendi ve/veya eşin kazancına ek olarak aile ve akrabalarından ekonomik destek alan katılımcıların sayısı 5, sadece ailesinden veya akrabasından aldığı yardımlarla aylık olarak geçimini sağlayan katılımcıların sayısı 6 olarak ifade edilmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Medeni Durumları, Eş bilgileri ve Ebeveyn Evlilikleri

Medeni Durum	Evli/Nişanlı	14
	Bekâr	10
	Eşinden Ayrılmış	2
Eş Bilgileri*	Somalili	12
	Türk	2
	Etiyopyalı	1
Çocuk bilgileri	Çocuk Sahibi	12
	Çocuk Sahibi Değil	14
Yaşanılan Semt Özellikleri	Keçiören	14
	Mamak	7
	Çankaya	5

Katılımcıların medeni durumları evli, bekâr ve eşinden ayrılmış olarak kodlanmıştır. Katılımcıların 14'ünün evli, 10'unun bekâr ve 2'sinin eşinden ayrılmış olduğu bilgisi elde edilmiştir. Medeni durumla ilişkili olarak katılımcıların birden fazla evlilik yapma durumlarını belirlemek amacıyla yapılan kodlamada evli kadınların ve erkeklerin evlilik durumları değerlendirilmiş ve evli kadınların tamamının (6) tek bir evlilik yaptığı, evli erkeklerin ise 1'inin mevcutta birden fazla kadınla evli olduğu, 6'sının tek eşi olduğu, ancak bu 6 erkek katılımcıdan 1'inin şimdi tek eşi olsa da daha önce çok eşi evlilik hayatı içinde olduğu belirlenmiştir. Evli katılımcıların eşleriyle ilgili yöneltilen sorularda 2 katılımcının Türk'le, 11 katılımcının Somalili ile ve 1 katılımcının ise çok eşi evlilik yaptığı ve hem Somalili hem Etiyopyalı ile evli olduğu belirlenmiştir. Bekâr erkek katılımcılar evlenmek istediklerinde Somalili kadınlarla evlenmek istediklerini ifade ederken bekâr kadınların bazıları ise Türk erkeklerle evlenmek istediğini belirtmiştir. Bekâr kadınların Türklerle evlenmek istemelerinde romantik olmaları ve çok eşi evlilik istememeleri etkili olurken bekâr erkeklerin Somalili kadınlarla evlenmek istemelerinde hem kadınların görüntüsü hem de çok eşi evlilik ve çok sayıda çocuk sahibi olma isteği belirleyici olmaktadır.

* Çok eşi katılımcılar bulunduğu için sayıda tutarsızlık bulunmamaktadır.

Bunun yanında kendileri tek eşli evliliğe sahip olsa da anneleri veya babaları birden fazla evlilik yapmış katılımcılar da bulunmaktadır. Katılımcılardan 3'ü ebeveynlerinin evlilik durumları ile ilgili bilgi vermezken 23 katılımcıdan 22'sinin annesinin ve 15'inin babasının tek bir kez evlilik yaptığı belirlenmiştir. Yalnızca 1 katılımcının annesi 2. evliliğini gerçekleştirmiş, 8 katılımcının babası aynı anda birden çok kadınla evlenmiştir. Bu durum Somalililer arasında çok eşli evliliğin kültürün bir parçası olarak görüldüğünü ancak ebeveynlerinde çoklu evlilikler olmasına rağmen daha genç Somalililerin bazılarının bu konuda ailelerinin fikirlerinden ayrılmaya başladıkları görülmektedir.

Kadınlar genelde erkek ikinci bir kadınla evlendiğinde onu istemezse boşanıyor. Ama çocuk olunca genelde boşanmak daha az oluyor. Bizde erkek resmi olarak 4 kadınla evlenebilir hiçbirini mağdur etmeden elbette. Ben de mesela iki kez evlendim, genelde daha çok çocuk olsun diye de evleniliyor. Ben de daha evlenebilirim. Ama sanırım bu konuda Türkiye farklı, burda resmi olarak sadece bir kez evleniliyor. Bu bana göre güzel değil tabi ki bizim kültürümüzde dinimizde serbest bu. Benim babamın da iki eşi vardı. Biz 14 kardeşiz iki anneden. Ben ailenin 2. Çocuğuyum. Yani birkaç kez evlenmek normal bizim için (Erkek Katılımcı 12, 35 Yaş, Doktora).

Bizde çok eşlilik normal ama bende kabul etmiyorum eşimin başkasıyla evlenmesini. Annem bir kez evlendi. Benim babamın da iki evliliği var o Somali'de yaşıyor biz 5 kardeşlik diğer kadından da 5 çocuğu var. Babam aslında çalışmak için gitmişti Somali'ye ama sonra orda evlendi ve orda yaşamaya başladı. Babam da 2 yıl kadar Türkiye'de yaşadı diğer eşiyle. Eşler aynı evde yaşamıyor konuşup görüşüyorlar ama aynı evde yaşamak yok. Bence Türkiye'de tek eşle evlilik daha güzel. (Kadın Katılımcı 5, 24 Yaş, Lisans).

Somali'de çok anne var. Yani babalar çok kadınla evlenebilir. Benim babam da 3 anneyle evli ve çok kalabalık yani bizim Somali'ye göre normal ama size göre çok 30 kardeşiz. Ama burda bir kadınla evlenmek var. Bu konuda farklıyız. Ben de ama eşimden başkasıyla evlenmeyi düşünmüyorum şimdilik. Ama bizde bu çok anne olması, çocuk çok olması için. Somali'de savaş var ve bu savaşta çok ölen oluyor Allah korusun. Bu sebeple yani bu çocuklar soyunu devam ettirir diye düşünülüyor. Benim henüz çocuğum yok ama inşallah olur (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcıların çocuk sahibi olma durumu evli ve eşinden ayrılmış katılımcı sayısına göre değişiklik göstermektedir. 12 katılımcının çocuğu bulunmakta, 14 katılımcının bekâr veya yeni evli olması sebebiyle çocuğu bulunmamaktadır. Katılımcıların 4'ünün 1, 2'sinin 2, 2'sinin 6 çocuğu bulunurken 1'er katılımcının da 3, 5,7 ve 11 çocuğu bulunmaktadır. Görüldüğü üzere Somalililerin çocuk sahibi olma durumu Türkiye'ye göre oldukça fazladır. Türkiye'de 2022 verilerine göre kadın başına düşen çocuk sayısı 1,9 iken Somali'de aynı yıl verisine göre kadın başına düşen çocuk sayısı 6,2'dir (World Bank Group, 2025). Katılımcıların çocuk sahibi olma ve çocuğun kendileri için anlamı hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

Çocuğum 7 tane var, valla 7 tane çocuğum var elhamdulillah. 2 kız 5 erkek çocuğum var. 5 çocuk ilk eşimden 2 çocuğum ikinci eşimden. En büyük çocuğum 11 yaşında en küçük çocuğum 10 aylık. 5 çocuğum Somali’de onlar orda anneleriyle kalıyor orda okuyorlar. Ben daha fazla çocuk yapmak istiyorum. Biz çocukla övünen bir milletiz onun için ne kadar çok varsa o kadar önemli birisidir. Aslında çocuk sana güç verir. Bizim orda ne kadar çok çocuğun varsa o kadar güçlü görünürsün. Soyunu devam ettirecek olan bu çocuklardır. Onun için bizde çok önemlidir çocuk. Ben daha da çocuk yapmayı düşünüyorum, istiyorum (Erkek Katılımcı 12, 35 Yaş, Doktora).

Hayır, çocuğumuz yok, henüz yeni evlendik. Ama tabi ki çocuğum olsun isterim, çocuk güzel bir şey. Somali’de 4-5 çocuk olması normal karşılanıyor, Arabistan’da Somali’ye göre daha az, 3-4 çocuk normal ama Türkiye daha da az yapıyor. Bize göre hem çok çocuk severiz hem de çok çocuk yaparsan hem sana bakar hem arkanda birini bırakırsın diye düşünüyorlar. Bize Türkiye’deki çocuk sayısı az geliyor, biz alışkın olmadığımız için. Daha çok çocuk daha samimi aile gibi geliyor. Ama tabi Türkiye’de hayat şartları da zor. Benim abim 2-3 kadınla evlendi 5 çocuğu var ama pişman şimdi. Biz alıştığımız için normaldi ama artık fikirlerimiz değişiyor. Türkiye normal gelmeye başladı (Kadın Katılımcı 5, 24 Yaş, Lisans).

Genel olarak katılımcılar çok sayıda çocuk sahibi olmanın toplum içinde kendilerine güç ve statü sağladığını aynı zamanda çocukları nesli ve geleneklerini sürdürücüler ve gelecekte kendilerine bakacak kişiler olarak değerlendirmektedir. Bunun yanında katılımcılardan bazıları ve özellikle Türkiye’de eğitim almış olan kişilerin çocuk hakkında artık Somali’dekiler gibi düşünmediklerini, mahalle baskısıyla birçok insanın çocuk sahibi olduğunu ve çocuk sahibi olmanın ciddi sorumluluklar gerektirdiğini ifade etmişlerdir.

2 yaşında bir kızımız var. Çocuk yapma konusunda bizim üzerimizde de bir mahalle baskısı var. Benim ailemde biz 8 kardeşiz, en küçük kardeşim dışında en son evlenen ben oldum. Bu arada yani bir tek küçük kardeşim var bekâr, diğerlerinin yaşları küçük ama hepsi benden önce evlendi. 2014’ten beri ailem bana çok baskı yapıyordu “Niye evlenmiyorsun?” diye. Tabi o zaman okul devam ediyordu kısmet 2020’de olmuş kızımız. Zaten o baskı yine vardı çocuk baskısından dolayı tabi hemen çocuk yaptık. Çocuk sayısı noktasında da hep baskı var, her gün soruyorlar ikinci ne zaman, oldu mu oluyor mu diye. Belli bir yaştan sonra ne zaman evleneceksin? Evlensen ne zaman çocuk yapacaksın? Yapsan ikinci ne zaman bu hep böyle devam ediyor baskı. Bu sanırım Türkiye’de de böyle. Ama bir fark var mesela Türkiye ve Somali arasında; Somali’de çocuk yetiştirirken okula gönderiyorsun ama orda biraz Allaha emanet yetiştiriyor çocuklar. Tabi bu kültürden mi yoksa imkânsızlıktan mı kaynaklanıyor tam olarak bilemiyorum. Mesela benim babam hiç bizimle ilgilenmezdi, Somali’de aile çocuğa çok düşkün değil, yurtdışına git gel bunlar çok önemli değil; çocuk ve aile arasında bir mesafe var. Çocuk gelecekte sana bakar diye düşünüyorlar. 14 yaşında çocuk her yere gidiyor, sonra bu çocuğun kötü yola düşme ve uyuşturucu kullanma, şiddete meyilli olma gibi durumları olabiliyor. Gittiğimiz her ülkede sorun yaşıyoruz bu konuyla ilgili ve ben bunun kültürel olduğunu düşünüyorum, aile ve çocuk arasındaki bağ zayıf bu da çocuğun kötü yollara meyletmesine sebep oluyor. Ama sizde gördüğüm öyle değil. Bizim orda baba çocukla ilgilenmez ve Somali dışında bir ülkede çalışır, ailesine para gönderir. Ama burda Türk ailesinde bence çok zor bir durum çocuğunu veya aileni bırakıp başka bir ülkeye gitmek. Burda da eşin var, Somali’de de eşin var; burda da çocuğun var, Somali’de de çocuğun var, bunlar Türkler için görmediğim

şeyler. Bizde sizdeki gibi bir bağlılık yok. Bende burda Türkiye'deki ailenin çocuk yetiştirme kültüründen etkilendiğimi söyleyebilirim hatta ben daha fazla müdahale bile edebilirim. Bu konuda Somali'ye dönsem ailemle sorun yaşayacağımı bile düşünüyorum çocuk yetiştirme konusunda çünkü Somali'dekiler artık benim gibi düşünmüyor veya ben Somali'dekiler gibi düşünmüyorum. Orada çok fazla çocuk yapılıyor, onlar sana bakar gelecekte diye düşünülüyor. Ama çocuk yetiştirme konusunda nitelikli değiller bence (Erkek katılımcı 8, 31 Yaş, Yüksek Lisans).

Sizde evlat durumu daha hassas. Mesela bir Türk aile o yaşta çocuğunu okumaya yurtdışına göndermez. Ama bizimkiler belki yoksulluk gördüğümüz için, belki onun hayatı kurtulsun bizim gibi olmasın diye hareket ediyor olabilir ama ben bunu Türkiye'de görmedim. Türkler çocuklarına çok daha düşkünler. Türklerde yoklukta da varlıkta da hep birlikte yaşıyor benim gördüğüm kadarıyla. Ben çocuğa bağlılık konusunda Türklerin daha iyi olduğunu gördüm. Bizde çok çocuk yapıyorlar ama onlarla beraber olup yeterince ilgilenmiyorlar. Somali'deyken bu konuyu düşünmedim ama şimdi burda Türkleri görünce farklı olduğunu anladım. Bizde çocuğu sanırım ilerde bize bakarlar diye yapıyorlar galiba. Çünkü öyle bence (Kadın Katılımcı 8, 24 Yaş, Yüksek Lisans).

Görüldüğü üzere bazı katılımcıların çocuk sahibi olma ve çocuk yetiştirmeye yönelik görüşlerinde Türkiye'deki izlenimleri, aldıkları eğitim ve entelektüel gelişim ve değişimin etkisi ile bunları kendilerince değerlendirmeleri etkili olmuştur.

Göç hareketine başlarken katılımcıların bireysel, grup olarak veya kitlesel olarak göç etmesi hem göç eden kişilerin hem kaynak ülkenin hem de hedef ülkenin bu göç hareketinden etkilenme boyutunu önemli oranda etkilemektedir. Göç sonrasında insanların hanesinde veya yakın çevresinde kendi gibi göçmenlerle birlikte olması göçün getirdiği/getireceği olumsuz koşulları en aza indirmesinde ve bunlardan en az düzeyde etkilenmesinde, sosyal bir destek elde etmesinde önemli olmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların mevcut durumda yaşadıkları sosyal çevre, semt ve hanede birlikte yaşadığı kişiler ve bu kişilerin kendilerine yakınlık durumu analiz edilmiştir. Katılımcıların genel olarak Ankara'da Keçiören (14), Mamak (7) ve Çankaya (5) semtlerinde yaşadıkları belirlenmiştir. Literatürde Ermansons, Kienzler ve Schofield'in (2024) çalışmaları da Somalililerin göç sonrasında yakın çevrede oturduklarını desteklemektedir. Çalışmaya göre; Somalililerin aynı çevrede yaşamaları aralarında sosyal dayanışma ağları oluşumuna katkı sağlarken aynı zamanda ev sahibi toplumla etkileşimin azalmasına, mekânsal ve kültürel ayrışmaya sebep olmaktadır. Mevcut çalışma bulguları da katılımcıların yakın çevrelerindeki Somalililerle iletişimde olup ev sahibi toplumla iletişimlerinin zayıf olduğunu ifade etmesi literatürle örtüştüğünü göstermektedir.

Katılımcıların tamamı apartmanlarda yaşamakta ve bulundukları binalarda kat tercihlerinde bir fark olup olmadığı sorulduğunda yalnızca birinin giriş katın altında bir dairede yaşadığı, 9'unun giriş katta, 5'inin 1. Katta, 5'inin 3. Katta, 4'ünün 2. Katta ve 2'sinin de 4. Katta oturduğu belirlenmiştir. Katılımcıların çok büyük bir çoğunluğu (18) 3+1 dairede yaşarken 7'si 2+1 ve 1'i 4+1 dairede oturduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların hanede birlikte yaşadıkları kişiler ise tek başına yaşıyorum, ailemle/aile bireylerimden birileriyle yaşıyorum, arkadaşlarımla yaşıyorum, akrabalarımla yaşıyorum, aile ve akrabalarımla birlikte yaşıyorum olarak kodlanmıştır. Buna göre ailesiyle veya aile bireylerinden bazılarıyla birlikte yaşadığını ifade eden katılımcı sayısı 12, sadece akrabalarıyla yaşayanların sayısı 7, yalnız yaşayanların sayısı 5 ve arkadaşlarıyla yaşayanların sayısı 2 olarak belirlenmiştir.

Evde eşim, kızım ve bir kuzenimle kalıyoruz. O üniversite öğrencisi bizimle beraber kalıyor. Evde 4 kişi yaşıyoruz yani. Dönem dönem evimiz çok kalabalıklaşıyor. Evimizde her zaman boş bir odamız var, onu hazır bırakıyoruz. Mesela Somali'den biri tedavi için geleceksen ve imkân oluştuyorsa biz hemen adresimizi gönderiyoruz gelip bizde kalabiliyorlar (Erkek Katılımcı 8, 31 Yaş, Yüksek Lisans).

Ben eşim ve kızım ile kalıyorduk ama sık sık misafir geliyor bizim eve. Bizim akrabalarımız baya çok ikimizin de. Sağlık için geliyorlar genelde ameliyat oluyorlar iyileşince dönüyorlar. Onlar bizi arıyorlar tedavi için bazı tedaviler Somali'de bilinmiyor, bizim için araştırır mısın diyorlar biz bakıyoruz tedavi için gelebilirsiniz burda var diyoruz, öylelikle geliyorlar. ...Daha önce başkaları da gelmişti tedavi için. Herkes geliyor tedavi için uygun görürsek bizle kalıyorlar yoksa ev tutuyorlar... (Kadın Katılımcı 1, 29 Yaş, Yüksek Lisans).

Ailesiyle yaşadığını belirten katılımcılardan 5'i ise aile bireyleri ile yaşamalarına rağmen sık sık akrabalarının evlerine geldiğini ve belli dönem kendileriyle yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum Somalililerin kendilerinden sonra gelen göçmenlerin göç sürecinde yardımlaşmalarını ve sosyal sermayelerin göçlerin maliyetlerini ve risklerini azaltırken faydalarını artırdığını göstermektedir (Palloni ve ark., 2001). Nitekim göçmen ağları, “göçmenleri, göçmen olmayanları ve eski göçmenleri akrabalık, dostluk ve ortak köken üzerinden birbirine bağlayan kişilerarası bağlar kümesi” olarak göçün maliyetlerini ve risklerini düşürüp bilgi ve deneyim sağladıkları için bir sosyal sermaye türü olarak öne çıkmakta ve katılımcıların ifadeleri de bunları destekler mahiyettedir (King, 2012, s. 21; Massey ve ark., 1998, s. 42-43).

Tablo 4: Katılımcıların Doğum Yeri, Vatandaşlık Ülkesi, Türkiye’deki Hukuki Statü ve Kabile/Klan Bilgileri

Doğum Yeri	Somali	23
	Suudi Arabistan	2
	Etiyopya	1
Vatandaşlık Ülkesi	Somali	25
	Etiyopya	1
Bağlı Olduğu Kabile	Darood	13
	Hawiye	5
	Rehavein	2
	Isaq	1
Türkiye’deki Hukuki Statüsü	Kısa Dönem İkamet İzni	22
	Aile İkamet İzni	2
	Çalışma İzni	2

Katılımcılar Somalili olmalarına rağmen ülkenin içinde olduğu koşullar ve/veya aileye ilişkin farklı arka planlar olduğunda katılımcıların doğum yerleri ve göçe kaynaklık eden ülkeleri farklılık gösterebilmektedir. Bu kapsamda katılımcılara doğum yerleri sorulmuş ve katılımcıların 23’ünün Somali, 2’sinin Suudi Arabistan ve 1’inin Etiyopya doğumlu olduğu bilgisi elde edilmiştir. Somali doğumlu katılımcıların da yarısından fazlasının (14) Mogadişu’da, diğerlerinin ise Las Anod (3), Hergeisse (2), Kismayo (1), Baydabo (1), Taleh (1) ve Eyl (1) şehirlerinde doğdukları belirlenmiştir.

Ben Etiyopya doğumluyum, doğu bölgesindenim. Somalililerin olduğu Ogeden bölgesi var oradan geliyorum, Somaliliyim (Erkek Katılımcı 3, 32 Yaş, Yüksek Lisans).

Ben Suudi Arabistan Riad doğumluyum, ama ailem Mogadişu’danmış ben hiç Somali’ye gitmedim (Kadın Katılımcı 5, 24 Yaş, Lisans).

Somali doğumluyum, Mogadişu’danım (Kadın Katılımcı 4, 26 Yaş, Lise).

Katılımcılar farklı ülkelerde dünyaya gelseler bile vatandaşlık ülkesi doğum ülkesine ve ailenin vatandaşlık ülkesine göre değişmektedir. Katılımcıların 2’si Suudi Arabistan doğumlu olmasına rağmen 25 katılımcı Somali vatandaşı olduğunu ve yalnızca 1 katılımcı Etiyopya vatandaşı olduğunu ifade etmiştir.

Somali vatandaşıyım. Ben daha önce İngiltere, İspanya ve İtalya’da da bulundum ancak çifte vatandaşlığım yok. Çünkü çocuklarımın İngiliz veya Amerikan vatandaşlığı alabilmesini istemediğim için asla almadım. Büyüdüğünde kendi tercihin kalmış. Ancak reşit yaş 18’e

gelene kadar buna ben karar veriyorum. Onun için hepimiz Somali vatandaşıyız (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

Aslında Somaliliyim ama Etiyopya vatandaşıyım (Erkek Katılımcı 3, 32 Yaş, Yüksek Lisans).

Ben de kızım da Somali vatandaşıyız ama çok çok uzun yıllar ben Hindistan'da yaşadım, kaldım. Ama hiç başvuruda bulunmadık yani pasaport için (Kadın Katılımcı 11, 35 Yaş, Lisans).

Görüldüğü üzere katılımcılardan bazıları farklı ülkelerde yaşamış olsalar dâhi Somalili olmalarına vurgu yaparak farklı ülkelerde vatandaşlık alma imkânları olmasına rağmen bu durumdan faydalanmadıklarını ve Somalili kimliklerini korumaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar arasında Etiyopya vatandaşı bir Somalilinin olması Thompson'ın (2017) çalışmasında yer alan Etiyopya'nın Somali bölgesindekilerin kendilerini Etiyopyalı değil Somalili kimliğiyle tanımladıkları görüşünü desteklemektedir. Bu durum katılımcıların hukuki olarak farklı ülkelerde doğmuş olsalar ya da farklı vatandaşlık haklarına sahip olsalar bile etnik ve kültürel aidiyetlerini Somali kimliğiyle tanımladıklarını göstermektedir.

Somalililerde toplumsal yapı ve toplumu şekillendiren dinamikler bir nevi aşiret kültürü özelliği gösteren kabile/klan sistemine dayanmaktadır. Farklı göç geçmişlerine, kaynak ülkelere ait olsalar dâhi Somalili göçmenlerde kabile sistemi kimliğin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve birbirleriyle olan iletişim ve iletişimlerinde bu sistemin etkisi hissedilir olmuştur. Somali toplum yapısında Darood, Hawiye, Rehavein, Isaq ve diğer azınlıkların bağlı olduğu buçuk kabileler olmak üzere 4,5 kabile sistemi bulunmaktadır (Ssereo, 2003, s. 25; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022b). Katılımcı cevapları doğrultusunda katılımcıların en fazla Darood kabilesinden (13) ve onu sırasıyla Hawiye (5), Rehavein (2) ve Isaq kabilelerinin (1) takip ettiği görülmüştür. Katılımcılardan 5'i kabile konusu ile ilgili konuşmak istemediklerini ve kabile bilgisi paylaşmayacaklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcılar için kabilelerin ne anlama geldiği, kendilerine sağladıkları avantajları-dezavantajları ve kabileleri ile ilgili genel görüşlerini paylaşmaları istenmiştir. Katılımcıların 17'si kabileleri daha çok aşiret/akrabalık sistemi, kimlik, Somali sigortası ve referans gibi tanımlamalarla aslında bir nevi sosyal ve ekonomik sermaye sağlayıcı bir güç olarak değerlendirmektedir.

Kabile olarak bizim Somali kabilelileri 5 kabile yani 4.5 diyorlar. 4 buçuk kabile. 4 kabile büyük olanlar, buçuk dediğimiz azınlık olan insanlardan oluşuyor. Bu azınlık kabile içinde suçlular, görüntüsü sorunlu olanlar, maddi olarak veya politik olarak düşük grupta olanlar var. Hatta bizim babalarımız bunlara çok gülüyorlar. Benim kabilem 4 büyük kabileden biri. 4 kabile Haviye, Darod, Dir-İsaq ve Rahvein kabilesidir. Herkes bir kabilenin üyesidir. Benim kabilem Haviye Şikal. Kabileler eskiden Somali'de devlet yoktu, o zamandan kalma. Türkiye'de şimdi bir şey olursa burda SGK/STK var ama bizim orda bir sorunum varsa amcam, dedem, filan var yani kabilem var. Yani aslında kabilen seni koruyan, sigortan gibi birşey (Erkek Katılımcı 13, 32 Yaş, Lisans).

Somalililerde kabileler var. Benim kabilem de İsaq kabilesinin Havii kolu. Kabile demek Somali sigortası gibi. Sana bir şey olursa kabile para topluyor o ödüyor, bir sorun olursa kabiledenkiler çözüyor. Kabile=Somali sigortası (Kadın Katılımcı 4, 26 Yaş, Lise).

Katılımcıların 4'ü ise kabile sisteminin ayrıştırıcı bir güç olduğunu ve artık kurtulmak istenilen bir kalıp olduğunu ifade etmiştir:

Yerel kabileler var bizim orda. Kabilelerde sıkıntı olduğu için kabile sistemini gençler yıkmaya çalışıyor. 4.5 kabile var bizim orda. Darod, Haviye, Rahveyn, Dirr-İsaq kabileleri 4 büyük kabile, bide buçuk denilen küçük küçük gruplar var. Ama biz kabile konusundan kurtulmak istiyoruz. Kabilelerin birbirine bir ayrımcılığı oluyor onun için biz bu kabile anlayışından kurtulmak istiyoruz. Yine de herkesin kendi kabilesine bir duygusu, bağlılığı var. Bu kabileler siz de aşiretler oluyor ya onlar gibi. Benim kabilem Rahveyn kabilesi (Erkek Katılımcı 5, 27 Yaş, Lisans).

Bizde aşiret kültürü ve kabile kültürü çok var. Genelde herkesin bir sorunu olduğunda önce kendi akrabasına, kabilesine gider. Darod, Haviye, Dirr, Rahveyn gibi kabileler var. Bir de buçuk kabile denilen azınlık insanların olduğu kabile var. Benim kabilem Darod kabilesi, eşiminki Hawiye. Bizde hemen yanlış anlama yapıyorlar, hemen kabilecilik yapıyorsun diye düşünüyorlar. İyi birşey de yapsan kötü birşey de hemen kabilecilik diye adlandırılıyor. O konuda çok hassasız. Biz de hemşehricilik, kabilecilik olarak anlaşılır. Hemen mesela tepki gösterip Türkiye'ye de mi bunu getirdin, biz ondan kaçtık sen buraya onu mu getirdin diye söyleniyor. Aslında biz Somalililer Türkiye'de birleşince ayrışıyoruz... Türkiye'ye geldikten sonra insanlar kendi kabilesinden insanlara önce bir yakınlık hissediyor, ama çok etkili değil. Bize şey diyorlar "Biz istiyoruz ki gurbet bizi eşitlesin." Geldikten sonra biz nerde doğdun, hangi kabiledesin bunları bırakıp işte bir Somalili göçmen deyip ona bakmak istiyoruz, yani Somaliliğimiz önce çıksın istiyoruz kabilemiz değil (Erkek Katılımcı 8, 31 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcılar ifadelerinde kabile/klan kültürünü bir yandan göç öncesinde ve sonrasında yaşamı kolaylaştıran birleştirici bir güç, ekonomik-sosyal sermaye ve sosyal bir kimlik olarak değerlendirirken aynı zamanda sosyal kimlik dinamikleri gereği iç grup kayırmacılığının etkisi ile ayrıştırıcı bir güç (Turner, 1975) olarak değerlendirmektedir.

Son olarak demografik bulgularda, göçmenlerin bir ülkeye göç ettiğinde sahip olacağı haklar ve yükümlülükler ve ev sahibi toplumla bütünleşme süreçlerinde kişinin toplumsal konumunu belirleyen önemli unsurlardan biri olan hukuki statüler incelenmiştir (Carens,

2013, s. 63). Kişinin temel hak ve güvencelere erişimi ve aidiyeti bağlamında hukuki statünün belirleyici rolü göçmenlerin hedef ülkede yapabilecekleri ve yapamayacaklarını belirleyeceği için çalışmada Somalili göçmenlerin hukuki statülerine ilişkin sorular sorulmuştur. Zira Somalililer literatürde dünyada en dağınık halde yaşayan ve aynı zamanda hukuki statüleri, geçmişleri ve kendi ülkeleri ile bağlantı dereceleri önemli derecede farklılık gösteren göçmen gruplardan birisi olarak kabul edilmektedir (DRC, 2024; Kleist ve Abdi, 2022, s. 11).

Kısa dönem ikamet izni. (1 yıl). Yatırımcı olmama rağmen bu ciddi bir zorluk. Her 1 yıllık süre dolduğunda Göç İdaresine gidiyorsunuz ve kuyruğa tekrar giriyorsunuz (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

Normalde 3 yıl evli kalıp sonrasında Türk vatandaşlığı için başvuru yapabiliyoruz. Ama 5 yıldan fazla 10 yıl gibi burda kalan hep öğrenci kalan kişiler hemen başvuru yapabiliyorlar. Benim durumum da bu şekilde, ama ben daha başvuru yapmadım. Başvuru hakkım vardı ama daha başvurmam, aile ikametiyile kalıyorum şu anda. Evli kaldığım süre boyunca ikameti almam da sorun olmuyor. Çifte vatandaş olabiliyorum aslında ama biz eşimle yurtdışında yaşamayı düşünüyorduk onun için buranın vatandaşlığını almama gerek yok diye düşündük fazla kalmayacağımız için (Kadın Katılımcı 8, 24 Yaş, Yüksek Lisans).

Ben kısa dönem ikametle değil şüvan çalışma iznim var çalışma ikametiyile bulunuyorum. Onun için şirket başvuru yapıyor iki yılda bir yenileniyor. Bu kısa dönem diye geçmiyor. Ben vatandaşlık için başvuru yaptım işlemlerim devam ediyor. 1-2 yıl arasında cevap veriliyormuş vatandaş olup olmadığım ile ilgili (Kadın Katılımcı 9, 28 Yaş, Yüksek Lisans).

Alınan cevaplara göre 26 katılımcının tamamının Türkiye’de oturum iznine sahip olduğu, 2 katılımcının Türk ile evli oldukları için aile ikameti ile 2 katılımcının çalışma ikametiyile ve 22 katılımcının ise kısa dönem ikamet ile Türkiye’de yaşadığı belirlenmiştir.

4.2. SOMALİ'DEN/ÜLKELERİNDEN GÖÇ ETME NEDENLERİ

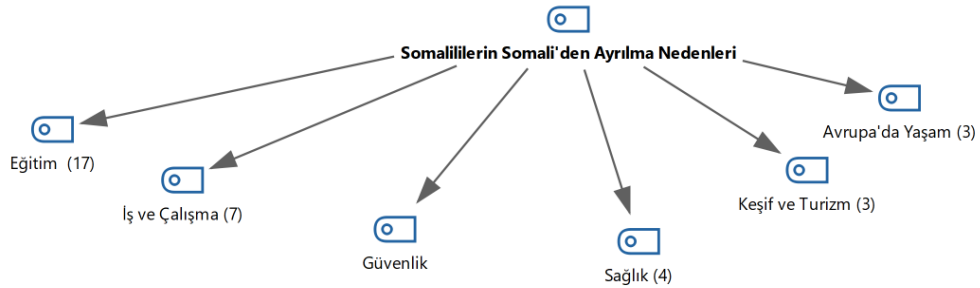
İnsanların yeryüzünde var oldukları ilk dönemlerden itibaren çeşitli sebeplerle bulundukları yerlerden göç etmesi, hareketlilik halinde olması dönemsel olarak yoğunluk gösterse, sebeplerinde ve süreçlerinde değişiklik olsa da göç, günümüzde hâlâ varlığı ve etkileri devam eden bir olgu olarak bulunmaktadır. Modernleşme ve bunun beraberinde getirdiği sanayileşme, kentleşme, ulaşım ve teknoloji alanındaki değişim ve dönüşümler farklı kültürlerdeki ve farklı ülkelerdeki insanların birbirinden haberdar olmasına, temas etmesine ve bulundukları yerlerin fırsat ve zorluklarının farkında olarak yer değiştirme hareketinde bulunmasında etkili olmaktadır. Göç hareketlerinin genel olarak tek bir nedene bağlı olarak açıklanması göçün nedenleri, süreçleri ve sonuçları bakımından

kapsamlı analizlerin yapılmasını engellemektedir. Bu bağlamda insanların göç etmelerinde çoklu faktörlerin etkili olabileceği gerçeği göz önünde bulundurularak yapılacak analizler göçlerin sebepleri ve süreçlerini daha gerçekçi ve kontrol edilebilir kılmaya yardımcı olacaktır.

Göç hareketlerinin çok boyutlu ve karmaşık yapısı göçün nedenlerine ilişkin yapılan analizlerin de çeşitlenmesinde etkili olmuş ve bu bağlamda uluslararası göç hareketlerinin nedenlerini belirlemeye ve açıklamaya yönelik farklı göç teorileri oluşturulmuştur. Bu göç teorilerinden öne çıkanlardan biri Everett Lee'nin (1966) göçlerin nedenlerini itme ve çekme (push and pull factors) faktörleri bağlamında açıkladığı İtme Çekme Teorisi'dir. İtme-çekme teorisi insanları bulundukları yerlerden ayrılmaya zorlayan itici faktörlerle, farklı bir yere gitmeyi cazip kılan çekici faktörlerin birlikte değerlendirilmesi üzerine inşa edilmiştir. Lee, menşei ve hedef ülke arasındaki göç hacmini açıklamak için geliştirdiği teorisinde göçlerin nedenlerini menşei ülkesine ait faktörler, varış ülkesine ait faktörler, araya giren engeller ve kişisel faktörler olarak gruplandırmıştır (Lee, 1966, s. 50).

İnsanların bulundukları menşei ülkelerinden uzaklaşmalarında ve farklı ülkelere yönelmelerinde etkili olan birçok faktör bulunmaktadır ve bunların birlikte değerlendirilmesi neticesinde insanlar göç kararı verebilmektedir. Ancak menşei ülkeden hedef ülkeye gitme sürecinde aşılması gereken ulaşım ve maliyet gibi göçü engelleyen veya yavaşlatan faktörler bulunabilmektedir. Küreselleşme çağında teknolojinin ve ulaşım hizmetlerinin gelişmesi, insanların farklı ülkelerdeki sosyal çevreleri ile kesintisiz ulusötesi iletişim kurması ve iyi ilişkiler geliştirmesi, iki ülke arası hareketliliğin önündeki engellerin de aşılmasında önemli rol oynamaktadır. Tüm bunların yanında Lee'nin kişisel faktörleri de göç hareketliliği bünyesinde ele alması göçlerin salt olarak imkânların elverişliliğine indirgenerek açıklanmasının önüne geçmiştir. Bu bağlamda göçmenin menşei ve hedef ülkesi arasındaki artı ve eksileri (itme-çekme faktörlerini) değerlendirmesi, araya giren engelleri önemsememesi veya çeşitli ağ ve ilişkilerini kullanarak bu engellerin üstesinden gelmesi neticesinde hedef ülkeye göç etmesi her ne kadar rasyonel bir karar olarak görünse de aslında göçmenlerin itme ve çekme faktörleri kapsamında değerlendirdikleri artı ve eksiler yalnızca göçmenlerin algıladıkları faktörler olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Lee, göç kararlarının rasyonelliğinden ziyade kararın göçmene ve çevreye bağlı karmaşık bir durum olarak da değerlendirilmesi

gerektiğini vurgulamaktadır (Lee, 1966, s. 50-51). Bu bağlamda Somalililerin Somali'den göç etmelerinde etkili olan itici faktörlerle onların farklı bir ülkeye göç etmelerini cazip kılan çekici faktörler katılımcı ifadeleri doğrultusunda oluşturulmuştur.

Şekil 2. Somalililerin Ülkelerinden Göç Etme Nedenleri

Lee'nin itme-çekme teorisinde de belirtildiği üzere göçmenlerin bulundukları ülkelerden göç etmesine neden olan itici faktörleri belirlemek için Somalililerin neden ülkelerinden ayrıldıkları sorulmuştur. Alınan cevaplar eğitim (17), ekonomi-iş (7), iç savaş ve güvenlik kaygısı (5), sağlık (4), keşif ve turizm (3) ve Avrupa'da yaşam (3) olarak kodlanmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğunda (17) kendisinin veya çocuklarının eğitimi dolayısıyla Somali'den göç ettikleri eğitim faktörü ön plana çıkmakta; eğitim faktörünü kendisinin veya aile bireylerinin çalışması kaynaklı ekonomi faktörü (7) takip etmektedir. Göç nedenlerinin tek bir faktöre bağlı olamayabileceğini vurgulayan Lee'nin teorisini destekleyen bulgular Somalililerin de ülkelerinden ayrılmalarında çoklu faktörlerin etkisini göstermektedir.

Hem eşimin işinden dolayı hem de çocukların eğitimi için Somali'den ayrıldık. Ama ondan önce ben ilk kez kendi okulum için Somali'den çıkmıştım (Kadın Katılımcı 3, 23 Yaş, Lisans).

Ben güvenlik için burdayım. Somali'de El-Şebap var terör örgütü tanıyorsunuzdur. Onlar benim kardeşlerimi ve babamı öldürdü, annem de senin için burası güvenli bir yer değil dedi. Ben Somali'den çıkmak istemedim aslında ama mecbur kaldığım için 2007'de çıktım Somali'den. O sene yaralandım iç savaşta, güvenlik yüzünden ve tedavi olmak için önce Suudi Arabistan'a gitmek için, sonra da sadece can güvenliğim ve annemin zorla buraya göndermesiyle çıktım Somali'den (Erkek Katılımcı 6, 33 Yaş, Lise).

Katılımcıların bazıları ifadelerinde eğitim ve iş sebebiyle Somali'den ayrıldıklarını, bazıları transit göç ve ekonomik sebeplerle, güvenlik ve sağlık sebebiyle veya iş, sağlık ve eğitim sebepleri ile birlikte bulundukları ülkelerden ayrılarak ya Türkiye'ye ya da Türkiye öncesinde farklı bir ülkeye kısa veya uzun süreli göçler gerçekleştirdiklerini ifade

etmişlerdir. Bazı katılımcılar ise eğitim, sağlık, transit göç gibi tek bir nedenle göç ettiklerini ifade etmişlerdir.

Ben okumak için ayrıldım Somali'den. Gelirken zaten yaşıam çok küçüktü, ben lise okumak için gelmişim; yani 13-14 yaşında filandım sanırım. Somali'den önce bir yerde yaşamadım, orda zaten durumumuz imkânımız çok kısıtlıydı. Çok kardeşim vardı, babamın geliri iyi değildi filan onun için ben doğrudan Somali'den geldim. Benim ailem orda eğitim çok iyi değildi hem de Türkiye burs verecek dediler öyle olunca sen git hayatın kurtulsun dediler öyle geldim (Kadın katılımcı 8, 24 Yaş, Yüksek Lisans).

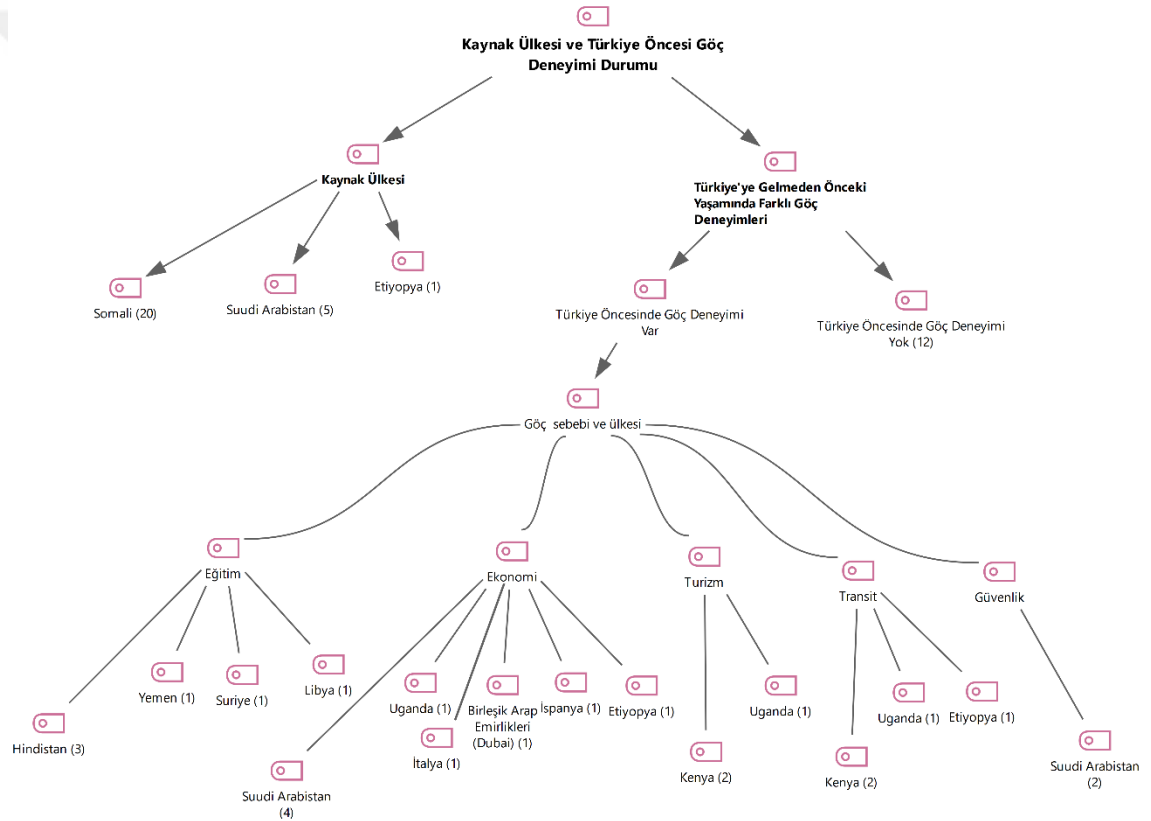
Özellikle kendisinin veya aile bireylerinin çalışması/işi sebebiyle göç ettiklerini ifade eden katılımcıların göç etme nedenlerini Neoklasik Mikro Kuram ile açıklamak yerinde olacaktır. Zira Neoklasik Mikro Kuram'da göç kararı bireysel bir karardır ve göçün arkasında yatan temel neden bölgeler (ölkeler) arasındaki ücret farklılığıdır (Abadan Unat, 2006, s. 39; Todaro, 1969). Neoklasik Mikro Göç Kuramı bireylerin her durumda salt rasyonel bir varlık olarak (European Commission, 2018) daha yüksek gelir elde edebilecekleri bölgelere göç ettiklerini ileri sürmektedir. Yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, dil, mesleki tecrübe başta olmak üzere bireysel faktörler göç kararında belirleyici rol oynamaktadır. Sjaastad, söz konusu faktörleri daha iyi değerlendirebilme kapasitesine sahip vasıflı bireylerin daha fazla göç etme eğiliminde olduğunu ileri sürmüştür ve göçü bireysel veya hanehalkı gelirinin maksimize edilmesine yönelik bir yatırım stratejisi olarak görmektedir (1962). Bu bağlamda katılımcılar kendilerinin ve aile bireylerinden birinin çalışması sebebiyle ölkelerinden ayrılmak durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca eğitim, sağlık, turizm gibi daha sosyal faktörlerin etkisiyle bu alandaki beklentilerini maksimize etme amacıyla ölkelerinden ayrıldıklarını ifade eden katılımcılar da daha çok kaynak ölkelerinden daha gelişmiş ve refah düzeyi yüksek olan ölkelere doğru göç hareketleri gerçekleştirerek bu alandaki beklentilerini maksimize etmeyi hedeflemişlerdir.

Katılımcı ifadeleri ile de desteklendiği üzere bazı katılımcılar hem Somali'den itici faktörlerin çoklu etkisiyle ayrılmış hem de birden fazla ölkeye göç ederek Türkiye öncesinde veya Türkiye'ye birden çok göç ederek çoklu göç deneyimi elde etmişlerdir. Bunun yanında bazı katılımcılar ise tek bir amaçla Somali'den ayrılmış ancak göç etme süreçlerinde farklı mekanizmaların etkisi olmuştur. Her ne kadar göç hareketleri tek bir nedene bağlı gibi görünse de insanların göç etmelerini teşvik edici ve göç sürecini destekleyici birtakım sosyal, ekonomik ve kültürel sermayeleri veya yapısal faktörlerin

etkisi bulunmaktadır. Bununla ilgili olarak Türkiye’ye göç etme nedenlerine ve bu göçü destekleyici mekanizmalara ilerleyen bölümde ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

4.3. TÜRKİYE ÖNCESİ GÖÇ GEÇMİŞİ VE TÜRKİYE'YE GÖÇ İLİŞKİSİ

Somalililerin Türkiye’ye gelmeden önce bulundukları ülkelerin ve bu ülkelerden ayrılma nedenlerinin belirlenmesi, göç sürecinin çok yönlü anlaşılmasına katkı sağlar. Zira pek çok Somalili, Türkiye öncesinde farklı ülkelerde göç deneyimi yaşamıştır. Bu geçiş ülkeleri ve göç nedenlerinin incelenmesi, göç dinamiklerini daha kapsamlı analiz etmeyi mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda geliştirilen alt tema ve kodlar aşağıdaki görselde sunulmaktadır.

Şekil 3: Kaynak Ülke ve Türkiye Öncesi Göç Deneyimi

4.3.1. Göçe Kaynaklık Eden Ülke

Somalililerin Türkiye’ye hangi ülkeden geldiklerini belirlemek amacıyla menşei ülkeleri sorulmuş ve katılımcıların 20’sinin Somali, 5’inin Suudi Arabistan ve 1’inin Etiyopya’dan Türkiye’ye göç ettiği belirlenmiştir.

Ben 23 yaşında Somali'den ayrıldım. Ben ilk olarak üniversite bittikten sonra yüksek lisans yapmak istedim. Yurtdışında bulunmak, başka ülkeleri gör, başka insanları gör onlar nasıl yaşıyorsa gör istiyordum ben bir fırsat buldum öyle ayrıldım. YTB Bursu ile geldim ben. Ben doğrudan Somali'den geldim. 2015'te geldim... (Erkek Katılımcı 15, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Ben Türkiye'ye Suudi'den geldim. 20 senedir filan Suudi'de yaşadım. Ailem taşındığı için ayrıldık Somali'den. Benim babam genel cerrahi doktoruydu annem ev hanımıydı. Babamın işinden dolayı Suudi Arabistan'a gittik. Ben hep orda yaşadım sonra Türkiye'ye geldim (Kadın Katılımcı 6, 30 Yaş, Ortaokul).

Görüldüğü üzere katılımcılar Somali, Suudi Arabistan ve Etiyopya'dan Türkiye'ye göç etme kararı almışlardır. Zira Somalililerin ülkelerinin içinde bulunduğu koşullar ve bireysel tercihlerle en fazla göç için tercih ettiği ülkelerde Etiyopya, Kenya ve Körfez ülkeleri gelmektedir. Körfez ülkelerine giden Somalililerin bu ülkeleri tercih etmesinde belirleyici olan etmenler arasında dini sebepler ve Arapça konuşanlara yönelik iş imkânlarının bulunması yer almıştır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 13, 19).

4.3.2. Türkiye Öncesi Göç Deneyimi

Kaynak ülkeleri Somali, Suudi Arabistan ve Etiyopya olarak görülse de Türkiye'den önce herhangi bir farklı ülkede kısa veya uzun süreli bulunmuş olma durumları, Somalililerin çoklu göç deneyimlerini belirlemek ve hangi ülkelerin çekici faktörlerinin Somalililer için göçe yönelme noktasında etkili olduğunu belirlemek için öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Somalililerin Türkiye'den önce farklı bir ülkeye göç etmiş olma durumları sorulmuş ve katılımcılardan 12'sinin Türkiye dışında herhangi bir göç geçmişinin olmadığı ve Somali'den ve/veya Etiyopya'dan doğrudan Türkiye'ye göç etmiş oldukları cevabı alınmıştır.

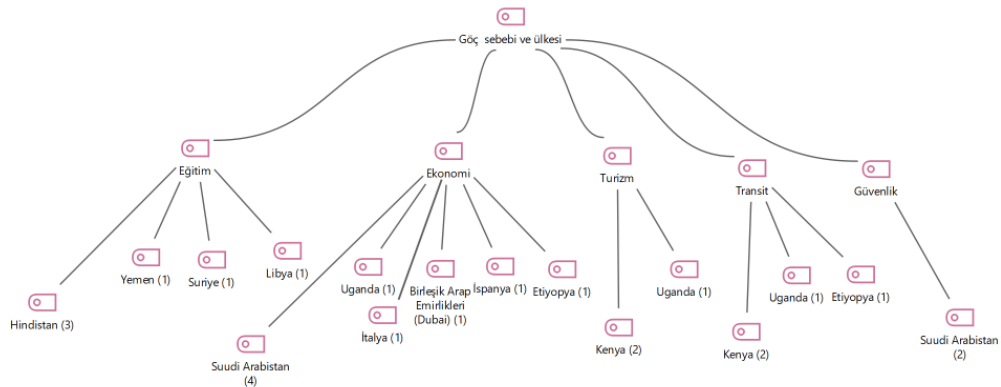
Ben Türkiye'den önce bir yere gitmedim zaten Türkiye'ye öğrenci olarak 17 yaşında Etiyopya'dan geldim. Ben eğitim amacıyla Türkiye'ye geldim yaklaşık 11 senedir burdayım. Ama artık eğitim için burada değilim çalışıyorum yani artık iş için Türkiye'deyim. Beni Türkiye'ye babam yönlendirdi. Ben Etiyopya'da da özel okulda okumuştum. Babam önce beni Malezya'ya gönderecekti; sonra biraz araştırıp Türkiye'yi tercih etti, Türkiye'ye gönderdi. Şimdi herkes üniversite için Türkiye'yi biliyor; ama o zaman ben hatırlıyorum babam üniversite için tercih ederken insanlar şey diyordu Türkiye neresi? Avrupa'da mı Asya'da mı kimse pek bilmiyordu. Ama babam tarih öğretmeni olduğu için daha iyi biliyordu. Hatta Atatürk tarihini bile bize anlatıyordu, öğretiyordu. 2011 yılında Türkiye'ye gelmişim, açılımdan sonra gelen ilk üniversite öğrencilerinden biriyim diyebilirim. 11 senedir buradayım. Baya da olmuş gerçekten (Erkek Katılımcı 3, 32 Yaş, Yüksek Lisans).

Ben okumak için ayrıldım Somali'den. Gelirken zaten yaşım çok küçüktü, ben lise okumak için gelmişim; yani 13-14 yaşında filandım sanırım. Somali'den önce bir yerde

yaşamadım, orda zaten durumumuz imkânımız çok kısıtlıydı. Çok kardeşim vardı, babamın geliri iyi değildi filan onun için ben doğrudan Somali'den geldim. Benim ailem orda eğitim çok iyi değildi hem de Türkiye burs verecek dediler öyle olunca sen git hayatın kurtulsun dediler öyle geldim (Kadın Katılımcı 8, 24 Yaş, Yüksek Lisans).

Hayır, ben daha önce hiç başka bir ülkeye gitmedim doğrudan Somali'den Türkiye'ye geldim. Somali'den geldim ben. Somali'de güvenlik yok hem de hasta olduğum için geldim. Somali'de iyi cihazlar yok, daha çok tedavi olmak için geldim Somali'den ayrıldım (Erkek Katılımcı 2, 41 Yaş, Lise).

Daha önce bir göç deneyimi olmadığını ifade eden ve Somali'den ve/veya Etiyopya'dan Türkiye'ye doğrudan göç ettiğini ifade eden 12 katılımcıdan Erkek Katılımcı 2 dışında kalan tüm katılımcılar eğitim amacıyla Somali'den ayrıldıklarını ifade ederken Erkek Katılımcı 2 sağlık problemleri ve tedavi olma ihtiyacı ile Somali'den ayrıldığını ifade etmiştir. Eğitim amacıyla Somali'den/Etiyopya'dan ayrıldığını ve Türkiye öncesinde göç deneyimi olmadığını belirten katılımcılar ise ilk göç ettiklerinde yaşları küçük olduğu için ve ailesinin ekonomik imkânlarının kısıtlı olması gerekçeleri ile göç tecrübelerinin bulunmadığını ifade etmişlerdir.

Şekil 4: Türkiye'ye Öncesinde Göç Deneyimi Bulunan Katılımcıların Göç Sebepleri ve Gittikleri Ülkeler

Katılımcılardan 14'ü ise Türkiye'den önce farklı ülkelerde çeşitli sebeplerle bulunduğunu ifade etmiştir. Suudi Arabistan kaynaklı göçlerde ise daha önce ya Somali'den Suudi Arabistan'a göçler veya Suudi Arabistan'dan farklı ülkelere göçler gerçekleştirildiği ve bu ülkeden gelen göçmenlerin tamamının (5) Türkiye öncesinde bir göç deneyiminin bulunduğu görülmüştür. Göç deneyimi bulunan katılımcılardan 5'i kendisinin veya çocuklarının eğitimi amacıyla Hindistan, Yemen, Suriye ve Libya'ya göç etmiş; katılımcılardan 6'sı kendisinin veya aile bireylerinin çalışması ve işi kaynaklı ekonomik sebeplerle Suudi Arabistan, Uganda, İtalya, Etiyopya, Birleşik Arap Emirlikleri ve İspanya'ya göç etmiş; katılımcılardan 2'si Uganda ve Kenya'ya turizm amacıyla göç

etmiş; katılımcılardan 3'ü Kenya ve Uganda'ya farklı bir ülkeye gidebilmek amacıyla transit ülke olarak göç etmiş ve katılımcılardan 2'si güvenlik problemleri sebebiyle Somali'den Suudi Arabistan'a göç etmiştir. Çoklu göç hareketleri olması sebebiyle bazı katılımcıların birden fazla ülkeye farklı amaçlarla göç ettiği tespit edilmiştir.

Eğitim amaçlı Somali'den göç etmiştim. Üniversite okumak için doğrudan Libya'ya göç ettim. Libya, Suudi Arabistan, İspanya buralara gitmiştim. Liseden sonra ben Somali'den ayrıldım 1 ay İspanya, 5 yıl Libya, 18 yıl Suudi Arabistan'da kaldım. Ara ara İtalya'da da bulundum. Türkiye'ye göç etmeden önce 19 yıl Suudi Arabistan'da (Riyad) yaşıyordum. Sonra ben Somali'ye dönüp ailem Suudi Arabistan'da kaldı. Suudi Arabistan'daki işyerimi satıp Somali'de kurmuştum ve aileme oradan para gönderiyordum. Türkiye'ye gelmeden önce de işletme sahibiydim farklı alanlarda. Suudi makamlar böyle bir durumda artık işyerim orada olmadığı için çocuklarım için yıllık 1800 dolar civarında bir ek ikamet ücreti ödemem gerektiğini iletti ve bu da bardağı taşıran son damla oldu esasen. Ben de Suudi Arabistan'dan çocuklarımı alıp Türkiye'ye geldim. Yani ben evet Suudi Arabistan'dan geldim. Suudi Arabistan'dan önce Libya'da öğrenciydim. Libya'da 5 yıl kaldım. Onun öncesinde İspanya'da sadece 1 ay kaldım. Onun öncesinde ise Somali'de idim, liseden sonra ayrıldım. İspanya'da çalışma izni vb. olmadığı için Suudi Arabistan'a başvuruda bulundum çünkü Arapça biliyorum ve Müslüman bir ülke (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

Hem eşimin işinden dolayı hem de çocukların eğitimi için Somali'den ayrıldık. Ama ondan önce ben ilk kez kendi okulum için Somali'den çıkmıştım. Daha önce Türkiye'ye hiç gelmemiştim ama bundan önce farklı yerlerde yaşadım. Türkiye'ye gelmeden önce Yemen'de yaşadım. Okul eğitimim için gitmiştim işte anneannem oradaydı onunla kalıyordum. Orda 17 yıl kadar kaldım Yemen'de yaşadım. Yemen'de liseye kadar okudum sonra üniversite için Somali'ye gittim. Orda üniversitede okudum, okul bitince biraz çalışıp evlendim. Sonra Somali'de yaşamaya devam ettim. O kadar zaman Yemen'de yaşadıkdan sonra Somali'ye dönünce zorluk olmadı ama Yemen çok sıcaktı sonrasında Somali'de yaşamak bana iyi geldi onun dışında herhangi bir zorluk, alışamama olmadı benim için (Kadın Katılımcı 3, 27 Yaş, Lisans).

Konuyla ilişkili olarak Şekil 3 ve 4'te yer alan görsel incelendiğinde katılımcılar arasında birden çok yere farklı amaçlarla göç etmiş katılımcıların da bulunduğu görülebilmektedir. Örneğin Erkek Katılımcı 1 eğitim amacıyla Libya'ya, iş ve çalışma sebebiyle İspanya, İtalya ve Suudi Arabistan'a ve çocuklarının eğitimi sebebi ile Türkiye'ye göç ettiğini ifade ederken, Erkek Katılımcı 11 işi dolayısıyla Uganda'ya ve yaklaşık 1 yıl süre ile turizm amacıyla Kenya'ya; Kadın Katılımcı 11 ise ailesinin işi sebebiyle Suudi Arabistan'a, eğitim sebebiyle Hindistan'a ve Türkiye'ye gelebilmek için transit göç amacıyla Kenya'ya göç ettiğini ifade etmiştir. Bunun dışında diğer katılımcılar en az bir ülkeye de olsa Türkiye öncesinde göç etmişlerdir. Erkek katılımcılardan 7 ve Kadın katılımcılardan 7 olmak üzere toplamda 14 katılımcı tek bir ülkeye veya farklı ülkelere

çoklu göçler gerçekleştirmişler ve bu göçlerin sebeplerinde daha çok eğitim, ekonomi, güvenlik, turizm ve transit göç hedefleri etkili olmuştur.

Geçmişten beri ve özellikle de Afrika Boynuzu'nda ilk olarak koloni yönetimlerinin daha sonra ise ulusal yönetimlerin oluşturularak sınırların belirginleşmesi neticesinde daha önce göçebe yaşam tarzını benimsemiş olan Somali nüfusunda uluslararası göç doğal olarak yaygın bir olgu haline gelmiştir (Kleist ve Abdi, 2022, s. 12). Katılımcı ifadeleri ile de desteklendiği üzere bazı katılımcılar hem Somali'den itici faktörlerin çoklu etkisiyle ayrılmış hem de birden fazla ülkeye göç ederek Türkiye öncesinde veya Türkiye'ye birden çok göç ederek çoklu göç deneyimi elde etmişlerdir. Etiyopya ve Kenya Somalililerin iltica arayışında ilk ve bazen de daimi duraklar konumundadır (Kleist ve Abdi, 2022, s. 19). Bu bağlamda göçmenlerin farklı kaynak ülkelerden Türkiye'ye göç etmesi de bu durumu destekler niteliktedir. İç savaşın ülke geneline hâkim olduğu 1991-2012 yılları arasında Afrika Boynuzu'nda ise yaklaşık 2.5 milyon Somalili nüfus hareketliliği yaşanmıştır (Yüksel, 2021, s. 280).

Gerek güvenlik gerek ekonomik ve gerekse her ikisi kaynaklı sorunlar nedeniyle ülke dışına göç eden Somalililer yalnızca Afrika Boynuzu üzerinde yer alan komşu ülkelere değil dünyanın farklı noktalarındaki çok farklı ülkelere yayılmış bir görünüm arz etmektedir (Bakal Ali ve Özözen Kahraman, 2021, s. 23; Kleist ve Abdi, 2022, s. 15; Şahin, 2020, s. 888). Ayrıca Somali'nin uluslararası arenada yer aldığı yapılanmalar ve 2011 yılında Birleşmiş Milletler tarafından insani bir kriz olarak devlet inşa sürecine yapılan katkıların etkisiyle Somali bu dönem sonrasında da hem ülke içinde devlet inşa sürecine katkı sağlaması bağlamında göçler almış hem de insan gücünün yetiştirilmesi ve insani müdahale kapsamında farklı ülkelere göç etme imkânı bulmuştur. Bu bağlamda Türkiye de Somali'deki devlet inşa sürecine sağladığı katkılar bakımından iki ülke arasında yeniden geliştirilen ilişkilerle göç için hedef ülkelerden biri haline gelmiştir. Bu çalışmanın esas konusunu oluşturan Somali'den Türkiye'ye yönelik göçlerin nedenleri ve göç sonrası ülkede kalmaya yönelik gelecek planları ilerleyen bölümde detaylı olarak ele alınmıştır.

Katılımcıların Türkiye öncesinde yaşadıkları ülkelerdeki göç deneyimlerini paylaşımları istendiğinde ise katılımcılardan 15'i Somali'deki, 7'si Suudi Arabistan'daki, 2'si Etiyopya'daki, 1'i Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki (Dubai) ve 1'i Hindistan'daki

yaşamlarından kısaca bahsetmişlerdir. Ancak anlatmak istedikleri ülkeleri kendileri seçtikleri halde katılımcıların daha çok gündelik yaşamda neler yaptıklarından veya o ülkedeki göç süreçlerinden bahsetmesi söz konusu olmuştur. Konuya ilişkin katılımcı ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

Türkiye’de bir günüm genelde evde geçiyor, insanların arasına çok girmiyorum. Alışveriş vs. için dışarıya çıkıyorum. Ben gündelik hayatta Dubai’de daha aktiftim orda hem çalışıyordum hem geziyordum. Somali’de de aynı şekilde hep evdeydim o dönem. Dubai’yi her zaman daha iyi olduğu için tercih ederim. Arap kültürü ve Somali kültürü daha çok benziyor. Ayrıca dilini daha iyi biliyorum onu daha çok tercih ederim. Ama ilk gittiğimde orda da zorlanmıştım Türkiye’de olduğu gibi. Ama Türkiye’de daha fazla zorlandım. Kültür ve dili bakımından Dubai benim için daha avantajlıydı ama Türkiye’de dili de belki öğrenebilirdim ama kültürü çok zor (Kadın Katılımcı 4, 26 Yaş, Lise).

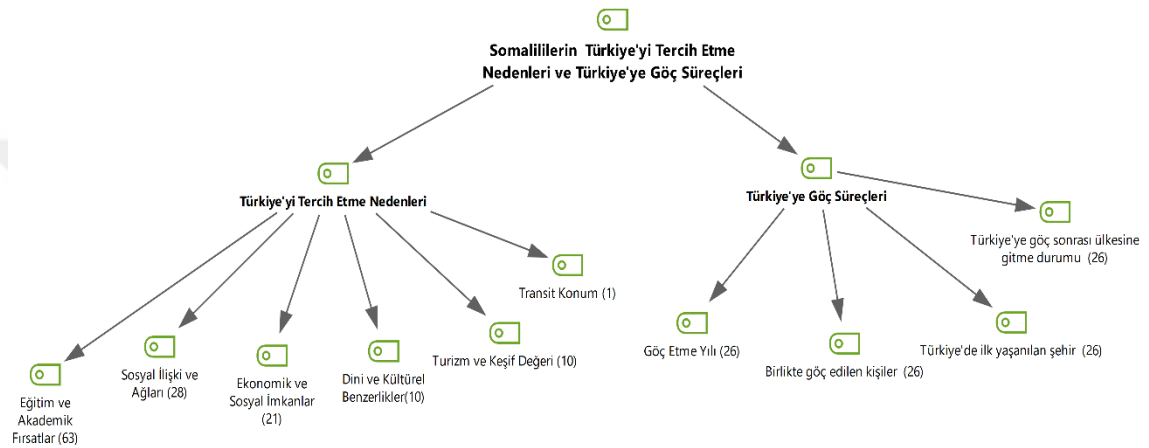
Somali’de müstakil bir evde kalıyorduk, 4 kuzenimle beraber kalıyorduk; erkekler ayrı kadınlar ayrı odada kalıyorduk. Ben üvey annemle beraber kaldım onun evi şehirdeydi şehirde müstakil evdi. Ama kendi annemle kaldığımız ev biz kırsalda dışarda yatıyorduk. Çadır gibi değil kaldığımız yer ama otlardan yapılan barakamsı bir yerde kalıyorduk. Kamış gibi, bambu gibi dallardan yapılan yerlerde kadınlar kalıyor, erkekler dışarda yatıyor. Hayvanları korumak için dışarda yatar erkekler. 2011’den önce her yaz orda kalırdım. Biz 8 kardeşiz 7 kardeşim var. En büyük 2. Benim diğerleri benden küçük; 6 kız 2 erkek. Benim dışımda hepsi Somali’de yaşıyor. ...Türkiye’de bir karşılığı olmadığı için biz köylüyüz diyorum ama biz köylü değiliz. Şöyle ki Türkiye’de yörük, göçebe deniliyor ya biz öyleyiz aslında. Belli bir süre bir yerde yaşıyorlar sonra deveye yükleyip her şeylerini bu sefer farklı bir yere gidiyorlar yani göçebeyiz aslında. Hayvancılık yaptıkları için ot nerdeyse oraya gidiyorlar. Hem küçük hem büyükbaş hayvan var; deve, koyun, filan. Ailemin 41 tane devesi varmış geçenlerde konuştuğumda öğrendim. Kazanç olarak sadece güncelik hayatlarını devam ettiriyorlar. Kaldıkları yerler şehir merkezine 10 km uzaklıkta oluyor, deve araç olarak değil yük taşımak için kullanıyorlar. Ben çok yürüdüm. Evde şeker bitti, köye gitmek zorundasın; akşama kadar yürüyüp alıp dönüyorsun. Su bitti, iki deveyle gidip alıp dönüyorsun. 2 tane 20 litrelik bidon alıyorsun, bir deve 40 litre filan taşıyor ona göre yanına bidon alıp su taşıyorsun köyden. Bizim arabamız olmadığı için bu şekilde. Babam biraz annemle, biraz diğer kadınlarla kalıyor. Bu ilk başlarda çok sorun oluşturunuyordu aralarında ama sonra annem alıştı bu duruma. Belli bir süre sonra eş bağları azaldı. Evli en küçük kardeşimle, bekâr küçük kız kardeşim annemle beraber yaşıyor o bahsettiğim kırsalda (Erkek Katılımcı 8, 31 Yaş, Yüksek Lisans).

Ben 3 yaşında Somali’den ayrılıp Suudistan’a gittik ailemle, 6 yaşında da Suudistan’dan ayrıldım Hindistan’a gittim. Benim ailem Suudi Arabistan’da yaşıyordu, ben altı yaşından itibaren Hindistan’daydım. Beni 6 yaşında Hindistan’a yatılı okula gönderdiler. Biz iki kardeşiz, ben ve erkek kardeşim var, ama o Somali’de yaşıyor. Annemle babam vefat etti. O dönem sadece beni gönderdiler yurtdışına okumaya. Benim babam eczacı, Suudi Arabistan’da devlet hastanesindeydi. Benim babanın eğitim İtalya ve Rusya’da olmuş, onun için o yabancı dili çok seviyordu. Annemin o zaman kuzenleri filan Hindistan’da eğitim yapıyorlardı. Biz tatil için gittik Hindistan’a, benim annemle babam bayıldı oraya, çok sevdiler. Annem benimle 6 ay kaldı Hindistan’da, İngilizce dili öğrendim orda. O kaldığımız sürede okul araştırdı; hangisi iyi, nereye gönderelim filan. Sonra beni orda bir okula kaydettirdi ve o döndü. ... Hindistan’da 20 yıl yaşadım, orası benim vatanım gibi oldu. Üniversiteden sonra Suudistan’a dönemedim. 2015’te vermediler kimseye ikamet ben

de yine kaldım Hindistan'da. Çalışmaya başladım yine Hindistan'da. Annem hasta diye Somali'ye döndüm, sonra Türkiye'ye geldik (Kadın Katılımcı 11, 35 Yaş, Lisans).

Görüldüğü üzere katılımcıların bazıları bulundukları ülkelerdeki göç deneyimlerini anlatırken bazıları Türkiye ile kıyaslayarak bazıları da geldikleri ülkelerdeki yaşam tarzları ve koşulları hakkında deneyimlerini paylaşmışlardır.

4.4. TÜRKİYE'Yİ TERCİH ETME NEDENLERİ ve TÜRKİYE'YE GÖÇ SÜREÇLERİ

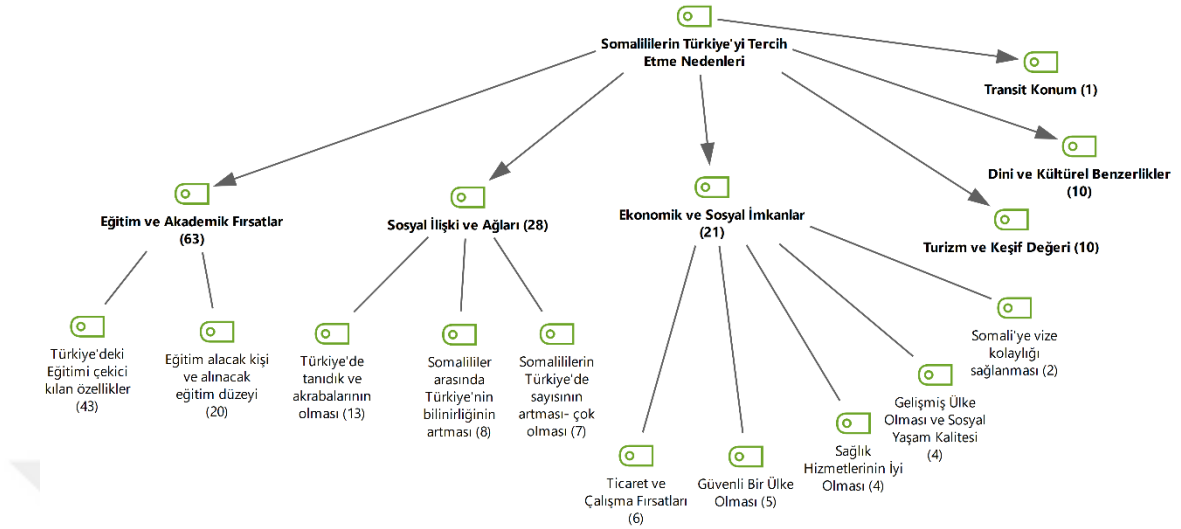
Şekil 5: Somalililerin Türkiye'yi Tercih Etme Nedenleri ve Göç Süreçleri

Somalililerin öncelikle menşei ülkelerinden göç etme nedenleri, Türkiye öncesinde bir göç geçmişlerinin mevcudiyeti ve buna ilişkin değerlendirmeler sonrasında çalışmanın esas amaçlarından birini oluşturan Somalililerin Türkiye'yi tercih etme nedenlerini ve göç süreçlerini belirlemek amacıyla şekilde yer alan alt tema ve kodlar oluşturulmuştur. Buna göre katılımcı ifadelerine bağlı kalınarak oluşturulan alt tema ve kodlarda Türkiye'yi tercih etme nedenleri 6 unsur çerçevesinde analiz edilmiştir ve bununla ilgili değerlendirmelere aşağıda yer verilmiştir. Bunun yanında katılımcıların Türkiye'ye göç etme süreçleri göç etme yılı, birlikte göç edilen kişiler, göç sonrası ilk yaşanılan şehir ve Türkiye'ye göç sonrasında Somali'ye/kaynak ülkelerine tekrar gitme durumları ele alınmıştır.

4.4.1. Türkiye'yi Tercih Etme Nedenleri

Türkiye'nin hem jeopolitik konumu hem ülkelerarası siyasi ilişkileri hem de toplumsal yapısı ve gelişmişlik düzeyi farklı göçmen grupların Türkiye'yi tercih etmesinde belirleyici unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Somalililerin zorunlu veya gönüllü, kısa

veya uzun süreli olarak çeşitli amaçlarla Türkiye’yi tercih etmesinde göçmenlerin beklentileri ve hedefleri etkilidir.

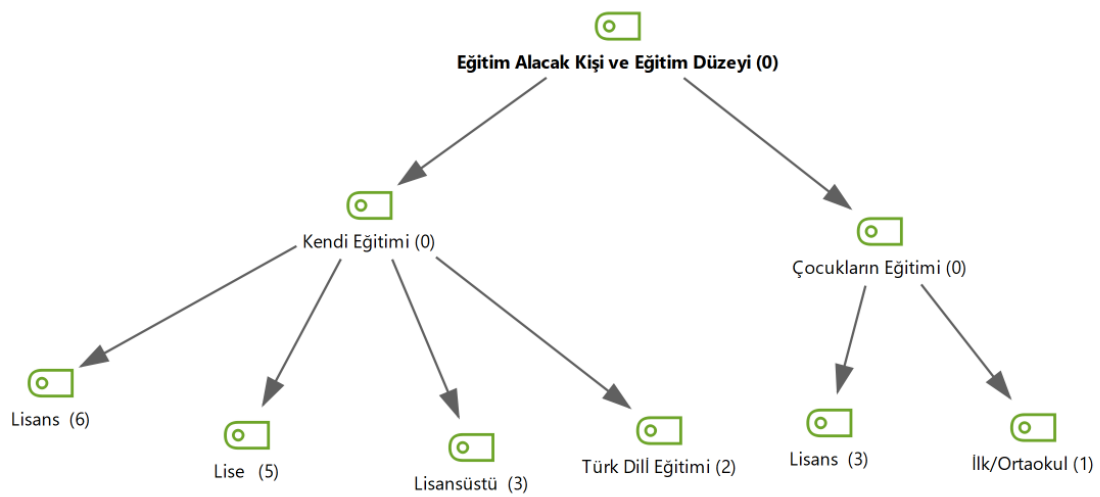
Şekil 6: Somalililerin Türkiye’yi Tercih Etme Nedenleri

Bu kapsamda tercih nedenlerine ilişkin bulgular “Türkiye’yi Tercih Etme Nedenleri” teması altında *Eğitim ve Akademik Fırsatlar*, *Sosyal İlişki ve Ağları*, *Ekonomik ve Sosyal İmkanlar*, *Turizm ve Keşif Değeri*, *Dini ve Kültürel Benzerlikler* ve *Transit Konum* alt temaları altında bulgular kodlanmıştır. Bu faktörler Türkiye’yi Somalililer için çekici kılan ve tercih etme nedenlerini belirleyen unsurlardır. Bu elde edilen alt tema ve kodlara ilişkin bulgular sırasıyla analiz edilmektedir.

Somalililerin Türkiye’ye göç etme nedenlerini konu edinen araştırmalardan Abdi ve Galal’ın (2024) çalışmasında elde edilen bulgular mevcut çalışma bulgularıyla örtüşmekte ve Somalililerin daha çok Türkiye’nin Somali’ye yönelik yaptığı yardımlar, coğrafi ve kültürel yakınlık, ailevi ve kültürel bağların Türkiye’de sürdürülebileceğinin düşünülmesi, Türkiye’nin Somalililere yönelik politik uygulamaları ve Somalililerin hipermobilite hâli Somalililerin Türkiye’yi tercih etmesinde öne çıkan faktörler olarak belirlenmiştir. Mevcut çalışmada da Somalililere yönelik yapılan insani yardımlar kapsamında burslu öğrenci kabulünün yapılması (eğitim ve akademik fırsatlar), bu vesileyle gelen öğrencilerin sonradan geleceklere de destek olacak sosyal ağ ve ilişkiler oluşturması, Somalililere politik uygulamalar (vize kolaylığı vs.) ve dini ve kültürel benzerlikler gibi faktörler literatürdeki çalışmayla benzerlik göstermektedir.

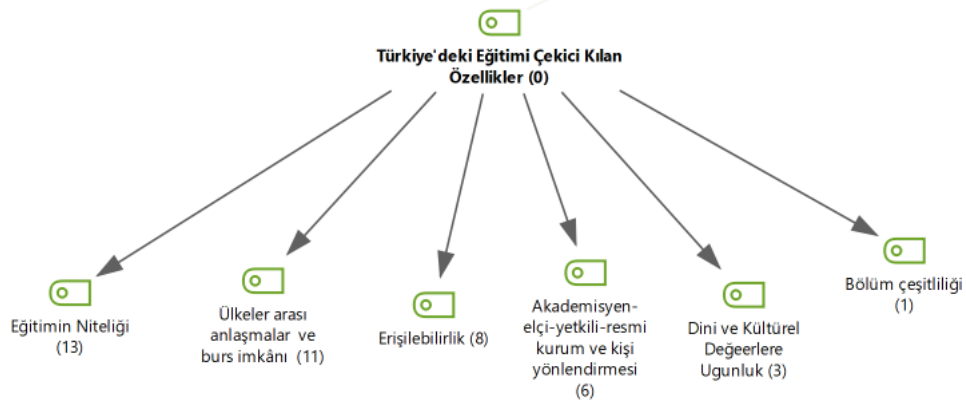
4.4.1.1. Eğitim ve Akademik Fırsatlar

Somalililerin göç etme nedenlerine ilişkin yapılan analizlerde 11 kadın katılımcının 9'unun ve 15 erkek katılımcının 11'inin kendisinin veya çocuklarının eğitimi sebebiyle Türkiye'yi tercih ettikleri belirlenmiştir. Katılımcıların 20'sinin eğitim amacıyla Türkiye'yi tercih etmiş olması Türkiye'nin eğitim sisteminin Somalililer için çekici bir faktör olarak değerlendirilmesinde önemli bir faktördür. Katılımcıların eğitim nedenine ek olarak farklı nedenlerle de Türkiye'yi tercih etme durumları mevcuttur ancak katılımcıların büyük çoğunluğunun Türkiye'ye göç etmesinde eğitim faktörünün öne çıkması Türkiye'deki eğitim sisteminin birtakım özelliklerinin Somalililer için cazip olduğu değerlendirmesinde bulunulabilir.

Şekil 7: Eğitim Alacak Kişi ve Eğitim Düzeyi

Eğitim sebebiyle Türkiye'yi tercih ettiğini ifade eden katılımcılara eğitim alacak kişinin kim olduğu ve hangi eğitim düzeyinde Türkiye'de eğitim almak için göç ettiği sorusu yöneltildiğinde 20 katılımcıdan 4'ü çocuklarının ilk/ortaokul (1) ve lisans (3) eğitimi için göç ettiğini ifade ederken 16'sı kendi eğitimi için Türkiye'ye geldiğini ifade etmiştir. Kendi eğitimi için göç ettiğini ifade eden katılımcıların da daha çok lise ve lisans eğitimi için Türkiye'yi tercih ettikleri belirlenmiştir.

Şekil 8:Türkiye’deki Eğitimi Çekici Kılan Özellikler

Katılımcılardan 20’si kendisinin veya çocuklarının eğitimi amacıyla Türkiye’yi tercih ettiklerini ifade etmiş ve Türkiye’deki eğitimi tercih etme sebeplerini sıralamışlardır. Buna ilişkin hazırlanan görsel göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların yarısının (13) Türkiye’deki eğitimin kaliteli olması sebebiyle Türkiye’ye göç ettikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Bunun yanında 11 katılımcı Türkiye ve Somali arasındaki ikili anlaşmalar ve bu anlaşma sonrası Türkiye’nin Somalili öğrencilere ücretsiz eğitim hakkı ve burs imkânı sağlaması sebebiyle göç ederken 6 katılımcı Türkiye’den ve Somali’den akademisyen, elçi, yetkili kurum ve kişilerin Somalilileri Türkiye’ye göç için teşvik etmeleri sebebiyle de Türkiye’ye geldiklerini ifade etmişlerdir.

Burs almadığı halde eğitimin diğer ülkelere nazaran Türkiye’de daha uygun fiyatlı ve dolayısıyla erişilebilir olması (6), dini ve kültürel değerlere uygun eğitim alma imkânı olması (3) ve istenilen bölümün Türkiye’de olması- bölüm çeşitliliği (1) gibi sebepler Türkiye’deki eğitim sistemini tercih etmelerinde ve Türkiye’ye yönelmelerinde etkili olan faktörler olarak belirlenmiştir. Bazı katılımcıların Türkiye’yi tercih etmesinde eğitiminin farklı birçok özelliği etkili olmuştur.

2017 yılında geldim. Eğitim amacıyla geldim ben Türkiye’ye. Hemşirelik okumak için geldim. Akrabalarımın Ankara’da olması, Türkiye’de üniversitelerin uygun fiyatlı olması ve eğitiminin iyi olması gelmemizde etkili oldu. Türkiye’yi haberlerden, dizilerden biliyorduk ve annemle çok merak ediyorduk aslında ama hiç gelmemiştik. Gelirken severek ve isteyerek geldik, dizilerden dolayı çok güzel geliyordu bize (Kadın Katılımcı 5, 24 Yaş, Lisans).

31 Kasım 2017 tarihinde eşim ve çocuklarım ile birlikte Türkiye’ye geldim. Geldikten yaklaşık 4 ay sonra 2018 yılında ev satın aldım. Burada bulunma sebebim çocuklarımın iyi bir eğitim alması burada olma sebebim bu. Suudi Arabistan’da çocuklarım için iyi bir eğitim bulamadım. Parasını ödeseniz bile iyi bir üniversite eğitimi alamıyorsunuz. ...Ben

zaten çocuklarımın eğitimi için geldim. Buradaki ücretler diğer ülkelere göre daha uygun fiyatlı... (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

Bazı katılımcılar Türkiye'deki eğitim sisteminin kaliteli ve iyi olmasından, diğer ülkelere göre daha uygun fiyatlı olmasından, İslamiyet'e ve kendi kültürel değerlerine uygun eğitim verilmesinden ve Türkiye'deki İmam Hatip Lisesi gibi okullarda tercihen kız-erkek ayrı sınıflarda eğitim alabilme imkânının olmasından kaynaklı olarak Türkiye'yi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında özellikle katılımcıların büyük bir çoğunluğunun 2011 yılı sonrasında Türkiye ve Somali arasındaki ikili anlaşmalar ve Türkiye'nin Somali'den uluslararası öğrenci kabulüne başlaması birçok Somalilinin Türkiye'de burslu olarak lise, lisans ve yüksek lisans eğitimi alabilmesine fırsat sağlamış ve bu sebeple çalışmadaki katılımcılar Türkiye'ye yönelmişlerdir. Katılımcı ifadelerinde ifade edildiği üzere iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin güçlendirilmesinde, burslu öğrenci alımının başlamasında ve Somali'de bu faaliyetlerin duyurulmasında hem Somalili hem Türk yetkililer gerekli bilgilendirme ve yönlendirmeleri yapmışlardır.

2011'de lise okumak için gelmiştim; Türkiye'ye öğrenci açılımdan sonra ilk gelenlerdenim ben de. O dönemde Somali'nin güney tarafında çok etkili bir kuraklık oldu. Somali'ye Türkiye başbakanı geldi, bize çok yardım yaptı ve burs vereceğini söyledi. Her şehre kontenjan verildi; herkes sınava girdi ve ondan en yüksek notları alanlar Türkiye'den eğitim almak için ayrıldı Somali'den. Ben Türkiye'yi bilmiyordum. Türkiye'den hocalar gelmişti biz sadece onların yaptığı sınava girdik, tercih hakkı vs. yoktu. Ben liseyi o dönem Somali'de 2 sene okudum. Onu bitirmedim için burada yeniden başlayacaktım. Benim annem izin vermedi gelmeme, yaşıam çok küçüktü ya bir şey olursa çocuğuma dedi. Ben o dönem 16 yaşında filandım. Annem korktu. Ben eşyaları hazırladım pasaportum yoktu, biletim yoktu. Sınavı kazanınca Somali hükümetinden ve Somali Eğitim Bakanlığından birileri geldi bizleri yönlendirdi, yardımcı oldu ne yapacağımızla ilgili. Öğrencileri topladılar Mogadişu'ya geldik, bir günde bizim pasaportumuzla vizemiz çıktı. Sonra biz hepimiz aynı uçaktaydık, hepimiz lise öğrencisiydik ama birkaç tane üniversite öğrencisi vardı. Benim içlerinde tanıdıklarım arkadaşlarım vardı. Biz herhalde 250-300 kişi vardı uçakta Somali'den tam bilmiyorum ama dediğim gibi hepsini tanımıyorum ama arkadaşlarım, tanıdıklarım vardı içlerinde. Yani biz gelirken Türkiye'nin başbakanının ve işte okuldan hocaların gelmesi, bize burs vereceklerini söylemeleri filan etkili oldu, onların yönlendirmesiyle geldik (Erkek Katılımcı 4, 30 Yaş, Lisans).

2011 yılında geldim. Liseyi Türkiye okumak için geldim, ilk gelen öğrencilerden biriydim ben de bu açılımlardan sonra. Ben Anadolu öğretmen lisesinde okudum Ankara'da Keçiören'de. Sonra üniversiteyi Giresun'da ebelik bölümünde okudum. Daha sonra da yine Karabük'te de yüksek lisans yaptım ebelik üzerine. Lisedeyken burs almadım ama devlet her şeyimizi karşılıyordu. Üniversiteye geçince YTB'den burs aldım. Lisede ihtiyacım olmuyordu ailem arada bir 50 dolar gönderiyordu o kadar biz yemek ve kalma için ücret ödemedik. (Kadın Katılımcı 1, 29 Yaş, Yüksek Lisans).

Görüldüğü üzere katılımcıların Türkiye'yi eğitim için tercih etmelerinde bazı katılımcıların Türkiye'ye yönelik hiçbir bilgisi olmamasına rağmen onlara Türkiye

hakkında Somalili ve Türk yetkililer, akademisyenler, resmi kurum ve kuruluşlar bilgi verirken bazı katılımcılar kendilerinden önce gelen Somalililerin etkisiyle ve yönlendirmesiyle bireysel araştırmalar yaparak gerekli başvurularını kendileri yapmışlardır.

Türkiye, iç savaş nedeniyle 1991 yılında kapatmak zorunda kaldığı Mogadişu Büyükelçiliği'ni 2005 yılını Afrika yılı ilan ederek ve iç savaşın olumsuz etkilerini insani diplomasi çerçevesinden yaptığı yardımlarla sarmaya çalışmış ve 1 Kasım 2011 tarihinde Mogadişu Büyükelçiliği'ni yeniden açmıştır. 2011 yılı bu anlamda Somali Türkiye arası ilişkilerinin yeniden başlamasına ve Türkiye'nin TİKA, AFAD, Kızılay gibi kurumlar vasıtasıyla Somali'ye yardım faaliyetleri gerçekleştirmesinde önemli bir milat olmuştur (AFAD, 2019; Şahin, 2021; TCCB, 2022; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022e; TİKA, 2024a).

Bu noktada Türkiye'nin Somali'ye yönelik gerçekleştirdiği eğitim, sağlık, tarım, bürokratik ve siyasi yardımlar, Somali'den 2011 itibarıyla başlayan göçlere de imkân tanımış ve göçler devlet eliyle teşvik edilmiştir (Şahin, 2021, s. 127). Özellikle 2011-2015 arası dönemde kurumsal burs ve teşviklerin etkisiyle Türkiye'ye göç eden katılımcıların göç etmesini, deyim yerindeyse bu dönemde gerçekleşen göçlerin eğitim amacıyla olmasını en iyi açıklayan kuram Göç Sistemleri Yaklaşımı olacaktır. Göç Sistemleri Yaklaşımı'na göre göç hem makro hem de mezo ve mikro düzeyde şekillenen bir olgudur. Makro düzeyde göç veren ve alan ülkelerin kendi aralarındaki mesafeden daha ziyade kurumsal nitelikteki ekonomik ve siyasi ilişkiler önem arz etmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 35-37; Massey ve ark., 1993, s. 454). Mikro düzeyde ise göçmenlerin ve hanehalklarının kararları ve davranışları rol oynamaktadır (Adıgüzel, 2018, s. 32).

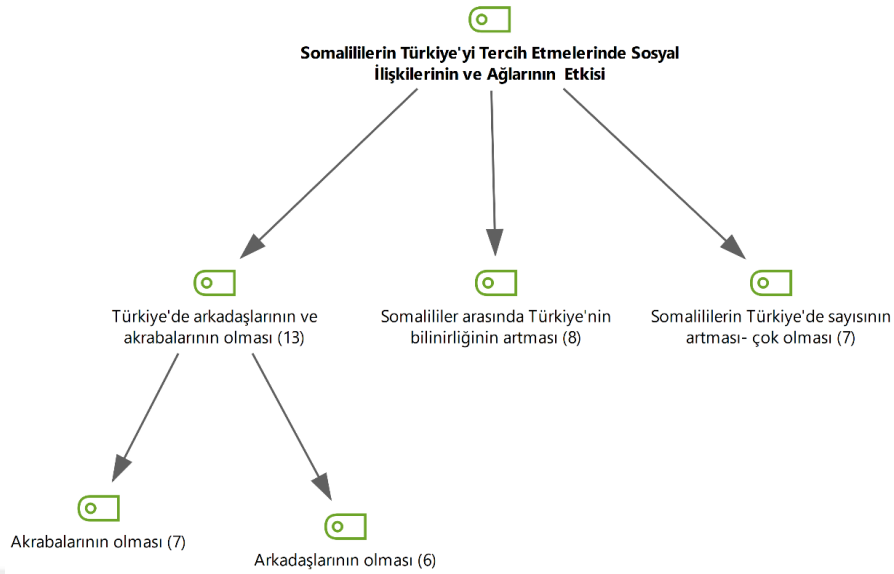
Mabogunje'nin Göç Sistemleri Yaklaşımı'na göre (1970) göç; yerel, ulusal ve küresel düzeydeki ekonomik (işgücü talebi), sosyal, kültürel ve siyasi faktörlerin (çatışma ortamı, baskı ortamı, göçmen politikaları vb.) etkileşimi doğrultusunda ve belirli bir sistem içerisinde şekillenmektedir. Yaklaşım, göçü bir sistem olarak görmekle parça-bütün ilişkisi içerisinde ele almakta ve hem kaynak hem hedef ülkeler ve toplumlar bakımından karşılıklı bir etkileşim çerçevesi kurmaktadır. Bunun yanında göç, yalnızca kaynak ve hedef ülke arasında tek yönlü bir hareket değil; belirli göç merkezleri çevresinde aile, iş, eğitim ve önceki göç hareketleri ile tesis edilen ağlar ile şekillenen bir süreç olarak

tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Somali'den Türkiye'ye yönelik başlayan göçlerde öne çıkan eğitim ve akademik fırsatlar daha çok bu göçlerin başlama noktasını ifade ettiği ve iki ülke arasında sağlanan iş birlikleri, burs olanakları ve vize kolaylıkları faktörleri ile gerçekleşmesi sebebiyle Göç Sistemleri Yaklaşımı'nı destekler niteliktedir.

Ancak, ilk gelen eğitim göçmenlerinin ardından, 2015 ve sonrasında Türkiye'ye eğitim amacıyla geldiğini belirten katılımcıların göç nedenlerini açıklamada Göç Sistemleri Yaklaşımı sınırlı kalmaktadır. Zira 2011–2015 döneminde, bu kuram çerçevesinde değerlendirilebilecek yapısal faktörlerin etkisiyle Türkiye'ye gelen göçmenler tarafından oluşturulan sosyal ağlar ve bu ağlar aracılığıyla edinilen sosyal sermaye, sonraki dönemde gerçekleşen göçleri etkileyen temel unsurlar haline gelmiştir. 2015 sonrası dönemde, göçmenlerin eğitim ve akademik fırsatlar için Türkiye'yi tercih etmelerinde sosyal ilişkiler ve ağların etkisi belirginleşmiştir. Göç etmeden önce Türkiye'deki eğitim sisteminin kalitesi ve yaşam koşulları hakkında bilgi edinen katılımcılar, bu bilgileri daha önce gelen tanıdıkları aracılığıyla elde ettiklerini ifade etmektedir ve bu sosyal ilişkiler ve ağlar sebebiyle göç ettiğini ifade eden katılımcıların göç nedenleri sonraki kısımda ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, göçün zincirleşmesini ve maliyetinin azalmasını sağlayan ağlar, Massey ve arkadaşlarının (1993) Ağ Kuramı'yla; bu ağlar aracılığıyla aktarılan bilgi ve destek ise Bourdieu'nun (1986) sosyal sermaye kuramı ile sonraki kısımda ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

4.4.1.2. Sosyal İlişki ve Ağlar

Somalililerin Türkiye'yi tercih etmelerinde etkili olan önemli faktörlerden birinin de sosyal ilişki ve ağları olduğu görülmüştür. Göç Sistemleri Yaklaşımı'nda Mabongunje, göçmenlerin ilk olarak diğer göçmen grubu üyelerinin hedef ülkede yaşadığı bölgelere doğru göç etme eğiliminde olduğunu ve bu durumun da bir “göçmen ağları sistemi” oluşturduğunu varsaymaktadır. Diğer bir ifadeyle, göç hareketleri söz konusu ağlar aracılığıyla zincirleme (döngüsel) olarak devam etmektedir (Mabongunje, 1970, s. 16). Yaklaşım, sistemsal bir yaklaşım sunması nedeniyle yalnızca göç hareketinin gerçekleştirilmesine değil; göçten sonraki göçmen hayatına da odaklanmaktadır. Nitekim sistemin bir parçası olarak göçmenlerin ev sahibi toplumlara entegrasyonu da sistemin işleyişinde kritik öneme sahiptir (Faist, 2003, s. 82-83).

Şekil 9: Somalililerin Türkiye'yi Tercih Etmelerinde Etkili Olan Sosyal İlişkileri ve Ağları

Bununla ilgili kodlamalar incelendiğinde Somalili katılımcıların Türkiye'yi tercih etmelerinde Türkiye'de arkadaşlarının ve akrabalarının olması (13), Somalililer arasında Türkiye'nin bilinirliğinin artması (8) ve Somalililerin Türkiye'de sayısının artması/çok olması (7) etkili olduğu görülmektedir.

Ben gelirken sadece akrabalarım yönlendirmede yardımcı oldu yoksa bir kurumun yardımı olmadı. Türkiye'ye akrabalarım da burda diye seyahat için geldim. Seyahat için başka yerler de olabilirdi ama kısmet burasıymış. Türkiye'de hem İstanbul'da hem Ankara'da çok Somalili var. Akrabalarımın da çoğu burdaydı. Bizim Somalililer çok olunca burda herkes merak ediyor Türkiye'yi. Ben de merak ettim seyahat edeyim, gezeyim diye geldim. Ama uzun zamandır burdayım (Kadın Katılımcı 6, 30 yaş, Ortaokul).

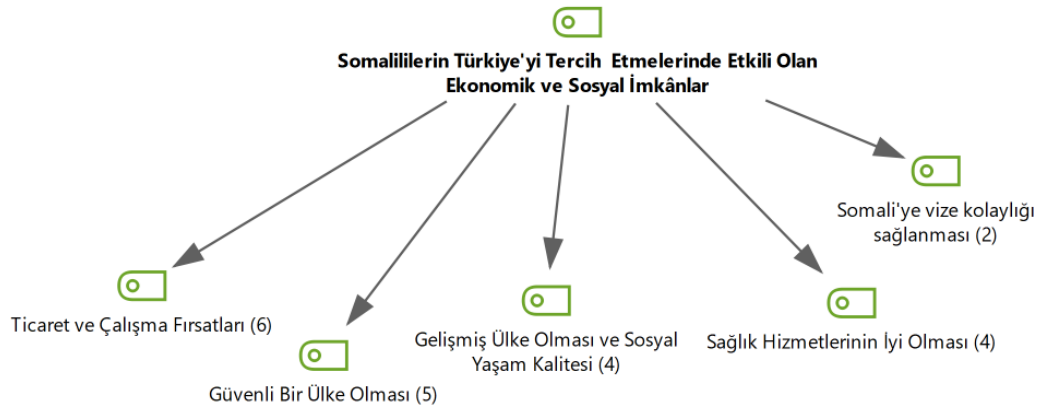
...Benim öncelikli amacım yüksek lisans yapmaktı. O zamanlarda Somalililerde Türklere gitmek Türkiye'ye gelmek çok meşhurdu çok popülerdi ben de gelmek istedim merak ettim ben de göreyim dedim. Somali'de 2011'den beri Türk dizilerinin de etkisiyle, bu burs verme öğrenci kabul etme dolayısıyla herkes Türkiye'yi duymaya başlamıştı. Somali'de herkes biliyordu artık Türkiye diye bir ülke var. Tabii ki burs veriyor olması da beni buraya yöneltti. Ben daha önce hiç yurtdışına çıkmamıştım zaten. Ben bilgisayar mühendisi olduğum için sosyal medyayı çok kullanıyordum ben zaten yurtdışına çıkmadık istediğim için aştırıyordum. O dönem Türkiye ile Somali ilişkileri de iyiydi, anlaşma vardı. İnterneti araştırıyordum nerede burs var şartlar neler diye. O zaman Türkiye Somali ilişkileri iyiydi tüm Somali haberleri yazıyordu Türk bursları şu zaman başlıyor şu zaman bitiyor diye her yerde reklamlar, haberler vardı hem haberlerde hem sosyal medyada. O dönem Somali'de Türk kelimesi çok yaygındı. Benden önce gelen arkadaşlarım vardı 2012'de gelmişler. Bu arkadaşlarım bize haber verdi nasıl ülke olduğuyla ilgili (Erkek Katılımcı 15, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcı ifadelerinde de belirtildiği üzere Somalili katılımcılar kendilerinden önce gelen Somalili arkadaşlarından ve akrabalarından, Türk dizilerinin ve haberlerinin Somali'de

yayımlanmasından, Türkiye'nin Somalililerce bilinirliğinin artmasından ve Türkiye'de Somalililerin sayısında artış olmasından sebep Türkiye'ye göç etmeye karar vermişlerdir. Araştırmadaki Somalililerin sosyal ilişki ve ağları sayesinde Türkiye'ye göç kararı almaları onların göç sonrasında destek mekanizması olarak da Somalili arkadaşlarından ve akrabalarından faydalanmasında etkili olmuştur. İlişki ağı sayesinde Türkiye'ye göç ettiklerini ifade eden katılımcıların göç nedenlerini Massey ve arkadaşlarının ağ kuramı (1993) ile ele almak göç nedeni ve sürecini daha geniş perspektiften açıklayıcı bir çerçeve sunacaktır. Esasen Ağ Kuramı'nın temelini aynı zamanda Lee'nin İtme-Çekme Kuramı'na (1966) temel oluşturan Sjaastad'ın (1962) "İnsan Göçünün Maliyetleri ve Getirileri" başlıklı çalışması oluşturmaktadır. Nitekim Lee, Kuramı'nda göç kararının verilmesini etkileyen faktörler olarak *bireysel temaları* ve varış noktasındaki durumla ilgili *bilgi kaynaklarını* görmektedir. Göç sürecini, göçmenler arasındaki ilişkileri analiz ederek süreci bir sosyal ağlar kümesi olarak değerlendiren Massey ve arkadaşlarına göre göçmen ağları, daha önce göç eden göçmenler ile yeni göç edecek göçmenler arasında bir ilişki zinciri kurarak gerekli bilgi ve tecrübelerin aktarılmasını mümkün kılmaktadır. Böylece göçün maliyetlerini ve risklerini azaltarak göçü göçmenler için daha güvenilir bir süreç haline getirmektedir. Ağların etkisi yalnızca bununla sınırlı kalmayıp aynı zamanda göçü güvenli olarak değerlendiren diğer bireylerin de göç etmelerine ortam hazırlamakta, bir diğer ifadeyle göç hareketini devamlı hale getirmektedir (Massey ve ark., 1993, s. 448-450). Literatürde Aygül'ün 2020'de yapmış olduğu çalışmada Türkiye'deki Somali diasporasının oluşumunda sosyal ağların etkisi konu edilmiş ve mevcut çalışmanın bulgularının birbiriyle örtüştüğü belirlenmiştir. 8'i iş insanı 6'sı üniversite öğrencisi olan 14 Somalili ile gerçekleştirilen çalışmada Somalililerin Türkiye'yi tercih etmesinde sosyal ağ ve ilişkilerinin etkili olduğu, dini ve kültürel benzerliklerin de Somalililer için etkili bir göç nedeni olduğu belirlenmiştir.

4.4.1.3. Ekonomik ve Sosyal İmkânlar

Araştırmadaki Somalililerin Türkiye'yi tercih etmelerinde en çok öne çıkan faktörün Türkiye'deki eğitim imkânlarının olmasının ve Somalililerin aralarındaki ilişki ve ağların etkisine ek olarak Türkiye'deki ekonomik ve sosyal imkânlar da göç etmelerinde belirleyici olan faktörler olarak görülmektedir.

Şekil 10: Somalililerin Türkiye'yi Tercih Etmelerinde Etkili Olan Ekonomik ve Sosyal İmkanlar

Araştırmada yer alan Somalili katılımcıların 6'sı Türkiye'deki ticaret ve çalışma imkânlarının iyi olmasından, 5'i Türkiye'nin güvenli bir ülke olmasından, 4'ü gelişmiş ve yaşam standartları yüksek bir ülke olmasından, 4'ü sağlık hizmetlerinin kaliteli olmasından ve 2'si Somalililere vize kolaylığı sağlanmasından sebep Türkiye'ye göç ettiklerini belirtmişlerdir. Bununla ilgili olarak katılımcıların bazıları birden çok sebeple Türkiye'ye göç ettiğini belirttiği için bazı katılımcıların birden çok sebeple öne çıktığı görülmektedir.

Türkiye'ye yaşamak için çocuklarımın eğitimi için geldim aslında. Çocuklarım ilkokula gidiyorlar. 2021 Mart ayında gelmiştik o zamandan beri Türkiye'de yaşıyorum. Benim eşim zaten burayla sürekli iş yapıyordu gelip gidiyordu ticaretle ilgileniyor kendisi. Biz de gelmeye karar verdik buradan ürün alıp Somali'ye gönderiyor eşim. Onun ürün aldığı işyerinden dolayı gelelim dedik. Çocukların eğitimi de olunca buraya gelelim zaten işi burayla bağlantılı dedik. Ben başka ülkeye gitmek istemiyorum özellikle Avrupa filan istemiyorum. Ben Türkiye'yi zaten Müslüman olduğu için tercih edip geldim ailem için döneceğim için de zaten başka bir ülkeye gitmem (Kadın Katılımcı 3, 27 Yaş, Lisans).

Dünyada bir Somali diasporası var. Örneğin ABD, İngiltere, Norveç, Kanada. Esasen şu anda Somali nispeten istikrar kazanmış durumda. Durum iyiye gidiyor. Somali diasporası ise doğrudan hemen ülkelerine geri dönmek istemiyor. Çok az bir kısmı örneğin tatil için Somali'ye gidiyorlar ancak kalıcı olarak dönmeyi düşünmüyorlar. Çünkü bulundukları ülkedeki aynı hizmet kalitesini alamayacaklarını biliyorlar. Türkiye'ye gelenlerin %40'ı ise Suudi Arabistan, Katar (Dubai) gibi ülkelere geliyor. Somali'den bu ülkelere bu ülkelere ise Türkiye'ye geliyorlar. Bu tercihlerini açacak olursak, sahip olunan Avrupa düzeyindeki teknoloji, sağlık hizmetleri, kamu hizmetleri, üniversitelerin çok iyi olması. Bu kısımda olup gelenlerin de çok büyük kısmı üniversite eğitimleri için geliyorlar. Üniversite eğitimi için doğrudan Somali'den gelenlerin de sayısı fazla. Üniversitede 4 çocuğu olan biri, örneğin benim 6 çocuğum var, üçü üniversiteye gidiyor. Bu kişi Türkiye'ye geliyor, buradan ikamet izni alabilmek için ev satın alıyor, kendisi mesela 5-6 yıl burada kalmayı planlıyor bu süre zarfında ve çocuklarını üniversiteye gönderiyor. Tıpkı benim gibi. Ben Suudi Arabistan'da bir firmada çalışıyordum. Paramı getirip burada yatırım yaptım ve şu

anda bir işadamıyım. Bu restoranın sahibiyim. Ayrıca Kızılay'da bir ofisim var. Bir mobilya firmasıyla bir iş birliğim var ihracat alanında. ABD ve İngiltere'ye mobilya ihracatı yapıyoruz. Burada benim gibi insanlar var. Örneğin ben yurtdışına mesela Somali'ye gittiğim zaman biliyorum ki çocuklarım ve anneleri evde güvenli bir şekilde oturuyorlar. Annesi onlara bakıyor, harçlıklarını veriyor, çocuk derslerine iyi çalışmadığı zaman bana şikâyet ediyor ve ben de ona kızıyor ve onu disipline ediyorum. Anneye bu süreçte büyük iş düşüyor. Hatta biz onlara şaka içerikli olarak "İçişleri Bakanı" olarak da hitap ediyoruz. Örneğin eve hangi mobilyayı almak istiyorsa onu alırız. Erkeğin bu konuda neredeyse hiçbir seçim hakkı yoktur. Prenses gibidir. Çünkü zamanın neredeyse tamamını evde geçiriyor. Bundan dolayı da Somalililer Türkiye'yi tercih ediyorlar. Gelenek yakınlığı da söz konusu çünkü. Yani benim ve ailemin gelmesinde güvenli ülke olması, gelişmiş imkânlarının her anlamda güzel olması etkili oldu veya benim burda iş yapabilmem, çocuklarıma uygun fiyata kaliteli ve bizim kültürümüze, dinimize uygun eğitim aldırabilmem etkili oldu. Sağlık imkânları çok gelişmiş mesela Somalililer önceden Hindistan'a gidiyordu ama artık Türkiye'ye geliyor. Ben de bir sorun olursa diye tedavinin iyi olmasını da dikkate aldım tabi ki. Her Somali bunlardan etkileniyor ve elbette Müslüman ülke olması çok önemli gelmek istememizde (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek lisans).

Bazı katılımcıların Türkiye'ye göç etmelerinde başlangıçta eğitim faktörü etkili olurken zamanla Türkiye'de kalmalarında ekonomi faktörü etkili olmuş veya tam tersi olarak başlangıçta çalışma amacıyla Türkiye'ye gelmeleri söz konusuysen daha sonraki gelişlerinde veya Türkiye'de kalma kararı vermelerinde eğitim faktörü etkili olmuştur. Somalili katılımcıların Türkiye'deki çalışma ve ticari faaliyet imkânları dışında sağlık, güvenlik, daha iyi yaşam koşulları ve Somalililere vize kolaylığı sağlanması sebepleri ile de Türkiye'ye geldikleri belirlenmiştir.

Somalililerin Türkiye'yi göç rotası ve yerleşim yeri olarak tercih etmelerinde Türkiye'nin ekonomik ve sosyal imkânları belirleyici bir rol oynamaktadır. Somalililerin bu tercihi Lee'nin (1966) İtme-Çekme kuramı çerçevesinde açıklanabildiği gibi ekonomik ve iş imkanları nedeniyle Türkiye'nin tercih edilmesini hem Yeni Ekonomi Kuramı hem de Neoklasik Mikro Kuram çerçevesinde açıklanabilir. Lee'nin (1966) kaynak ülkenin temel kamu hizmetlerine erişimdeki kısıtlılıklar, gelir eşitsizlikleri, yüksek işsizlik oranları ve refah sorunları Somalilileri ülkelerinden iten faktörler olarak öne çıkarken öte yandan Türkiye'nin Somali'ye kıyasla daha iyi ekonomik ve sosyal imkânlarla sahip olması Somalilileri Türkiye'ye çeken faktörler olarak Türkiye'nin tercih edilmesini belirlemiştir.

Ekonomik ve sosyal imkânlar sebebiyle tercih edilen Türkiye'de aynı zamanda yalnızca ekonomik fırsatlara erişme nedeniyle gerçekleştirilen göçlerde ise Somalililerin bireysel kararlarının öne çıktığı durumu Neoklasik Mikro Kuram (Borjas, 1987; Sjaastad,1962)

açıklayabilirken hanehalkının ortak kararı ve ekonomik sebeplere hanehalkını etkileyen farklı unsurların da dâhil olması Yeni Ekonomi Kuramı (Stark ve Bloom, 1985) ile açıklanabilmektedir. Neoklasik Mikro Kuramda Sjaastad (1962) yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, dil, mesleki tecrübe başta olmak üzere bireysel faktörler göç kararında belirleyici rol oynadığını belirtmektedir. Sjaastad, söz konusu faktörleri daha iyi değerlendirebilme kapasitesine sahip vasıflı bireylerin daha fazla göç etme eğiliminde olduğunu ileri sürmüştür. Sjaastad, göçü bireysel veya hanehalkı gelirinin maksimize edilmesine yönelik bir yatırım stratejisi olarak görmektedir (1962). Bireyler, söz konusu fayda-maliyet hesabında maliyet kısmına aynı zamanda göç hareketini gerçekleştirmek için yapılacak yatırımları (örneğin yeni dil öğrenme, seyahat masrafları ve aynı zamanda psikolojik uyum sorunları) da eklemektedir. Böylelikle, Neoklasik Mikro Göç Kuramı, bireylerin hedef ülkedeki net getiri beklentilerinin yükseldiğini ileri sürmektedir (Borjas, 1989, s. 470-482). Salt olarak gelir artışı veya iş bulma nedeniyle Türkiye'yi tercih eden katılımcıların durumu Neoklasik Mikro Ekonomi Kuramı çerçevesinde açıklanabilirken ekonomiye ek olarak çocuklarının eğitimi ve daha iyi yaşam koşullarına erişimini göz önünde bulundurarak hanehalkı kararıyla gerçekleştirilen göçleri ise Yeni Ekonomi Göç Kuramı açıklayabilmektedir. Yeni Ekonomi Göç Kuramı göç kararının Neoklasik Mikro ve Makro Kuramlardakinin aksine yalnızca birey veya toplum düzeyinde değil mezo düzeyde yer alan hanehalkı düzeyindeki faktörler tarafından da belirlendiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla göç kararı Yeni Ekonomi Göç Kuramı'nda kolektif bir eylemdir ve stratejik olarak aile temelli ekonomik dayanışma ve kaynak çeşitliliği yaratma hedefiyle gerçekleştirilmiştir.

Sağlık sisteminin Türkiye'de gelişmiş olması sebebiyle Türkiye'ye göç ettiğini belirten Erkek Katılımcı 2 kendisinin böbrek nakli için geldiğini belirtirken Kadın Katılımcı 11 ve Erkek Katılımcı 11 yakınlarının tedavisi sebebiyle geldiğini ancak daha sonra Türkiye'de çalışmaya başladığı için veya Türkiye'deki yaşam koşulları sebebiyle kalmaya devam ettiğini belirtmiştir:

2015'te annem şeker hastası oldu. Somali'de bir doktor vardı iyiydi ama ben burada yapamam aletler yok dedi. Ben de Cibuti'den vize aldım, orda kuzen vardı. Oraya annemi gönderdim, baktı orda iyi doktor yoktu; oradan Sudan'a gitti, ama oradan çok kötü döndü annem. Aşırı hastalanmış, böbrekle ilgili sorunu varmış; 8 ay yatalak kaldı. Somali'de Hergeisse ve Mogadişu'da doktorlara götürdüm. Bir doktor vardı Türk doktor. Ben aylık 800 dolar kazanıyorum Hergeisse'de, çok iyi kazanıyorum o dönem. Ama doktor dedi

diyaliz olması gerekiyor; günlük 50 dolar ücreti var, ama benim onu ödemem mümkün değil. Bizim Somali'de çok yardımlaşma var 35 yıl yardımcı olduğumuz insanlar var para önemli değil bizim için. Bizim orda insanlar birbirine yardım ederler. O zamanki Türk doktor Alpaslan bana sana yardımcı olayım dedi. O bana yazı yazdı Türkiye'ye gelmem için, benim şansım çok iyiydi. 2 hafta sonra Alpaslan Türkiye'ye döndü Ankara'ya. Yani benim Türkiye'ye gelme sebebim annemi tedavi ettirmek. Beni de buraya yönlendiren Somali'deki bir Türk doktor oldu. Ama sonra ben annem vefat ettikten sonra Türkiye'de elçilikte çalıştım o dönem evlendim filan onun için kaldım Türkiye'de. Ama önce gelirken annemin tedavisi için gelmiştim sonra iş değişti, çalışmak için kalmak istedim (Kadın Katılımcı 11, 35 Yaş, Lisans).

Türkiye'nin Somalili katılımcılar için güvenli bir ülke olarak görülmesi de önemli bir göç nedeni olarak öne çıkmıştır. Bununla ilgili olarak Erkek Katılımcı 5'in (27 yaş, Lisans) başlangıçta eğitim amacıyla Türkiye'ye geldiği fakat daha sonra Somali'deki güvenlik sorunları sebebiyle Türkiye'ye yeniden gelme kararı aldığı görülmüştür. Bundan farklı olarak Erkek Katılımcı 6 Somali'de can güvenliğinin tehlikede olması ve Türkiye'nin güvenli ülke olarak görülmesi sebebiyle Türkiye'ye gelme kararı verdiğini ifade etmiştir:

2011'de lise okumak için çıktım Somali'den. Ben Türkiye'de liseyi bitirince Somali'ye geri döndüm ama 1 yıl sonra üniversite için tekrar çıktım Somali'den. Üniversite boyunca bir daha Somali'ye gidemedim. Üniversite bitince gittim Somali'ye ama o dönem seçimler olacaktı 2019 yılında, ortalık karıştı. Bu kez de güvenlik sebebiyle Türkiye'ye geldim. Lisedeyken her yaz gidiyordum. Üniversitedeyken gidemedim ama üniversite bitince yine gittim. Ara ara gidip geldim ama 2020'den beri gidemedim Somali'ye. 4-5 kere filan gitmişimdir ama şimdi gidemiyorum (Erkek Katılımcı 5, 27 Yaş, Lisans).

Türkiye'ye güvenli ülke olduğu için geldim. Arabistan'dan sonra Somali'ye gittim annem beni öldürecekler diye tehlikeli olunca tekrar gönderince ben tekrar Arabistan'a gitmek yerine bu sefer Türkiye'ye geldim. Çünkü Türkiye güvenli bir ülkeydi ve çok Somalili burda yaşıyordu. Öyle olunca ben de buraya gelmek istedim. Ayrıca Arabistan'da kaldığım süre boyunca artık ordan nefret etmişim, hem çok kötü insanlar hem çok kötü davranıyorlar. Ben de onun yerine 2017 Kasım'da Türkiye'ye geldim, uzun zamandır Türkiye'deyim. Başka Müslüman ülkelerde var tabi ama ben Türkiye'ye geldim. Ben kamyoncu olduğum için nerdeyse her Müslüman ülkesini gezdim. Suriye, Irak, Yemen, Lübnan, Katar her yere gidiyordum gıda götürüyordum. En iyi Müslüman ülke olarak Suriye ve Yemen vardı ama onlarda da savaş vardı. Ben de en iyisi Türkiye'ye geleyim dedim. Yemen de aç kalsam herkes bana yabancı demez bakarlar, daha iyi davranırlar. Suriye ve İsrail de güzel, ama işte savaş durumlarından dolayı ben Türkiye'ye geldim. Yani Somalililerin burda çok olduğunu da ben bilmiyordum annem biliyormuş o her şeyi ayarladı bileti aldı ben de geldim (Erkek Katılımcı 6, 33 Yaş, Lise).

Genel olarak Türkiye'nin gelişmiş bir ülke olmasını ve birçok konuda yaşam standartlarının yüksek olmasını sebep göstererek Erkek Katılımcı 1, 10, 11 ve Kadın Katılımcı 3 göç etmelerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Ancak birçok katılımcı Türkiye'nin yaşam standartlarının yüksek olmasının Türkiye'yi tercih etmede etkili olduğunu vurgulamıştır. Buna ek olarak katılımcılardan bazıları Türkiye'nin Somalililere

göç sürecinde vize kolaylığı sağlaması sebebiyle de gelmeye karar verdiklerini ifade etmişlerdir:

2011'de okumak için çok gelen oldu buraya. Somali'de herkesin Türkiye'ye karşı bir sempatisi vardır, kimse yokken Türkiye geldi diye bir düşünce var bizde. Bu hep de öyle kalacak muhtemelen. Ben de 2015 yılında geldim. Eğitim için üniversite okumak için geldim ben. Gelirken okulu bitirip dönerim diye gelmiştim. Ben geldikten sonra burayı beğendim Türkiye'den sağlam bir işle dönerim diye düşünüyordum. Somalilere farklı ülkelerde eğitim almak kolay değil. Paradan dolayı değil, Somaliler parayı hallederler ama sorun pasaport. Yani her ülke Somali pasaportunu kabul etmiyor. En çok Türkiye, Malezya, Japonya gibi hem eğitimleri sağlam, kaliteli hem de bu ülkeler pasaportlarımızı kabul ediyor oralara gidiyoruz. Onun için Türkiye'ye geldim yani aslında eğitimi iyi diye ve bizim pasaport burda kabul ediliyor diye geldim. Benim farklı ülkeye gitmememde din de etkili oldu tabi. Mesela Avrupa'ya filan gidecek olsam ailem göndermek istemezdi bozulacak vs. diye. Türkiye'ye gelen Somaliler %70-80 dinden dolayı geliyor. Müslümanlık ortak olduğu için önce buraya gelmek istiyoruz. Ben lisemi bitirince başarılı olanlara yurtdışında burs veriyorlardı. Ben de başarılıydım bana Türkiye, Japonya, Malezya bunlardan birini seç dediler, ben de Türkiye'yi seçtim. Benim doğrudan tanıdığım kimse yoktu Türkiye'de ama tanıdığımın tanıdığı var diye duymuştum. Bizden önce başka Somaliler gelmişti, bir de sosyal medyadan görüyordum yani Türkiye'yi merak ediyordum. Ama gelmeden önce buranın güzel olduğunu, ırkçılık olmadığını düşünüyordum (Erkek katılımcı 7, 27 Yaş, Lise).

Görüldüğü üzere katılımcılardan bazıları eğitim faktörlerinin yanında veya bunlardan ayrı olarak Türkiye'nin ekonomik ve sosyal imkânlarının gelişmiş olmasından kaynaklı Türkiye'ye göç etme kararı verdiklerini belirtmişlerdir. Ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkların bireysel tercih ve kararlarla göçe dönüşmesini Neoklasik mikro ve Lee'nin itme-çekme kuramı ile açıklamak daha isabetli olacaktır zira her iki kuram da göçün devam ettirilmesine odaklanan Massey'in Ağ Kuramının aksine göçün başlatılmasına odaklanmaktadır (Faist, 2000; Hagen-Zanker, 2008; Sjaastad, 1962). Neoklasik Mikro Kuram'da göç kararı bireysel bir karardır ve göçün arkasında yatan temel neden bölgeler (ülkeler) arasındaki ücret farklılığı olarak açıklanmaktadır (Abadan Unat, 2006, s. 39; Todaro, 1969). Lee'ye göre bir ülkedeki çekici faktörler ise hedef ülkelerdeki kronik ve kaçınılmaz yabancı işgücü ihtiyacı, daha yüksek gelir ve iş imkânları, daha iyi eğitim ve refah seviyesi, yerleşip tarım yapabilecek toprak, daha iyi çevre ve yaşam koşulları, siyasi özgürlük olarak açıklanmaktadır (Castles ve Miller, 1998, s. 20-21; King, 2012, s. 13; Massey ve ark., 1993, s. 440). Hem ekonomik hem sosyal koşullardaki farklılıkların Somalilerin Türkiye'ye göç etmelerine neden olan faktörler arasında yer alması göçü bireysel kararlar ve tercihler üzerinden açıklayan İtme-Çekme Kuramı ve Neoklasik Mikro Kuram savlarını desteklemektedir.

4.4.1.4. Dini ve Kültürel Benzerlik

Somali'nin sosyal ve kültürel yapısı ile araştırmadaki Somalili katılımcıların Türkiye'ye göç hareketlerinde göçe kaynaklık eden ülkeleri göz önünde bulundurulduğunda özellikle İslam dininin ve dini öğretilerle şekillenen kültürel değerlerin benzerliği Somalililerin Türkiye'ye göç sürecinde etkili öne çıkan unsurlardan biri olmuştur. Zira katılımcıların birçoğunda ortak dini inancın etkisi birçok alanda ön planda yer alıyor olmasına rağmen katılımcıların 10'u dini ve kültürel benzerliğin etkisi ile Türkiye'ye göç etmek istediklerini özellikle vurgulamıştır.

Somalililerin %100'ü Müslümandır. Ve hepsi de Sünni. Örneğin ABD'deki ve Avrupa'daki kültür kendi Müslüman kültürlerimize yabancı bir kültür. Örneğin bizim kendi çocuklarımızın başlangıç eğitimi için özel bir "terbiye eğitimi"miz var. Bu eğitim temel olarak büyüklere, yaşlılara, abilerine/ablalarına saygıyı, paylaşımcı ve yardımsever olmayı kapsamakta. Terbiye eğitimi bizde çok önemlidir. Burada Türk halkının din, gelenek ve kültürünün bizimkine çok yakın olduğunun farkına vardık. Örneğin aile birliği, akrabaları ziyaret, tanıma bilme çok önemli. Bizim çocuklarımızın da aynı kültürde yetişmesi bizler için çok iyi. Somalililer çocuklarını kendi kültürlerine bağlı bir şekilde yetiştirmek için Türkiye'yi tercih ediyorlar. Türkiye'de gayriresmî de olsa çocuklarına Kur'an eğitimi veriyorlar. Ankara'da bildiğim kadarıyla 3 noktada 5-15 yaş arası çocukların "terbiye eğitimi" için Kur'an kursları eğitimi verdiklerini biliyorum. Burada çocuklara din, kültür, Somalice eğitimi verilmekte. Çünkü buraya da yurtdışından geliyorlar ve Somali dilini bilmeyen çocuklar var. Terbiye okullarımız var ancak yasal değil. Çocuklarına İslam tarihi eğitimi filan da veriliyor buralarda. Esasen ilk başta polis buralara yasak dedi. Hâlâ daha yasak. Gayriresmî devam etmekte Bir diğer husus ise Türkiye'de helal yiyeceğin olmasıdır. Örneğin Asya mutfağında helal olmayan çok çeşitli hayvanlar vb. yeniliyor. Mesela biz bir keçinin bile yemediğimiz kısımları vardır. Onları atarız. Evet helal olduğunu biliyoruz ama gelenek olarak örneğin işkembe, vb. yemiyoruz. Ve bu Türkiye'de de aynı. Her şey %99 Türk toplumuyla aynı. İslam kültürünün sağladığı yakınlık Somalililerin burayı çok sevmelerinde büyük rol oynamakta (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

Gelirken başka bir ülkeye gitmeyi düşündük Finlandiya, Malezya gibi ülkelere ama oraların kültürü farklı ve Müslüman değil diye eğitimleri bize uygun değil diye biz Türkiye'ye gelmek istedik. Benim eşim Müslüman olmayan ülkeleri sevmiyor onun için gitmek de istemiyor. Kendisi araştırdı oğlum da başvuru yaptı kazanınca biz de bütün çocukların eğitimi için buraya geldik (Kadın Katılımcı 2, 41 Yaş, Lise).

Katılımcı ifadelerinde de belirtildiği üzere ortak dini inanç ve bunun beraberinde getirdiği kültürel benzerlik Somalili katılımcıların Türkiye'yi tercih etme sebepleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu durum Ulusötesi Yaklaşım (Vertovec, 2001) çerçevesinde değerlendirildiğinde Somalililer yalnızca bireysel olarak coğrafi hareket etmenin yanı sıra ortak, kültür, kimlik, din ve ilişkiler çerçevesinde göçler gerçekleştirmekte ve bu yolla ulusötesi ilişkiler geliştirmektedir. Göçmenlerin ve bu araştırma özelinde Somalililerin gittikleri ülkelerle olan ortak noktaları onların yeni

yerleşim yerlerine daha iyi uyum sağlamasını ve zamanla aidiyet geliştirmesini belirleyen önemli unsurlardan biridir (Vertovec, 2001). Özellikle çocuklarının veya kendilerinin eğitimi nedeniyle Türkiye'yi tercih eden Somalililerin eğitimi alacakları ülkenin Müslüman olması konusunda titiz davrandıklarını belirtmeleri onların ulusötesinde de mevcut değerlerini koruma ve sürdürme noktasında benzer dini değerlere sahip ülkeleri tercih ettiklerini göstermektedir. Ayrıca eğitim amacı dışında Türkiye'ye gelen bazı katılımcılar, daha önce tedavi amacıyla Hindistan'a gittiklerini, ancak dini ve kültürel benzerlikler nedeniyle artık pek çok Somalilinin öncelikli olarak Türkiye'yi tercih ettiğini ifade etmesi tedavi amaçlı kısa süreli olabilecek göçlerde dahi dini ve kültürel benzerliğin göç süreçlerinde öne çıkan bir unsur olduğunu desteklemektedir.

4.4.1.5. Transit Göç Hedefi ve Türkiye'yi Merak Etme ve Gezme İsteği

İnsanların bulundukları ülkeden farklı bir ülkeye göç etmesi durumunda varış noktası olarak belirlediği ülke, göçmenin hedef ve beklentileri doğrultusunda göçmen için ya hedef (nihai) ülkedir ya da nihai ülkesine ulaşmak amacıyla aracı olarak kullandığı transit ülkedir. Bu bağlamda araştırmadaki Somalili katılımcıların Somali, Etiyopya ve Suudi Arabistan kaynak ülkelerinden Türkiye'ye gelme nedeninde bazı katılımcılar göçe karar verme sürecinde Türkiye'yi transit ülke olarak konumlandırırken bazı katılımcılar için Türkiye hedef ülke konumundayken zaman içinde transit ülke konumuna gelmiştir. Bununla ilgili olarak göç sürecinde katılımcıların göç etme sürecinde ve sonrasında Türkiye'yi hedef veya transit ülke olarak değerlendirme biçimleri ve nedenleri ilerleyen kısımlarda ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Ancak bu kısımda Türkiye'ye gelirken, gelme nedeni olarak Türkiye'yi farklı bir ülkeye gidebilmek için transit ülke olarak kullanma hedefiyle gelen Erkek Katılımcı 14'ün görüşlerine yer verilmektedir:

Ben Somali'den eşime ulaşmak, İngiltere'ye gitmek için ayrıldım. Aslında ailemi birleştirmek için ayrıldım. Eşim İngiltere'de yaşıyor orda çalışıyor. Benim de onun yanına gidebilmem için benim Somali'den ayrılmam gerekiyordu. Somali'den turist olarak veya işte eşimin yanına gidebilir miyim diye daha önce Afrika'da farklı ülkelerde de yaşadım. Kenya, Uganda gibi ülkelere de yaşadım kısa kısa. Ama sonra Somali'ye dönüp Somali'den Türkiye'ye geldim. Oralarda kısa kısa yaşadım yani 1 yıl filandır. 2021 yılında ağustos ayında gelmişim. Ben İngiltere'ye gidebilmek için Türkiye'ye geldim tek amacım bu, çünkü eşim İngiltere'de yaşıyor. Ben gelirken kimse yardım etmedi yani yarımsız geldim kendim araştırarak. Türkiye'ye gelirken aslında başka ülkelere de olabilir ama hem İngiltere'ye Türkiye daha yakın diye hem de burdan daha kolay gidilir, vize alınır diye geldim aslında Türkiye'ye. Somali'deyken çalışıyordum birikimim vardı onunla yola çıktım gelirken para yardımı almadım ama geldikten sonra burda yaşayabilmem için eşim İngiltere'den ailem

de Somali'den bana para gönderdi ve hâlâ gönderiyor (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Görüldüğü üzere Erkek Katılımcı 14'ün Türkiye'ye gelme sebebi hem Türkiye'yi transit ülke olarak değerlendirip farklı bir ülkeye gitmek hem de Somalililere Türkiye'nin vize kolaylığı sağlaması veya Türkiye'de bulunmanın farklı ülkelere gitme sürecinde vize kolaylığı sağladığı düşüncesi Türkiye'nin Somalililer tarafından tercih edilme sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Lee'nin (1966) itme-çekme kuramı göz önünde bulundurulduğunda Somali'nin içinde bulunduğu iç çatışma kaynaklı güvensiz ortamı veya olumsuz iklim koşulları güvenli faaliyetleri yapılmasını olumsuz etkilemiş ve Somali'den iten bir faktör olarak öne çıkmıştır. Bu durum Somalililerde farklı yerler görme, sosyal çevrelerinin ve sosyal medya/kitle iletişim araçlarının sayesinde haberdar oldukları Türkiye'nin turistik güzelliklerini yerinde görme istek ve ihtiyacını doğurmuş; Türkiye'nin vize kolaylığı sağlaması, jeopolitik konumu, turistik özellikleri ve doğal güzellikleri Somaliler için Türkiye'yi çekici kılan özellikler haline gelmiştir.

Çalışmadaki Somalili katılımcılardan yalnızca biri doğrudan Türkiye'yi merak ettiği ve görmek istediği için göç ettiğini ifade etmiş; diğer katılımcılar ise farklı bir göç nedenine ek olarak Türkiye'yi de merak ettikleri ve görmek istedikleri için gelmeye karar verdiklerini belirtmişlerdir. Bu duruma ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

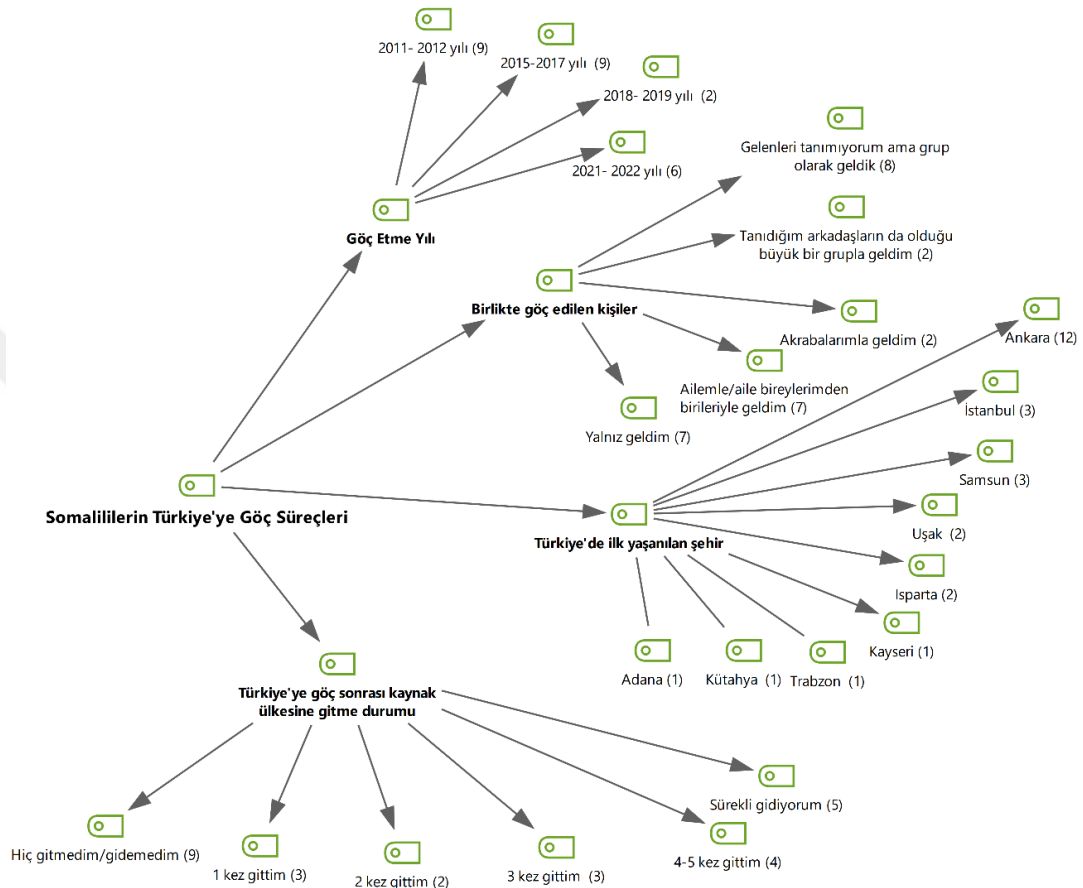
2021'de geldim Türkiye'ye. Ben Türkiye'ye gezmek için, Arabistan'da sıkıldığım için filan geldim ama kaldım burda hoşuma gitti Türkiye (Kadın Katılımcı 6, 30 Yaş, Ortaokul).

Benim küçük kızım Türkiye'de okumak istedi; onun için ben de onunla birlikte geldim, onu okutmak için. Burada akrabam filan yoktu, ben de onu yalnız bırakmamak için okutmak için geldim. Yani tabi çok fazla Somalili vardı Türkiye'de o dönem, ama ben kızım yalnız kalmasın diye geldim, kime bırakayım kızımı. Kızım Türk dizilerini çok izliyordu, merak ediyordu burayı. Bana söyledi gelmek istediğini ben de iyi bir karar dedim, destekledim kızımı (Kadın Katılımcı 7, 60 Yaş, Ortaokul).

Başlangıçta bulunduğu ülkede sıkıldığı için turist olarak Türkiye'ye gelmek istediğini belirten Kadın Katılımcı 6 daha sonra Türkiye'yi beğendiğini ve bunun üzerine yaklaşık 3 yıldır Türkiye'de yaşadığını ifade ederken diğer katılımcılar da Türk dizilerinin ve TV programlarının Somalililerin Türkiye'yi merak etmelerinde ve sempati duymalarında önemli bir etkisi olduğu katılımcı ifadelerinde yer almaktadır.

4.4.2. Türkiye'ye Göç Etme Süreçleri

Katılımcılara göç sürecini daha derinlemesine anlamak amacıyla Türkiye'ye ne zaman göç ettikleri, kimlerle birlikte göç ettikleri, ilk olarak geldiklerinde hangi ilde yaşadıkları ve Türkiye'ye göçleri sonrasında kaynak ülkelerine tekrar gitme durumları sorulmuştur.

Şekil 11: Somalililerin Türkiye'ye Göç Etme Süreçleri

Araştırmaya katılan 26 Somalilinin Türkiye'ye göç etme sürecine ilişkin bilgileri içeren şekil incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun 2011-2012 yılları arasında (9) ve 2015-2017 yılları arasında (9) Türkiye'ye geldiği, 2018-2019 dünya çapında bir pandemi ilan edilen Covid-19 öncesi dönemde azalma olduğu (2) ancak akabinde 2021-2022 yılları arasında (6) yeniden katılımcıların gelmeye başladığı görülmektedir.

2011'de geldim. Liseyi Türkiye'de okumak için geldim. O dönem sınav yapıldı başarılı olanlar geldi. Bölüm seçerken herkes aldığı puana göre bölüm seçimi yaptı. Ben gelirken aslında Türkiye ile ilgili çok bir şey bilmiyordum. Somali'de Osmanlı tarihi anlatılırken orda bir kez Türkiye geçmişti, o kadar bilgim vardı burayla ilgili, başka bir şey bilmiyordum. Ben geldiğim zamanlarda dizileri filan da takip etmiyordum, imkânlar çok azdı. Ama Türkiye Müslüman ülke diye söylemişlerdi. Benim ailem orda eğitim çok iyi değildi hem de Türkiye burs verecek dediler öyle olunca sen git hayatın kurtulsun dediler

öyle geldim. Gelirken aslında benim pek bir düşüncem yoktu. Sınava girdik; ama bizim orda kabilecilikten dolayı da kimse kimsenin nasibini yemez anlayışı vardı ama ailem de ben de bana çıkacağını düşünmüyorduk. Ben bölümümü seçerken Ziraat Mühendisliği okumak istemişim ama ailem sağlık da daha iyi fırsatlar olur diye beni hemşireliğe yönlendirdi (Kadın Katılımcı 8, 24 Yaş, Yüksek Lisans).

Türkiye'ye göç etmemizde ve burayı duyup tanımamızda devlet ilişkilerinin etkisi oldu. Ben başka Somalililerden etkilenecek gelmedim. İlk olarak 2014'de iş için gelmişim, 2018'de Türkiye'ye eğitim amacıyla geldim. Uzun zamandır Türkiye'deyim. Ben Türkiye'deki üniversitelere iş için başvuru yaptım ve Yalova Üniversitesinden kabul aldım, öyle geldim Türkiye'ye. Yani öğretmenlik için, iş için geldim, Erasmus gibi bir şeydi.. İlk önce ticaret için kısa süreli gelmişim ama sonra eğitim için geldim. Okulu bitirdikten sonra kısa dönem ikametle kalmaya devam ettim (Erkek Katılımcı 12, 35 Yaş, Doktora).

Somalili katılımcılardan daha çok 2011-2012 yılında geldiğini belirten katılımcıların Türkiye Cumhuriyeti'nin o dönemki başbakanının Somali'yi ziyareti sonrasında iki ülke arasında çeşitli başlıklarda insani yardımlar ve iş birlikleri yapılmış ve bu kapsamda ilk etapta 440 Somalili öğrencinin Türkiye'de eğitim burslu eğitim alması sağlanmıştır (TİKA, 2015, s. 25). Bu yapılan iş birlikleri aracılığıyla gelen 440 Somalili içinden bazıları bu araştırmanın aynı zamanda katılımcılarının bir kısmını oluşturmaktadır. Buna 2011-2012 yıllarında başlayan eğitimde iş birlikleri ilerleyen yıllarda da devam etmiş ve 2015-2017 arasında Türkiye'ye geldiğini ifade eden katılımcıların da gelmesinde bu iş birliğinin etkili olduğu vurgulanmıştır. Ancak eğitim amacı dışında Somali'de Türkiye'nin bilinirliğinin artması ve Somalili öğrencilerin Türkiye hakkında Somali'dekilere bilgi aktarımı Türkiye'nin eğitim, sağlık ve güvenlik gibi birçok konuda Türkiye'den haberdar olunmasına ve gelme sebeplerine bağlı olarak Somalililerin farklı ülkelere de olsa Türkiye'ye yönelik göçlerini sürdürmelerine etki etmiştir. Zira Erkek Katılımcı 2'nin ve Kadın Katılımcı 11'in özellikle Türkiye gelmelerinde öncelikli etkili olan sağlık faktöründe veya Erkek Katılımcı 6'nın güvenlik sebebiyle farklı ülkelere gitmek yerine veya farklı ülkeleri deneyimlemeleri sonrası Türkiye'ye gelmelerinde kendilerinden önce gelen Somalili göçmenlerin Türkiye'deki mevcut sosyal ve ekonomik koşullar hakkında kendilerine bilgi aktarması göçlerin farklı dönemlerde farklı sebeplerle devam etmesini sağlamıştır.

2018-2019 döneminde geldiğini ifade eden iki katılımcıdan Erkek Katılımcı 10 öncelikle Türkiye'de daha iyi koşullarda yaşamak ve çalışmak amacıyla geldiğini, Erkek Katılımcı 12 ise 2019 öncesi dönemde çalışmak için geldiğini fakat 2019'da ikinci kez geldiğinde eğitim için geldiğini belirtmiştir. Aynı şekilde 2021-2022 yılları arasında Türkiye'ye

geldiğini ifade eden katılımcılardan Erkek Katılımcı 11 daha önce 2019’da eğitim için geldiğini ancak son gelişi olan 2021-2022 döneminde sağlık ve daha iyi yaşam koşulları için Türkiye’ye geldiğini belirtmiştir. Görüldüğü üzere ilk olarak 2011-2012 yılları arasında geldiğini ifade eden katılımcıların tamamında 2011 yılında Türkiye ve Somali arasındaki iş birliği başlangıcı ve sonraki yıllarda bu iş birliğine bağlı olarak Türkiye’de Somalililere sağlanan imkânların sürekliliği etkili olmuştur. Daha sonraki yıllarda gelen katılımcılarda ise kendilerinden önce gelen Somalili öğrencilerin referansı, ülkenin bilinirliğinin artması ve imkân çeşitliliği belirleyici olmuştur.

Gelen katılımcılara Somali, Etiyopya ve Suudi Arabistan kaynak ülkelerinden Türkiye’ye gelme süreçlerinde göç hareketini kimlerle birlikte gerçekleştirdikleri sorusu sorulmuştur. Göç hareketine katılan bireylerin sayısı ve birbirlerine yakınlık durumu göçlerin getirdiği birtakım sorunları aşma noktasında bir destek mekanizması işlevi görmektedir. Bu bağlamda katılımcılardan elde edilen cevaplar kategorize edildiğinde en fazla katılımcının (8) gelenleri tanımadığı ancak kalabalık bir grup olarak geldiği, 7 katılımcının yalnız geldiği, 7’sinin ailesiyle veya aile bireylerinden herhangi biriyle geldiği, 2’sinin aralarında tanıdığı arkadaşların da bulunduğu kalabalık bir grupla geldiği ve son olarak 2’sinin akrabalarıyla birlikte geldiği bilgisi edinilmiştir. İçlerinde arkadaşlarının bulunduğu veya bulunmadığı kalabalık bir grupla geldiğini belirten katılımcıların tamamının iki ülke arasındaki eğitim iş birliği kaynaklı gelen göçmenler olduğu görülmektedir. Bunun dışında aile bireylerinden veya akrabalarından biri veya birkaçıyla birlikte geldiğini belirten katılımcıların bazılarında eğitim, sağlık, çalışma faktörleri etkili olurken yalnız geldiğini belirten katılımcıların hiçbiri iki ülke arasındaki iş birliği kaynaklı yardım ve destek mekanizmaları olmadan gelen katılımcılar oldukları belirlenmiştir.

Türkiye’ye geldikleri yıllar ve göç hareketini birlikte gerçekleştirdikleri kişilerden ayrı olarak Türkiye’ye göçleri sonrasında ilk olarak yaşadıkları şehir bilgisi sorulmuştur. Bununla ilgili olarak 12 katılımcının Ankara’da yaşadığı ve Ankara’yı 3’er katılımcı ile İstanbul ve Samsun, 2’şer katılımcı ile Uşak ve Isparta, 1’er katılımcı ile de Kayseri, Trabzon, Kütahya ve Adana takip etmektedir. Somalili katılımcıların Ankara’da yoğun olarak bulunması bu çalışma sahasının da Ankara olarak belirlenmesinde önemli bir

faktör olmuştur. İlk yaşanan illerin belirlenmesi katılımcıların gelme sebeplerine ve sonraki süreçlerine bağlı olarak tercih edilmiştir.

Ben gelirken kendim geldim sonra eşim geldi beraber Türkiye’de birkaç hafta beraber yaşadık sonra eşim İngiltere’ye geri döndü. Ben gelmeden önce benim annemle kardeşlerim 3 yıl Türkiye’de yaşadı annemin Türkiye’de tedavi olması gerekiyordu onlar tedavi olup Somali’ye döndüler. Benim ailemden bazılarına ikamet vermedikleri için onlar dönmek zorunda kaldı. Benim kız kardeşlerimden biri ve anneannem döndü. Ama kardeşlerimin biri İstanbul’da yaşıyor diğer kardeşim Iğdır’da yaşıyor bu kardeşlerimin biri yüksek lisans biri lise okumak için Türkiye’de yaşıyor. Benim kardeşlerim hep farklı ülkelerde dağınık haldeler yani Somali’de, Amerika’da, Avrupa’da her yerde yaşayan var. Ben geldiğimde önce İstanbul’a geldim uçakla sonra otobüs bileti aldım Ankara için ailem benden önce geldiği için zaten ben biliyordum Türkiye’yi. Ailemin yanına Ankara’ya geldim beraber burada bir yıl kadar yaşadık sonra ailem döndü Somali’ye. Sonra benim yanıma teyzem geldi onla kalıyoruz Ankara’da (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Ben doğrudan Somali’den geldim Türkiye’ye. Ailecek geldik biz yani sadece ben eşim ve çocuklar olarak geldik. Gelirken 5 kişi geldik yani benim şuan üç çocuğum var ama sonuncu çocuğum burada yeni doğdu. Biz gelirken eşimin ilk eşinden olan kızı da bizimle geldi, yani o da bizimle beraber yaşıyor biz bu evde 6 kişiyiz yani. O kızın annesi Somali’de, bu kız da normalde onunla kalıyordu. Ama babası Türkiye daha iyi yaşamak için onu da getireyim okusun dedi onu da getirdi. Somali’den çıkınca biz direk İstanbul’a gittik orda bir gece otelde kaldık oradan Ankara’ya geldik. Biz Ankara’ya geldiğimizde evimiz tutulmuştu hazırды yani eşimin arkadaşı tutmuştu, geldiğimizden beri bu evde oturuyoruz. Eşimin işi Ankara’da iş yaptığı yer onun için buraya geldik (Kadın Katılımcı 3, 27 yaş, Lisans).

Katılımcıların Ankara’da yaşama ve Ankara’yı tercih etmelerinde etkili olan faktörleri açıklarken Erkek Katılımcı 14 ailesinin Ankara’da yaşamasını, Erkek Katılımcı 6 Ankara’da çok fazla Somalili olmasını, Kadın Katılımcı 3 eşinin işinin Ankara’da olmasını, Kadın Katılımcı 6 ve 7 akrabalarının Ankara’da olmasını sebep olarak göstermiş; Erkek katılımcı 1 ve 3 ile Kadın Katılımcı 9 ise çocuklarının veya kendilerinin kazandıkları okulların Ankara’da olmasını sebep olarak göstermiştir. Bunun yanında Türkiye’ye gelmeleri sonrasında ilk yaşadıkları şehrin İstanbul olduğunu belirten 3 katılımcı ise Kadın Katılımcı 4, 8 ve 11’dir. Kadın Katılımcı 4 akrabaları İstanbul’da yaşadığı için, Kadın Katılımcı 8 lise eğitimini İstanbul’da aldığı için ve Kadın Katılımcı 11 de annesinin tedavisini İstanbul’da gerçekleştirdikleri ve akrabalarının kendisini İstanbul’a yönlendirdiği için ilk olarak İstanbul’da yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların ilk yaşadığı şehirler Ankara (12) ve İstanbul’dan (3) sonra en fazla Samsun (3), Uşak (2), Isparta (2) ve Kayseri (1), Trabzon (1), Adana (1) ve Kütahya (1)’ dir. Samsun, Kayseri, Uşak, Trabzon, Adana ve Kütahya’da ilk olarak yaşadıklarını belirten

katılımcıların tamamı lise, lisans veya yüksek lisans eğitimlerini bu illerde tamamladıkları için söz konusu illerde yaşamış; ancak ilk olarak Isparta'da yaşadığını belirten Erkek Katılımcı 2 böbreklerinden tedavi olma sürecinde tedavisi için Erkek Katılımcı 10 ise Somalili tanıdıklarının Isparta'da olması, ikamet işlemleri ve çalışma sebebiyle bu ilde yaşadığını belirtmiştir. Ankara dışında farklı illerde yaşadktan sonra katılımcılar ya farklı düzey eğitim almak, ya tedavilerine devam edebilmek, ya çalışma ya da akrabalarının yanına ulaşmak gibi çeşitli sebeplerle ilk yaşadıkları şehirlerden en azı 6 ay olmak üzere belirli bir süre sonra Ankara'ya göç etmişlerdir.

Görüldüğü üzere Massey ve arkadaşlarının (1993) ilişkiler ağı yaklaşımında olduğu gibi Somalililer genel olarak yakın dönemlerde, birbirlerinden etkilenerek yakın çevrelere göç etmişlerdir. Ağlar; bilgi, bağlantı (iletişim), ekonomik ve sosyal destek gibi hareket etmeye yardımcı nitelikteki kaynaklar sağlayarak göç hareketlerinin yönünü ve hacmini önemli ölçüde etkileyebilmektedir (Boswell, 2002). Bu bağlamda Somalililerin göç sonrasında tercih ettikleri şehirler eğitim amacıyla gelenler hariç olmak üzere diğer katılımcılarda aile ve akrabalarının bu şehirlerde yaşıyor olması belirleyici olmuş ve onların göçlerinin yönünü şekillendirmiştir.

Katılımcıların Türkiye'ye göç hareketi sonrasında Somali'ye/kaynak ülkelerine tekrar gitme durumları sorulmuş ve bu soruyla göç sonrasında ülkeleri ile iletişimlerinin devam edip etmeme durumları belirlenmek istenmiştir. Konuyla ilgili olarak ilerleyen bölümlerde göç sonrasında gerek Somali'deki gerek Türkiye'deki gerekse farklı ülkelerdeki Somalili tanıdık ve akrabalarıyla iletişim ve etkileşim durumları derinlemesine analiz edilmeye çalışılmıştır. 26 katılımcıya Türkiye'ye gelmeleri sonrasında Somali'ye kaç kez gittikleri sorulmuştur. Katılımcıların 9'u Türkiye'ye göçü sonrasında hiç gidemediğini, 5'i sürekli gittiğini, 4'ü 4-5 kez gittiğini, 3'ü 3 kez gittiğini, 3'ü 1 kez gittiğini, 2'si de 2 kez gittiğini ifade etmiştir. Türkiye'ye geldikten sonra kaynak ülkesine Somali/Suudi Arabistan'a hiç gitmediğini/gidemediğini ifade eden 9 katılımcının 5'i kadın, 4'ü erkek katılımcıdır. Katılımcılardan yalnızca Erkek Katılımcı 6 güvenlik sebebiyle ülkesine hiç gidemediğini belirtirken diğerleri gidememeleri için bir sebep belirtmemişlerdir.

Türkiye'ye geldikten sonra güvenlik sebebiyle bir daha hiç Somali'ye gidemedim maalesef. Gidemediğim için sadece internetten, telefondan ve Somali'dekilerden haber alıyorum,

görüştüyorum. Her gün görüntülü canlı görüşüyoruz Whatsapp, Facebook, Tiktok hepsini kullanıyorum (Erkek Katılımcı 6, 33 Yaş, Lise).

Ben geldikten sonra hiç gitmedim Arabistan'a. Okul vs. vardı fırsat olmadı, annem de zaten yanımdaydı. Tatillerde annemin yanına Ankara geliyordum. Müslüman başka ülke olsa da gitmeyiz ya Türkiye ya Arabistan diye düşünüyoruz. Arabistan benim için Somali'den daha yakın (Kadın Katılımcı 5, 24 yaş, Lisans).

Sürekli olarak Somali'ye gittiğini belirten 5 katılımcıdan biri olan Kadın Katılımcı 2 (41 Yaş, Lise):

...Ben en son Somali'ye 1 sene önce gittim. Gittiğimde 1-2 ay kadar kalıyoruz orda akrabalarım var elhamdulillah. Biz sürekli gideriz eşimle. Eşim zaten işlerinden dolayı da gidiyor ben de gidiyorum fırsat oldukça.

Erkek Katılımcı 11 (23 Yaş, Lisans):

Ben burada Ankara'da yaşıyorum. Bir teyzem var onunla beraber kalıyorum. Onu tedavi ettirmek için geldim ama sonrasında kaldım burda ara ara gidip geliyorum Somali'ye. İki ayda bir filan gidiyorum, sık sık gidiyorum yani.

Sık sık Somali'ye gittiklerini ve iletişimlerini devam ettirdiklerini belirtmişlerdir.

Türkiye'ye göç sonrası kaynak ülkesine 4-5 kez gitme imkânı bulduğunu ifade eden katılımcılardan Erkek Katılımcı 9 ve 1 kez gidebildiğini ifade eden Kadın Katılımcı 1 ise artık Somali'de kendini yabancı hissettiklerini ifade etmiştir:

Ben Somali'den geldikten sonra 4-5 kere filan gitmişimdir Somali'ye. Ben yazları her sene gidiyordum ama işte bazen 3 aylık plan yapıyorum ona göre bilet alıyorum Somali'ye, ama en fazla 1 ay kalıp geri dönüyorum. Artık arkadaşlarım, çevrem hep Türkiye'de oluştu, sadece Somali'de ailem var; oraya gidince de bazen kendimi yabancı hissediyorum. İlk Türkiye'ye geldiğim zaman iki-üç yıl gitmedim Somali'ye, daha sonra gittiğimde artık orda kimseyi tanımadığımı fark ettim. Çoğu tanıdıklarım farklı ülkelere gitmişlerdi veya ilişkiler değişmişti. Ben kendimi hem Somali'de hem Türkiye'de aslında yabancı hissediyorum. Biz buna İngilizcede "identity crisis" diyoruz yani arada kalmışlık, kimlik krizi. Somalilide değiliz Türk de değiliz gibi şuan (Erkek Katılımcı 9, 28 Yaş, Lisans).

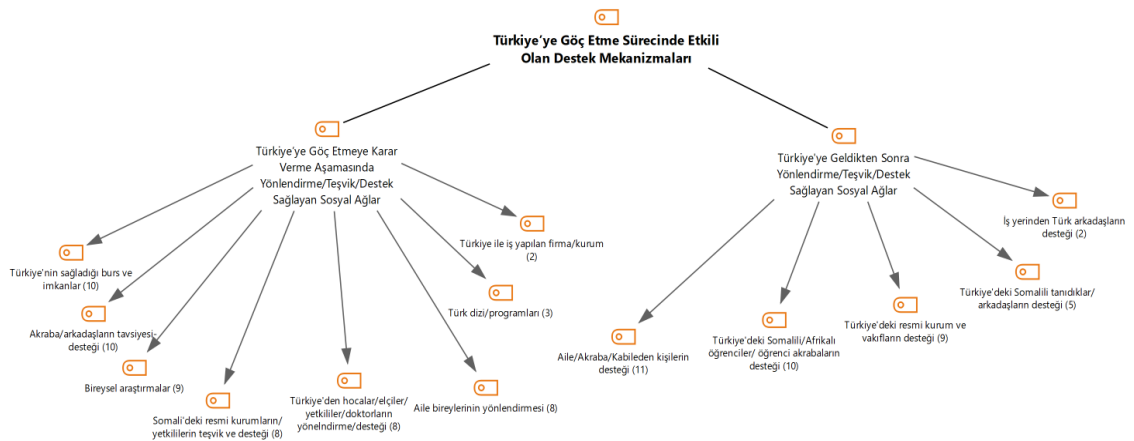
Ben 2019'da okulu bitirdim 2018'de Somali'ye gidip geldim staj için. 7 senenin üstüne Somali'ye döndüğümde o halde sevmedim Somali'yi Türkiye'ye dönmek istedim geri. O dönemde Somali'nin durumu da kötüydü zaten. Haberlerde aslında Somali güzel olmuş diye söylüyorlardı ama gittiğimde alakası yoktu. İnsanlar buradaki gibi kibar değiller, hep kaba kaba davranıyorlar. Gittiğimde Somali'ye hemen Türkiye'ye dönmek istedim. Orda yaşamak çok zor. Ben 7 sene sonra oraya gittiğimde yabancılık hissetmedim ama korktum. Ama ben aslında her zaman Somaliliyim (Kadın Katılımcı 1, 29 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcıların 9'u hariç diğer 17'si en az 1 kere bile olsa Türkiye'ye geldikten sonra ülkesine gittiğini ve ülkelerindeki aile/akrabalarıyla iletişimlerinin devam ettiğini belirtmiştir. Katılımcıların bazıları Suudi Arabistan ve Etiyopya'dan gelmesine rağmen

Türkiye'ye göç sonrasında Kadın Katılımcı 5 ve 6 Suudi Arabistan'a hiç gidemediğini, Kadın Katılımcı 7 Suudi Arabistan'a bir kez gittiğini, Erkek Katılımcı 3 Etiyopya'ya yalnızca bir kez gittiğini ifade etmiş diğer Suudi Arabistan kaynaklı katılımcılardan Kadın Katılımcı 2 ve Erkek Katılımcı 1 kaynak ülkeye gitme durumlarını Somali'ye gidip gelme durumları üzerinden değerlendirmiş ve sürekli gidip geldiklerini belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar ise Somali'ye gidip gelme durumları üzerinden görüşlerini bildirmişlerdir. Somalililerin çoklu göç deneyimleri yalnızca Türkiye'ye göç öncesinde kalmamış göç sonrasında da yine kaynak ülkelere veya farklı ülkelere hareketlilikleri söz konusu olmuştur. Moret'in (2018) Somalililerin göç sonrası ulusötesi hareketliliklerini bir hareketlilik sermayesi olarak değerlendirmekte ve bu hareketlilik pratikleri sayesinde hem kaynak hem de farklı ülkelere hareketlilikleriyle yeni iş ve eğitim fırsatları edindiklerini belirtmektedir. Çalışmada katılımcıların ülkelere göç sonrasında gitmeleri ve Erkek Katılımcı 13 gibi bazı katılımcıların (Almanya-eğitim) farklı hedeflerle Türkiye'den de farklı ülkelere gidip tekrar Türkiye'ye dönmeleri Somalililer arasında hipermobilitenin yaygınlığını (Abdi ve Kleist, 2025) göstermektedir.

4.5. TÜRKİYE'YE GÖÇ ETMELERİNDE ETKİLİ OLAN DESTEK MEKANİZMALARI

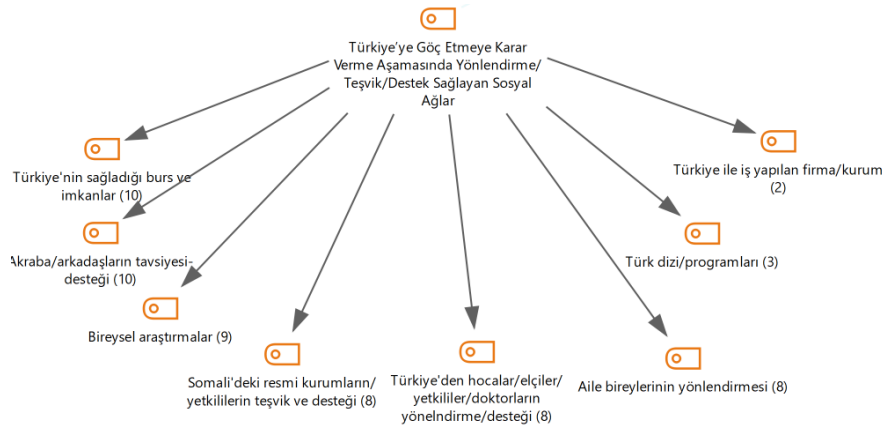
Araştırmaya katılan Somalililerin Türkiye'ye göç etme süreçlerinde etkili olan destek mekanizmaları Türkiye'ye Göç Etmeye Karar Verme Aşamasında Yönlendirme/Teşvik/Destek sağlayan Destek Mekanizmaları ve Türkiye'ye Göç Etme Sonrasında Yönlendirme/Teşvik/Destek sağlayan Destek Mekanizmaları olmak üzere 2 alt tema üzerinden analiz edilmiştir.

Şekil 12: Türkiye'ye Göç Etme Sürecinde Etkili Olan Destek Mekanizmaları

Göçmenler için göçü mümkün kılan, kolaylaştıran ve hızlandıran göç sürecinde ulaşımı, bilgi ve iletişim akışını sağlayan aracı güçler bulunmaktadır. Bu aracı güçler sosyal ağ ve ilişkiler olarak değerlendirilmekte ve bunlar yaşamın birçok alanında kullanılabilen sosyal sermayeler oluşturmaktadır (Castles, 2004, s. 208; Van Hear ve diğerleri, 2017, s. 932). Öncelikle sosyal ağ kavramı; sosyal ilişkiler ve sosyal destek ile birlikte ilişkilendirilmektedir. Sosyal ilişkiler mikro düzeyde bireylerin ve makro düzeyde toplumların birbirleriyle farklı nitelik ve nicelikte kurdukları sosyal temaslar olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramla ilişkili olarak sosyal destek ise sosyal ilişkilerin niteliksel boyutunu oluşturmaktadır ve içerisinde karşılıklılık da barındırmaktadır (Vonneilich, 2022). Sosyal ilişkilerle birlikte bir sosyal ağ içerisinde görülen sosyal destek duygusal, araçsal, bilgi, arkadaşlık ve onaylama desteği olarak farklı biçimlerde görülebilmektedir (Wills ve Shinar, 2000). Sosyal ağlar ise sosyal ilişkilerin nitelik ve nicelik boyutunu içermekte, sosyal desteğin ve sosyal sermayenin ortaya çıkması, yayılması veya engellenmesi için gerekli zemini sağlamaktadır (Vonneilich, 2022). Bu kapsamda sosyal destek mekanizmaları da göçmenlerin sosyal ilişkilerinden hareketle birbirlerine sağladıkları/sağlayacakları sosyal desteklerin gerçekleşeceği sosyal ağlarla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Çalışmanın bu kısmında araştırmaya katılan Somalili göçmenlerin Türkiye'ye göç sürecinde sosyal ağları sayesinde sahip oldukları sosyal desteklerin neler olduğu ve bu sosyal desteklerin göçün hangi aşamasında hangi sosyal desteği sağladığı üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır.

4.5.1. Türkiye'ye Göç Etmeye Karar Verme Aşamasında Yönlendirme/Teşvik/Destek Sağlayan Sosyal Ağlar

Şekil 13: Türkiye'ye Göç Etmeye Karar Verme Aşamasında Etkili Olan Destek Mekanizmaları

Araştırmaya katılan Somalili göçmenlerin Türkiye’ye göç kararı alma aşamasında etkili olan teşvik, yönlendirme ve destek mekanizmaları sorgulandığında katılımcılardan 10’u Türkiye’nin sağladığı burs ve imkânların etkili olduğunu ifade ederken 10’u akrabalarının ve arkadaşlarının tavsiyesinin göç sürecinde etkili olduğunu ifade etmiştir.

Benim bir amcamla Ankara Üniversitesinden bir hoca Kanada’da buluşmuşlar. Onların buluştuklarından sonra benim de lisem bitmek üzereydi, üniversiteye gidecektim. Ankara üniversitesi İngilizce İlahiyat Fakültesi yeni başlıyordu Somali’den uluslararası öğrenci alacaktı hoca tamam gelsin dedi. Amcam yani yardımcı oldu formları bağlantıları hep amcam yapıyordu. Amcam akademisyendi, doktora yapmıştı ve Somali’de eğitim konusunda destek veriyordu. Amcam Kanada vatandaşı. Burs var Türkiye’de okumak ister misin diye sordu. Ben zaten dini seviyordum ama matematik filan hiç sevmiyordum yapamıyordum, ben de tamam olur dedim. Gelirken burs verecek olmaları, amcamın desteği, Türkiye’den akademisyen bir hocanın desteği filan benim Türkiye’ye gelmek istememde önemli oldu (Erkek Katılımcı 13, 32 Yaş, Lisans).

Katılımcıların 9’u bireysel araştırmaları ile 8’i Somali’deki resmi kurumların ve yetkili kişilerin yönlendirmeleri ile 8’i Türkiye’den Somali’ye giden akademisyen, doktor, elçi vb. yetkili kişilerin yönlendirmesi ile 8’i aile bireylerinin yönlendirmesi ile 3’ü Türk dizi ve programlarının etkisiyle ve 2’si Türkiye ile iş yapılan kurum/firmaların etkisiyle Türkiye’ye göç kararı vermiş ve bunların teşvik ve yönlendirmesi ile göç hareketini başlatmışlardır. Çalışmada katılımcıların Türkiye’ye göç kararı almasında birden çok faktör/destek mekanizması etkili olmuştur ve katılımcılar bunlarla ilgili görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir:

2011 yılında geldim. Eğitim amacıyla okumak amaçlı geldim, üniversiteyi kazandığım için geldim. Diyanet Vakfı bize hem burs hem yurt imkânı sağladı o şekilde geldik. Biz köylüyüz daha doğrusu göçebeyiz. Köyde de ailenin ilk büyük çocuğuydum, üniversite okuma şansım çok düşüktü, hatta Somali’de bile okuma şansım çok düşüktü. Liseyi birincilikle bitirdim. 3 ülkeyi kazanmıştım Sudan, Mısır ve Türkiye’yi kazanmıştım. Benim babam eskiden Mısır’da yaşamıştı, babam anlatıyordu onun için biraz Mısır bilgim vardı. Bir sürü arkadaşım da Sudan’a gidip geliyordu ama Türkiye’ye giden hiç tanıdığım kimse yoktu ve haliyle bir bilgim de yoktu Türkiye’yle ilgili. Ben de hiç bilmediğim bir ülkeye gideyim diye kendim tercih ettim. Aslında yani merak ettim Türkiye’yi nasıl bir yer diye. Benden önce Türkiye’ye gelen kimseyi bilmiyordum. Türkiye o dönem burs ve yurt verecek diye bilgi verdiler bize okuldan. Ben zaten sınava girip kazanmıştım. Hem Somali’deki hocalarım bilgi verdi hem de Türkiye’den bize burs verecek kişiler, hocalar, görevliler filan nasıl yapacağımız konusunda bilgi verdi yönlendirdi. Burs olmasa gelemezdim (Erkek Katılımcı 8, 31 Yaş, Yüksek Lisans).

2015’te annem şeker hastası oldu. Somali’de bir Türk doktor vardı iyiydi ama ben burada yapamam aletler yok dedi. Ben de Cibuti’den vize aldım, orda kuzen vardı. Oraya annemi gönderdim, baktı orda iyi doktor yoktu; oradan Sudan’a gitti, ama oradan çok kötü döndü annem. Aşırı hastalanmış, böbrekle ilgili sorunu varmış; 8 ay yatalak kaldı. Somali’de Hergeisse ve Mogadişu’da doktorlara götürdüm. Bir doktor vardı Türk doktor. Ben aylık

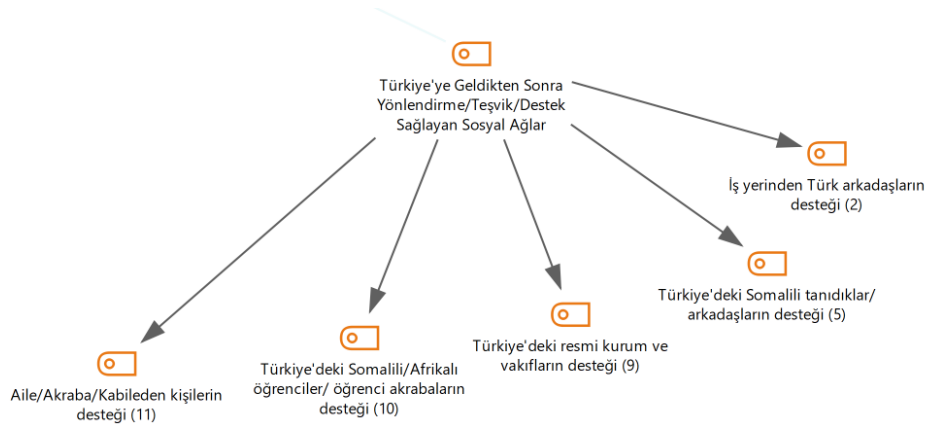
800 dolar kazanıyorum Hergeisse’de, çok iyi kazanıyorum o dönem. Ama doktor dedi diyaliz olması gerekiyor; günlük 50 dolar ücreti var, ama benim onu ödemem mümkün değil. Bizim Somali’de çok yardımlaşma var 35 yıl yardımcı olduğumuz insanlar var para önemli değil bizim için. Bizim orda insanlar birbirine yardım ederler. O zamanki Türk doktor Alpaslan bana sana yardımcı olayım dedi. O bana yazı yazdı Türkiye’ye gelmem için, benim şansım çok iyiydi. 2 hafta sonra Alpaslan Türkiye’ye döndü Ankara’ya. Yani benim Türkiye’ye gelme sebebim annemi tedavi ettirmek. Beni de buraya yönlendiren Somali’deki bir Türk doktor oldu (Kadın Katılımcı 11, 35 Yaş, Lisans).

Somali’de 2011’den beri Türk dizilerinin de etkisiyle, bu burs verme öğrenci kabul etme dolayısıyla herkes Türkiye’yi duymaya başlamıştı. Somali’de herkes biliyordu artık Türkiye diye bir ülke var. Tabii ki burs veriyor olması da beni buraya yöneltti. Ben daha önce hiç yurtdışına çıkmamıştım zaten. Ben bilgisayar mühendisi olduğum için sosyal medyayı çok kullanıyordum ben zaten yurtdışına çıkmadık istediğim için aşırtıyordum. O dönem Türkiye ile Somali ilişkileri de iyiydi, anlaşma vardı. İnterneti araştırıyordum nerede burs var şartlar neler diye. O zaman Türkiye Somali ilişkileri iyiydi tüm Somali haberleri yazıyordu Türk bursları şu zaman başlıyor şu zaman bitiyor diye her yerde reklamlar, haberler vardı hem haberlerde hem sosyal medyada. O dönem Somali’de Türk kelimesi çok yaygındı. Benden önce gelen arkadaşlarım vardı 2012’de gelmişler. Bu arkadaşlarım bize haber verdi nasıl ülke olduğuyla ilgili (Erkek Katılımcı 15, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcı ifadelerinde de belirtildiği üzere özellikle Türkiye’nin sağladığı burs ve imkânlar sebebiyle Türkiye’ye geldiğini belirten katılımcılar aynı zamanda Somali’deki yetkili kişi ve kurumların yönlendirmesi ile de beraber 2011 yılı sonrasında Somali’de kitle iletişim araçlarından ve birbirlerinden Türkiye hakkında bilgi almış, göç süreci ve sonrası hakkında bilgilendirmiş ve Türkiye’ye göç etme kararı vermişlerdir.

Ayrıca Somali’de Türkiye ile yeniden başlayan ilişkiler ve bunların etkisi ile Somali’de Türk hekimlerin görevlendirilmesi, Türkiye’deki sağlık sistemleri hakkında Somalililerin bilgi sahibi olmasını sağlarken aynı zamanda sonraki dönemde Türkiye ve Somali arasında ekonomik ilişkilerin başlaması ve bu ekonomik ilişkilerin etkisi ile iki ülke arası ticari faaliyetlerin yapılması ve böylece Somalililerin Türkiye’ye yönelmesi söz konusu olmuştur.

4.5.2. Türkiye'ye Geldikten Sonra Yönlendirme/Teşvik/Destek Sağlayan Sosyal Ağlar

Şekil 14: Türkiye'ye Göç Sonrasında Etkili Olan Destek Mekanizmaları

Türkiye'ye göç etmeye karar verme aşamasında etkili olan destek mekanizmalarında Türkiye'nin sağladığı imkânlar, Türk ve Somali kurumları, aile-akraba-arkadaş destekleri, Türk programları ve bireysel araştırmalar öne çıkarken Türkiye'ye göç ettikten sonra araştırmaya katılan Somalililerin Türkiye'deki yaşamını kolaylaştırmaya yönelik destek olan ağ ve ilişkilerinde benzer mekanizmalar ön plana çıkmıştır. Göç sonrasında Türkiye'ye ilk geldiklerinde bilgilendirme, konaklama, ekonomik ve sosyal birçok konuda Aile-akraba-kabileden birilerinden destek aldığını belirten katılımcı sayısı 11, Somalili öğrencilerden/öğrenci akrabalarından destek aldığını belirten katılımcı sayısı 10, Türkiye'deki resmi kurum ve vakıflardan destek aldığını belirten katılımcı sayısı 9, Türkiye'deki Somalili tanıdıkların/arkadaşlarından destek aldığını belirten katılımcı sayısı 5 ve Türk arkadaşlarından destek aldığını belirten katılımcı sayısı ise 2'dir.

Ben hiç dernekten yardım almadım ama bana kendi kabilemden insanlar çok yardım ettiler hem masraflarda hem beni yönlendirme konusunda filan. Bana ev tutmamda çalıştığım elçilikteki Türk bir sekreter yardım etti. Annem için ilk geldiğimde ev tutmamda Somalili öğrenciler yardım etti, Somalili akrabalarım yardım etti kabileden dayılar amcalar filan. Onun için burda ben resmi bir yerden yardım almadım ama akrabalarından filan Somalililerden ve tabi Türk iş yerindeki insanlardan da yardım aldım. Somalili akrabalarımın hem para hem normal yardım destek aldım ama Türklerden sadece normal destek aldım, ev tutma, herhangi bir şey soracağımdaya filan (Kadın Katılımcı 11, 35 Yaş, Lisans).

Ben gelirken sadece akrabalarım yönlendirmede yardımcı oldu yoksa bir kurumun yardımı olmadı. Türkiye'ye akrabalarım da burda diye seyahat için geldim. Seyahat için başka yerler de olabilirdi ama kısmet burasıymış. Türkiye'de hem İstanbul'da hem Ankara'da çok Somalili var. Akrabalarımın da çoğu burdaydı. Bizim Somalililer çok olunca burda

herkes merak ediyor Türkiye'yi. Ben de merak ettim seyahat edeyim, gezeyim diye geldim. Ama uzun zamandır burdayım. Geldiğimde akrabalarım teyzem ve kuzenlerimin yanında kaldım 1 yıl İstanbul'da onların evinde kaldım. Sonra da Ankara'daki teyzemin yanına geldim onunla kalıyorum bir de kuzenim var o da burda kalıyor teyzemizle. Yani ben ev tutmadım akrabalarım bana evlerini açtılar. Ama gelirken bir de geldikten sonra filan kardeşlerim para gönderdi ben çalışmadığım için. Hâlâ daha gönderiyorlar. Yani akrabalarımın yardım aldım resmi bir yerden değil (Kadın Katılımcı 6, 30 Yaş, Ortaokul).

Yani ilk lise için Türkiye'ye gelirken Somali'den bir milletvekili ve Somali ve Türkiye Diyanet işleri sorumluları bana yardım etti ve Diyanet Vakfı bursu aldım, onların yurdunda kaldım lise boyunca. Yurtta kalırken 45 ülkeden gelen toplam 450 öğrenci vardı. Hepimiz Türkçe öğrenmek zorundaydık. Kimse kimseyle anlaşıyor normalde ama kimisi İngilizce konuşarak anlaşıyor kimisi zorla Türkçeyi öğreniyordu. Bir tane sınıf düşünün 3-4 ülkeden 22 öğrenci gibi, Etiyopya, Gana, Nijerya, Çad birlikte kalıyorduk. Onlarla ortak dilimiz İngilizce oluyor sadece, gelmeden İngilizce biliyorduk hepimiz, ama onu da gelince Türkçe öğrenince çoğunlukla unuttuk. Bu kişilerle aynı yurtta kaldığımız için başka Somalili veya Afrikalı işte Etiyopyalı, Ganalı filan arkadaşlarımız da oldu. Bize aslında birbirimizle olmamızı sağladı yurt (Erkek Katılımcı 5, 27 Yaş, Lisans).

Aile-akraba-kabile bireylerinden, Somalili öğrencilerden, öğrenci akrabalarından, Somalili ve Türk arkadaş ve tanıdıklardan destek aldığını belirten katılımcıların ne türden destekler aldığı sorulduğunda daha çok Türkiye'deki yaşam hakkında bilgilendirme, göç süreçlerinde ve vize işlemlerinde yönlendirme, göç sonrasında ev bulma ve konaklamada destek, iş bulma süreçlerinde yönlendirme, ekonomik destek ve Türkiye'de dil ve iletişim konusunda destek aldıkları belirlenmiştir. Ancak Türkiye'deki resmi kurum ve vakıflardan destek aldığını belirten katılımcıların daha çok YTB, Türk Diyanet Vakfı ve farklı özel vakıflardan burs, ücretsiz yurt ve dil eğitim desteklerinden faydalandıkları ve ücretsiz konakladıkları yurtlarda farklı Afrikalı ve Somalili öğrencilerle tanışma ve sosyalleşme imkânı buldukları belirlenmiştir. Katılımcılardan 16'sı aile, akraba ve/veya kabile bireylerinden ekonomik destek aldığını, 11'i ise Türk kurumlarından ve vakıflardan burs aldığını ifade etmiştir.

Aylık 300 dolar gelirim var. Somali'den akrabalarım yolluyor, ben çalışmıyorum zaten hastayım çalışamam, tedavi görüyorum. Çalışmıyorum ben. Somali'deyken orda çalışıyordum otelim vardı onu işletiyordum, geziyordum genelde öyle geçiyordu günüm ama burada iş yok. Zaten ben de hastayım bir yerde çalışmıyorum günün tamamı burada Somali kafelerinde geçiyor (Erkek Katılımcı 2, 41 Yaş, Lise)

Somali'den gelirken 15 kişi geldik biz. İlk olarak İstanbul'a gittik orda okuduk zaten yatılı olarak. Lisansı ve yüksek lisansı Amasya'da okudum. Bizim kalacağımız yerleri, biletleri filan hep Türk devlet ayarlamıştı. İlk geldiğimizde 2-3 gün bizi bir özel yurttan konaklattılar sonra Yarı özel yarı devlet yurduna aldılar, sanırım Türk Diyanet Vakfı yurduydum öyle dediler bize. Biz hiç ücret ödemedik, 4 sene orda kaldık. Lise eğitimim boyunca her yıl bizi gönderiyorlardı Somali'ye. Amasya'da lisans için 5 yıl kaldım. 2011'de Türkiye'ye geldim

4 yıl lise okudum, 2015 yılında liseden mezun olup üniversiteye başladım, 2020’de de üniversiteden mezun oldum. Okul bitince hemen yüksek lisansa başladım ama pandemi dönemine denk geldiği için eğitimi uzaktan tamamladım ben o dönem üniversite bitince Ankara’ya geldim. Gelirken bizi Türk YTB ve Somali devleti yönlendirdi onların bursuyla biz bu eğitimi almak için Türkiye’ye geldik. Lisans eğitimi için Amasya’ya gittim tabi o zaman lisede aldığım burs kesildi. O dönemde özel bir dernek gibi vakıf gibi bir yer bize burs verdi hem de onların öğrenci evleri vardı onların evinde kaldım. Ben ilk yarıyıldaki farklı bir vakıf evinde kalmıştım, sonra o dönemde bir hastanede staj yapıyordum. Orda bir abi beni bu vakfın yurduna yönlendirdi, o şekilde de burs aldım. 200 TL burs veriyorlardı ama o para yetmiyordu bana, ailem de gönderemiyordu bana maalesef bende işte part-time şekilde çalıştım. Bizi o dönem eğitim alırken bazen farklı illere geziye götürüyorlardı ücretsiz. Bursa, İstanbul içi filan gezdirdiler. Zaten dışarıya çıkmaya filan bireysel olarak izin verilmiyordu. Ama hem gezdirme, yurttaki kalma ve burs imkânları iyiydi. Başka Somalililerle de tanıştım o dönemde (Kadın Katılımcı 8, 24 Yaş, Yüksek Lisans).

Genel olarak katılımcıların destek mekanizmaları incelendiğinde aile ve akrabalık bağı bulunan kişilerden ve Somalili öğrencilerden ve arkadaşlardan destek aldığını belirten katılımcıların sayısının Türk kurumlarından ve Türk çevrelerden destek aldığını belirten katılımcılardan daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum göçmenler arasında göç ağları sayesinde göç sonrasındaki yaşamı kolaylaştırmaya yönelik dayanışma ve sermaye ağlarının olduğunu göstermektedir.

Göçmenlerin göç sonrası yaşamda kendilerine destek olarak ifade ettiği mekanizmalar içinde resmi kurumların olması Göç Sistemleri Yaklaşımı’nın göçün başlangıç ve sürecindeki varsayımlarını destekler nitelikte olmuştur. Zira göçün başlamasında etkili olan bu resmi kurum ve vakıfların desteğinin göç sonrasında da devam ediyor olması göçün yapısal bir güç, sistem, devlet tarafından teşvik edilmesi ve göç sonrasında da aynı desteği sağlaması bakımından oldukça önemlidir. Göç Sistemleri Yaklaşımı, göçmenlerin ilk olarak diğer göçmen grubu üyelerinin hedef ülkede yaşadığı bölgelere doğru göç etme eğiliminde olduğunu ve bu durumun da bir “göçmen ağları sistemi” oluşturduğunu varsaymaktadır. Diğer bir ifadeyle göç hareketleri söz konusu ağlar aracılığıyla zincirleme (döngüsel) olarak devam eder (Mabongunje, 1970, s. 16). Yaklaşım, sistemselsel bir yaklaşım sunması nedeniyle yalnızca göç hareketinin gerçekleştirilmesine değil; göçten sonraki göçmen hayatına da odaklanmaktadır. Nitekim sistemin bir parçası olarak göçmenlerin ev sahibi toplumlara entegrasyonu da sistemin işleyişinde kritik öneme sahiptir (Faist, 2003, s. 82-83).

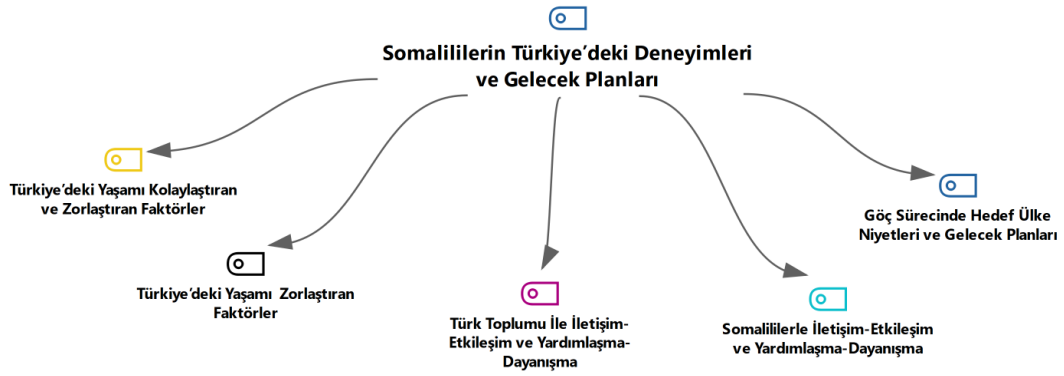
Göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyonu ve göçün zincirleşmesi ve göç maliyetlerini azaltarak göçmen olanları ve olmayanları birbirine bağlamasıyla bir ilişki ağı oluşturur. İlişki ağlarının oluşumu her ne kadar akrabalık, dostluk ve soydaşlık ile ilişkilendirilse de nasıl oluştuğuna dair net bir çerçeve sunulmamaktadır. Yaygın kabule göre bu ağlar zaman içerisinde kendiliğinden oluşur, yeni göç dalgaları söz konusu ağları harekete geçirir ve süreç bağımlı bir şekilde kendisini yeniden üreterek genişler (Guilmoto ve Sandron, 2001; Yalçın, 2004, s. 50). Ancak Somalililerin Türkiye'ye göç etmesinde eğitim faktörü ve göçlerin süreklilik kazanması ve ağlaşmasında göçmen öğrencilerin öne çıkması öncelikli olarak bu Göç Sistemleri Yaklaşımı'nın esas konusunu oluşturan devlet teşvikleri, bursları ve bu teşviklerin ilk gelen eğitim göçmenlerini biraraya getirmesi vasıtasıyla olmuştur.

Göçmen ilişki ağları zamanla bir çarpan etkisi oluşturarak göç veren ve göç alan ülkeler arasında göç hareketine devamlı bir nitelik kazandırmaktadır (Abadan Unat, 2006, s. 34). Söz konusu devamlılık ise daha düşük göç maliyeti ve risklerinin getirdiği avantaj ile "zincir göç"lere zemin hazırlamaktadır (Arango, 2000). Diğer bir ifadeyle, bu süreç kümülatif bir avantaja dönüşür. Nitekim her yeni göçmenin göç hareketi öncekilere göre daha düşük maliyetli ve daha az riskli hâle gelmektedir. Söz konusu ağlar, iletişim teknolojilerindeki ilerlemenin etkisiyle de çok daha hızlı gelişme kaydetmektedir. Ağlar genişledikçe göç, kaynak toplumun tüm kesimleri için erişilebilir olmakta ve kaynak ülkedeki kültürün bir parçası haline gelmektedir (Hagen-Zanker, 2008, s. 18). Diğer bir ifadeyle, göç veren ülkede bir "göç kültürü" oluşmasını sağlamıştır (Faist, 2000, s. 159). Mevcut göçmenlerin yeni gelecek olan göçmenlerin ülkeyi hedef ülke olarak belirlemelerinde ve geldikten sonra özellikle göç edilen ülkedeki ilk aşamada yapılması gerekenler hakkında bilgilendirme ve barınma ihtiyacını gidermesiyle yeni gelenlere önemli kolaylaştırıcılar sağlaması (Crisp, 2006, s. 6-7; Ikanda, Muhumad ve Kuhnt, 2025) göçmenlerin ve bu çalışma kapsamında da Somalili göçmenlerin Türkiye'ye göç süreçlerinde önemli destek mekanizmaları olarak ilk gelen eğitim göçmenlerinin ve bunların oluşturduğu sosyal ağların etkisini göstermektedir.

5. BÖLÜM

SOMALİLİLERİN TÜRKİYE'DEKİ DENEYİMLERİ VE GELECEK PLANLARI

Katılımcıların demografik bilgileri, kaynak ülkeleri, Somali'den göç etme nedenleri, Türkiye öncesinde göç deneyimleri, Türkiye'ye göç etme nedenleri ve göç etme süreçlerinde kullandıkları destek mekanizmaları değerlendirildikten sonra bu bölümde araştırmaya katılan Somalililerin Türkiye'deki deneyimleri; Türkiye'de yaşamlarını kolaylaştıran faktörler, Türkiye'de yaşamlarını zorlaştıran faktörler, Türk toplumu ile ve Somalililerle iletişim- etkileşim yardımlaşma ve dayanışma, göç sürecinde hedef ülke niyetleri ve gelecek planları olmak üzere 5 alt tema altında ele alınmıştır.

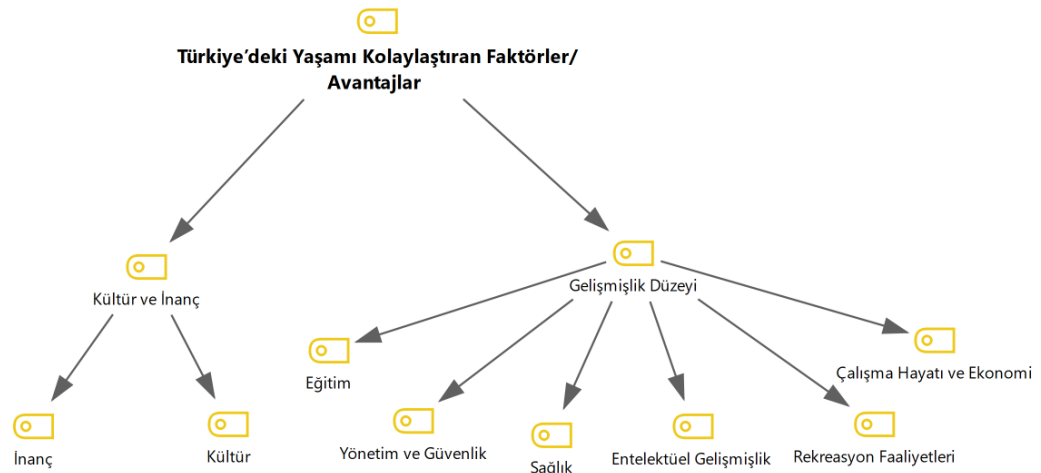

Şekil 15:Türkiye'deki Deneyimleri ve Türkiye'ye Yönelik Gelecek Planları

Türkiye'ye göç sonrasında katılımcıların deneyimlerini, memnuniyetlerini, hem kaynak hem de ev sahibi ülke bireyleri ile ilişki ve dayanışma biçimlerini, göç sonrasında Türkiye'de kalmaya yönelik niyetlerine, nedenlerine ve diğer göçmenlerin göç etmesi için Türkiye'yi tavsiye etme durumlarına hem de Türkiye'den farklı bir ülkeye veya kaynak ülkesine dönmeye yönelik düşüncelerine katılımcı ifadelerine bağlı kalınarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu başlıklarda analizlerin yapılmasında katılımcıların göç sonrası yaşamlarını derinlemesine ve çok boyutlu analiz yapabilme amacı etkili olmuştur.

5.1. TÜRKİYE'DEKİ YAŞAMI KOLAYLAŞTIRAN FAKTÖRLER-AVANTAJLAR

Bu bölümde katılımcılara göre Türkiye'deki yaşamın avantajlı ve dezavantajlı yönleri ve bunların göç sonrası yaşamlarını kolaylaştırma veya zorlaştırmaya yönelik etkilerine yer verilmiştir.

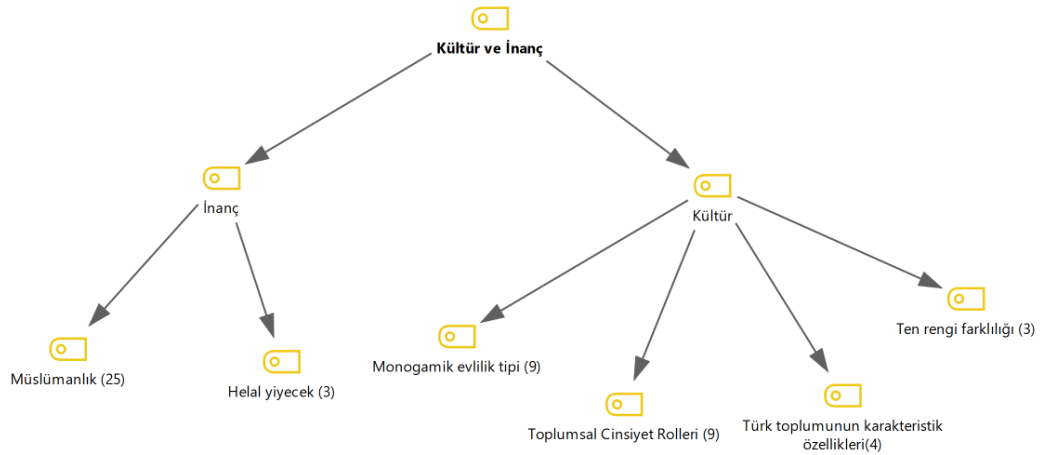

Şekil 16:Türkiye'deki Yaşamı Kolaylaştıran Faktörler/Avantajlar

5.1.1. Kültür ve İnanç

Göçmenlerin göç edecekleri hedef ülkeyi belirlemesinde ve göç sonrasındaki yaşama daha kolay entegre olabilmesinde ev sahibi toplumla paylaşılan din, dil, kültür ve/veya tarih ortaklığı öne çıkmaktadır. Ev sahibi toplumla kaynak ülke arasındaki özellikle dini ve kültürel benzerlik ne kadar fazla ise göçmenlerin ev sahibi ülkeyi tercih etme ve göç sonrası yaşamda sorun yaşamama veya kültürler arası köprüler oluşturma ihtimali o derece yüksektir (Mol, 1971, s. 70) ve insanlar düşündüklerinden yaptıklarına varan her durumda hem bir kültür ve dinin sınırları içinde yer almakta hem de bu kültür ve inanç içinde bulunulmuşlukları onlara bir sosyal kimlik sağlamaktadır. Sahip olunan sosyal kimlik bireyin içinde bulunduğu grubu diğerlerinden ayırmakta aynı zamanda kendi grup dinamikleri içinde grup üyelerini birbirine bağlamaktadır (Tajfel ve Turner, 1979, s. 40). Bu bağlamda göçmenlerin kaynak ülkelerinin dini ve kültürel yapısı ile ev sahibi ülkenin dini ve kültürel yapısının birbirine benzerlik ve farklılıkları göçmenlerin entegrasyonunu önemli ölçüde kolaylaştırmakta veya zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda araştırmaya katılan Somalili bireylerin ifadelerinden hareketle oluşturulan ve katılımcıların göç sonrasında

yaşamını kolaylaştıran faktörlerden biri de din ve kültürel yapı temasında ele alınmaktadır.

Şekil 17:Türkiye’deki Toplumsal ve Kültürel Yapıya ilişkin Kolaylaştırıcı Faktörler/Avantajlar

Güçlü bir sosyal kimlik göstergelerinden biri olan din, bir inanç sistemi olarak insanların kendi iç gruplarını dış gruplardan ayırt etmektedir (Vishkin ve Bloom, 2022; Ysseldyk, Matheson ve Anisman, 2010). Araştırma bağlamında değerlendirme yapıldığında da araştırmaya katılan Somalili göçmenlerin din faktörünü göç sonrası yaşamda bir sosyal kimlik unsuru olarak ön plana çıkardığı ve göç sonrası yaşamı kolaylaştıran faktörlerden biri olarak ilk sırada vurguladığı görülmüştür. Literatürde de bu durumun sebebi olarak din insanların fayda sağlayabileceği ortak inanç sistemleri olarak tanımlanmış ve insanların benzer inanç sistemleri etrafında birleşmesinin biz ve öteki oluşumu noktasında göç sonrası yaşamda kolaylaştırıcı bir etkisi olduğu vurgulanmıştır (Haslam ve ark., 2009, s. 2).

Katılımcı ifadelerine göre Türkiye’nin en önemli ve önde gelen avantajı ve Türkiye’deki yaşamlarını kolaylaştıran ilk faktör Türkiye’nin Müslüman bir ülke olmasıdır. 26 katılımcıdan 25’inin Türkiye’nin Müslüman bir ülke olmasının kendileri için bir avantaj olduğunu vurgulaması, ortak kültürel değer ve inançların göçlerin maliyetini azaltıcı ve göçmenin entegrasyonunu kolaylaştırıcı etkisi olduğunu destekler niteliktedir. Katılımcıların Türkiye’yi tercih etme nedenleri arasında da öncelikli olan dini benzerlik faktörü hem göç ülkesinin tercih edilme nedenini hem de göç sonrasındaki yaşamı kolaylaştıran bir faktör olmasını etkilemektedir. Katılımcıların Türkiye’nin Müslüman bir

ülke olmasının ve dini benzerlik faktörünün kendilerine avantaj sağladığına ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir:

Her şey %99 Türk toplumuyla aynı. İslam kültürünün sağladığı yakınlık Somalililerin burayı çok sevmelerinde büyük rol oynamakta. Müslümanlık bizim Türkiye'yi seçmemizde öne çıkan bir durum. Türk ve Somali kültürü Müslüman kültürü her şey çok benziyor. Misafire bir şeyler ikram etmek sizde de var bizde de. İkram etmemek çok büyük ayıp misafire. Elbette bizim kültürümüzde sizin sevmediğiniz noktalar var. Sizin kültürünüzde ise bizim hoşlanmayacağımız noktalar var. Önemli olan ikimizin de birbirimizin kültüründe sevdiği noktaları bir tencerede eritmemiz ve uyum içinde yaşamamız. Müslümanlık ve benzer gelenekler çok sayıda. Örneğin bizim kültürümüzde alkol yasaktır. Biz alkol içmeyiz. Somali'de hiç içki satan dükkân göremezsiniz. Sadece bazı büyükelçilikler getirip kullanabilirler. Ancak gizli noktalarda bulunabilir. Uyuşturucu gibi yani. Ama Türkler alkol kullanıyor Müslüman olmasına rağmen, olabilir (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans)

Camilere gidiyorum burda. Elhamdülillah çok güzel camiler. Suud'dan pek farklı bir şey görmedim, her şey aynı. Hem Somali hem Suudi Arabistan hem Türkiye Müslüman, bunlar güzel. Zaten ben Müslüman diye de merak edip geldim. Ben Müslüman ülke severim. Onun için Arabistan bana çok iyiydi (Kadın Katılımcı 6, 30 Yaş, Ortaokul).

Din konusunda bizde Şafilik sizde Hanefilik var. Genel olarak Müslümanız ama böyle fark var. Ben Türkiye'ye Müslüman ülke diye geldim ama baktım kimse namaz kılmıyor. Elhamdülillah bizimkiler hep kılarlar ama ben çok şaşırdım Türkiye'de. Biz Müslümanız ama kadınların saçları açık çok şaşırdık geldiğimde. Mesela ben burda kadın erkek konusunda bir fark gördüm. Burda erkek ve kız evlenmeden aynı evde yaşayabiliyorlar ve bu normal karşılanıyor. Bu bizde olmayan bir şey. Mesela kadınların açık olmasını, hicap giymemesini gördüm çok şaşırdım. Bir de sigara var, Somali'de erkeklerde de kadınlarda da ayıp karşılanır sigara. Somali'deki erkeklerde alkol yok sigara yok. Bu hem erkeklerde hem kadınlarda ayıp. Somali'de caat (kaat) diye çiğnenilen bir ot var. Ama onu da yaşlılar sadece kullanır, gençler için de bunu kullanmak ayıp bir şeydir. Kültürel açıdan böyle farklılıklar var. Sizin gençler bizimkilere göre daha sakın gördüm ben. Yani şöyle gürültülü değiller. Ama Somalili gençler daha yüksek sesle konuşurlar. Ama herkes namazını kılar ibadetini yapar. Ben burda Türkiye'de gelince çok şaşırdım. Bizim gibi Müslüman, dine bağlı diye düşünüyordum ama bu konuda çok farklıyız. Somalililer bence daha dinlerine bağlı ya da benim gördüğüm kadarıyla (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcılar Müslümanlığın hem göçe karar vermede hem de Türkiye'deki yaşamlarında bir kolaylık sağlaması bakımından önemli olduğunu vurgulamakla birlikte göç sonrası yaşamda Türkiye'deki ve kaynak ülkelerindeki dini uygulamalar ve mezhepler noktasında farklılıklar olduğunu fark etmeleri katılımcıların göç öncesi beklentilerinin bazı katılımcılar için karşılanmadığı ve bir nevi kültür şoku etkisi yarattığı ifade edilebilir.

Bunun yanında katılımcılardan 3'ü de yine dini benzerliğe uygun olarak Türkiye'de helal yiyeceğe ulaşmanın kolay olmasını bir avantaj olarak değerlendirmiş ve ifade etmiştir. Katılımcıların Türkiye'nin Müslüman bir ülke olmasının ve dini benzerlik faktörünün kendilerine avantaj sağladığını ifade ettikleri görüşleri aşağıdaki gibidir:

... Bir diğerk husus ise Türkiye’de helal yiyeceğın olmasındır. Örneğın Asya mutfağında helal olmayan çok çeşitli hayvanlar vb. yeniliyor. Mesela biz bir keçinin bile yemediğımız kısımları vardır. Onları atarız. Evet, helal olduğunu biliyoruz ama gelenek olarak örneğın işkembe, vb. yemiyoruz. Ve bu Türkiye’de de aynı (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

Türkiye’de olmanın güzel yani burası dini hassasiyeti olan biri için güzel yani Avrupa’daki gibi sorun yaşamazsın yemekler helal mi değil mi, çocuğın başka din eğitimi alır mı demezsin düşünmezsin yani burası Müslüman ülke (Erkek Katılımcı 9, 28 Yaş, Lisans).

Katılımcılar için aslında helal yiyeceğre ulaşma konusunda az sayıda katılımcının görüş belirtmesi söz konusu olsa da katılımcıların Türkiye’nin kaynak ülkeleri ile ortak dini inançlara sahip olması dinin bireyin gündelik yaşam pratiklerinin her alanına yayılan etkilerini avantaj olarak görmeleri ve dile getirmeseler dahi Müslüman ülkede yer almanın en önemli kriterlerinden biri de inanca uygun besine erişebilir olmaktır. Katılımcı ifadeleri de bu durumu destekler niteliktedir. Maxwell’in (1996) çalışmasında da vurgulandığı üzere göçmen toplumla ev sahibi toplumun paylaştıkları değerler sosyal entegrasyon sürecinin temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda her iki toplum arasındaki ortak değerlerin varlığı iki toplumu birbirine çekmekte ve daha çok göçmen grup nezdinde entegrasyonu kolaylaştırıcı bir güç olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye ile kaynak ülkeleri arasında dini benzerlik olması katılımcıların hem Türkiye’ye göç etme nedenlerini hem de göç sonrası yaşamlarının nispeten daha kolay olmasında etkili bir faktör olmuştur. Kültürel benzerlikler ise göç sonrası yaşamda ev sahibi toplumla göçmen grubun iyi ilişkiler kurmasında ve entegrasyon süreçlerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kültürel benzerlik ve bunun göç sonrası yaşamda avantaj sağlayan yönlerini katılımcılar evlilikler, toplumsal cinsiyet rolleri, ten rengi farklılığı, Türk toplumuna ve Türk kültürüne yönelik beğeniler üzerinden ifade etmişlerdir. Katılımcılar Türkiye’de monogami evlilik tipinin olmasını (9), toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımını (9), Türk toplumunun karakteristik özelliklerini (4) ve ten rengi farklılığını (3) kendileri için avantaj sağlayan ve yaşamlarını kolaylaştıran faktörler olarak belirtmişlerdir.

Evlenme biçimleri kültürlere ve toplumlara göre değişkenlik göstermektedir. Kültürel avantajlar olarak 9 katılımcı Türkiye’de yaygın olan monogami evlilik tipini Türkiye’de yaşamının bir avantajı olarak gördüklerini ve bu durumun kendileri için olumlu bir faktör olduğu belirlenmiştir. Monogami evlilik tipi tek eşliliştir ve kadın ve erkeğın ilişkileri dışında farklı cinsel aktivitelerden uzak durmasını engelleyen bir normdur (Weaver ve

Woollard, 2008, s. 507; Wittenberger ve Tilson, 1980). Poligami ise bir erkeğin aynı anda birden çok kadınla evli olmasını, çok eşliliği tanımlamak için kullanılmaktadır (Brooks, 2009, s. 109; Yalçın, 2017, s. 1708). Çok eşliliğin toplumlarda yaygınlaşmasında ve sürdürülmesinde din faktörü öne çıkmaktadır. Babillililer, Asurlulular gibi eski kültürlerde ve Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi tek tanrılı dinlerde çok eşliliğin onaylandığı, bazı durumlarda teşvik edildiği ve sınırlarının olduğu vurgulanmaktadır. (Kevser ve Ögüt, 1993, s. 365-366) Türkiye’de ise Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanından sonra İsviçre Medeni Kanunu kabul edilmiş ve çok eşli evlilikler yasaklanmıştır (Yılmaz, 2002, s. 124; Welchman, 2007, s. 12). Ancak dini yönetimin ön planda olduğu veya geleneksel kabile tipinin yaygın olduğu toplumlarda hâlâ çok eşli evlilikler yaygın olarak görülmektedir. Bununla ilgili olarak özellikle Sahraaltı Afrika ülkelerinde din fark etmeksizin çok eşlilik oranlarının diğer İslam ülkelerine göre daha yüksek olduğu bilinmektedir (Chamie, 1985, s. 433). Katılımcıların Türkiye’deki yaşamının avantajlarından biri olarak tek eşli evliliklerin olmasını ifade etmesi de kaynak ülkelerinde çok eşli evliliklerin yaygınlığı söz konusu olmuştur. Konuya ilişkin katılımcı ifadeleri aşağıdaki gibidir:

Türkiye’de evlilikte benim gördüğüm kadın ve erkek daha eşit şartlarda yaşıyor bize göre. Yani ev eşyası alma, düğün masrafları, düğün sonrası yaşam vs. ikisi de çalıştığı için daha eşit burada şartlar. Ben Suudi Arabistan’dan geldim ama Somali’de de aynı Arabistan gibi, bizde daha çok erkeğe bu konuda sorumluluk veriliyor. Hem yönetim hem sorumluluk erkekte. Ben de eşit olmasını destekliyorum Türkiye’deki durum daha iyi bence de. Bizde çok eşlilik normal ama ben de kabul etmiyorum eşimin başkasıyla evlenmesini. Annem bir kez evlendi. Benim babamın da iki evliliği var o Somali’de yaşıyor biz 5 kardeşlik diğer kadından da 5 çocuğu var. Babam aslında çalışmak için gitmişti Somali’ye ama sonra orda evlendi ve orda yaşamaya başladı. Babam da 2 yıl kadar Türkiye’de yaşadığı diğer eşiyse. Eşler aynı evde yaşamıyor konuşup görüşüyorlar ama aynı evde yaşamak yok. Bence Türkiye’de tek eşli evlilik daha güzel (Kadın Katılımcı 5, 24 Yaş, Lisans).

Bizde erkekler çok kadınla evlenebilir bunda bir sorun yok. Benim babam da zaten 3 kadınla evlendi. Anneler ama bir kere evlenir. Ama sizin burda bir kere evleniliyor. Sizininki daha iyi çünkü her evlilik ayrı sorumluluk (Erkek Katılımcı 10, 22 Yaş, Lise).

Bekârim. Ben Türk erkekleriyle evlenmek isterim. Üniversiteden sonra evlenmeyi isterim. Romantik oldukları için evlenmek isterim. Somalili erkekler evlendikten sonra çocukları seviyorlar ama Türk erkekler hep eşlerini sevip kıskanıyorlar. Bir de ben Somali’deki gibi eşim başka biriyle evli olsun istemiyorum, sizin gibi tek ben olmak istiyorum. Yani çok kadınla evlenmesin çocuk için veya başka birşey için. Benim annem vefat etti babam da başkasıyla evlenmedi ama Somali’de genelde başkasıyla evlenme olur (Kadın Katılımcı 10, 27 Yaş, Lisans).

Tek eşli evliliğin Türkiye’de daha iyi bir durum olduğunu, Türkiye’de yaşamının bir avantajı olduğunu belirten toplamda 9 katılımcı özellikle evliliğin sorumluluk olduğunu,

Somali’de de bu durumun özellikle kadınlar tarafından istenilen bir durum olmadığını vurgulamışlardır. Hatta Kadın Katılımcı 10’un Türk erkeklerinin romantik olduğunu düşünmesi ve tek eşli aile yapısına sahip olmak istemesi sebebiyle Türk erkeklerle evlenmek istemesi öne çıkan önemli bulgulardan biri olmuştur.

Katılımcıların tek eşli evlilikleri avantajlı bir durum olarak görmesinin yanında Türkiye’de toplumsal cinsiyet rollerinin eşit olması ve kadınlar için daha özgür bir yaşam alanının olmasını avantajlı bir durum olarak değerlendirilmiştir. Toplumsal cinsiyet kavramını Stoller (1968, s. 9) biyolojik anlamında daha çok kültürel ve psikolojik bir evrim olarak değerlendirmiş ve kadın ve erkeğin cinsiyet özelliklerinin toplum tarafından belirlendiğini vurgulamıştır. Türkiye’de medeni kanunun kabul edilmesiyle birlikte kadın ve erkek arasında eşitliğin öne çıkması ve kanuni güvence altına alınması katılımcılar için Türkiye’yi cazip ve avantajlı bir konuma getirmiştir. Katılımcıların 9’u Türkiye’de yaşadıkları ülkelere veya Türkiye öncesi deneyimlerine göre Türkiye’de kadınlar için daha rahat ve özgür bir ortam olduğunu ve kadın ve erkeğin birçok konuda eşit olduğunu düşünmektedir:

Kadınlar için burası daha rahat diyebilirim. İhtiyaçlara kolay ulaşım sağlayabilir, inancını rahat yaşayabilir ama kültürel olarak bir şey yapmak belki daha zor olabilir ama kişisel anlamda kadınlar için bence Türkiye çok avantajlı ve rahat, her şey ulaşım noktasında. Benim eşime göre Türkiye’de tanıdığım insan daha çok, bu hem esnafım hem daha çok dışardayım ondan kaynaklanıyor. Ama eşimin arkadaşları daha sınırlı burda, o daha çok evde ve onun arkadaşları ya işyerinden tanıştığı kişiler ya okuldan tanıştığı ve görüşmeye devam ettiği kişiler. Ama yine de O da Somali’de olsaydı bu kadar rahat olamazdı (Erkek Katılımcı 8, 31 Yaş, Yüksek Lisans).

Suudi’de hürriyet çok yok ama burda hürriyet çok. Mesela Suudi’de kadınların tek başına bir yerde oturup yemek yemesi biraz sıkıntı. Türkiye’de her yere gidersin, her şeyi yersin, kimse sana karışmaz. Bence Türkiye daha iyi hem Somali’den hem Suudi’den. Somali’de hep savaş var harp harp harp, ölüm var ama Türkiye’de savaş yok. Ben eğer dil bilseydim Türkiye devleti için çalışırdım o kadar çok seviyorum burayı (Kadın katılımcı 7, 60 Yaş, Ortaokul).

Görüldüğü üzere hem kadın hem erkek katılımcılar Türkiye’de birçok konuda kadın ve erkeğin eşit statüde ve daha özgür olduğunu vurgulamıştır.

Katılımcıların Türkiye’de avantajlı ve kendilerine kolaylık sağladığı durumlardan bir diğeri Türk toplumuna ait karakteristik özelliklerdir. Katılımcılardan 4’ü Türk toplumunun karakteristik özelliklerinden çalışkan ve samimi ilişkiler içinde olmasının kendilerine avantaj sağladığını ifade etmiştir.

Genel olarak Türkler milli insanlar, güzel insanlar Türkiye'yi çok seviyorum Türkleri seviyorum... (Kadın Katılımcı 1, 29 Yaş, Yüksek Lisans).

Genel olarak Türkiye'nin en çok sevdiğim yanı kendi içlerinde birbirilerine bağlı insanlar, çok sıcakkanlı insanlar, kültürlerini sevdim, korkutucu değiller. Buranın düğün törenlerindeki adetlerini çok sevdim bizimkinden farklı şeyleri var ve güzel. Türkler bana bir sorun yapmıyorlar aslında hiç öyle bir kötülük görmedim teyzeler bazen parkta görüp çocukları seviyorlar (Kadın Katılımcı 3, 27 Yaş, Lisans).

Katılımcılardan yalnızca biri Türk toplumunun çalışkanlığına vurgu yaparken diğer üç katılımcı daha çok Türklerin samimi ve sıcak ilişkiler içinde olmasına dikkat çekmiştir. Göçmenlerin ev sahibi topluma entegre olma sürecinde toplumun kültürel özellikleri ve karakteristik yapısı göç sonrasında göçmenin psikolojik iyi oluş halini de etkilemektedir.

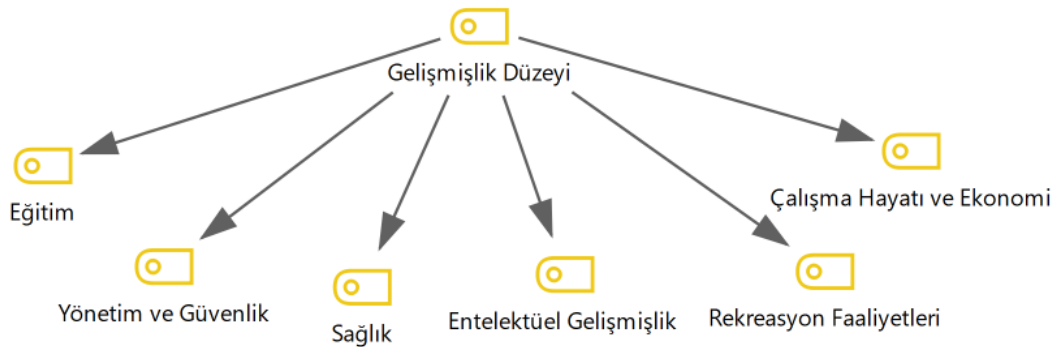
Son olarak katılımcılardan 3'ü Türkler ve Somalililer arasında ten rengi farklılığının olmasının kendilerine göç sonrası yaşamda avantaj sağladığını ifade etmiştir.

Mesela görüntüden dolayı ayrımcılık oluyor mu diye ben bazen Somalili çocuklara soruyorum mesela ama aksine siyah oldukları için farklı oluyorlar, daha sıcak bir ortam oluyor öğretmenler de onlara ayrıcalıklı davranıyor. Renk onlara avantaj sağlıyor (Erkek Katılımcı 3, 32 Yaş, Yüksek Lisans).

Ben burda kendim için aslında bir sorunla karşılaşmadım Uşak küçük bir yerd; ben onlara farklı geliyordum ama bana hep iyi davranıyorlardı. Nerelisin diye merak ediyorlardı, ten rengimdeki farklılık sempatik geldi onlara (Kadın Katılımcı 5, 24 Yaş, Lisans).

Katılımcıların Türklerden farklı ten rengine sahip olması özellikle eğitim için gelen Somalililerin geldikleri ilk dönemde çevrelerinde kendileri gibi çok sayıda Somalilinin olmaması ve bu durumun Türkler için bir farklılık arz etmesinin kendilerine avantaj sağladığını ve geldiklerinde iyi Türkler tarafından hoşgörüyle karşılandıklarını ifade etmişlerdir.

5.1.2. Türkiye'nin Gelişmişlik Düzeyi

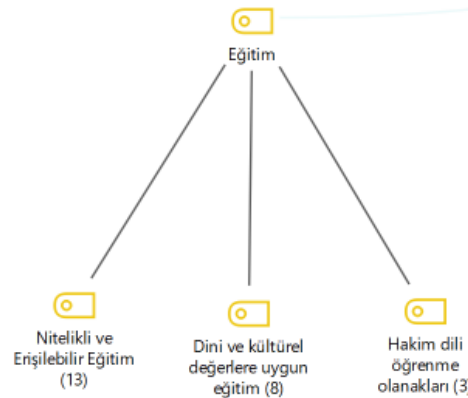

Şekil 18: Türkiye'nin Gelişmişlik Düzeyine İlişkin Kolaylaştırıcı Faktörler/Avantajlar

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi hem o ülkenin göç almasını hem de ülkede yaşayan bireylerin refah düzeyinin ve yaşam kalitesinin yüksek olmasını, bireylerin psikolojik, ekonomik, sosyal ve politik birçok konuda memnun olmasını önemli ölçüde etkilemektedir. Bütünleşme gücü, ekonomik ve sosyal gelişmişliği düşük olan ülkelerde iç göç eğilimleri daha düşük olmakla birlikte uluslararası göç hareketleri yüksek oranda görülmektedir. Bunun için genelde göçmenler gelişmişlik düzeyi daha yüksek olan ülkelere göç eğilimi göstermektedir (de Haas, 2019, s. 21). Göçmenler için özellikle hedef ülkenin belirlenmesinde kaynak ülkeden ayrılma nedenine paralel olarak ev sahibi ülkenin kendisine sağlayacağı güvenlik, ekonomik, sağlık, eğitim ve kültürel avantajlar öne çıkmaktadır. Bu söz konusu ev sahibinin gelişmişlik düzeyini de gösteren bu avantajlar göçmenin göç sonrası yaşamını da kolaylaştırmakta ve dolaylı olarak entegrasyonunu desteklemektedir. Bu bağlamda araştırmaya katılan Somalili göçmenlerin ev sahibi toplumda kendileri için avantajlı gördükleri durumlar gelişmişlik düzeyi alt temasında ele alınmıştır. Bu alt temada Türkiye'nin eğitim, yönetim ve güvenlik sağlık, çalışma hayatı ve ekonomi, entelektüel gelişmişlik ve rekreasyon faaliyetleri bakımından katılımcılara avantaj sağlayan yönleri katılımcı ifadeleri ile analiz edilmiştir.

5.1.2.1.Eğitim

Katılımcıların göç etme nedenlerinden biri olan eğitim faktörü katılımcıların göç sonrası yaşamda Türkiye'nin avantajlı, çekici bir yönü olarak da eğitim faktörünü vurgulamışlardır. Katılımcıların Türkiye'deki eğitim sistemine ilişkin avantajlı gördükleri yönler nitelikli ve erişilebilir eğitim, dini ve kültürel değerlere uygun eğitim ve hâkim dili öğrenme olanakları olarak kodlanmıştır.

Şekil 19:Türkiye'nin Eğitimine İlişkin Kolaylaştırıcı Faktörler/Avantajlar

Katılımcılardan 13'ü Türkiye'de nitelik ve erişilebilir eğitim sisteminin olduğunu, 8'i dini ve kültürel değerlere uygun eğitim imkânının olduğunu ve 3'ü Türkiye'de hâkim dili öğrenme olanaklarının olduğunu vurgulamıştır.

Katılımcılardan 13'ü Türkiye'de eğitimin nitelikli ve erişilebilir olmasını bir avantajlı olarak değerlendirmiş ve bunu göç sonrası yaşamda kendileri için yaşamı kolaylaştıran bir faktör olduğunu ifade etmiştir. Eğitimin nitelikli ve erişilebilir olduğunu ifade eden katılımcılardan bazıları aynı zamanda Türkiye'de dini ve kültürel değerlere uygun eğitim verilmesini ve hâkim dili öğrenme olanaklarının olmasını avantaj olarak ifade etmiştir.

Eğitim konusunda da Türkiye daha iyi ücretini ödediğinde eğitimi alabiliyorsun ama Arabistan'da eğitim ücretleri daha pahalı ve kaliteli değil (Kadın katılımcı 5, 24 Yaş, Lisans).

Gelirken başka bir ülkeye gitmeyi düşündük Finlandiya, Malezya gibi ülkelere ama oraların kültürü farklı ve Müslüman değil diye eğitimleri bize uygun değil diye biz Türkiye'ye gelmek istedik. Benim eşim Müslüman olmayan ülkeleri sevmiyor onun için gitmek de istemiyor. Kendisi araştırdı oğlum da başvuru yaptı kazanınca biz de bütün çocukların eğitimi için buraya geldik. Ama burda ücret ödüyoruz okuluna ama uygun yani fiyatı diğer çocuklarımız da okula gidiyor. Hepsi için bir miktar ödeme yapıyor eşim ben bilmiyorum. Ama diğer ortaokul ve lisede okuyan çocuklarıma ücret ödemiyoruz onlar burda normal okula gidiyorlar. O okullara herkes gidebiliyor sanırım özel değil yani sizin devletin (Kadın Katılımcı 2, 41 Yaş, Lise).

Dini ve kültürel benzerliklerin göç etme nedeni üzerinde etkisi olduğu gibi göç sonrası yaşamı kolaylaştırmada da etkisi bulunmaktadır ve göçmenlerin dini ve kültürel değerlerini ikinci kuşağa aktarabilmesinde eğitim önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda katılımcıların 8'i Türkiye'de eğitimin kaliteli ve erişilebilir olmasının yanında dini ve kültürel değerlerine uygun olmasını da önemsemekte ve bunu bir avantaj olarak değerlendirmektedir.

Genel olarak Türkiye'nin birçok açıdan gelişmiş olduğunu düşünüyorum. Eğitimi kaliteli, uygun, gelir varsa veya dışardan sana gönderiliyorsa sorun olmaz, en önemli Müslümanların aklın kalmaz herhangi bir durumda. Burdaki eğitimler İslam'a ters değil Avrupa'daki gibi değil yani. Onun için biz Somalililer gelirken burası Müslüman diye de geliyoruz (Erkek katılımcı 8, 31 Yaş, Yüksek Lisans).

Ben özel okula verdim kızımı zaten zorluk yaşamazın diye dil konusunda. Ama yine de Türkçeyi çok iyi öğrendi kızım. Müslüman ülke zaten acaba çocuğum yanlış bir şey öğrenir mi diye korkmuyorum. Burda İslam'a ters bir eğitim verilmiyor. Eğitim için çocuğum okula gidiyor çok güzel ilgileniyorlar, arkadaşlarıyla güzel vakit geçiyor, çok güzel şeyler öğreniyor yani benim gördüğüm eğitim iyi (Kadın Katılımcı 11, 35 Yaş, Lisans).

Katılımcıların ifadelerinde de belirtildiği üzere Türkiye'nin Müslüman olmasının yanında; benimsedikleri dini inanç ve sahip oldukları kültürel değerlere uygun eğitimlere Türkiye'de erişebiliyor olmaları Türkiye'yi onlar için avantajlı bir konuma getirmiştir.

Öte yandan katılımcılardan 3'ü Türkiye'de Türkçe öğrenme olanaklarını, dil eğitiminin uygun fiyatlı olmasını yaşamı kolaylaştıran faktörlerden biri olarak belirtmişlerdir.

Türkiye'de avantaj olarak eğer Etiyopya'da olsaydım kendi halkımla beraber olurdu ama Türkçe bilemezdim, İngilizceyi bu kadar bilemezdim. Türkiye'de olduğum için bu dilleri öğrendim bana avantaj oldu yani bu (Erkek Katılımcı 3, 32 Yaş, Yüksek Lisans).

Türkiye çok güzel bir ülke, her şeyi kolayca bulabilirsin, alırsın. Güvenlik çok rahat, savaş yok çatışma yok. Çok güzel turistik gezilecek yerleri var. Türkçe öğrenmek istiyorlarsa da gelebilirler dil eğitimi pahalı değil. Ben Türkiye'ye geldikten sonra TÖMER'e gittim 1 yıl. Ben haftanın 5 günü TÖMER'e gidiyorum. Okulda Somalili ve Arap arkadaşlarım var çoğunlukla. Hepimize aynı davranıyorlar zaten sınıftaki herkes Somalili veya Arap hepimize aynı davranıyorlar. Ama orda başka sınıflarda Türkler de var gayet iyi herkes. TÖMER'e 50 dolar ücret ödüyorum. Eğitim konusunda burası güzel, uygun fiyatlı dil öğreniyorum memnun kaldım, beğendim. Pahalı değil burda dil eğitimi, ama üniversiteler için biraz pahalı ama yine de diğer ülkelere göre daha uygun tabi (Kadın Katılımcı 10, 27 Yaş, Lisans).

Türkiye'de ilk 1 yıl dil için çok zorlandım. Dil eğitimi verdiler geldiğimde, ekstra ücretsiz dil eğitimi alıyorduk. Üniversitede Türkçemiz daha da gelişti (Kadın Katılımcı 9, 28 Yaş, Yüksek Lisans).

Görüldüğü üzere katılımcılar Türkiye'de lisans düzeyine kadar olan eğitimlerin ücretsiz olmasını ve lisans ve/veya lisansüstü eğitimlerle dil eğitimlerinin diğer ülkelere nispeten erişilebilir olmasını Türkiye'de yaşamının avantajlı yanları olarak değerlendirmektedir. Bunun yanında Türkiye'yi tercih etme nedenlerinden biri olan dini benzerlik ve bunun beraberinde getirdiği İslam'a/kültüre uygun eğitim alma imkânı ve hâkim dil eğitimine ücretsiz veya daha uygun fiyata erişim imkânının olması katılımcıların ev sahibi topluma entegre olma sürecine ve Türkiye'deki yaşamlarının kolaylaşmasına katkı sağlamakta ve bu faktörlerin varlığı Türkiye'yi katılımcıların gözünde avantajlı bir konuma getirmektedir.

5.1.2.2.Yönetim ve Güvenlik

Göçlerin en önemli nedenlerinden biri güvenlidir. Göçmenlerin kaynak ülkesinde çatışma, iç savaş, terör, genel güvenlik sorunları sebebiyle yerinden edilmesi ve can güvenliği tehdidinin bulunması kaynak ülkesinden göçmeni iten en önemli neden olduğu gibi ev sahibi toplumun belirlenmesinde de ülkede güçlü bir merkezi yönetimin olması

ve buna bağı olarak güvenli bir yaşam alanının olması göçmeni bu ülkeye çeken önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. UNHCR (2024b, s. 6-9) raporuna göre 2023 yılı sonunda dünya çapında 113.7 milyon kişi çeşitli sebeplerle yerinden edilmiş ve bu yerinden edilmelerden etkilenen ülkelerden biri de Somali olmuştur. Ülkelerin içinde bulunduğu güvensizlik ortamı kişilerin psikolojik, ekonomik, sağlık ve eğitim gibi birçok yaşam alanını olumsuz etkilemekte, yaşam kalitelerini azaltmakta ve bu durum onların nispeten daha istikrarlı, güvenli ve eğer mümkünse refah seviyesi daha yüksek gelişmiş ülkelere yönelmesini belirlemiştir. Bu bağlamda kamu güvenliğinin, hukukun ve merkezi yönetimin güçlü olduğu ülkeler hem gönüllü hem zorunlu sebeplerle göç kararı alan göçmenler için çekici ülkeler olmaktadır (Castles, de Haas ve Miller, 2014, s. 122).

Şekil 20: Yönetim ve Güvenliğe İlişkin Kolaylaştırıcı Faktörler/Avantajlar

Araştırmaya katılan Somalili göçmenler için göç etme nedenleri arasında güvenlik faktörü ön plana çıktığı gibi göç sonrası yaşamlarını kolaylaştıran unsurlar arasında da yine güvenliğin önemli bir yer tuttuğu belirlenmiştir. Katılımcıların 18'i Türkiye'nin güvenli bir ülke olmasını göç sonrası yaşamlarını kolaylaştıran başlıca etkenlerden biri olarak belirtmiş; 3'ü ise Türkiye'de etkili bir yönetimin varlığını bu bağlamda önemli bir faktör olarak ifade etmiştir.

Gitmek isteyen gidebilir ama Türkiye bence çok güzel, Müslüman ve güvenli bir yer. Bizim kültürümüze benziyor, eğitimi iyi. Türk insanı çok çalışkan, çok dürüst. Yaptıkları işi iyi yapıyorlar. Türkiye'de çok etkili bir merkezi yönetim var. Liderine bağlı bir toplum. Somali'de bu yoktur. Türkiye bizim ülkemize yardım sağladığı için Türk halkını gerçekten çok seviyoruz. Libya harekâtında Türk askerine dua eden Somalili bir anne gördüm. Bizim ülkemizi mahvedenler Araplar. Bunlara karşı askerimizi ve güvenliğimizi destekleyen Türkiye'ye minnettarız (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

Güvenli olduğu ve kültür olarak benzediğimiz için gelen kişi rahat eder. Burası Müslüman, kültürel olarak benziyoruz, imkânlar iyi, yaşam kalitesi, aynı zamanda pahalı değil birçok ülkeye göre. Sistem var mesela devlet isterse her şeye internetten bakabilir, sen de bakıyorsun. Ben mesela Somali'de bir şey yapmak istediğimde bir imza gerektiğinde,

Somali’de bu bir ayı bulabilir. Ama burada istediğin şeye hemen e-devlet üzerinden bakıp işini halledebilirsin, burada kurulmuş bir düzen var her şey sistemli, şeffaf ve hızlı (Erkek Katılımcı 12, 35 Yaş, Doktora).

Somali’de büyük hükümet yok. Burda güçlü bir yönetim, hükümet, düzen ve sistem var. Ben gidince bunları göremeyince bana güzel gelmedi Somali, yani karışık geldi artık ordakiler gibi düşünmüyorum. Somali’de her şey kısıtlı (Erkek Katılımcı 12, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcıların Türkiye’de etkili bir merkezi yönetimin olmasını avantajlı bir durum olarak ifade etmelerinde kendi ülkelerinde mevcutta mücadele etmek zorunda oldukları iç savaşlar ve karışıklıklar sebebiyle güçlü bir merkezi otoriteden uzak olmaları ve ülkelerinin uzun yıllar uluslararası platformlarda “çökmüş/başarısız devlet” olarak anılması (CIA, 2024; Hesse, 2011, s. 5; Kasaija, 2011, s. 14; Yüksel, 2021, s. 275) etkili olmuştur. Öyle ki Somali’de devlet olgusunun yeniden inşası ancak 2012 yılında başarılı biçimde başlatılabilmiş (Yüksel, 2021, s. 276) fakat hala kabilelerin güç mücadeleleri ülke içinde hem devlet olgusunu varlığını hem ülke güvenliğini tehdit etmeye devam etmektedir.

Ülkelerde güçlü bir merkezi yönetimin olması ülke içinde yaşanabilecek savaş, iç satışma ve asayiş sorunlarının daha az yaşanmasında önemli bir etkidir. Bu kapsamda katılımcılardan yalnızca 3’ü etkili bir merkezi yönetimin ve sistemin olmasını avantaj olarak dile getirmesine rağmen 18 katılımcı etkili merkez yönetimin bir sonucu olarak sağlanan güvenli ortamın kendi yaşamlarını kolaylaştırdığını vurgulamıştır.

Yemen ve Somali’de savaş vardı ama burda savaş yok. İkincisi Türkiye gelişmiş bir ülke her şey çok güzel burada. Yemen’de de yaşadığım için ben Türkiye’yle karşılaştırsam daha iyi olur çünkü orda çok daha uzun zaman yaşadım. Aslında ben orda savaş olmasa orayı tercih ederdim ama maalesef savaş var. Burda yaşamak güzel, güvenlik sorunu yok ama benim için zor oldu. Türkiye’de yaşamamın benim için en zor yanı dil oldu. Burda Türkçe konuşmak zorundasın; Arapça ya da İngilizce konuşmuyorlar. Ben öğrenmek istedim ama fırsatım olmadı, hevesliydim ama olmadı (Kadın Katılımcı 3, 27 Yaş, Lisans).

Somali’de sistem bozuk, güvenlik yok, sakın hissetmiyorsun ve özellikle Mogadişu’da hırsızlar çok fazla. Ama Türkiye’de hırsızlık yok veya savaş yok, güvenlik sorunu yok bunlar Somali’ye göre avantaj yani (Kadın Katılımcı 4, 26 Yaş, Lise).

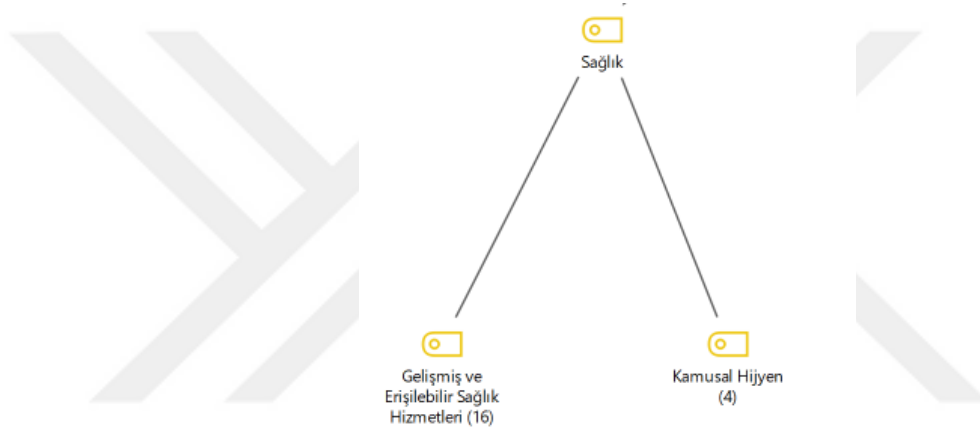
Para ve çalışma açısından Arabistan daha iyi, ama güvenlik konusunda Türkiye daha iyi, avantajlı. Türkiye lüks ve ucuz, Arabistan çok pahalı ama iyi değil. Somali’de güvenlik sorunu var; orda kadınlara ve çocuklara dokunulmuyor. Ama çocuklar derken de tabi erkek çocukları 18 yaşına geldiğinde onları da öldürmeye başlıyorlar. Sağlık konusunda da ben Arabistan’da da tedavi oldum orayla karşılaştıracak olursam aslında Arabistan hiç iyi bir yer değil, Türkiye çok daha iyi. Türkiye’de mesela sen yabancısın diye sana kötülük yapmıyorlar, güvenlik var burda. Ama Suudi Arabistan’da sen yabancısın diyorlar ve güvenlik sorunu var, öyle olunca orası iyi gelmedi bana. Türkler bize karışmıyor burda

herkes daha rahat. Hem de güvenli bir yer burası, onun için bence avantajlı burası (Erkek Katılımcı 6, 33 Yaş, Lise).

Katılımcıların ifadeleriyle de desteklendiği üzere katılımcıların göç geçmişlerinde güvenlik sorunlarının olması göç sonrası ülkede güvenli ortam ve güçlü bir merkezi sistem arayışını, buna eriştiklerinde de bu imkânları ülkenin avantajlı faktörü olarak tanımladıkları belirlenmiştir.

5.1.2.3.Sağlık

Göç sonrası yaşamı kolaylaştıran faktörlerin biri de Türkiye'deki sağlık hizmetleri olmuştur.

Şekil 21:Sağlık Hizmetlerine İlişkin Kolaylaştırıcı Faktörler/Avantajlar

Katılımcıların 16'sı ülkedeki sağlık hizmetlerinin gelişmiş ve erişilebilir olmasını 4'ü ise kamusal hijyenin varlığını sağlık hizmetlerine ilişkin kolaylaştırıcı faktörler olarak tanımlamışlardır. Katılımcılardan 4'ü göç etme nedeni olarak ya kendi tedavisi ya da başkasına tedavi sürecinde refakat etmek amacıyla göç ettiğini ifade etmiştir (bkz. Şekil 2). Ancak göç sonrasında yaşanan deneyimler neticesinde katılımcılardan 16'sı Türkiye'deki sağlık hizmetlerinin avantajlı olduğunu belirtmiştir.

Aslında biz Somali'de tedavi için ya Hindistan'a ya Türkiye'ye gideriz ben Müslüman olduğum için öncelikle Türkiye'ye gelmek istedim. Hindistan'da ya Hristiyanlık ya da dinsizlik var ben onun için Türkiye'ye gelmek istedim, korktum oradan, Hindistan'dan. Benim ülkemle burası arasında pek fark yok (Erkek Katılımcı 2, 41 Yaş, Lise).

Ben şimdi ücretsiz muayene oluyorum sigortam olduğu için. Tedavi yöntemleri iyi, doktorlar iyi. Somali'ye göre burda sağlık avantajlı. Orda daha kalabalık, bu sağlık imkânlarına ulaşım sıkıntı, randevular sıkıntı (Kadın Katılımcı 9, 28 Yaş, Yüksek Lisans).

Ayrıca katılımcıların 4'ü Türkiye'de kamusal hijyene dikkat edildiğine vurgu yapmıştır:

Avantaj olarak ise sağlık çok güzel, güvenlik açısından güzel, çok fazla park ve gezilecek alan var. Etraf temiz ve belediyeler etrafı temizliyor. ...Ama Somali'ye göre burada genel olarak gelişmiş her şeye kolay, rahat erişim var. Sağlık iyi, doktorlar iyi tedavi sistemleri iyi (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Yüksek Lisans)

Doktorlar çok fazla, hastaneler çok temiz, tedavi için zaten ben annemi buraya isteyerek getirdim. Ondan önce annemi bir sürü yerde tedavi ettirdim burdaki gibi ilgilenme, yeterli tedavi imkânı yoktu. Türkiye'de her yer temiz her yer, sokaklar filn çok temiz yani. Hastaneler aynı temiz. Ben beğeniyorum güvendeyim burda (Kadın Katılımcı 11, 35 Yaş, Lisans).

Ben burada camilerin çok temiz olduğunu gördüm sevdim. Burada bayram namazlarına gittim maşallah güzeldi o zaman kalabalıktı gelenler (Erkek Katılımcı 10, 22 Yaş, Lise).

Türkler orap giyiyorlar Somali'de sıcak olduğu için yerlerde halı yok, hasır gibi ağaçtan örtüler var. O konuda Türkler haklı çorapsız olunca koku oluyor. Camiler çok temiz. Türkiye'de camiler çok temiz herkes zaten çorapla geliyor ben beğendim (Erkek Katılımcı 15, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcılar kendi ülkelerine göre Türkiye'de sağlık hizmetlerine ilişkin avantaj olarak gördükleri ve hayatlarını kolaylaştırdığını düşündükleri faktörleri genel olarak Türkiye'de sağlık hizmetlerinin iyi yürütülmesi, yeterli teknik personel ve cihazın olması, kamusal hijyenin hem evre hem sağlık hizmetlerinde yeterli olduğunu vurgulamışlardır. Bulgular Lee'nin itme-çekme kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde ise Somali'nin sağlık hizmetlerine erişim noktasında geri kalmış hâli, kişileri Somali'den iten bir faktör olarka ne çıkarken; öte yandan Türkiye'nin sağlık hizmetlerine erişim kolaylığı sunması, teknik personel ve cihaz yeterliliği Türkiye'yi çekici kılan ve aynı zamanda Türkiye'deki yaşamı Somalililer için kolaylaştıran bir faktör olarak ifade edilmektedir.

5.1.2.4. Entelektüel Gelişmişlik

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyinde her ne kadar ekonomik, sağlık, eğitim, siyaset, hukuk ve güvenlik ne ıkısa da ülkelerin entelektüel ve kültürel gelişmişlikleri ülkede bireylerin daha zgr ve yaşam kaliteleri yüksek biçimde yaşamalarına imkân tanımaktadır. İnsana yakışır yaşam standartları içerisinde yaşıyor olmak, hem ülkedeki ev sahibi toplumun hem de gelişmişlik düzeyinin çekiciliği ile ülkeye gelebilecek göçmenlerin yaşam memnuniyetinde önemli bir faktör olabilir. Bu bağlamda araştırmada katılımcıların Türkiye'de avantajlı olarak gördükleri durumlardan biri de ülkenin entelektüel gelişmişlik düzeyi olmuştur. Buna ilişkin 16 katılımcı Türkiye'nin kaynak ülkelerine göre entelektüel gelişmişlik düzeyinin yüksek olduğunu ve bu durumun g sonrası yaşamlarını kolaylaştırdığını vurgulamıştır.

Kadınlar için daha özgür bir ortam yani Somali'ye ve Suudistan'a göre tabi. Çünkü oralarda ne giydin filan karışılır ama burda o konuda daha rahat bence (Kadın Katılımcı 11, Konum 41).

Kültür açısından benzerlik de var farklılık da var. Misafir severlik her iki kültür de seviyor. Et sevdamız da ortak. Fark olarak da mesela sevdiğim bir şey iki kız arkadaş diyelim biri kapalı, diğeri çok dövme, ama ikisi de yakın arkadaş olabiliyor. Ama bizde öyle olmaz çok aşırı dindar bizimkiler. Bu sizinki çok güzel bence. Burada insanlar birbirine çok karışmıyor, daha anlayışlı bence bu konuda. Bizim Somali'de kadınlar çok fazla çalışmaz ve bu kadar fazla dışarda dolaşmazlar. Okulda kadın erkek yan yana oturamaz. Sizin burdaki millet eskiden terbiye edilmiş ki şimdi bu kadar rahat güzel yaşıyor. Somali'de 1990'da güzel bir devlet varmış ama o yıkılmış sonra Arabistan gelmiş yani Arap kültürü etkili olmuş. Bizim milletimiz eskiden kapalı değilmiş sonradan bu kadar dindar olmuş. Benim annem 1997'de kapanmış, önceden açılmış. Eskiden herkesin annesi açılmış fotoğraflarda. Ama benim yaşımdaki insanlar Somali'nin kültürünün bu Arap kültürü olduğunu sanıyorlar, ama aslında değil. Etekle de gidiliyordu okula ama şimdi tam tesettürle gidiliyor. Ben mesela eşimin Somalili olmasını istiyorum ama açık veya kapalı olmasının bir farkı yok. Ama ailem için durum böyle değil; onlar çok zorlanır ve tepki gösterir çünkü artık onlar da bizim kültürümüzün Arap kültürü gibi olduğuna inanıyorlar. Bence Türkiye daha gelişmiş fikir olarak, düşünce yapısı olarak. Kadınlar için burası daha özgürlükçü, daha rahat. Bu konuda bence burası Arabistan veya Somali'den çok iyi. Mesela bir de seninle Somali'de böyle karşılıklı oturamayız mesela senin kapalı olman gerekiyor. Bizde okullarda, sınıflarda kız erkek karışık olabilir ama yan yana kız ve erkek oturmaz (Erkek Katılımcı 7, 27 Yaş, Lise).

Hem kadın hem erkek katılımcılardan Türkiye'de özgürlük ve fikri gelişmişlik düzeyinin kaynak ülkelerine nispeten daha yüksek olduğunu belirten katılımcılar bulunmaktadır. Katılımcılar göç sonrası yaşamda bu özgürlükçü ortamın kendilerinin Türkiye'deki yaşamlarını kolaylaştırdığını, birçok konudan daha rahat hissettiklerini belirtmişlerdir.

5.1.2.5.Rekrasyon Faaliyetleri

Katılımcılardan 3'ü göç etme nedenlerinden biri olarak Türkiye'yi merak etme, sevme ve gezme isteğini belirtmiş; ancak göç sonrasında katılımcılardan 15'i Türkiye'deki turizm olanaklarını ve boş zaman değerlendirme faaliyetlerini yaşamlarını kolaylaştıran faktör ve Türkiye'nin avantajlarından biri olarak ifade etmişlerdir. Katılımcılar daha çok ifadelerinde Türkiye'nin güzel bir ülke olmasını ve gezilecek turistik yerlerinin olmasını vurgulamışlardır.

Biz çok geniş bir aileyiz. Kardeşlerim buraya geliyorlar bazen tatil için. Türkiye'de çok güzel gezilecek, turistik yerler var. Antalya Alanya'ya götürüyoruz onları. Biz de tatil için yazları Alanya'ya gideriz, çok güzel turizm yerleri var burda. 3 yıldır gidiyoruz (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

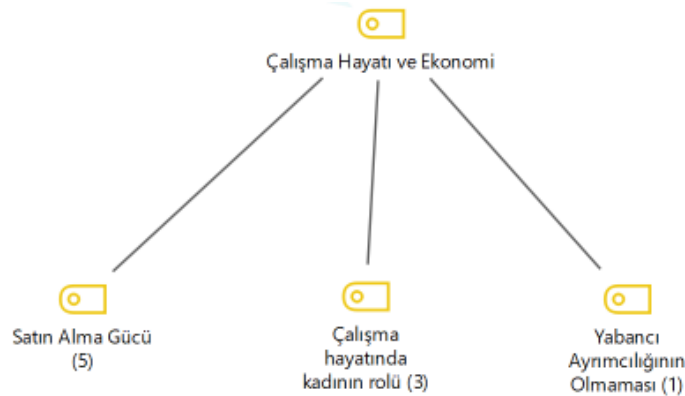
Ülkenin gezilecek yerlerinin olması, insanların serbestçe gezebilmesi filan bana geldiğimde çok değişik gelmişti bizim orda öyle bir serbestlik yoktu ben geldiğimde.

Gezilecek yer yok zaten Somali'de, her yer toprak ya da yıkılmış binalar, savaş etkisi olduğu için. Önceden bizim orda oturacak bir kafe bile yoktu, küçük küçük dükkânlar vardı orda da oturacak yer yok paketle alıyorsun dışarda yiyorsun öyle bir kafe yani. Ama tabi şimdi daha değişti Somali de. Nedense kimse oturup bir şey yemezdi. Onun için bu gezilecek yerler olması, güzel olması Türkiye'yi güzelleştiriyor (Kadın Katılımcı 8, 24 Yaş, Yüksek Lisans).

Türkiye'nin doğal güzelliklere sahip olması ve Somali'de Türkiye yapımı dizi ve belgesellerin yayınlanması, Somalililerin Türkiye'ye ilgi duymasına ve burayı görmek istemelerine neden olmuştur. Bu etkenler, göç sonrasında da Somalililerin Türkiye'nin turizmine dair olumlu düşünceler geliştirmesinde etkili olmuştur.

5.1.2.6.Çalışma Hayatı ve Ekonomi

Göçmenlerin göç etmelerinde ve göç sonrasında yaşamlarını devam ettirmelerinde çalışma hayatı ve ekonomik koşullar önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcılardan 7'si Türkiye'ye göç etme nedeni olarak kendisinin veya aile bireylerinden birinin çalışmasını sebep olarak belirtmiştir. Bununla ilişkili olarak göç sonrası Türkiye'deki yaşamı kolaylaştıran faktörlerden bir diğeri olarak da çalışma hayatı ve ekonomik durum ifade edilmiştir. Bu alana ilişkin avantajlı görme durumu eğitim, sağlık, yönetim ve güvenlik, turizm ve kültürel gelişmişlik alanına göre katılımcılar için daha az avantajlı olarak değerlendirilmiş ve 8 katılımcı avantajlı yönleri vurgulamıştır.

Şekil 22:Çalışma Hayatı ve Ekonomik Duruma İlişkin Kolaylaştırıcı Faktörler/Avantajlar

Katılımcıların 5'i Türkiye'yi satın alma gücü üzerinden, 3'ü Türkiye'de çalışma hayatında kadının rolü üzerinden ve 1'i Türkiye'de çalışma hayatında yabancı ayrımcılığının olmadığı üzerinden değerlendirmiş ve avantajlı olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların 5'inin satın alma gücü bakımından Türkiye'yi avantajlı gördükleri belirlenmiştir ve buna ilişkin bazı katılımcı görüşleri şunlardır:

Yurtdışındaki bu akrabalarım Somali'ye gidip gelirken Türkiye'ye uğruyorlar, buradan alışveriş yapıyorlar. Mont, bot gibi ürünleri alıyorlar. Somali'deki kıyafetlerin kalitesi çok iyi değil. Somali'de paran olsa da alışveriş yapacağın kaliteli mağaza yok ayakkabı yok varsa da çok pahalı. Onun için Türkiye'de kaliteli olan her şeyi daha ucuza alabilirsin (Erkek Katılımcı 7, 27 Yaş, Lise).

Eşim Katar'da yaşıyordu benle evlenmeden önce, ama benle evlendiği için burada yaşamaya karar verdik. Ben Katar'da yaşamayı pahalı olduğu için istemedim, Türkiye oralara göre daha ucuz. Orda daha çok kazansan bile daha çok harcarsın. Ekonomik olarak benim kazancım bana yetiyor diyebilirim. Ben haberleri okuyorum mesela zam gelse bile başka ülkelerle karşılaştırdığımda yine de uygun geliyor. Biz dolar üzerinden kazanıyoruz. Çünkü bizim için kendi pahalılığından ziyade diğer ülkelerle karşılaştırınca biz ülke pahalı mı değil mi biliyoruz, onun için bize iyi geliyor ekonomi (Erkek Katılımcı 12, 35 Yaş, Doktora).

Katılımcıların genelinde ülkedeki ekonomik koşullar, göçmenlerin çalışma hayatında ev sahibi topluma nazaran daha az yer alması ve çalışma izni konusunda bürokratik sorunlarının bulunmamasının etkili olduğu gibi çalışan katılımcıların daha çok ülkedeki satın alma gücü ve çalışma hayatı konusunda çalışmayanlara kıyasla daha az memnuniyete sahip oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların Türkiye'deki ekonomik koşullara ilişkin süreçleri daha az avantajlı olarak değerlendirmelerinde ülkenin ekonomik ve siyasi koşullarının da önemli bir belirleyici olduğu ifade edilebilir.

Ayrıca Türkiye'de kadınların daha özgür olduğunu ifade etmelerine rağmen katılımcılardan yalnızca 3'ü Türkiye'de kadınların çalışma hayatında daha aktif olduğunu ifade etmiştir:

Bizde anneler çok çalışmıyor benim gördüğüm burda kadınlar bize göre daha çok çalışıyorlar. Ama artık bizim kızlar da burda okudukça çalışmaya başladı. Ama Somali'de çok yoktu. Sizde de anneler çalışmıyordu şimdi daha çok çalışıyor kızlar da galiba. Bir de zaten sizde her şey kadın erkek ortak yaptığı için burası iyi (Erkek Katılımcı 9, 28 Yaş, Lisans).

Bu sizinki çok güzel bence. Burada insanlar birbirine çok karışmıyor, daha anlayışlı bence bu konuda. Bizim Somali'de kadınlar çok fazla çalışmaz ve bu kadar fazla dışarda dolaşmazlar (Erkek Katılımcı 7, 27 Yaş, Lise).

Genelde kadın ev işiyle ilgilenir, çocuk okulla erkek de işe gider genel olarak burayla aynı. Ben de çalıştım ama çocuklar olmadan önce çalıştım. Ama sizin burda kadınlar da çalışıyor. Ben Somali'ye dönsem çalışmak isterim burda sizin yaptığınız gibi, ben de anneme bırakıp çalışmayı düşünüyorum. Çalışıp eşime destek olmak istiyorum ama tabi ekonomik olarak da bir güç sağlar bana çalışmak (Kadın Katılımcı 3, 27 Yaş, Lisans).

Son olarak yalnızca 1 katılımcı Türkiye’de çalışma hayatında ırkçılık olmadığını şu sözleri ile ifade etmiştir:

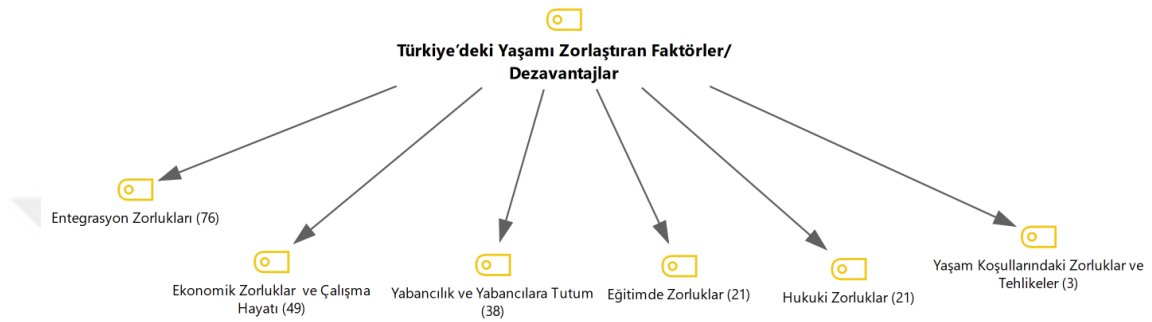
Arabistan’da iş bulmak daha zor, Türkiye’de bana daha kolay geldi. Arabistan’da daha çok çalışanların Arap olmasını istiyorlar ama burda sigortasız çalıştırılmak dışında iş bulmak konusunda çok sorun olmuyor (Kadın Katılımcı 5, 24 Yaş, Lisans).

Somalilerin Türkiye’yi tercih etme nedenleri arasında ve Türkiye’deki yaşamı kolaylaştıran faktörler arasında ifade edilen iş ve çalışma kaynaklı gerçekleştirilen göçlerde hem Yeni Ekonomi hem Neoklasik Mikro kuramın etkileri görülmektedir. Bireyler Neoklasik Mikro Kuram (Borjas, 1987; Sjaastad, 1962) da olduğu gibi daha fazla ekonomik gelir veya daha iyi çalışma koşullarına erişmek için Somali’den ayrıldıkları veya Yeni Ekonomik Kuramında olduğu gibi hanehalkı ekonomik nedenlerin yanında fayda çeşitliliği sağlamak istediği için (Stark ve Bloom, 1985) Somali’den ayrılmıştır. Deneyimledikleri ekonomik ve sosyal yaşam ülkelerine veya haberdar oldukları diğer ülkelere nazaran daha iyi koşulda olduğunu düşünmeleri, Somalililerin ekonomik ve çalışma hayatında ayrımcılıkla karşılaşmamaları veya imkânlarla daha rahat erişebilmeleri Türkiye’yi onlar için cazip kılmış ve göç sonrası yaşamı kolaylaştıran bir unsur olarak öne çıkmıştır.

Katılımcıların bazıları Türkiye’nin aslında çok uygun fiyatlı bir ülke olduğunu düşünmese de daha önce yaşadıkları veya yaşama ihtimalleri bulunan farklı ülkelerle karşılaştırdıklarında her hâlükârda daha uygun fiyatlı olduğunu düşünmeleri, Türkiye’de kadınların kaynak ülkelerine göre daha rahat olduğunu ve çalışma hayatında da aktif olarak yer aldığını düşünmeleri ve çalışma hayatında daha önce deneyimledikleri türden ırkçılık yöneliminin olmadığını düşünmeleri katılımcıların gözünde Türkiye’yi avantajlı hale getirmiştir. Genel olarak bakıldığında katılımcılar için Türkiye gerek kaynak ülkeleri ile karşılaştırıldığında gerekse kendi içinde değerlendirildiğinde Müslüman bir ülke olması, güvenli bir ülke olması, eğitimin nitelikli ve erişilebilir olması, sağlık hizmetlerinin gelişmiş olması, turizmin ve entelektüel gelişmişliğin olması ve satın alma gücü katılımcılar için avantajlı olarak görülen ve Türkiye’deki yaşamlarını kolaylaştırdığına inandıkları faktörler olarak öne çıkmıştır.

5.2. TÜRKİYE'DEKİ YAŞAMI ZORLAŞTIRAN FAKTÖRLER/ DEZAVANTAJLAR

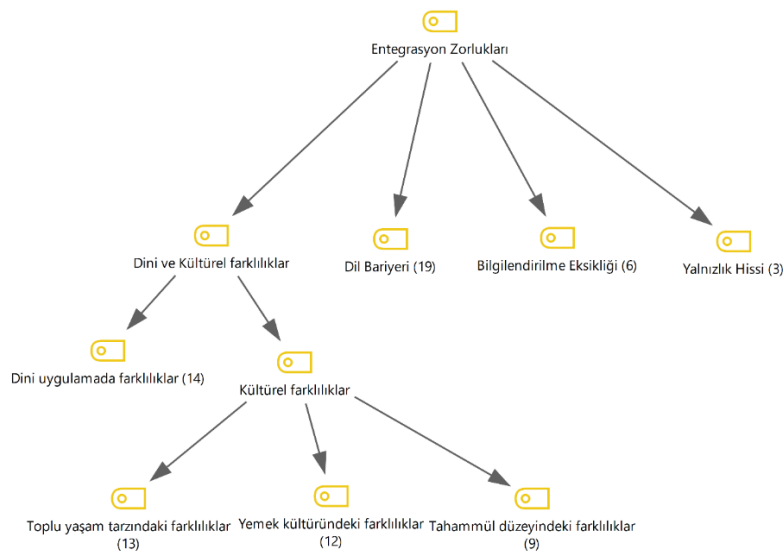
Göçmenlerin göç sonrası yaşamda ev sahibi toplum ile göçmenin kaynak ülkesi arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel farklar ve göçmene yönelik tutum ve uygulamalar göçmenlerin göç sonrası yaşamının daha kolay veya daha zor olmasında önemli bir etkiye sahiptir.

Şekil 23: Türkiye'deki Yaşamı Zorlaştıran Faktörler/ Dezavantajlar

Bu bağlamda katılımcılara Türkiye'deki yaşamlarını zorlaştıran, kendileri için dezavantaj oluşturan faktörlerin neler olduğu sorulduğunda elde edilen cevaplar entegrasyon zorlukları, ekonomik zorluklar ve çalışma hayatı, yabancı ve yabancılar tutum, hukuki-bürokratik zorluklar, eğitimde zorluklar ve yaşam koşullarındaki zorluk ve tehlikeler olarak kodlanmıştır.

5.2.1. Entegrasyon Zorlukları

Şekil 24: Entegrasyona İlişkin Zorluklar

Katılımcıların Türkiye’deki yaşamını zorlaştıran faktörlerin başında entegrasyon sürecine ilişkin zorluklar gelmektedir. Katılımcıların ifadeleri dil bariyeri, bilgilendirme eksikliği, dini ve kültürel farklılıklar ve yalnızlık hissi olarak kategorilendirilmiştir.

5.2.1.1.Dini ve Kültürel Farklılıklar

Katılımcıların dil ve bilgilendirme eksikliklerine ek olarak dini ve kültürel farklılıklar göç sonrası yaşamı zorlaştıran faktörler olarak ifade edilmiştir. Dini ve kültürel farklılık katılımcı ifadelerine göre dini uygulama ve kültürel farklılıklar olarak ayrılmış; kültürel farklılıklar konusunda alınan cevaplar da toplumsal yaşama ilişkin, tahammül düzeyine ilişkin ve yemek kültürüne ilişkin farklılıklar olarak ayrılmıştır.

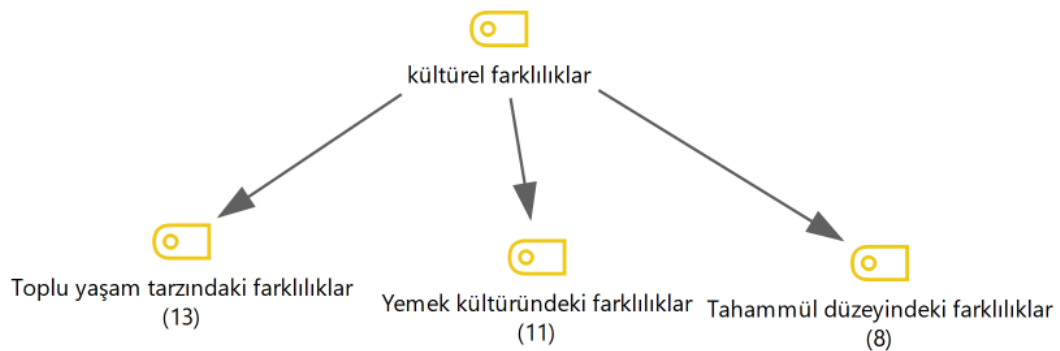
Katılımcıların Türkiye’yi tercih etme nedenlerinden ve yaşamı kolaylaştırdığını ifade ettiği faktörlerden biri olduğunu ifade ettikleri dini benzerlikler aynı zamanda uygulamada yaşanan farklılıklar sebebiyle katılımcılar için zorluk yaşanan faktörlerden biri olarak belirtilmiştir. Katılımcılardan 14’ü Türkiye’nin Müslüman olmasına rağmen dini uygulamalarda farklılıklar olduğunu ifade etmiştir.

Din konusunda Türkiye Müslüman, %100 Müslüman diye okuyordum Somali’deyken de araştırırken yani. Ama geldiğimde çok farklı gördüm. Din sadece şahadet söylemek değildir. Onlar hem Müslüman ama hiç namaz kılmıyorlar, sadece Cuma namazını kıyorlar. Bir de şarap kullanıyorlar. O da Müslümanım diyor. Dolandırıcılık yapıyorlar yine de Müslüman diyorlar. Tüm Türkler için demiyorum bunu ama gördüğüm kadarıyla. Ben namazdan sonra onların oturup dua ettiğini gördüm bizde bitirince biter namaz. Ama mezhebimiz farklı bizde Şafi mezhebi, sizde Hanefi mezhebi var. Bir de Türkler sünnet namazı çok kıyorlar ama Somalililer sadece farz namazı kıyorlar. Yani yaparsan iyi, yapmazsan bir şey yok. Türkiye’de camiye gidince Türklerin namazı hızlı kıldığını gördüm. Ben ilk teravihe gittim Somali’de 11 rekât kıyoruz ama burda 20 rekât. Burda 20 rekât yarım saatte kılınıyor ama Somali’de 11 rekât 1 saat 2 saat sürer. Uzun uzun dualar okunur namazda burda çok şaşırdım. Cenazelerde hocalara da para verilmesi tuhaf geldi. O zaten iş yapıyor, Somali’de dine bağlılık var ama din adamlarına ayrı bir önem verilmez. O onun işiyse zaten parasını alıyordur. Türkler çorap giyorlar Somali’de sıcak olduğu için yerlerde halı yok, hasır gibi ağaçtan örtüler var. O konuda Türkler haklı çorapsız olunca koku oluyor. Camiler çok temiz (Erkek Katılımcı 15, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

İlk geldiğimde kadınların açık olması, çoğu kişinin sigara kullanmasından rahatsız oluyordum. Hem okul arkadaşlarım hem dışardakiler küçük yaşta sigara kullandıklarından biraz şaşırdım. Bizim mezheplerimiz farklı olduğu için de bana tuhaf geldi. Biz şafi mezhebindeniz. Ben gelirken Hanefi olduklarını bilmiyordum. Bize otobüste filan erkek değince abdestimiz bozuluyor ama sizde olmuyor. Ya da bir yerin kesildiğinde kanarsa abdest bozulmaz bizde ama sizde bozuluyor. Burdan anladık bizim mezhebimiz farklı diye. Camilere girerken Somali’de çorapla çorapsız giriliyor ama Türkiye’de burda camide çorap zorunlu oluyor. Açık ayakkabı giyiliyor Somali’de (Kadın Katılımcı 9, 28 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcıların Türkiye’de dini uygulamadaki farklılık olarak en fazla mezhep farklılığına, camilerde çorap giyme zorunluluğuna, ibadet ediş farklılığına, dini yasakların uygulanışına ve dindarlık algısına yönelik farklılıklara vurgu yapmışlardır. Katılımcılar, Türkiye’de dinî pratiklerin bireysel düzeyde serbestçe gerçekleştirilebildiğini ifade etmekle birlikte, seküler kamusal alanın egemenliğinin dinî aidiyet, manevî yoğunluk ve duygusal katılım açısından belirli bir zayıflamaya yol açtığını düşünmektedirler. Bu bağlamda, Türkiye'deki sekülerleşme düzeyinin bireylerin dinî kimliklerini içselleştirme ve bu kimlikleri gündelik yaşamda derinlemesine deneyimleme süreçlerini sınırladığı yönünde bir algı söz konusudur. Öte yandan, bazı katılımcılar, Batı toplumlarında (özellikle Hristiyan çoğunluklu ülkelerde) Müslüman bireylerin dinî ve kültürel kimliklerini muhafaza etmeye yönelik daha güçlü bir refleks geliştirdiklerini belirtmiştir. Bu durum, azınlık konumunun beraberinde getirdiği kimlik tehdit algısının, bireyde dinî bağlılık ve duyarlılığı artırıcı bir unsur olarak işlev gördüğüne işaret etmektedir. Buna karşılık, bireyin dinî çoğunluk içinde yer aldığı toplumlarda bu tür bir koruma refleksine gerek duyulmaması, dinî hassasiyetin ve aktarımın görece zayıflamasına neden olabilmektedir.

Kültürel benzerlik de dini benzerlik gibi katılımcıların Türkiye’deki yaşamını kolaylaştırdığı kadar zorlaştıran bir faktör olarak da dile getirilmiştir. Katılımcıların gündelik yaşamda dezavantaj olarak gördükleri durumlar toplu yaşam tarzındaki farklılıklar, tahammül düzeyindeki farklılıklar ve yemek kültüründeki farklılıklar olarak kodlanmıştır.

Şekil 25: Kültürel Farklılıklara İlişkin Zorluklar

Katılımcıların Somali’deki yaşam koşulları ve gündelik yaşam alışkanlıkları ile Türkiye’deki yaşam koşulları farklı olduğu için katılımcıların 13’ü bu konuda zorlandıklarını ve bunların Türklerle aralarında sorun oluşturduğunu ifade etmiştir.

Somali'deki evimiz zengin bir bölgede değildi, zaten zengin bölge yoktur, koruman varsa zenginsin. Evimiz müstakil. Müstakil evler tek katlı dışardan bir dış kapısı var, içerde farklı aile olanlar da beraber kalıyor, ona akraba diyelim. Amca bir odada, biri bir odada gibi. ... Türkiye'de hem yurttan hem evde kaldım. Somali'de müstakil evler var Türkiye'de apartman daha çok. Bundan dolayı biz daha rahatız yani istediğimiz gibi bağırıp konuşabiliriz ama burada sessiz olmak zorundasın, gürültü sorunu olur komşularla (Erkek Katılımcı 5, 27 Yaş, Lisans).

Otobüste veya bir restoranda yüksek sesle konuşmamızdan rahatsız olunuyor bu da bir sorun oldu bizim için. Ama bu Arabistan'da sorun değil. Yabancı bir ülkede mesela kendinden birini görmek seni nasıl rahat hissettirirse bizim için de burada Somalilileri görmek onlarla konuşmak rahat hissettiriyor ama tabi o heyecanla bağıra bağıra konuşabiliyoruz bu sorun oluyor Türkler için. Bizim vatandaşlarımız konuşmayı sever siz daha sakinsiniz bize göre. Arabistan'da kimse sana sesli konuşuyorsun diye uyarmaz burada bir şey demeseler bile bakışları tuhaf oluyor (Kadın Katılımcı 2, 41 Yaş, Lise).

Gürültüden rahatsız, baharat ve tütsü kokusundan rahatsızlar. Unsi dediğimiz oda kokusu olarak kullandığımız bir tütsüden rahatsız oluyorlar çok kokuyor diye. Bu koku Türkiye'de satılmıyor ama burada bizim ürünleri satan Türk dükkânlar var onlar da getiriyorlar o tütsüyü (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcılar yaşam alanları değiştikten sonra yeni yaşamın beraberinde getirdiği kurallara uyma konusunda Türkiye'deki yaşamlarının zorlaştığını belirtmiştir. Katılımcı ifadelerinde toplum yaşam tarzındaki farklılıklarda en çok zorluk yaşanan konunun kaynak ülkede daha çok müstakil evlerde yaşama durumunun hedef ülkede apartman hayatında yaşamaya dönüşmesi, müstakil evde yaşamada sorun olmayan ve sınırlanmayan davranışların apartman yaşamında sorun olarak görülmesi katılımcıların Türklerle sorunlar yaşamasına sebep olurken aynı zamanda Türkiye'deki toplumsal yaşama entegre olma sürecini geciktirmiştir. Katılımcılar en fazla gündelik yaşamda gürültü, yüksek sesle konuşma, yol ortasında durarak konuşma, tütsü yakma gibi durumlardan dolayı sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Yemekler ve yemek yapma biçimleri kültürlerin en önemli yanlarından biridir. Göç sonrasında özellikle göçmenlerin hem kendi kültürel değerlerini devam ettirme hem de ev sahibi topluma entegre olma sürecinde yemek kültürüne yönelik zorluk ve kolaylıklar önem arz etmektedir. Bu bağlamda katılımcıların göç sonrası yaşamda yaşamlarını zorlaştıran faktörler sorulduğunda katılımcılardan 12'si yemek kültüründeki farklılıkların göç sonrası yaşamlarını zorlaştıran bir faktör olduğunu ifade etmiştir.

2019 yılında bu dükkânı açtım. Somalililerin Türklere göre çok daha sesli konuşmaya ve gürültüye dayalı günlük yaşantıları var. Biz de sorun yaşamayacağımız bir yer seçmek istedik. Bu apartmanın tamamı Somalililere ait mesela. Bu apartmanı kiraladık bu problemi aşmak için. Örneğin yemek yaparken aşırı baharat kokusu da artık rahatsız edici olmuyor

komşular için. Ben zaten bu restoranın sahibi olduğum için hep Somali yemekleri içindeyim (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

Komşu olarak sen de benden rahatsız olabilirsin ben de senden. Biz kültür olarak yemeklerimize çok baharat kullanıyoruz. Kimisi geliyor sizin evinizden çok koku geliyor diyor. Bu bizim yemeğimiz ve bunu böyle yiyoruz diyoruz. Ona bakılırsa siz de balık yaptığınızda bizim için de çok ağır koku gelmiş oluyor ve biz de bundan rahatsız oluyoruz. Biz bunun için sizin yemeğinize bir şey demiyoruz. Siz niye burda oturuyorsunuz, çok ağır koku geliyor, çık başka yerde otur gibi şikâyetler oluyor. Ben burda 10 senedir oturuyorum 3 kez ev değiştirdim. Genel büyük bir sorun yaşamadım ama genel olarak kokudan dolayı rahatsız olunuyor. Komşularla böyle kokudan dolayı sorunlar oldu (Erkek Katılımcı 13, 32 Yaş, Lisans).

Katılımcılar göç sonrasında en çok kendi yemek kültürlerinde Ortadoğu mutfağında yaygın olan baharatları kullanmalarının Türk yemeklerine alışma sürecini zorlaştırdığını, bununla birlikte kullandıkları baharatların yoğun kokusunun komşularıyla aralarında sosyal uyumsuzlukların yaşanmasına ve dolayısıyla kültürel farklılıkların potansiyel sorunlara neden olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların Türk ve Somali kültüründe günlük öğün miktarlarında da farklılıklar olduğunu ifade etmeleri hem ülkelerin gıda tüketim alışkanlıklarındaki hem de sosyoekonomik yaşam standartlarındaki farklılıklardan kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir.

Kaynak ülkedeki ve ev sahibi ülkedeki farklı sosyal ve çevresel koşullar kişilerin hayatını birçok yönden etkilemekte; aynı zamanda bunlar ülkelerdeki bireylerin kişilik yapılarını, ilişkilerini ve iletişim biçimlerini doğrudan veya dolaylı olarak belirlemektedir. Katılımcılardan 9'u Türklerin tahammül düzeyinde farklılıklar olduğunu ve bunun göç sonrası yaşamlarını zorlaştıran bir faktör olduğunu ifade etmiştir.

Türkler çok kapalılar konuşmuyorlar. Ben gelmeden önce Türkler açık insanlar diye düşünüyordum ama hiç öyle değilmiş. Türkler çok kızgın ve sinirli insanlar, ses sevmiyorlar. Komşularla ses konusunda sorun olabiliyor. 2011'den önce çok yabancı yoktu belki Türkiye'de. 2011'de Suriyeliler geldi sonra Iraklılar sonra birden Somalililer geldi. Sen bir yabancı görsen şaşırırmazsın ama bir anda on yabancı görünce şaşırıyorsun. O etkiledi, ekonomik durum etkiledi, iş olmaması Türklerin çok borçlu olması filan o yüzden insanların tahammülü yok (Erkek Katılımcı 15, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Araştırmaya katılan Somalili göçmenler göç sonrası yaşamda Türkler ve Somalililer arasında kişiliğe yönelik farklılıkların olduğunu, Türklerin farklı fikirlere kapalı olduğunu, sinirli, kızgın ve tahammül seviyelerinin düşük olduğunu ve bu durumun kendilerinin göç sonrası yaşamda ev sahibi ülke insanlarıyla iletişimlerini olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.

5.2.1.2.Dil Bariyeri

Katılımcıların Türkiye’de entegrasyona ilişkin en çok zorlandığını ifade ettiği faktörlerin başında dil bariyeri gelmektedir. Katılımcıların 19’u dile ilişkin zorlukların göç sonrasında Türkiye’deki yaşamlarını oldukça zorladığını, bu zorluğun kimisi için süreç içinde aşılmaya çalışıldığı ancak kimisi için hâlâ devam eden bir dezavantaj olduğu hem kendileri hem çevrelerinde gördükleri örnekler üzerinden ifade edilmiştir.

Sosyal uyum ve aidiyet içinde bulunduğum ülkeler arasında en fazla Suudi Arabistan’da olduğunu söyleyebilirim. Bunun en büyük sebebi ise dil elbette. Türkiye’de dil Somalililer için büyük sorun. Çünkü bozuk bir Türkçe ile konuştuğunuzda hemen sizi yabancı olarak kodluyorlar ve özellikle ilk kez iletişim kuruyorsanız öteki olarak konumlanıyorsunuz onun gözünde. Onun için dil benim için Türkiye’de büyük bir zorluk (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

Ben elhamdulillah burda hiç kimseyle hiç bir yerle sorun yaşamadım. Sadece dil farklı, dil konusunda Türkçe bilmediğim için biraz zor oldu ama benim çevremde hep Somalililer olduğu için o konuda da aslında çok zorlanmadım. Bişey oldu mu onlardan yardım alıyorum veya gerek kalmıyor konuşmaya. Ama yine de dil bir sorun Türkiye’de benim gibi yaşlı Somalililer için (Kadın Katılımcı 7, 60 Yaş, Ortaokul).

Yaşlı Somalililer Türkçe bilmiyor sadece Somalice biliyor genelde. Bu hem yaşlılar hem eğitim dışında gelen Somalililer için çok büyük sorun (Erkek Katılımcı 13, 32 Yaş, Lisans).

Katılımcılar dil bilmemenin kendilerine gündelik yaşamda hem eğitim hem ekonomi hem de sosyalleşme noktasında birçok soruna sebep olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca göçmenlerin gelme amacına göre göç sonrası süreçlerinde farklılık olabileceğinden eğitim amacıyla ülkeye gelen göçmenlerde hem ülkenin eğitim dili hem de bu gelen göçmenlerin yaş itibarıyla diğer göçmen tiplerinden daha genç yaşta göç etmeleri hem dil öğrenme sürecini hem de dil kaynaklı yaşanabilecek zorlukları görünür kılmaktadır. Forrest ve Dandy’nin (2017) Avustralya Sidney’de İngilizce konuşmayan bölgelerden gelen göçmenler üzerinde yapmış olduğu, nicel yöntem kullanarak kuşakları karşılaştırdığı araştırmasında, etnik ve kültürel sermaye olarak dil bilmenin toplumsal entegrasyon üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Buna göre ilk kuşak göçmenlerde etnik dili koruma gücünün yüksek ve haliyle hâkim dili bilme düzeyinin düşük; ikinci kuşaklarda ise hâkim dili öğrenme düzeyinin ve dolayısıyla toplumsal entegrasyonun daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Zira Huot, Cao, Kim, Shajar, ve Zimonjic’in (2018) Kanada’daki göçmenler üzerinde yapmış olduğu nitel çalışmada da kültürel bir sermaye olarak ev sahibi toplumun dilini bilmenin ev sahibi toplumla iletişim kurmanın ötesinde

ev sahibi toplumdaki imkân ve fırsatlara erişme ve toplumsal entegrasyon süreçlerine sağladığı olumlu katkılara vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda mevcut araştırmada Somalili göçmenlerin 14'ünün Türkiye'de eğitim almış olması ve uzun süredir yaşıyor olması sebebiyle (kültürel sermaye) Türkçeyi iyi düzeyde bildiği, 7'sinin az bildiği ve 5'inin hiç bimeddiği göz önünde bulundurulduğunda yeni gelen göçmenlerin ve daha çok kendi etnik grupları içerisinde yaşayanların uzun süredir Türkiye'de bulunan ve ev sahibi toplumla daha fazla etkileşimde bulunan katılımcılara göre toplumsal entegrasyon düzeylerinde ve dili bir engel olarak ifade etmelerinde farklılık yaşanması olası bir durumdur.

Ayrıca Somalililerin kendi göçmen grupları ile sıkı ilişki içinde olmaları, içinde bulundukları sosyal ağlar ve dolayısıyla elde ettikleri sosyal sermayeler göç sonrası yaşamda göçün maliyet ve risklerini azaltmasının yanında (kaynak) ev sahibi topluma entegrasyon sürecine olumsuz etkileri de bulunan bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira aynı çevrede yaşayan göçmenler ülkeye yeni göç edenleri dil ve kültür benzerliği avantajıyla hedef ülke toplumundan yalıtarak esasen daha geniş imkân ve olanaklardan da habersiz bırakma ve sosyal uyumu zorlaştırma potansiyeline sahiptir (Yalçın, 2004, s.53–54) ve aynı zamanda Tilly, göçmenlerin ev sahibi toplumla etkileşime girme imkânlarını kısıtladığı ve gruplar arasında suiistimallere neden olduğu gerekçesiyle sosyal sermayenin olumsuz işlev de görebileceği görüşündedir (Tilly, 1990, s. 90-92). Kendi kapalı göçmen sosyal ağları içinde bulunan Somalililerin ev sahibi toplumla ilişkilerini kısıtlayıcı birliktelikleri onların göç sonrası yaşamda dil bariyeriyle karşılaşmasına ve bu durumun göç sonrası yaşamlarını zorlaştıran bir faktöre dönüşmesinde belirleyici olmuştur.

5.2.1.3.Bilgilendirilme Eksikliği ve Yalnızlık Hissi

Katılımcılardan 6'sı Türkiye'de ayrıca bilgilendirme eksikliği olduğunu ve birçok konuda nereden ve nasıl bilgi alabileceklerine ilişkin bir yönlendirmenin olmamasını Türkiye'de yaşamlarını zorlaştıran faktörlerden biri olarak ifade etmişlerdir.

Burada aslında bir farklılık hissettim. Kimse sana izin vermez sen de izin almazsın ama mesela bizim kültürümüzün kıyafetleriyle biz burda gezemiyoruz yani kimse sana bir şey demiyor ama sokakta bir tuhaflık olduğunu herkesin baktığını hissettiğin için o şekilde gezemiyorsun maalesef. Böyle olunca kendimi yabancı hissetmiyorum ama kültürel olarak bir farklılık olduğunu hissediyorum. Bize en azından neleri yapabiliriz neleri yapamayız

bilgilendirseler, bunu öğrenecek bir yerimiz olsa daha iyi olur (Erkek Katılımcı 13, 32 Yaş, Lisans).

Genel olarak Türkler milli insanlar, güzel insanlar Türkiye'yi çok seviyorum Türkleri seviyorum ama keşke bu açıdan bizi duysa ve bizim için de şartları düzeltseler. Belki bize buradaki haklarımız sorumluluklarımız ne suç ne değil diye bir bilgi verseler. Bunu yapan olmayınca biz daha çok zorlanıyoruz (Kadın Katılımcı 1, 29 Yaş, Yüksek Lisans).

Somali'de bizim dinimizde vaaz veriliyor, mecbur yani bu. Eğer bir hata yaptıysa kişiye hocalar söylüyorlar böyle bir şey yapmayın diye. Ama biz burda bunu yapmayın, onu yapmayın gibi duymadık hiç. Mesela yanlışlıkla yol ortasında dursan kimse uyarmıyor bu hatalı davranış diye. Biz yabancı olduğumuz için kimse uyarmıyor. Burdaki kuralları anlatmak için camilerde vaazlar verilse daha iyi olabilir bilgilendirme konusunda eksiklikler var bence (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcılar yabancılara yönelik bilgilendirmelerin olmamasının kendi yaşamların zorlaştırdığını ve toplumsal katılımlarının azaldığını ifade etmişlerdir. Yabancıların ihtiyaç duyabileceği konulara ilişkin yetkili birimler veya bilgiye erişebilecekleri sistemler ile göç sonrası yaşamda karşılaşılabilecekleri sorunlara karşı bilgilendirilmelerinin yapılmasını talep etmektedir.

Katılımcılardan 3'ü dil bariyerinden, bilgilendirme eksikliğinden ve dini-kültürel farklılıklara paralel olarak göç sonrası yaşamda yalnızlık hissi içinde olduğunu vurgulamıştır.

İlk geldiğimde çok farklılık görmedim. Aslında ben geldiğimde çok kızgın ve üzgündüm ve zaten alkolü de bilmiyordum. Gelirken yanımda 10 bin dolarla gelmişim, çok paraydı yani bu para. Geldiğimde burda okuyan o Somalili arkadaşım var demiştim ya o bana öğretti aslında alkol içmeyi. Sonra ben içmeye başladım. Aslında bizim kültürümüzde yoktu yani alkol almak. Alkol bana unutturuyor Somali'ye dönme isteğimi, çocukları ve Somali'yi özlediğimi. Burda kendimi çok yalnız hissediyorum eşim, çocuklarım annem kimse yanımda yok (Erkek Katılımcı 6, 33 Yaş, Lise).

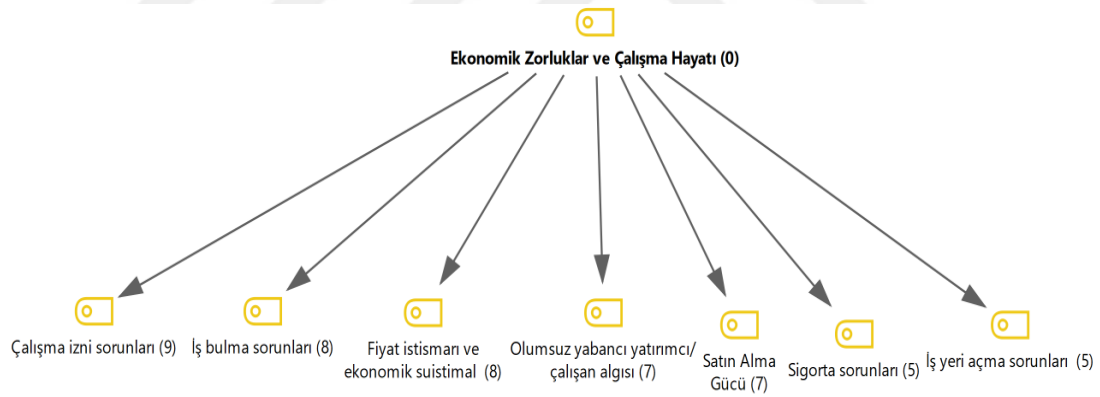
Eğitim, sağlık her şey güzel burda ama ben yalnızlıktan dolayı sıkıldım memnun değilim. Gelirken dönme konusunda birşey düşünmedim açıkçası eşimin işi çocukların okulu derken öyle geldik ama ben geldikten sonra çok zorlandım. Dilden olsun, yalnızlıktan olsun ama yalnızlık daha zor geldi annem babam yok (Kadın Katılımcı 3, 27 Yaş, Lisans).

Burda aslında yalnızım, ailem daha çok Suudi'de olduğu için burda tanıdığım kişiler çok çok az, tanıdıklarım da akrabalarım zaten onun için burda biraz yalnız kaldım (Kadın Katılımcı 6, 30 Yaş, Ortaokul).

Görüldüğü üzere katılımcılar kendilerini ailelerinden uzakta olmanın verdiği üzüntüyle yalnızlık içinde hissettiklerini ifade etmiştir. Bu tür durumlar göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyonunu zorlaştırmaktadır.

5.2.2. Ekonomik Zorluklar ve Çalışma Hayatı

Göçmenlerin göç sonrası yaşamda temel yaşam giderlerini karşılayabilecekleri ve insani yaşam koşullarında yaşayabilecekleri kazançlarının olması hem ilk hem ikincil ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır. İnsanlar barınma, korunma, gıda, eğitim, sağlık ulaşım gibi birçok yaşamda temel olan ihtiyacını karşılamak, bunların etkisiyle psikolojik iyi oluş düzeyini yükseltmek, ihtiyaç halinde sosyal çevresine ekonomik destek sağlayabilmek veya ekonomik birikim gerçekleştirebilmek için gelire sahip olmalı ve bu gelirin gideriyle dengede olabileceği bir yaşam koşulu içinde bulunmalıdır. Bu bağlamda araştırmaya katılan Somalili göçmenlere göç sonrası yaşamda zorlandıkları, Türkiye’de dezavantajlı olarak gördükleri durumlar sorulduğunda katılımcılar çalışma hayatına ve ekonomik koşullara ilişkin birtakım dezavantajlı oldukları durumları ifade etmişler ve elde edilen katılımcı ifadeleri çalışma izni sorunları, iş bulma sorunları, fiyat istismarı ve ekonomik suiistimal, olumsuz yabancı yatırımcı/ çalışan algısı, satın alma gücü, sigorta sorunları ve iş yeri açma sorunları olarak kodlanmıştır.

Şekil 26:Çalışma ve Ekonomik Zorluklar

Katılımcıların yasal çalışma izninin bulunmaması ev sahibi ülkede bulunan yabancıların en çok karşılaştıkları sorunların ve yaşamlarını zorlaştıran faktörlerin başında gelmektedir. Buna ilişkin Türkiye’de farklı kaynak ülkelerden gelen farklı göçmen tiplerinde de bu sorun yaygın olarak görülmektedir (Ayhan İzmirli ve İzmirli, 2022; Başbuğ, 2017; Mercan Sarı, 2018). Katılımcılardan yalnızca 2’si çalışma izninin bulunduğunu belirtirken çalıştığını ifade eden 14 katılımcıdan 12’si çalışma izni bulunmadan kayıt dışı çalıştığını belirtmiştir. Katılımcıların 9’u ise çalışma iznine ilişkin göç sonrası yaşamda hayatlarını zorlaştıran durumları şu şekilde ifade etmiştir:

Bunun yanında burada iş sıkıntısı var mesela iş için sana çalışma izni vermiyor. Burda ben çalışmıyorum ama çalışmak istediğimde de çalışamıyorum. Örnek olarak ben ticaret yapmak, market açmak istiyorum ama çalışma izni verilmediği için çalışamıyorum, sen yabancısın diyorlar. Burda zaten çok çalışmak az kazanmak var ama Somali'de az saat çalışıp buraya göre daha çok kazanmak var (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Çalışma izni için birkaç kez başvurdum ama reddedildi tüm şartları sağladığım halde. Çok zorluk çektim o konuda. Benim tanıdığım birkaç Somalili var çalışma izni olan onlar Türk bir firmada çalışıyorlarsa o zaman şirket senin için başvuru yapıyor o şekilde alabiliyor çalışma iznini (Erkek Katılımcı 9, 28 Yaş, Lisans).

Burda resmi olarak şimdi çalışmıyorum kendim satış yapıyorum veya kargo yapıyorum ama o da bana yetiyor. Somali'de iş bulma ve çalışma şartları daha iyi tabi. Ama çalışma iznim olsaydı ve çalışmama izin verilseydi isterdim kendi mesleğimle bankacılıkla ilgili burda çalışmayı. Burda yabancılara çalışma izni ve iş verilmiyor. Zaten benim eşim de burda iş yok diye gelmek, kalmak istemedi (Kadın Katılımcı 11, 35 Yaş, Lisans).

Katılımcıların çalışma izni olmaması kayıt dışı istihdam edilmesine, mesleklerini ifa edememelerine ve çalışmamalarına sebep olmuş ve bu durum onların Türkiye'deki yaşamlarını zorlaştırmıştır. Katılımcıların 8'i çalışma izninin olmamasıyla ilişkili olarak yasal olarak iş bulmalarının zorlaştığını, işsizlik sorunuyla karşı karşıya kaldığını veya kayıt dışı istihdama yöneldiğini ifade etmiştir:

Türkiye'nin dezavantajı da işsizim, iş bulmak kolay değil, insanlar kapalı biraz sosyal değiller. Dubai gibi değil, insanlar kapalı yani fikir açısından kapalı, anlayış açısından kapalı.... Ama burda işsizim, iş yok. Dubai'de mağazalarda çalışıyordum, satış filan yapıyordum (Kadın Katılımcı 4, 26 Yaş, Lise).

Arabistan'da da Somali'de de önceden çalışıyordum ama burda iş yok, çalışma izni yok, ben de dil yok. Onun için burda daha çok sıkılıyorum ve Somali'yi özleyorum. Para kazanmak ve iş bulmak konusunda hem Somali hem Arabistan daha iyi Türkiye'ye göre (Erkek Katılımcı 6, 33 Yaş, Lise).

Ama iş konusunda Somali daha iyi Türkiye'de özellikle yabancılar için iş bulma imkânı çok az. Aklımda şöyle düşünüyorum nüfusu çok, büyük firmalar yok bence üretici olarak. Somali'de nüfus az olduğu için kişi hayvanda çalışır başka işlerde çalışır ama okul bittikten sonra bir türlü bulursun iş mutlaka. Ama Türkiye'de üniversite bitirdikten sonra, yüksek lisans bitirdikten sonra belki garson olabilirsin böyle bir fark var bence. Ama Somali'de lisansı bitirirsen en azından öğretmen olacaksın hemen bulursun hemen. Ortalama olarak Somali'de asgari ücreti 300 dolar ücreti var öğretmen olsan 600 dolar kazanırsın. Ben mühendisim ben orada 1000'e kadar kazanabilirim (Erkek Katılımcı 15, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcılar hem çalışma izinleri olmadığı, Türkiye'de işsizlik sorunu olduğu için iş bulmada sorun yaşadıklarını belirtmişler buna ek olarak da Türkiye'den aldıkları diplomaların Türkiye'de iş bulmalarında ve istihdam edilmelerinde işlevsel olmadığını

ve Türkiye üniversitelerinden diploma sahibi olmanın Türkiye’de avantaj sağlamadığını ifade etmişlerdir.

Benim için Türkiye’nin dezavantajı ben hem liseyi hem üniversiteyi bitirdiğim halde, diplomalar Türkiye’den olduğu halde bana bir iş imkânı yok (Erkek Katılımcı 4, 30 Yaş, Lisans).

Çalışamıyorum eğitimi, diplomasını aldığım ülke burası ama mesleğimi yapamıyorum. Mesela Avrupa’ya gidebilsek bu diplomayla iş yapabilirim. Ben mesleğimi de yapabilmek için gitmek istiyorum (Kadın Katılımcı 1, 29 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcılar yabancı olarak görüldükleri için, çalışma izinleri olmadığı için ve Türkiye’de genel işsizlik problemi olduğu için çalışamadıklarını ve bu konunun Türkiye’deki hayatlarını zorlaştırdığını ifade etmişlerdir. Göçmenlerin uluslararası göçlerde yaşadıkları problemlerden biri fiyat istismarı ve ekonomik sömürüdür. Ekonomik suiistimal daha çok kayıt dışı istihdam piyasasında göçmenlerin düşük ücretlere, daha uzun ve güvencesiz koşullar altında çalıştırılmasını ifade ederken fiyat istismarında daha çok göçmenlerin ev sahibi ülke bireylerinden daha yüksek ücretlere temel ihtiyaçlarını karşılaması veya karşılamaya zorlanması ifade edilmektedir (Arnold, 2011; Boucher, 2021). Araştırmaya katılan Somalili göçmenlerin 8’i de Türkiye’de yaşamlarını zorlaştıran faktörlerden biri olarak fiyat istismarı ve ekonomik suiistimal durumu olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

Taksiciler çok para kazanmak için her yere gezdiriyor. Araplar 10 TL’lik yolu bile götürürler ama burda çok para almayacağı bir yere götürmek istemiyor taksici (Kadın Katılımcı 4, 26 yaş, Lise)

Mesela annem hacamat yaptırmaya gitti anneme 400-500 demişler biz aslında Türkçe bildiğimiz için bize 300’e yapmışlardı ama yabancı gördükleri zaman hemen alınan şeyin ücretini değiştiriyorlar. Bu bir ürün de olabilir kiralık ev de olabilir bu konuda yabancılara karşı bir ayrımcılık var bence Türklerde yani bazı Türklerde diyeyim. (Kadın Katılımcı 5, 24 yaş, Lisans)

Eşim önceden çalışıyordu ama şimdi çalışmıyor. Özel bir hastanede ebe hemşire olarak çalışıyordu ama çocuk olduğu için çalışmayı bıraktı. Asgari ücretle çalışıyordu o zaman. Hatta ebe olarak çalışacak dediler ama ona maalesef tercümanlık yaptırıldılar. (Erkek Katılımcı 8, 31 Yaş, Yüksek Lisans)

Katılımcı ifadelerinde de belirtildiği üzere Somalili göçmenler yabancı oldukları için hem çalışma hayatında daha düşük ücret ve koşullarda hem de gündelik yaşamda yüksek ücretlerle fiyat istismarına maruz kalmışlar ve bu durum Türkiye’de yaşadıkları olumsuz deneyimlerden biri olmuştur.

Göçmenliğin beraberinde getirdiği yabancı algısı çalışma hayatında yabancı yatırımcı, yabancı çalışan algısını oluşturmakta ve göçmenler hem işveren hem çalışan pozisyonunda yabancı damgasını üzerlerinde taşımaktadır ve bu durum göçmenlerin yaşamlarını zorlaştırmaktadır. Katılımcılardan 7'si olumsuz yabancı yatırımcı/çalışan algısından muzdarip olduklarını ifade etmişlerdir:

Ticaret yapmak bir ayrıcalık sağlamıyor onu gördüm ve bu beni rahatsız etti açıkçası; yabancılara karşı çok iyi yaklaşılmıyor. Ama ben burada bir yatırım yapmışsam karşılığını bulmam gerekiyor. Yani mülteci ve ben aynı olmamız gerekiyor. İstediğim kadar rahat gezip girip çıkmamın olması gerekiyor. Burada en az 70-100 bin dolar arası bir yatırım yaptık; ama hiç karşılığını alamıyorum, hiç hakkım yok. Mesela burada bana çalışan mülteci bir çocuk var onun kartı var ve onunla aynı haklara sahibiz. Yani yatırımcı olarak farklı konumda olmamız gerekiyor (Erkek Katılımcı 3, 32 yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcılar yabancı oldukları için çalışma hayatlarında birçok sorunla karşılaştıklarını ve bunu hem çalışan hem işveren olarak yaşadıklarını, özellikle yabancı yatırımcı olmanın kendilerine bir avantaj sağlamadığı gibi dezavantajları da beraberinde getirdiğini vurgulamışlardır. Öte yandan katılımcılar arasında satın alma gücünün Türkiye'deki yaşamlarını kolaylaştırdığını ifade edenler olduğu gibi; satın alma gücünün düşük olduğunu veya süreç içinde satın alma gücünün azaldığını ve yaşamı zorlaştıran bir faktöre dönüştüğünü ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır. Katılımcılardan 7'si bu durumu şu sözleriyle ifade etmiştir:

Burası birçok ülkeye göre ucuz ama benim gelirim azaldığı için benim para biriktirmem zorlaştı. 2019 yazında her şey çok güzeldi, işlerimiz de çok iyi gidiyordu, ama sonra buraya Somalililerin gelmekten vazgeçmesi ya da geri dönmeye başlaması benim işlerimin de azalmasına sebep oldu tabi. Ben birikim yapmaya çalışıyorum ama istediğim gibi olmuyor (Erkek Katılımcı 7, 27 Yaş, Lise).

Şimdi ekonomik olarak Türkiye'de geçinmek çok zor, kazancımız yetmiyor. Hem çok fazla harcama var, kira ev masrafları filan hem de pahalı bence Somali'ye göre. Normalde bizim Somalililer aileye çok destek verir ama ben maalesef şimdi anca ayda 100 dolar gönderebiliyorum aileme (Kadın Katılımcı 8, 24 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcılar, çalışma hayatlarında ağırlıklı olarak kendi Somalili çevreleri üzerinden gelir elde ettiklerini belirtmişlerdir. Ancak son dönemde, Somalililerin oturum izniyle ilgili yaşadıkları sorunlar nedeniyle Türkiye'den geri dönmeleri, bu çevrelere dayalı gelir kaynaklarının azalmasına yol açmıştır. Bu durum, katılımcıların ekonomik açıdan olumsuzluklarla karşılaşmalarına ve satın alma güçlerinin zayıflamasına neden olmuştur. Her ne kadar Türkiye, birçok ülkeye kıyasla hâlâ erişilebilir yaşam koşulları sunuyor olsa da katılımcıların gelirlerinde yaşanan azalma, ekonomik zorlukları beraberinde

getirmiştir. Bu bağlamda bazı katılımcıların yurt dışında yaşayan aile bireyleri ve akrabalarından maddi destek almaya yöneldikleri, ayrıca daha önce kendi aile ve akrabalarına gönderdikleri maddi yardımlarda da azalma yaşandığı ifade edilmiştir.

Çalışma izninin olmaması göçmenlerin kayıt dışı istihdama yönelmesine ve kayıt dışı çalışma da sosyal güvence imkânlarından faydalanamamalarına sebep olmaktadır. Bu durumu katılımcıların 5'i şu şekilde ifade etmişlerdir:

Biraz araştırdım ama bizim sigortamız daha yüksek olacağı için kimse bizim için çalışma izni başvurusunda bulunmuyordu. O yüzden hep geçici işler teklif ettiler, ben de değerlendirmek istedim. Burda bir arkadaşım vardı Somalili, o tercüman ihtiyaçları var hastanelerin diye bana söyledi. Ben hemşire olarak çalışmak istediğimi söyledim, onlar bana sen cv getir ihtiyaç olursa seni alırız dediler ama öyle böyle 3 yıl sürdü. 3 yıldır ben öylelikle hastanede tercüman olarak çalışmaya başladım hem de bir yandan uzaktan yüksek lisansımı tamamladım. Bizim hiçbirimizin çalışma izni yok, benim gibi farklı ülkelerden gelmiş tercümanlar da var. Sanırım dışardan bir şirketle anlaşmalı olarak çalışıyorlar ve bizim ücretimizi o şekilde ödüyorlar, öyle söylemişlerdi bize. Ben yani Türkiye’de okudum, onun lise, üniversite ve yüksek lisans diplomasını aldım ama mesleğimi bana burda yabancı olduğum için yaptırmıyorlar maalesef. Hem mesleğimde olmadığım için daha düşük ücrete çalışıyorum hem de mesleğimi yapamıyorum, muhtemelen de sigortasız çalıştırıyorlar bizi (Kadın Katılımcı 8, 24 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcılar çalışma hayatında yer aldıkları dönemlerde kayıtdışı çalıştırılmış ve buna bağlı olarak da sigorta ve özlük haklarından yoksun kalmaları söz konusu olmuştur. Yabancılar yönelik çalışma hayatında ayrımcılık olduğunu düşünen katılımcılar aynı zamanda işyeri açma süreçlerinde engellerle karşılaştıklarını veya bu sorunla karşılaşan Somalililer gördükleri için kendinin işyeri açma düşüncesinden uzaklaştıklarını ve bu durumun iş sahibi olmalarını ve çalışma hayatında yer almalarını olumsuz etkilediğini 5 katılımcı şu sözleriyle belirtmişlerdir:

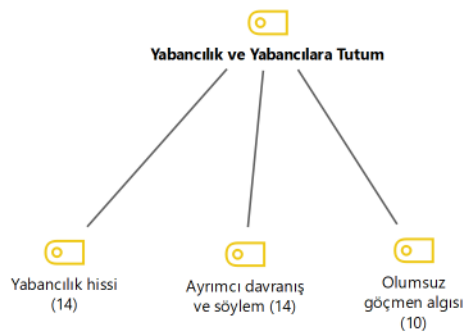
Suudi’deyken ben çalışıyordum kıyafet dükkânında, iyi de kazanıyordum, ama Türkiye’ye gelmeden önce bıraktım. Suudi’den ayrılacağımız için bıraktım yani. Buraya gelince de mağaza açmayı düşünüyordum ya da Türkiye kıyafetlerini Arabistan’da satmayı düşünmüştüm, ama kabul etmediler. Kargo işleri karışık diye olmaz dediler, onun için yapamadım başlamadım. Ama tekrar çalışmayı, dükkân açmayı düşünüyorum. Ama okumadığım için bir mesleğim yok tabi, sadece yatırım yapabilirim ticaret yani. Suudi’deyken kıyafet satıyordum mağazada satış görevlisiydim yani. Ama çalışmak istediğimde kargo işlerinde, resmi işlerde zorluk olur dedikleri için çalışmadım. Belki biz yabancılar için resmi kâğıtları biraz kolaylaştırsalar iyi olurdu (Kadın Katılımcı 7, 60 Yaş, Ortaokul).

Biz tek başımıza şirket açamıyoruz, Türk’le filan olması lazım bize izin verilmiyor yabancı olduğumuz için. Ama bu şirketi Somali’deki şirketle açtık (Erkek Katılımcı 9, 28 Yaş, Lisans).

Görüldüğü üzere katılımcılar çalışma ve ekonomik çalışma izni alma, iş bulma, iş yeri açma, sigortalı çalışma konularında zorlandıklarını, olumsuz yabancı çalışan/yatırımcıya karşı olumsuz algıdan, fiyat istismarından ve ekonomik suiistimalden etkilendiklerini ve satın alma güçlerinin azaldığını dile getirerek Türkiye’de göç sonrası hayatlarında bu durumların yaşamlarını zorlaştıran faktörler olduğunu vurgulamışlardır.

5.2.3. Yabancılık ve Yabancılar Yönelik Tutum

Göçmenlerin göç sonrasında ait olduğu toplumdan ayrılması ve ev sahibi toplumda farklı bir fiziksel ve sosyal çevrede yaşaması hem ev sahibi toplumun göçmeni yabancı olarak tanımlaması hem de göçmenin ev sahibi toplumun bireylerine karşı kendini yabancı olarak konumlandırması ile sonuçlanmaktadır. Sosyal kimlik kuramına göre de bireyler çoğu zaman birey olarak değil ait oldukları grubun bir parçası olarak tanımlar ve kendilerinin ve diğerlerinin yerini bu şekilde tanımlar ve bu durumda “biz” dediği iç grup ile ve “diğerleri” dediği dış grup arasında bir ayrım yapar (Tajfel ve Turner, 1986). Bireyler kendi iç gruplarını dış grupla bir sosyal karşılaştırma yarışına girmekte ve bu süreçte kendi iç grubuna olumlu özellik ve atıflarda bulunarak iç grup kayırmacılığı gerçekleştirmekte ve öteki olarak konumlandıkları gruba ve grup üyelerine iç grup kayırmacılığının abartılması ile ayrımcı tutum ve olumsuz davranışlar sergileyebilmektedirler (Turner, 1975). Farklı kaynak ülkelerden Türkiye’ye gelen Somalili göçmenler de Türkiye’de kendilerine yönelik öteki tutumunun/olumsuz göçmen algısının bulunduğunu, bunun beraberinde getirdiği yabancılık hissini ve ev sahibi toplumun iç grup ve dış grup karşılaştırmasının aşırılışması neticesinde ortaya çıkan davranış ve söylemlerin Türkiye’de yaşamlarını zorlaştıran faktörlerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.

Şekil 27: Yabancılık ve Yabancılar Yönelik Tutum

Katılımcılardan 14’ü ev sahibi toplumda kendini yabancı hissettiğini ifade etmiştir:

2011'de okumak için çok gelen oldu buraya. Somali'de herkesin Türkiye'ye karşı bir sempatisi vardır, kimse yokken Türkiye geldi diye bir düşünce var bizde. Bu hep de öyle kalacak muhtemelen, ama ben artık Türkiye'de kendime bir gelecek göremiyorum, belirsizlik çok fazla, yabancı görüliyorum bu yabancılık hissi yorucu (Erkek Katılımcı 7, 27 Yaş, Lisans).

Ben kendimi daha çok Somali'ye ait hissediyorum. Türkiye'de sürekli yabancı yabancı, yabancı, diyorlar kendimizi onun için burada bir bağlılık hissedemiyoruz (Kadın Katılımcı 10, 27 Yaş, Lisans).

Göçmenlerin göç sonrası yaşantılarında ev sahibi topluma entegrasyon süreci, yalnızca yapısal faktörler değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal etkileşim dinamikleri bağlamında da incelenmelidir. Bu süreçte, göçmen topluluk ile ev sahibi toplum arasındaki benzerlik ve farklılıkların yanı sıra, iki grup arasındaki iletişim düzeyi, sosyal etkileşim biçimleri ve ev sahibi toplumun göçmenlere yönelik tutumları belirleyici rol oynamaktadır. Entegrasyonun başarısı, göçmenlerin kendilerini ne ölçüde ev sahibi topluma ait hissettikleriyle yakından ilişkilidir (De Miguel ve Trammer, 2010; Lueck ve Wilson, 2010; Martinez-Callaghan ve Gil-Lacruz, 2017). Sosyolojik açıdan bu aidiyet hissi, bireyin yabancılık duygusunun azalması, sosyal izolasyonun kırılması ve ev sahibi toplumun kültürel norm ve değerlerinin benimsenmesiyle birlikte anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla entegrasyon, sadece bireysel uyum süreci olarak değil, aynı zamanda karşılıklı etkileşimin ve toplumsal kabulün bir ürünü olarak ele alınmalıdır. Aidiyet hissini gelişmesi ve yabancılık hissini minimum düzeyde olması göçmenlerin ev sahibi toplumda mevcut durumdaki yaşam koşullarını ve gelecek planlarını önemli ölçüde belirleyen bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Göçmenlerin kültürel uyum ve entegrasyon zorluklarını inceleyen Lincoln, Lazarevic, White ve Ellis (2016) ile Ellis, MacDonald, Klunk-Gillis, Lincoln, Strunin ve Cabral'ın (2010) Amerika'daki Somalili ergenler üzerine yaptıkları çalışmalarda; ev sahibi toplumla bütünleşemeyen, ya kendi kültüründen kopan ya da kültürüne bağlı kalarak ev sahibi topluma entegre olamayan Somalili göçmenlerin genel olarak toplumsal aidiyet ve bağlılık geliştiremedikleri, bunun sonucunda yalnızlık, yabancılık hissi ve ruh sağlığında bozulmalar yaşadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışmalar aidiyet hissini ruh sağlığına etkisini cinsiyet odaklı değerlendirmiş ve kadınların kültürel kimliklerini korumaya, erkeklerin ise ev sahibi topluma uyum sağlamaya daha yatkın oldukları ve her iki yaklaşımın da ruh sağlığı üzerinde olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Mevcut araştırmanın bulguları ise literatürden farklı olarak, Türkiye'de yalnızlık hissi yaşadığını

belirten üç Somalili katılımcıdan ikisinin erkek, birinin kadın; yabancılık hissi yaşadığını belirten 14 Somalili katılımcının ise dokuzunun erkek, beşinin kadın olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, Türkiye’deki Somalili erkeklerin kadınlara kıyasla daha fazla yalnızlık ve yabancılık hissi yaşadığını ve ev sahibi topluma uyum sürecinde daha fazla zorlukla karşılaştığını ortaya koymaktadır. Bu durum, Somalili erkeklerin ev dışı yaşamda ev sahibi toplumla daha fazla temas etmelerinden ve ev sahibi toplumun norm ve kurallarına daha fazla maruz kalmalarından kaynaklandığı değerlendirilebilir.

Katılımcılardan 14’ü ev sahibi toplumun üyelerinin kendilerine ve çevrelerine olumsuz söylem ve davranışlarda bulunduğunu ve bu durumdan rahatsız olduklarını ifade etmiştir. Katılımcılar kendilerinin ekonomik olarak Türkiye’den herhangi bir yardım talep etmediklerini ve yardım almadıklarını ancak kendilerinin yardım aldığına dair olumsuz bir algının olduğunu, bu durumun kendilerinde yabancılık hissi oluşturduğunu ve Türkiye’de uzun süredir bulunsalar dâhi kendilerine ilişkin yanlış algı sebebiyle ev sahibi topluma karşı bir aidiyet ve bağlılık oluşmadığını ifade etmişlerdir.

İlk geldiğimizde bize karşı olumsuz bakış ve tutumlar vardı binamızda. Çünkü Türk toplumu çok sosyal bir toplum değil. Neden buradalar diye düşünüyorlar. Örneğin bizi ilk gördüklerinde Suriyeli misin diye soruyorlardı. Biz de siyahi Suriyeli olmaz diyorduk. Çünkü bilmiyorlar. Türk halkının büyük kesimi Somalililer hakkında hiçbir şey bilmiyorlar. Bu konuda resmi TV kanallarının gelip bizimle röportaj yapmaları Türk halkının bizi daha yakından tanımasına izin vereceğine inanıyorum. Örneğin polisler şahsen bize esasen kardeş olduğumuzu bizlik bir sorun olmadığını ama Suriyeli ve Afgan uyruklu göçmenler başta olmak üzere çok ciddi sorunları beraberinde getirdiklerini söylüyorlar (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

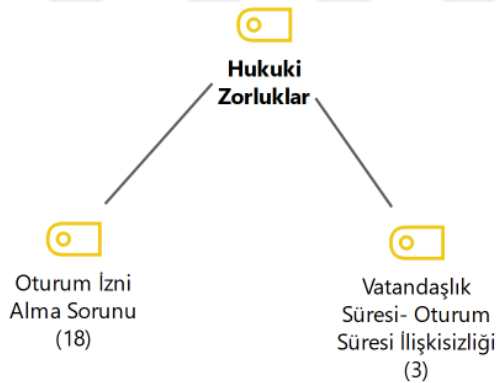
İlk Türkiye’ye geldiğimizde bize çok sempati vardı, sonradan çok kalabalık olunca yabancılara bakış değişti. Önceleri herkes bizle fotoğraf çekiniyordu, bir şeyler ikram ediyorlardı önceden siyah görmedikleri için ilgi çekiyorduk. Ten rengi farkından avantajlıydık. Sonra bizi yardım alan insanlar sandılar ama yanlış bir algı vardı bize karşı hep bize devlet bakıyor sanıyorlardı. Yanımdaki kişilere filan hep söylüyorlardı o zaman rahatsız oluyordum (Kadın Katılımcı 9, 28 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcıların ifadeleri ev sahibi toplumun göçmenlere ilişkin bilgi eksikliğinin göçmenlere yönelik olumsuz yargıların oluşmasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle, tüm göçmenlerin devlet yardımlarından faydalandığı yönündeki yaygın toplumsal algının hem ekonomik hem de sosyal düzlemde göçmen topluluklara karşı mesafeli ve zaman zaman dışlayıcı tutumların gelişmesine neden olduğu belirtilmiştir. Ancak görüşülen Somalili katılımcılar, bu algının kendi gerçeklikleriyle örtüşmediğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğu, Türkiye’deki

geçimlerini büyük ölçüde kendi etnik ve toplumsal ağları üzerinden sağladıklarını belirtmiştir. Somalili topluluğun kendi içindeki dayanışma mekanizmaları, bireylerin yerel iş gücü piyasasında yer edinmeleri ya da yurtdışındaki akraba ağları vasıtasıyla ekonomik destek almaları bu durumu desteklemektedir. Bu bağlamda, Türk devletinden doğrudan ekonomik yardım aldıklarına dair toplumsal algının yanlış ve genelleyici olduğu vurgulanmıştır. Ancak ev sahibi toplumla iyi ilişkiler içinde bulundukça bu yanlış ve genelleyici tutumun değiştiğine dair katılımcı ifadeleri de bulunmaktadır.

5.2.4. Hukuki Zorluklar

Göçmenlerin ve özellikle düzensiz göçmenlerin hedef ülkeye gittiklerinde karşılaştıkları en büyük sorunlardan biri olan hukuki zorluklar düzenli göçmenlerin de ülkede bulundukları hukuki statüye göre değişen hukuki sorunları olabilmektedir. Araştırmaya katılan Somalili göçmenlerin Türkiye’de yaşamlarını zorlaştırdığını ifade ettikleri hukuki ve bürokratik zorluklar aşağıda ifade edilmiştir:

Şekil 28:Hukuki Zorluklar

Katılımcıların Türkiye’de en fazla zorlandığı konuların başında; oturum izni almanın ve alınan oturum süresi ile vatandaşlık süresinin ilişkisizliğinin geldiği ifade edilmiştir. Bu konuda katılımcıların 18’i Türkiye’de oturum izni alma konusunda zorlandığını ve bu durumun kendileri için önemli bir dezavantaj olduğunu ifade etmiştir:

Bir yandan da Türkiye’de tek sorun ikamet sorunu, onun dışında biz çok zorlanmıyoruz. İkametin tüm evrakların tamam olsa bile yenileneceğinin garantisi yok. İkamet yenilenmezse burda kurduğun düzen boşa gidiyor, gitmek zorunda kalıyorsun. İkamet konusunda bilgilendirme olsa, evraklar bunlar ne yaparsanız gidersiniz diye bizi bilgilendirseler yabancılar için iyi olurdu (Erkek Katılımcı 11, 23 Yaş, Lisans).

Ayrıca kısa süre sonra ikametimin süresi dolduğunda yenilenip yenilenmeyeceği ile ilgili bir belirsizlik var, bunlar dezavantaj. Aslında bu ikamet sorunu herkes için bir dezavantaj. Herkesin ikametinin yenileneceğinin bir garantisi yok (Erkek Katılımcı 4, 30 Yaş, Lisans).

Katılımcılar oturum izni alma konusunda zorlandıklarını, bu konuda yetkili kurumun çözüm odaklı olmadığını ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan 3'ü Türkiye'de yaşadıkları ve oturum izni süreleri ile vatandaşlık alma hakkı için gereken sürenin ilişkisiz olduğunu ve bu durumun kendileri için dezavantaj oluşturduğunu ifade etmişlerdir:

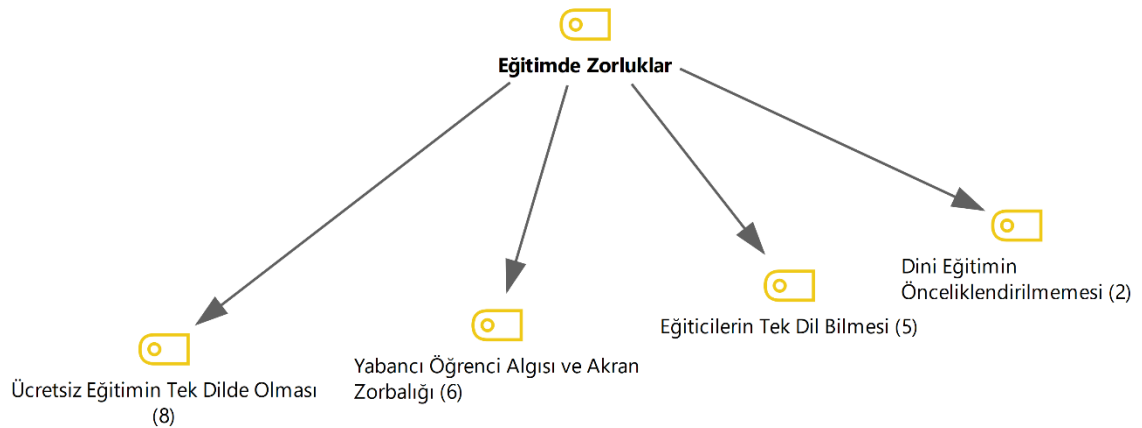
...Sen Amerika'ya gittiğinde oradaki oturma kâğıdını alınca herkes eşit. Biz burda kısa dönem ikameti zar zor alıyoruz. Bu yıl aldığım ikametın tekrar yenilenebileceğinden emin değilim, bir garantin yok yani o konuda belirsizlik var. Mesela Amerika'da veya İngiltere'de biraz yaşıdıktan sonra hemen vatandaşlığa başvuru yapabiliyorsun ama burada yıllarca da yaşamış olsan o vatandaşlığı alamıyorsun. Suriyelilerde filan vatandaşlık olabiliyor gördüğüm kadarıyla ama bizde olmuyor maalesef (Erkek Katılımcı 9, 28 Yaş, Lisans).

Burda oturum izni konusunda hak yok ben 12 yıldır Türkiye'de yaşıyorum ama şimdi abim geldi ikimizin arasında hiç fark yok, ikimizde aynı ikamete başvuruyoruz (Kadın Katılımcı 1, 29 Yaş, Yüksek Lisans).

Görüldüğü üzere katılımcılar oturum izni alma ve Türkiye'de uzun süredir oturum izni ile bulunma durumu ile vatandaşlık sahibi olma arasında ilişki olmamasını, uzun süredir Türkiye'de yaşıyor olsalar dâhi ülkeye yeni göç etmiş olan göçmenle aralarında hukuki hiçbir farklılık ve ayrıcalık olmamasını dezavantajlı bir durum olarak değerlendirmişlerdir.

5.2.5. Eğitimde Zorluklar

Katılımcıların Türkiye'de yaşamlarını zorlaştırdığını ifade ettiği faktörlerden biri de eğitim hayatına ilişkin zorluklar olmuştur. Katılımcıların bu alanda ifade ettiği zorluklar ücretsiz eğitimin tek dilde olması, eğitimcilerin tek dil bilmesi, yabancı öğrenci algısı, akran zorbalığı ve dini eğitimin önceliklendirilmemesi olarak kodlanmıştır.

Şekil 29: Eğitimde Zorluklar

Katılımcılardan 8'i Türkiye'de tek dilde ücretsiz eğitim olmasını göç sonrası yaşamı zorlaştıran bir faktör olarak değerlendirmiş ve bunu şu sözleriyle gerekçelendirmişlerdir:

Dezavantaj olarak üniversitede eğitimin Türkçe olması bence dezavantaj keşke dili İngilizce olsaydı veya İngilizce bilen insanlar daha çok olsaydı benim için daha iyi olurdu. Bölümü İngilizce okumak isterdim yani. Eğitimin Türkçe olması maalesef kötü bir durum (Kadın Katılımcı 5, 24 Yaş, Lisans).

Eğitim konusunda Türkiye'de tek dilde eğitim olması sorun bence. İngilizce bölümü az. Hocaların İngilizce bilmemesi beni zorladı önce. Sonra biz İngilizcemizi unuttuk Türkçemiz daha iyi oldu (Kadın Katılımcı 9, 28 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcılar, tek dilli eğitim modelinin anadillerine ek olarak edindikleri İngilizce ve Arapça gibi diğer dillerin zamanla unutulmasına ve hatta anadilleri olan Somalicenin de zayıflamasına neden olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum, çokdilliliğin sürdürülmesinde yaşanan güçlükleri gözler önüne sermekte ve göçmen toplulukların dilsel sermayelerinin, ev sahibi ülkenin eğitim politikalarıyla nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Dil, yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda kimlik inşasında temel bir unsur olduğundan, bu kayıplar bireylerin kültürel aidiyetlerini zayıflatmakta ve kimlik çatışmalarına yol açabilmektedir. Bu bağlamda, eğitim sisteminin çokdilli bireylerin dilsel çeşitliliğini destekleyecek şekilde yapılandırılmaması, entegrasyon sürecinde kültürel erozyon ve asimilasyon riskini de beraberinde getirmektedir.

Katılımcılardan 6'sı Türkiye'de yabancı öğrencilere yönelik algıdan ve akran zorbalığından kendilerinin veya çevrelerinin olumsuz etkilendiğini ve bu durumun göç sonrasında yaşamlarını zorlaştıran faktörlerden biri olduğunu ifade etmiştir:

Mesela ben yüksek lisanstayken daha iyi Türkçe biliyordum. Sınıfta 13 kişiydik 4'er kişiye birer proje veriliyordu ama kimse benimle çalışmak istemedi, ona rağmen ben dereceyle

mezun oldum. Neden önyargı var bilmiyorum ama bu bir şey bilmez, anlamaz algısı var (Erkek Katılımcı 8, 31 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcılar Türkiye'de yabancı öğrencilere yönelik toplumsal algıların ve okullarda karşılaştıkları akran zorbalığının hem kendilerini hem de çevrelerindeki bireyleri olumsuz etkilediğini belirtmiş ve bu durumun yalnızca bireysel bir sorun olarak değil, göç sonrasında yaşamlarını doğrudan zorlaştıran ve entegrasyon süreçlerini sekteye uğratan önemli bir faktör olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle eğitim kurumlarında algıladıkları dışlayıcı tutumların ve etnik ayrımcılığın çocukların okula aidiyet duygusunu zayıflattığı ve bunun da hem akademik başarılarını hem de psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Bu bulgular, göçmen öğrencilerin maruz kaldığı akran zorbalığını yalnızca bireyler arası bir problem olarak değil, aynı zamanda toplumsal yapıda mevcut olan önyargıların ve yabancı düşmanlığının bir yansıması olarak ele almak gerektiğine işaret etmektedir. Akran zorbalığı, bu anlamda, göçmen çocukların entegrasyonunu engelleyen yapısal bir engel niteliği taşımaktadır. Şirin ve Rogers Şirin'in (2015) Suriyeli çocuklarla gerçekleştirdikleri çalışmada da eğitim ortamlarında karşılıklı anlayış ve kapsayıcılığın güçlendirilmemesinin, yalnızca bireysel düzeyde travmalarla sonuçlanmadığı, aynı zamanda uzun vadede toplumsal kutuplaşmayı da artırma riski taşıdığı vurgulanmıştır. Bunun yanında, Osman, Mohamed, Warner ve Sarkadi'nin (2020) İsveç'te 47 Somalili göçmenle nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirdiği çalışmada, Somalili göçmen gençlerin İsveç toplumuna ve okul ortamına uyum sağlama sürecinde karşılaştıkları zorluklar ile kültürel uyum çabaları ele alınmıştır. Çalışmada, dil bariyerinin, kültürel farklılıkların ve akranlar ile eğitimcilerin yabancı öğrencilere yönelik önyargılı tutumlarının, Somalili öğrencilerin aidiyet duygusunu ve kültürel uyum süreçlerini zorlaştırdığı; bu nedenle öğrencilerin yabancılık hissi ve sosyal dışlanma ile mücadele etmek zorunda kaldıkları belirtilmiştir. Mevcut çalışmanın bulguları da bu sonuçları desteklemekte ve göçmen öğrencilerin kültürel uyum sürecinde okul ortamının önemini vurgulamaktadır.

Katılımcılardan 5'i Türkiye'de bulunan eğitimcilerin tek dilli olmasını hem eğitim sürecinin aksaması hem de iletişimin sağlanması noktasında sorunlara sebep olması gerekçesiyle dezavantajlı bir durum olarak ifade etmişlerdir:

Benim bölümüm İngilizceydi ama hocalar İngilizce konuşmak istemiyorlardı. Ben Türkçe öğrenmeme rağmen hocalar İngilizce öğrenmiyordu. Bizim ilk geldiğimizde dil

öğrenirken Türkçe öğretmenlerimiz bile İngilizce bilmiyordu bu bizim için çok sorun oluyordu okulda. Hiçbir şey bilmiyorsun gelmişsin ama hoca da seni anlamıyor.... Ben de sadece burda hocaların İngilizce bilmemesinden ve eğitimin sadece Türkçe olmasından memnun değildim onun dışında burası bence eğitim konusunda kaliteli. Bence burada tek sorun eğitimde hocaların İngilizce bilmemesi. Onun dışında eğitim konusunda çok iyi bence Türkiye (Erkek Katılımcı 7, 27 Yaş, Lise).

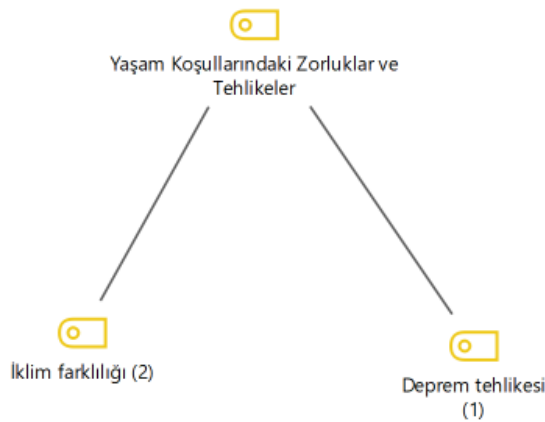
Katılımcılar Türkiye'deki çokdilli eğitim sisteminin gelişmediğini ve göç sürecinde Türkiye ile dini benzerlikleri sebebiyle Türkiye'de Arapça konuşulması ve öğretilmesi yönünde bir beklentiyle geldiklerini belirtmişlerdir. Bu durum, katılımcıların kültürel ve dilsel beklentileri ile Türkiye'nin eğitim ve kültürel ortamı arasındaki uyumsuzluğu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların 2'si ise Türkiye'de dini eğitimin önceliklendirilmemesini dezavantajlı bir durum ve Türkiye'deki yaşamı zorlaştıran bir faktör olarak değerlendirmiştir.

Ben aslında çocuğumu Türkiye'de okula vermek istemem. Eğitimde ben ağırlıklı olarak dini eğitim alsın istiyorum ama burda öyle bir sistem yok. İkincisi Türkçe öğrenecek. Ben hem kendi dilimizde ve İngilizcede eğitim alsın hem de din eğitimi ağırlıklı olsun istiyorum. Onun için çocuğumu burda okula göndermek istemiyorum (Kadın Katılımcı 1, 29 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcıların ifadelerinde de açıkça belirtildiği üzere Somalili göçmenler eğitim konusunda daha çok ücretsiz olarak sadece Türkçe dilinde eğitim alma durumunu, eğitimcilerin 2. dil bilmemesini, yabancı öğrencilere yönelik eğitici ve akranların olumsuz tutumunu ve son olarak dini eğitime öncelik verilmemesini Türkiye'de eğitim alanında karşılaştıkları zorluklar olarak ifade etmişlerdir.

5.2.6. Yaşam Koşullarındaki Zorluklar

Şekil 30: Yaşam Koşullarındaki Zorluklar

Katılımcılardan Kadın Katılımcı 2 ve 9 Türkiye’deki ve kaynak ülkelerindeki iklim koşullarının farklılığına dikkat çekerek Türkiye’deki soğuk hava koşullarının Türkiye’deki yaşamlarını zorlaştırdığını, dezavantajlı bir durum olarak gördüklerini belirtmişlerdir:

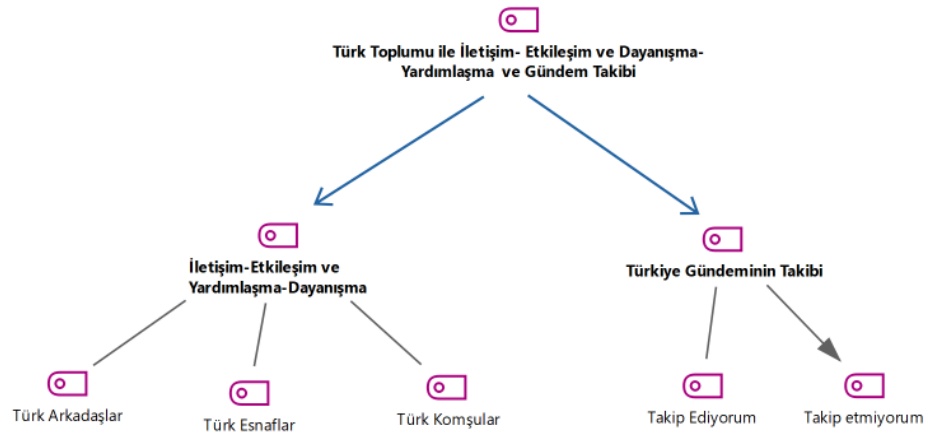
...Bana burası çok soğuk geldi bizim orda mevsim hep yaz burda soğuk olunca çok zorlandık. Hala daha bu soğuğa alışamadım (Kadın Katılımcı 9, 28 Yaş, Yüksek Lisans).

...Havalar soğuk burada zor yani. Somali daha sıcak, Arabistan da öyleydi ama burası soğuk çok (Kadın Katılımcı 2, 41 Yaş, Lise).

Katılımcılardan yalnızca Erkek Katılımcı 14 (30 Yaş, Yüksek Lisans) “Bir de burda güvenlik sorunu şöyle evet savaş yok ama burda deprem tehlikesi var bu da bir dezavantaj olarak.” sözleriyle Türkiye’deki deprem tehlikesinden bahsetmiş ve bunu yaşam koşullarındaki bir güvenlik tehdidi olarak değerlendirmiştir. Katılımcılar; Türkiye’de yaşadıkları süre boyunca deneyimledikleri koşullar neticesinde Türkiye’deki yaşamlarını kolaylaştırdığını düşündükleri avantajları durumları ve yaşamlarını zorlaştırdıklarını düşündükleri dezavantajlı durumları birçok bağlamda ifade etmiş ve bunlar detaylı olarak analiz edilmiştir.

5.3. TÜRK TOPLUMU İLE İLETİŞİM- ETKİLEŞİM VE YARDIMLAŞMA- DAYANIŞMA

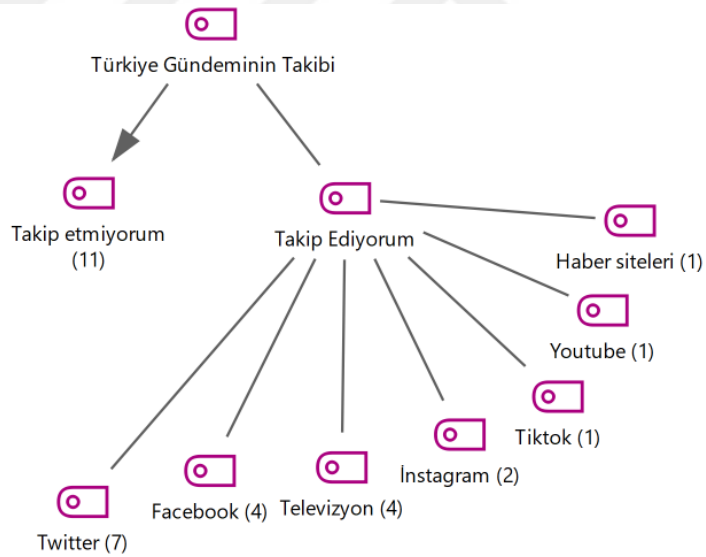
Göç süreci; göçmenler için ekonomik, sosyal ve psikolojik birçok yükü ve maliyeti beraberinde getirmekte ve kişiler göçe karar verme, göç ülkesini belirleme, bağlantılar kurma, ulaşım, göç sonrasında hedef ülkeye yerleşme, yeni topluma entegre olma gibi birçok süreci gittikleri ülkeye ilişkin bilgileri, sosyal sermayeleri ve ev sahibi toplumun göçmene yönelik tutumu ile daha kolay veya daha zor yaşamaktadır. Göçmenler göç sonrası yaşamda ülkeye ilişkin bilgi sahibi olacakları ve ev sahibi toplumla kendileri arasında bağlantı ve iletişim sağlayabilecek kilit kişi ve kurumlara ihtiyaç duymakta ve genellikle bu durumu kendi sosyal sermayeleri aracılığıyla ve bireysel olarak çözümlemeye çalışmaktadır. Göçmenlerin ev sahibi toplumla iletişim ve etkileşim düzeyine paralel olarak entegre olmaları ve aidiyet hissetmeleri değişiklik göstermektedir. Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında katılımcıların ev sahibi toplumla iletişim-etkileşim ve yardımlaşma-dayanışma düzeyleri incelenmiştir.

Şekil 31:Türk Toplumu ile İletişim- Etkileşim ve Dayanışma-Yardımlaşma

5.3.1. Türkiye Gündeminin Takibi

Ev sahibi toplumla iletişim ve etkileşimi belirlemek için öncelikle katılımcılara Türkiye gündemini takip etme durumu ve takip etme yolları sorulmuştur.

Şekil 32:Türkiye Gündeminin Takibi

Katılımcıların 11'i Türkiye gündemini takip etmediğini, 15'i ise gündemi takip ettiğini belirtmiştir:

Türk haberlerini takip etmiyorum zaten Türkçe bilmiyorum (Erkek Katılımcı 2, 41 Yaş, Lise).

Ama Türk haberi izlemiyorum dil bilmiyorum ki. Bişey olunca akrabalarım veya kızım haber verir ama ben takip etmiyorum özellikle (Kadın Katılımcı 7, 60 Yaş, Ortaokul).

Türkiye gündemini takip ettiğini ifade eden 15 katılımcıya ise gündemi takip etme yolları sorulmuştur. Katılımcıların 7'si Twitter, 4'ü Facebook, 4'ü Televizyon, 2'si Instagram, 1'i Tiktok, 1'i Youtube ve 1'i haber siteleri aracılığıyla gündemi takip ettiğini ifade etmiştir.

Öğrenci zamanında bilmiyordum buranın siyasetini, ilgilenmiyordum da ama şimdi çalışıyorum ve bir derneğimiz var; bu yüzden siyaseti takip etmek zorundayız, takip ediyoruz şimdi. Haberleri filan hep internetten, Twitter'dan takip ediyorum (Erkek Katılımcı 13, 32 Yaş, Lisans).

Ben hem Somali hem Türk kanalları takip ederim Twitter'dan. Özellikle Türk siyaseti takip ederim çünkü bizi çok etkiliyor. Somali haberi Facebook'ta aktif (Erkek Katılımcı 15, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Burayı, buranın haberlerini takip ediyorum, takip etmek zorundayım çünkü burda yaşıyorum. Mesela seçim çalışmalarını vs. hep takip ediyorum. Çeviri programı kullanıyorum takip ederken çünkü her şeyi anlamıyorum. İnternette, Facebook'tan, TV'den filan bakıyorum (Erkek Katılımcı 6, 33 Yaş, Lise).

Türkiye gündemini takip etmediğini belirten katılımcılar dil bilmedikleri ve/veya ilgilenmedikleri için gündemi takip etmediklerini ifade ederken; gündemi takip ettiğini belirten katılımcılar Türkiye'de çalıştıkları ve ülke gündeminden doğrudan veya dolaylı olarak etkilendikleri ve Türkiye'den haberdar olmak istedikleri için daha çok Twitter ve Facebook gibi sosyal medya hesapları üzerinden gündemi takip ettiklerini ifade etmişlerdir.

Yaşanılan ülkenin gündemini takip etmek hem göçmenler hakkında hazırlanan yeni kanun ve uygulamalardan haberdar olmak hem ev sahibi toplumu yakından tanımak hem de toplumsal entegrasyonu kolaylaştırmak açısından önem arz etmektedir. Ev sahibi toplumun ekonomik, politik, kültürel ve sosyal alanda yaşadıkları durumlardan haberdar olmak göçmenlere yönelik uygulamaları ve algıları takip etmek açısından göçmene önemli bir bilgi kaynağı sağlayacaktır. Gündemde göçmenlere yönelik yapılan haberlerin ev sahibi toplumun göçmene bakışını etkilediğine ilişkin birçok çalışma bulunmaktadır (Karaman, 2024; Keskin ve diğerleri, 2020). Bu gündemlerin göçmenlerin ev sahibi toplumdaki geleceklerinin nasıl etkileneceğini anlamaları bakımından göçmen için gündem takibi önemli olacaktır. Bunun yanında gündelik yaşamda ev sahibi toplumun dil ve kültür pratiklerini öğrenmek, sorumluluk ve yükümlülüklerden haberdar olmak ve imkân ve fırsatları takip etmek açısından göçmenlerin ev sahibi toplumun gündeminden haberdar olması toplumsal ilişki ve iletişimin güçlenmesine de katkı sağlayacaktır.

5.3.2. İletişim- Etkileşim ve Yardımlaşma-Dayanışma

Şekil 33: Türk Toplumuyla İletişim-Etkileşim ve Yardımlaşma-Dayanışma

Ev sahibi toplum bireyleriyle göçmenlerin temas ve etkileşimde bulunması hem ev sahibi toplumun göçmene ilişkin bakışını değiştirmekte hem de göçmenin ev sahibi toplumun kültürünü ve kişilik özelliklerini yakından tanımasını sağlamaktadır. Bu bağlamda katılımcıların çevrelerinde varsa Türk arkadaşları, Türk komşuları ve çalışanlar için Türk esnaf komşuları ile ilişkilerinin nasıl ve ne düzeyde olduğu belirlenmek istenmiştir.

Katılımcılardan 14'ü sosyal çevrelerinde Türk arkadaşlarının olmadığını ve aynı zamanda katılımcıların 11'i Türklerle yardımlaşma ve dayanışma durumlarının bulunmadığını ifade etmiştir. Kadın katılımcılardan 6'sının erkek katılımcılardan 8'inin Türk arkadaşının olmadığını; aralarında yardımlaşma olmadığını belirten 11 katılımcının ise 4'ünün kadın, 7'sinin erkek olduğu belirlenmiştir:

Benim öyle okuldan tanışıp görüşmeye devam ettiğim Türk arkadaşım yok, ben hep Somalililerle beraber olunca o kısımla çok ilgilenemedim (Erkek Katılımcı 13, 32 Yaş, Lisans).

Benim burda Türkçem olmadığı için çevrem hep Somalililer veya Arap görürsem onlar oluyor ama hep Somalili. Burda dışarı çıkıyorum, geziyorum ama dil sorunu Ankara'da daha fazla benim için. Ben sadece marketlerde filan görüyorum Türkleri, onlarla da zaten para al ver dışında konuşmuyorum, dil bilmiyorum zaten. Komşularımızın da hepsi Türk ama ben dil bilmediğim için kimseyle selam dışında konuşmuyorum, görüşmüyorum. Zaten Türk arkadaşım, tanıdığım kimse yok (Kadın Katılımcı 6, 30 Yaş, Ortaokul).

Türk arkadaşlarının olduğunu ifade eden 12 katılımcıdan 1'i Türk arkadaşlarıyla kısıtlı ilişkilerinin olduğunu, 11'i ise Türk arkadaşlarıyla iyi düzeyde ilişkilerinin ve etkileşimlerinin olduğunu ifade etmiştir. İyi düzeyde ilişkilerinin olduğunu belirten katılımcılardan 5'inin kadın, 6'sının erkek; kısıtlı ilişkisi olduğunu ifade eden katılımcının ise de erkek olduğu belirlenmiştir.

Benim sosyal çevrem okuldayken hep Türk'tü, maç oynamak olsun izlemek olsun hem Türklerle arkadaşım. Ama iş hayatına geçince hep iletişimim Somalililerle oldu. Komşularım Türk ama çok karşılaşmıyoruz sadece görünce selamlaşıyoruz, güler yüzlüler. Onun için pek komşularla iletişimim yok. Ama Türk arkadaşlarım var onlarla sık sık görüşüp plan yapıyoruz. Haftada bir arkadaşlarım gelir, kalabalık oluruz ama bir sorun yaşamadık komşularla. Ben gayet iyi anlaşıyorum Türklerle (Erkek Katılımcı 7, 27 Yaş, Lise).

Türkler bana iyi davranıyor ama bunda dil bilmemin etkisi var. Dil biliyor, kültürümüzü biliyor, bizi anlar diye daha dikkatli davranıyor insanlar. Benim artık sosyal çevrem hep Türklerden oluşuyor. Birkaç tane Somalili gördüğüm kadın arkadaşım var. Onlarla görüşüyorum ama çoğunluk artık çevrem, işyerindeki Türk arkadaşlardan oluşuyor. Eşim pek Somalice ve İngilizce bilmiyor onun için daha çok çevremiz Türklerden oluşuyor artık. Bizim apartmanda hep Türkler var tek Somalili benim. Ben bugüne kadar komşularla da hiç sıkıntı yaşamadım. Komşularla gelme gitme durumu var, görüşüyoruz, yemek yapıp paylaşıyoruz. İyi ilişkilerim var Türklerle (Kadın Katılımcı 8, 24 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcılardan eğitim amacıyla gelen göçmenlerin ev sahibi toplumun üyeleriyle eğitim sürecinde daha fazla etkileşimde bulunulmasından kaynaklı olarak daha iyi ilişkiler içinde olduğu; eğitim dışında farklı amaçlarla gelmiş olan katılımcılarda ise dil bilmemenin ve dolayısıyla da Türklerle doğrudan iletişim kuramamanın etkisiyle daha sınırlı ilişkiler içinde bulundukları veya ilişkilerinin olmadığı belirlenmiştir.

Katılımcılara Türk komşularıyla ilişkileri sorulduğunda katılımcılardan biri Türk komşusunun olmadığını, 25'i ise yaşadığı çevrede Türk komşusunun bulunduğunu belirtmiştir. Türk komşusu bulunan 25 katılımcının 16'sının Türk komşularıyla kısıtlı ve selamlaşma düzeyinde iletişim ve etkileşimleri olmasına rağmen 5'inin genel olarak Türklerle yardımlaşma ve dayanışma içinde oldukları belirlenmiştir:

Apartmandaki Türklerle hiç iletişim yok. Türkler çok kapalılar konuşmuyorlar. Ben gelmeden önce Türkler açık insanlar diye düşünüyordum ama hiç öyle değilmiş. Türkler çok kızgın ve sinirli insanlar, ses sevmiyorlar. Komşularla ses konusunda sorun olabiliyor. Komşulardan Trabzon'da tatlı et filan getiriyorlardı ama o zaman Araplar çok geliyorlardı. Ben orda da tercümanlık yapıyordum. Orda üniversite olunca çok yabancı öğrenci görünce şaşırmıyorlardı. Ama Ankara'da benim gördüğüm kadarıyla birden bu kadar yabancı olması onları şaşırttı ve kötü gözle bakmalarına sebep oldu diye düşünüyorum. Türk arkadaşlarla az az görüşüyoruz hatta çok az. Onun için bir yardımlaşma filan olmuyor (Erkek Katılımcı 15, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Komşular hep Türk onlar beni hep çağırdılar aslında ama ben gitmedim. Dil sorunundan dolayı anlaşıyorum onlarla. Komşularla görüşmüyorum, apartmanda hep Türkler var. Ben dil bilmediğim için konuşmak, paylaşmak yok. Türk arkadaşım zaten yok. Dediğim gibi ben dil bilmediğim için aslında böyle oldu. Yoksa ben çok konuşurum, arkadaş olurum ama Türkçe yok (Kadın Katılımcı 7, 60 Yaş, Ortaokul).

Katılımcıların 9'unun komşularıyla iyi düzeyde iletişim ve etkileşiminin olduğunu belirten 9 katılımcının tamamının aynı zamanda Türklerle yardımlaşma ve dayanışma içinde oldukları ifade edilmiştir:

Komşularımız bizim Türk, tek yabancı biziz. Onlar beni davet ediyorlar ama ben konuşamadığım için gitmek istemiyorum ama anlamaya çalışıyorum dediklerini. Komşularla anlaşamadığımız bir şey olmadı çok şükür. Benim Türk komşular dışında tanıdığım bir Türk arkadaşım yok. Komşularla hep yiyecek vs. paylaşıyoruz bizim yemeklerimizden filan ama benim dil sorunu olduğu için çok konuşamıyorum. Bir Türk komşumuz da bir şeye ihtiyacı olduğunda geliyor bize, yardımcı oluyoruz (Kadın Katılımcı 2, 41 Yaş, Lise).

Benim ailemle oturduğum apartmanda hep Türkler yaşıyor mesela. Komşularla da iletişimimiz var mesela deprem olduğunda komşularla beraber yardım topladık, onlar evimize bayramlarda geliyor. Eşim pek dışarı çıkmak istemiyor Türkiye'de, genel olarak evde kalıyor o Somalililerle de pek konuşup çıkmıyor. Ama Türk komşular hep geliyorlar, bir şeyler ikram ediyorlar. Komşularla iyi ilişkilerimiz var. Türkler komşu olarak iyi bir komşu, evde sesi bağırmanı gürültüyü çok tercih etmiyorlar bu bazen komşularla aramızda sorun olabiliyor (Erkek Katılımcı 12, 35 Yaş, Doktora).

Katılımcılardan Türk arkadaşı olmayanlardan bazıları Türk komşularıyla iyi ilişkiler içinde olduğunu ve zorlu süreçlerde yardımlaşma içinde olduklarını vurgulamışlardır. Bunun yanında iyi ilişkileri olmadığını ifade eden katılımcıların ise dil sorunundan kaynaklı iletişimlerinin zayıf olduğu belirtilmiştir.

Çalıştığını ifade eden 12 katılımcının Türk esnaflarla ilişkilerinin ne düzeyde olduğu ve aralarında bir dayanışma ilişkisinin olup olmadığı sorgulanmış; katılımcılardan 2'sinin Türk esnaf komşularıyla kısıtlı veya selamlaşma düzeyinde ilişkilerinin olduğu, 10'unun ise Türk esnaflarla iyi düzeyde ilişkilerinin bulunduğu belirlenmiştir.

İş yerinde pek Türk esnafla işimiz olmuyor genelde biz kendi işimizi yapıyoruz. Onun için Türk esnafla çok iyi ilişkimiz yok daha doğrusu alakamız yok (Erkek Katılımcı 7, 27 Yaş, Lisans).

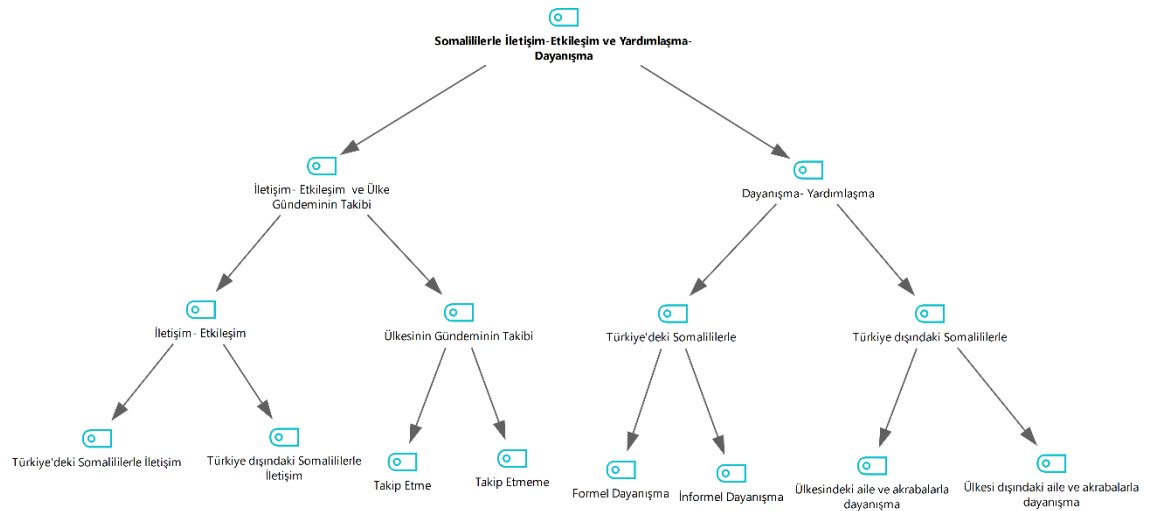
Benim Türklerle iletişimim aslında iyi. Komşular da geliyorlar Türk komşular ama esnaf komşular yani iş arkadaşı gibi onlarla da aramız çok iyi. Türk esnaflarla ilişkimiz çok iyi, çok iyi ilişkimiz var bizi çok seviyorlar bir sıkıntı yaşadığımızda hep yanımızda oluyorlar. Şimdi çalıştığımız dükkânın açılışı için sosyal medyada reklamını yaptık. Türklerden gençler de yaşlılar da geliyorlar, kendi evleri gibi görüyorlar. Haftanın en az 3 gün gelenler var (Erkek Katılımcı 3, 32 Yaş, Yüksek Lisans).

Öte yandan hem Türk arkadaşlarıyla hem Türk komşularıyla hem de Türk esnaflarla iyi düzeyde etkileşim ve yardımlaşma ve dayanışma içinde bulunduğunu belirten katılımcı sayısı 3'tür ve bu katılımcılar Kadın Katılımcı 11, Erkek katılımcı 1 ve 8'dir.

Türkiye'ye ilk geldiğimde oda arkadaşlarım, okul arkadaşlarım hep Somaliliydi. Okurken kaldığım yurtta çevrem Somaliliydi. Türkler vardı ama biz hep Somalililerle arkadaşlık yapıyorduk, Ganalı da vardı. Ben okurken Diyanet Vakfı'nın yurdunda kalıyordum orda farklı bir sürü Somaliliyle tanışma fırsatım oldu. Bize beraber programlar düzenliyorlardı orada birbirimizi buluyorduk, arkadaş oluyorduk. Ama okuldayken her milletten arkadaşım vardı. Samsun'da daha çok Somalili arkadaşım varken Bursa'da yüksek lisans yaparken hem de çalıştığım için artık Türkler de çok yakın arkadaşlarım oldu, Azerbaycanlı Iraklı filan da oldu. Sonra Ankara'ya geldim burda Somalililere yönelik bir iş yapmama rağmen çevremde hep Türkler de oldu. Ben çalıştığım için burda Türk esnaflar var, onlarla çok iyi iletişim içindeyiz, bize her konuda yardımcı oluyorlar. Benim esnaf komşularla ilişkilerim çok iyi. Dükkânımızda karşılaştığımız sorun olursa veya farklı bir konuda hep yardımcı oluyorlar. Türk arkadaşlarım çok var artık. Hepsi benim arkadaşım, sürekli görüşüyoruz. Düğünleri oluyor katılıyorum, onlar bizimkilere geliyor. Sık sık görüşüyoruz. Mesela evlerde komşulardan kesin rahatsız olan olur. Ya baharattan ya sestten rahatsız olurlar. Ama bu sorunlar tanışınca geçiyor, onlar bizi tanıyınca filan. İstersen sonra bağır sorun olmuyor. Bizim apartmanda tek Somalili biziz gerisi Türk. Eşimin de benim de Türk komşularla aramız iyi, herhangi bir sorunumuz yok. Komşularla kendimize özel yemeklerimizden yaptığımızda onlarla paylaşıyoruz, onlar da bize veriyor. Bizim yemeklerimizi beğeniyorlar mesela çayımızın tarifini soran oluyor, Sembüse diye bir içli köfteye benzeyen yemeğimiz var onların tarifini istiyorlar. Komşularla eşim daha çok gidip gelme yapıyor; ben evde olmadığım için hiç gitmedim, bize geldiklerini de görmedim. Yani benim Türklerden komşular olsun, iş yerinde esnaflar olsun veya Türk arkadaşlar hepsiyle çok iyi geçiniyorum (Erkek Katılımcı 8, 31 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcıların en sahibi toplumla yakın ilişkiler kurması onların hem ev sahibi toplumu yakından tanımalarına, aynı zamanda kendilerini daha iyi tanıtmalarına hem de toplumsal entegrasyona katkı sağlaması önemlidir.

5.4. SOMALİLİLERLE İLETİŞİM- ETKİLEŞİM VE YARDIMLAŞMA- DAYANIŞMA

Şekil 34: Somalililerle İletişim-Etkileşim ve Yardımlaşma-Dayanışma

5.4.1. Ülkesinin Gündemini Takip

Göçmenlerin ülkeleriyle olan ilişkilerini, aidiyet ve bağlılığını sürdürebilmesi, tersine göç ihtimalinin olması bakımından kaynak ülkesinin gündemini takip etme durumu hem ev sahibi topluma entegre olma sürecini hem de kaynak ülkesinden yabancılaşmasını etkileyen önemli faktörlerden biridir. Bu bağlamda katılımcılara kaynak ülkelerinin gündemini yakından etme durumları ve takip etme yollarının neler olduğu sorulmuş ve katılımcılardan 3'ü artık kötü haber almak istemediği gerekçesiyle ülkesinin gündemini takip etmediğini ifade etmiştir. Öte yandan katılımcıların 23'ünün ülkesinin gündeminden haberdar olduğu ve gündemi sosyal medyadan ve/veya sosyal çevrelerinden bilgi alarak takip ettikleri belirlenmiştir:

Ben sosyal medya kullanıyorum yani Tiktok kullanıyorum. Somalililerle ordan görüşüyorum, Whatsap, Facebook kullanıyorum oralardan görüşüyorum. Haberleri de ordan öğreniyorum. Tiktok, Facebook, Whatsap Somalililer bunları çok kullanır. Ama Türk haberi izlemiyorum dil bilmiyorum ki. Bir şey olunca akrabalarım veya kızım haber verir ama ben takip etmiyorum özellikle (Kadın Katılımcı 7, 60 Yaş, Ortaokul).

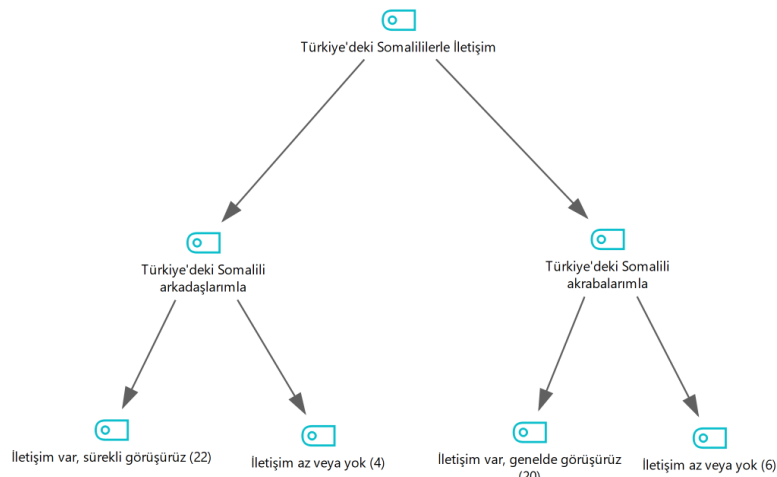
Somali'deki güncel olayları takip ediyorum her an oraya düşebilirim diye. Sosyal medyadan Twitter ve Facebook'tan takip ediyorum. Somali'deki TV kanallarının Facebook ve Twitter'da hesapları var ordan paylaşım yapıyorlar ben de ordan takip ediyorum. Honteybıl Tv, Saab Tv. Somalicem azaldığı için çeviremeyeceğim kanalların anlamı var mı valla unuttum. Ben çok fazla zamandır Türkiye'de olduğum için artık gerçekten Somalili olmaktan çok Türk gibi oldum (Erkek Katılımcı 9, 28 Yaş, Lisans).

Katılımcıların kaynak ülkelerine ilişkin gündem takiplerinde en çok kullanılan sosyal medya uygulamasının Facebook olduğu ve aile ve akrabalarından da sıklıkla ülke gündemine ilişkin bilgi aldıkları görülmüştür.

5.4.2. İletişim ve Etkileşim

Göçmenlerin göç sonrasında kendi ülkelerinden bireylerle veya kendi kültürlerine, dillerine veya dinlerine benzer göçmenlerle iletişim ve etkileşimde bulunması hem güvenlik hissi hem kendi kimlik ve kültürünü koruma imkânı hem destek ve dayanışma ağı sağlaması hem de bilgi ve deneyim aktarımı bakımından göçmenin psikolojik iyi oluş düzeyinin artırılmasına ve de göç sonrası yaşamda karşılaşılabilecekleri birtakım sosyal ve ekonomik entegrasyon zorluklarını en aza indirmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda göç sonrasında göçmenlerin hem hedef ve kaynak ülkesindeki hem de farklı ülkelerdeki göçmenlerle iletişimini ve bu iletişimin boyutunu belirlemek göçmen ağlarını

belirlemek hem de entegrasyon üzerinde ağ ve sermayelerin etkisini anlayabilmek açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda araştırmada katılımcılara hem Türkiye’deki hem de kaynak ülkelerindeki ve farklı ülkelerdeki Somalililerle ilişkileri sorulmuştur. Elde edilen veriler Türkiye’deki Somalililer ve Türkiye dışındaki Somalililer olarak kodlanmış, Türkiye dışındaki Somalililer de Somali’deki ve Somali dışındakiler olarak kategorize edilmiştir. Katılımcıların Türkiye’deki Somalililerle iletişimi aile ve akrabaları olarak kodlanmıştır.

Şekil 35:Türkiye’deki Somalililerle İletişim-Etkileşim

Katılımcıların 22’sinin Türkiye’deki Somalili arkadaşlarıyla iletişim halinde olduğu ve sürekli görüştüğü belirlenmiştir:

Benim işim hep Somalililerle bu restoran, firma filan. O yüzden çok fazla Somalili ile görüşüyorum beni tanırlar. Bu kafe Somalililerin buluşma yeri gibi. Sürekli iletişim halindeyiz hep beraberiz. Hem akrabalarım hem Somalili arkadaşlarım çevremde var görüşüyoruz hep var (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

Somalililer zaten genel olarak benim çevremde burda yakındaki apartmanlarda oturuyorlar onları hep görüyorum hem de telefonda görüşüyoruz. Burda dedim ya birinin yardıma ihtiyacı var zaten hepimiz yakın oturuyoruz hemen haberleşiyoruz bir araya geliyoruz. Ankara ve İstanbul’da sadece tanıdıklarım akrabalarım var başka yerdekileri tanımıyorum (Kadın Katılımcı 7, 60 Yaş, Ortaokul).

Katılımcıların 4’ünün ise Türkiye’deki Somalililerle iletişiminin kısıtlı veya hiç olmadığı aynı zamanda bu katılımcıların 4’ünün de kadın olduğu belirlenmiştir:

Benim yaşadığım yerde çok Somalili yok onun için iletişimim yok diyebilirim Somalililerle. Bu konudan dolayı kendimi yalnız hissediyorum. Eskisi gibi Somalili arkadaşlarım da yok bu yaşadığım çevrede. Ama annemin yaşadığı yerde daha fazla Somalili var, annem daha fazla iletişim halinde Türkiye’deki Somalililerle (Kadın Katılımcı 5, 24 Yaş, Lisans).

Katılımcıların Türkiye'deki Somalili akrabalarıyla olan iletişimi sorulduğunda ise 20'sinin akrabalarıyla iyi iletişim halinde olduğu ve sürekli görüştüğü belirlenirken;

Somalililerle hepimiz aynı çevrelerde oturuyoruz zaten; Mamak'ta oturan var, Çankaya'da oturan var, biz de Keçiören'de oturuyoruz. Onun için hep birbirimizi tanıyıp biliriz. Akraba gibi tüm Somalililer. Farklı şehirlerde de varlar. Komşularım hep Somalili zaten burda Somalililerin arasında yaşıyorum, hemen burda dükkânın orda. Benim tanıdıklarım hep Somalili burada. Apartmandaki herkes Somalili ama ev sahipleri Türk. Benim hep arkadaşlarım, komşularım Somalili. Somali restoranda akşama kadar Somalililer gelir orda görüşürüz. Birinin yardımı ihtiyacı var, bir sorunu var hemen orda otururken konuşuruz napalım diye haberimiz olur birbirimizden. Onun için Somalililer birbirine bence daha bağlı. Türkiye'de ben İstanbul'a ve Isparta'ya gitmiştim daha önce, aslında her yerde Somalililer var ama yakın akrabam olarak yok. Somalililer hep akraba sayılır Türkiye'de hep birbirlerini tanırlar (Erkek Katılımcı 6, 33 Yaş, Lise).

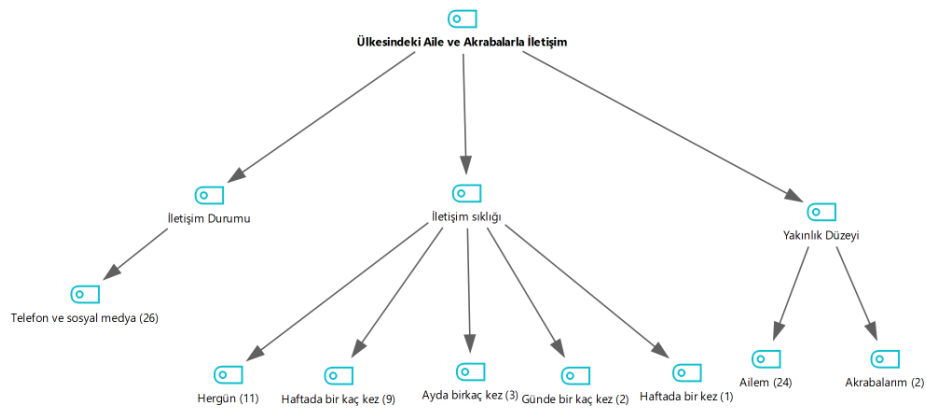
Katılımcıların 6'sının ise Türkiye'deki Somalili akrabalarıyla iletişimlerinin kısıtlı veya hiç olmadığı belirlenmiştir.

Ailemden gelmek isteyen olmadı buraya, ama akrabalarından gelenler oldu. Akrabalarla pek iletişimim yok genel olarak yakın ailemle görüşüyorum (Erkek Katılımcı 9, 28 Yaş, Lisans).

Somalililerle birkaç arkadaşım ile görüşüyorum ve iş yerinde iş için görüştüğüm Somalililer dışında çok ilişkim yok artık. Ben Somalililerin kurduğu Whatsapp gruplarını bilmiyorum, bilsem katılırdım. Benim Somalililerle ilişkilerim zayıfladı artık öyle pek iletişim olmuyor. Ben sadece kendi ailemle görüşüyorum, bir de işte iş yerime gelen Somalililer olursa onlara iş anlamında yardımcı oluyorum. Akrabalarımın da burda amcam var yani babamın kuzeni, onunla ve ailesiyle görüşüyorum ama ben çalıştığım için çok görüşmüyorum açıkçası. Türkiye dışında da sadece Somali'deki ailemle görüşüyorum (Kadın Katılımcı 8, 24 Yaş, Yüksek Lisans).

Somalili arkadaşlarıyla ve/veya akrabalarıyla iletişiminin azaldığını ifade eden katılımcıların daha çok Türklerin yoğun olduğu işyerlerinde çalıştıkları veya Türklerle evli oldukları için çevrelerinin değiştiği tespit edilmiştir.

Göçmenlerin hedef ülkede yakın çevrelerindeki aile ve akrabalarıyla iletişimleri göç sonrası ilişki ve dayanışma ağlarını belirleyebilmek açısından önemli olduğu kadar kaynak ülkelerindeki veya farklı ülkelerdeki akraba ve arkadaşlarıyla iletişimleri de ulusötesi ilişkilerini sürdürüp sürdürmediklerini belirlemek bakımından önemlidir. Bu sebeple katılımcılara ülkesindeki ve ülkesi dışındaki aile ve akrabalarıyla iletişimleri sorulmuş ve alınan cevaplar kodlanmıştır.

Şekil 36: Ülkesindeki Somalililerle iletişim

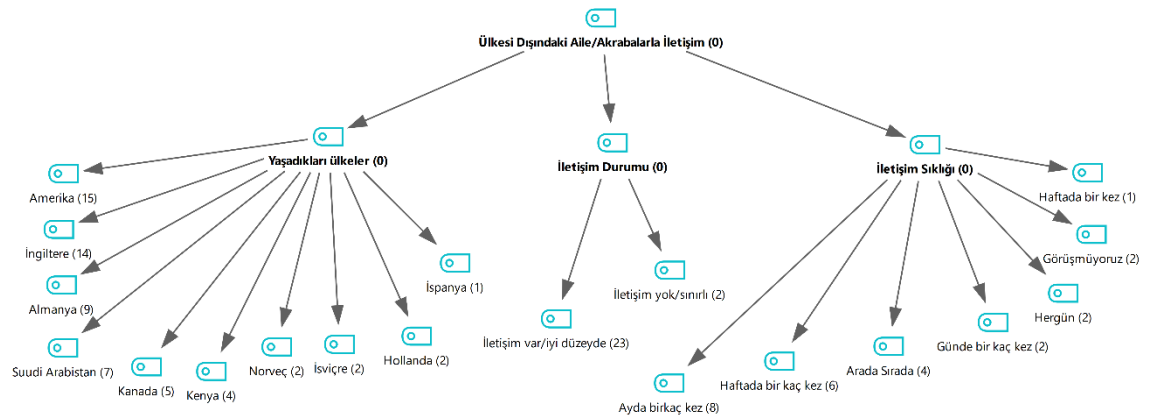
Katılımcıların Etiyopya, Suudi Arabistan ve Somali'den Türkiye'ye gelmesi aile ve akrabalarının da farklı ülkelerde yer almasına ve farklı ülkelerle temaslarda bulunmasına fırsat sağlamıştır. Katılımcılara kendi ülkeleriyle iletişimlerinin olup olmadığını belirlemek için kaynak ülkesinde yakınlık düzeyine göre kimlerin olduğu, iletişim araçları ve iletişim sıklığı sorulmuştur. Alınan cevaplara göre katılımcıların tamamı aileleriyle telefon aracılığıyla sesli-görüntülü arama gerçekleştirdiklerini, akrabaları ile ise sosyal medya aracılığıyla haberleştiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan 24'ü kaynak ülkesinde ailesinin olduğunu (anne-baba-kardeşler-çocuklar), 2'si ise akrabalarının olduğunu belirtmiştir. Ülkesindeki aile ve akrabalarıyla katılımcıların 11'i günde bir kez, 9'u haftada birkaç kez, 3'ü ayda birkaç kez, 2'si günde birkaç kez ve 1'i haftada bir kez görüştüğünü ifade etmiştir.

4 kardeşiz, 2 kız 2 erkek. Tek annem var normalde Somalililerde çok eş olabiliyor ama bizim orda çok yok yani babam bir kez evlendi o da annemle. Kardeşlerim Etiyopya'da. Bir abim 34 yaşında evli; 29 yaşında evlendi. Kız kardeşim de benden küçük 30 yaşında O da geçen sene evlendi. Diğer kız kardeşim bekâr 26 yaşında. Ben de o da bekâriz. Kardeşlerimden abim ve kız kardeşim memur devlette çalışıyor, diğer kardeşim şimdi çalışmıyor o en küçük kızımız. Babam lisede öğretmendi. Annem şimdi çalışmıyor ama o zaman çalışıyordu o da öğretmendi, matematik öğretmeni idi, babam da tarih öğretmeni idi. Benim ailem akrabalarım hep Etiyopya'da. Bizim yurtdışında, Avrupa'da filan akrabamız yok. Ben ailemle her zaman görüşürüm haftada birkaç gün ararım WhatsApp'tan (Erkek Katılımcı 3, 32 Yaş, Yüksek Lisans).

Telefondan WhatsApp'tan konuşuyorum. Facebook, Instagram, Tiktok kullanıyorum ama Twitter kullanamıyorum zaten onu kullanmayı bilmiyorum. Ailemle sadece WhatsApp'tan görüşüyorum. Annemle genelde her gün, her sabah konuşuyorum ama diğer akrabalar hastalık vs. bir şey olunca görüşüyorum. Yani onlarla arada sırada ama ailemle her gün görüşüyorum (Kadın Katılımcı 4, 26 Yaş, Lise).

İfadelerde de belirtildiği üzere katılımcılar kaynak ülkelerindeki aile ve akrabalarıyla iletişim halinde olduğu halde Suudi Arabistan kaynaklı göçmenlerin aile bireylerinin de Suudi Arabistan'da yaşıyor olması onların Somali ile iletişimlerinin sınırlı kalmasına etki etmiştir.

Somalililerin ülkelerinin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve çevresel koşullar ile bireysel istek ve ihtiyaçlar onların farklı dönemlerde farklı ülkelere göç etmesine sebep olduğu gibi Somalililerin dünyanın farklı ülkelerinde diasporalarının oluşmasına da imkân sağlamıştır. Ana akım Somali toplumu için ayırt edici bir özellik olan göçebe içgüdüsünün ve bir kabile etrafında birleşme eğiliminin diasporalarda da devam ettiği (Lewis, 2008, s. 134) ve göç sonrasında da kendi ülkelerine bağlarının ve ülke bireyleriyle ilişkilerinin sürdürüldüğü bilinmektedir. Bu bağlamda Etiyopya'dan Türkiye'ye göç eden Somalili Erkek Katılımcı 3 hariç olmak üzere diğer tüm katılımcıların Somali ve Türkiye dışında farklı ülkelerde tanıdıklarının ve akrabalarının olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda Somalili göçmenlerin Türkiye ve kaynak ülke olarak Somali ve Suudi Arabistan dışında farklı ülkelerde ailelerinin ve/veya akrabalarının olduğunu ifade eden 25 katılımcının hangi ülkelerde aile/akrabalarının yaşadığı, onlarla görüşme sıklığı ve iletişimlerinin düzeyi kendi ifadeleri ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Şekil 37: Ülkesi Dışındaki Somalililerle iletişim

Yapılan analizlerde ve şekilde de görüldüğü üzere katılımcıların aile ve akrabalarının en fazla bulunduğu ülkeler sırasıyla Amerika (15), İngiltere (14), Almanya (9), Suudi Arabistan (7), Kanada (5), Kenya (4), Norveç-İsviçre- Hollanda (2) ve İspanya (1) olarak ifade edilmiştir ve bu durum Kleist ve Abdi'nin (2022, s. 18), Lewis'in (2008, s. 132) ve Sadouni'nin (2019) Somalililerin Afrika Boynuzu dışında en yoğun olarak yaşadığını belirttiği ülkelerle örtüşmektedir. Öte yandan katılımcıların bu ülkelerdeki aile ve

akrabalarıyla iletişimlerinin olup olmadığı ve görüşme sıklığı sorulduğunda katılımcıların 23'ü iletişimlerinin olduğunu ve iyi düzeyde olduğunu ifade ederken katılımcılardan 2'si iletişimlerinin olmadığını veya yok denecek kadar az, kısıtlı olduğunu ifade etmiştir. İletişimlerinin olmadığını veya kısıtlı olduğunu ifade eden 2 katılımcı aynı zamanda yurtdışındaki aile ve akrabalarıyla görüşmediklerini de ifade etmiştir. Öte yandan akrabalarıyla iletişimlerinin ve iyi ilişkilerinin olduğunu ifade eden 23 katılımcının 8'i ayda birkaç kez, 6'sı haftada birkaç kez, 4'ü arada sırada, 2'si günde birkaç kez, 2'si günde bir kez olmak üzere her gün ve 1'i haftada bir kez görüştüğünü ifade etmiştir:

Ailemle de akrabalarım da her gün mutlaka görüşürüm telefonla. Somali'de annem, akrabalarım var onlarla telefonda, WhatsApp'tan hep görüşüyoruz gündüz- akşam. Onun dışında boşandığım iki eşim vardı onlardan biri Amerika'da bir çocuğumla yaşıyor, diğeri İsviçre'de diğeri çocuğumla yaşıyor. Bir kız bir oğlum var ama uzaktalar. Amerika'da kız kardeşim yaşıyor diğeri herkes Somali'de. Kendi annem ailem Somali'de yaşıyor şu anda (Erkek Katılımcı 2, 41 Yaş, Lise).

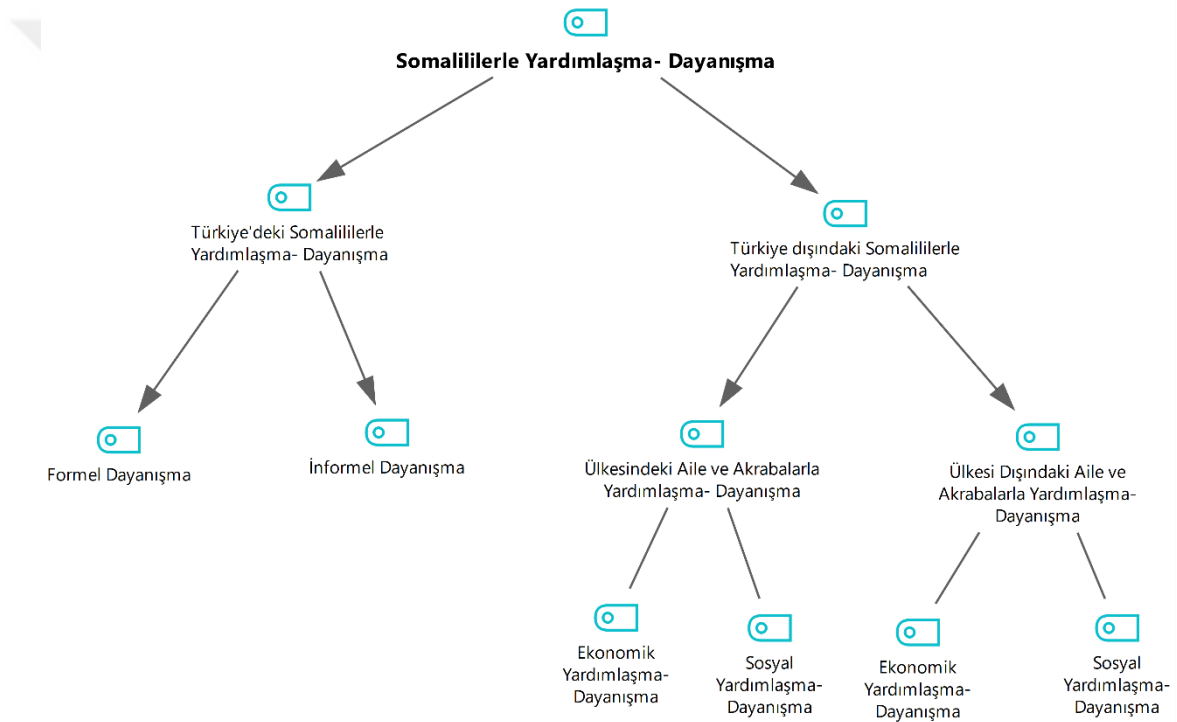
Somali'de şu anda ailem var annemler. Onlarla haftada bir iki kez konuşuyorum. Whatsap'tan arıyorum. Bizim ailemiz kalabalık. Benim babam üç kadınla evlendi yani benim 3 annem var ve 30 kardeşiz. Böyle olunca sadece Somali'de değil her yerde kardeşlerim var. Kardeşlerimin ikisi Türkiye'de eğitim alıyor, bazıları Somali'de bazıları Amerika'da, Avrupa'da mesela Danimarka ve İngiltere'de yaşayanlar var. Yani kardeşlerimle de annemlerle de hep görüşüyorum. Haftada ama birkaç gün arıyorum onlar çalışıyorlar. Whatsap'ta grubumuz var zaten sürekli iletişimdeyiz (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Araştırma bulgularına göre, katılımcıların önemli bir kısmı, kaynak ülke olan Somali veya Suudi Arabistan dışında farklı ülkelerde yaşayan aile üyeleri ve akrabalarla iletişim hâlinindedir. Bu transnasyonal sosyal bağlar, hem potansiyel göç hareketlerinin yönünü hem de mevcut ülkelerinde karşılaşılabilecek sosyoekonomik zorluklara karşı geliştirdikleri dayanışma mekanizmalarını şekillendirmesi bakımından dikkate değerdir.

5.4.3. Yardımlaşma ve Dayanışma

Göçmenlerin, yeni bir ülkeye göç ettikten sonra, hem diğer göçmenlerle hem de kaynak ülkeleri veya diğer ülkelerdeki aile ve akrabalarıyla kurdukları yardımlaşma ve dayanışma ağları, yalnızca göçmenlerin toplumsal entegrasyon süreçlerine katkı sağlamakla kalmamakta aynı zamanda bu ilişkiler göçmenlerin çeşitli yaşam alanlarında karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Göçmenlerin, göç sonrası dayanışma ve yardımlaşma ağları içerisinde yer alması, bu ağların resmi bir yapıya bürünerek dernek, vakıf veya topluluk gibi organizasyonlar şeklinde varlık

göstermesi ya da daha informal, bireysel ve topluluk içi yardımlaşma grupları olarak şekillenmesi mümkün olabilmektedir. Hem formel hem de informal düzeydeki bu dayanışma ağları, göçmenlerin barınma, istihdam, psikolojik, sosyal ve ekonomik destek alma, aynı zamanda bilgi edinme gibi alanlarda karşılaşılabilecekleri çeşitli zorluklarla başa çıkabilmeleri için bir direnç mekanizması sağlamaktadır. Bu tür ağlar, göçmenlerin yerleşik oldukları toplumlarla entegrasyon süreçlerinde, aynı zamanda kendi kültürel kimliklerini ve sosyal bağlarını koruyarak, toplumsal adaptasyonlarını desteklemektedir. Bu bağlamda araştırmadaki Somalili göçmenlere Türkiye’deki ve Türkiye’deki dışındaki Somalililerle yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinin mevcudiyeti ve mahiyeti sorulmuş ve elde edilen veriler uygun biçimde kodlanmıştır.

Şekil 38: Somalililerle Yardımlaşma- Dayanışma

Katılımcıların Türkiye’de formel ve informal dayanışma biçimleri olup olmadığını belirlemek göçmenlerin ev sahibi toplumda karşılaşılabilecekleri sorunları daha hızlı ve etkili çözebilmeleri ve bu süreçte birbirlerinden sosyal, ekonomik ve psikolojik destek alabilmeleri bakımından oldukça önemlidir. Bu bağlamda yapılan araştırmada katılımcıların göç sonrasında bir sosyal sermaye aracı olarak dernek, vakıf, topluluk gibi göçmen ve hemşehri veya farklı ideolojik oluşumlar içinde yer alıp almadıkları sorulmuş; katılımcılardan 8’inin Türkiye’de Somalililer tarafından kurulan Somali dernek ve topluluklarından birine, 1’inin Türkiye ile işbirliği içinde Türk ve Somalili kişilerce

kurulan Türk-Somali Dostluk Derneğine ve 1'inin Türk Kızılay'ı Derneğine üye olduğu belirlenmiştir. Katılımcılardan yalnızca 10'unun formel bir oluşumda yer aldığı belirlenirken 15'inin resmi herhangi bir oluşumda yer almadığı ve bunlardan haberdar olmadığı belirlenmiştir. Formel dayanışma ağları olan derneklere ve sivil toplum kuruluşlarına üye olmadığını belirten katılımcıların neden üye olmadıkları sorulduğunda 10'u bu oluşumlar hakkında bilgisi olmadığı, 5'i ihtiyaç duymadığı, 3'ü ilk göç ettiklerinde böyle bir oluşumun olmadığı daha sonra ise ihtiyacının kalmadığı, 1'i çekindiği ve 1'i de derneklere yönetim sorunları olduğu için derneklere üye olmadığını ifade etmiştir.

Katılımcıların derneklere ilişkin görüşleri ve sorun olarak gördükleri durumlar sorulduğunda ise katılımcıların 19'u derneklerden haberdar olmadığı gibi bir sorun da belirtmemiş, 4'ü derneklere liderlik sorunları olduğunu, 3'ü derneklerin etkisinin olmadığını, 2'si bilgilendirme konusunda yetersiz olduğunu ve 1'i derneklere kötü amaçlı kişilerin bulunduğunu sorun olarak dile getirmiştir. Katılımcıların Türkiye'de herhangi bir dernek veya sivil toplum kuruluşundan üye olma şartı aranmaksızın ekonomik ve/veya sosyal destek alıp almadıkları sorulduğunda yalnızca Kadın Katılımcı 1'in ekonomik ve sosyal destek aldığı diğer 25 katılımcının herhangi bir resmi dernek veya sivil toplum kuruluşundan yardım almadığı belirlenmiştir.

Öte yandan katılımcıların formel dayanışma ağları olan dernek ve sivil toplum kuruluşlarına üye olmasalar bile Türkiye'deki Somalililerle aralarında bir yardımlaşma-dayanışma ilişkilerinin olup olmadığı sorulduğunda katılımcılar sosyal medya aracılığıyla veya kabile/sosyal çevre aracılığıyla birbirlerinden ekonomik ve sosyal yardımlar aldıklarını ifade etmişlerdir.

Benim dernek üyeliğim yok. Bilgim de yok. Bizde hep kabilecilik vardır. Somali'de sen nesin değil, sen kimsin diye sorarlar, sen kimlersin yani. Kabilen senin kimliğindir. Kabiledelikler birbirini tanır, yardım eder. Ben hiç dernekten yardım almadım ama bana kendi kabilemden insanlar çok yardım ettiler hem masraflarda hem beni yönlendirme konusunda filan. Bana ev tutmamda çalıştığım elçilikteki Türk bir sekreter yardım etti. İlk geldiğimde ev tutmamda Somalili öğrenciler yardım etti, Somalili akrabalarım yardım etti kabileden dayılar amcalar filan. Onun için burda ben resmi bir yerden yardım almadım ama akrabalarından filan Somalililerden ve tabi Türk iş yerindeki insanlardan da yardım aldım. Somalili akrabalarımından hem para hem normal yardım destek aldım ama Türklerden sadece normal destek aldım, ev tutma, herhangi bir şey soracağımdaya filan (Kadın Katılımcı 11, 35 Yaş, Lisans).

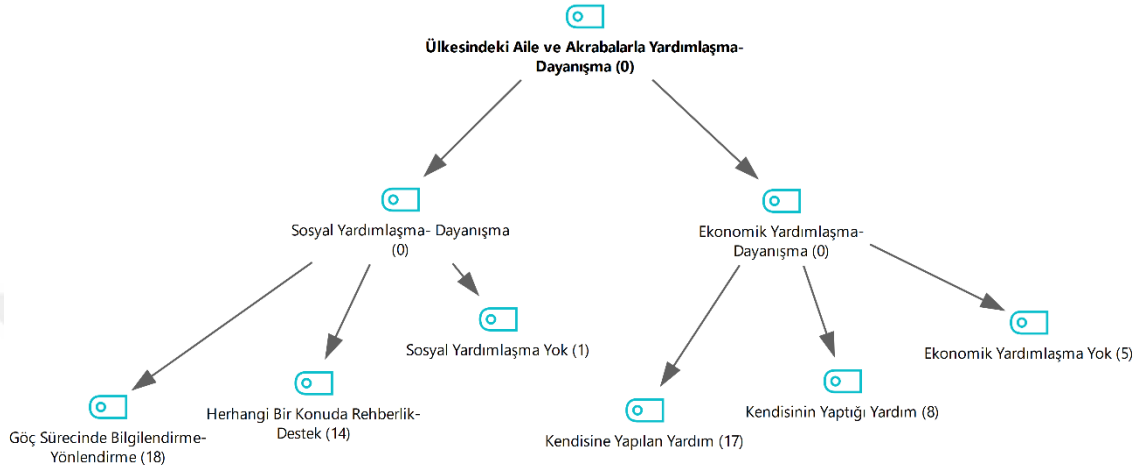
Türklerden arkadaşlarım var ama Somalililer gibi değil Somalili arkadaşım daha çok var. Biz birbirimize hemen yardımcı oluyoruz. Bir Somalili gelmiş olsa dese ki benim param yok bana yardımcı olur musun bu işi yapmaya, ben ona ücretsiz yardımcı oluyorum, tercümanlık yapıyorum, yönlendiriyorum. Dese ki benim param yok paraya ihtiyacım var o zaman Somalililerin grupları var hemen oradan para toplayıp göndeririz yardımcı oluruz. Benim derneğim var üye ve kurucusu olduğum bir Somali Derneği. Farklı Türk derneklerle beraber çalışıyoruz, bu derneklerle Somali'ye okullar yaptık iki tane. Las Anod'da teknik okul yapıyoruz. Ben başka derneklere üye değilim. Biz öğrencilere yardım ediyoruz. Ben hiç derneklerden yardım alamadım. Ben devletin verdiği bursları aldım sadece. Biz yardım almadık ama yardımcı olmak için bu dernekleri kurup işletiyoruz (Erkek Katılımcı 15, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcı ifadelerinde de belirtildiği üzere katılımcılar kendileri herhangi bir dernekten yardım almasalar dahi kendilerinden sonra gelen Somalililere ve kendi ülkelerindeki Somalililere yardımcı olabilmek için Türkiye'de dernek kurma çabasında olmuş veya bir dernek içinde yer almasa da içinde bulundukları kabilecilik anlayışı gereği informal olarak birbirlerine yardım etmeye veya birbirlerinden yardım almaya devam etmişlerdir. Göçmenlerin ilişki ağları özellikle maddi gerekçelerle göç eden bireylerin hedef ülkede daha fazla kazanç elde etme dürtüsünü de göçmen ilişkiler ağı çerçevesinde ele almakta ve söz konusu ağların kadının iş hayatına dâhil olması başta olmak üzere toplumsal rollerin de yeniden üretimini sağladığını vurgulamaktadır (Abadan Unat, 2002, s. 19). Katılımcıların göç sonrasında göç ağlarının da etkisiyle sahip oldukları sosyal sermayeler göç sonrası yaşamda iş ve nakit para akışını kapsayan ekonomik sermayelere dönüşümü de söz konusu olmuştur. Sosyal sermaye, aynı zamanda göç etmek için komşulardan borç almak veya göç edecek olan bireyleri daha iyi iş imkânı bulacaklarına inandırmak gibi ekonomik sermaye türlerine de dönüştürülebilmektedir (Hagen-Zanker, 2008, s. 17; Kindler ve ark., 2015, s. 6). Yine göçmen ağ bağlantıları da işverenlerin yabancı işgücü çalıştırabilmek için yararlanabilecekleri bir tür sosyal sermayeyi oluşturmaktadır (Massey ve ark., 1993, s. 448). Katılımcıların sahip oldukları sermayelerin etkisiyle ekonomik dayanışma içinde bulunduklarını ve göç sonrasında yaşamda iş ve ekonomik destek elde etmede öne çıktığını göstermiştir. Frounfelker ve arkadaşlarının (2020) ABD'deki Somalililerle gerçekleştirdiği çalışmada mevcut çalışma bulgularıyla örtüşmekte ve Somalililer arasında ortak değer, din ve sosyal ağlar aracılığıyla toplumsal dayanıklılığının arttığı ve uyum sürecindeki zorluklarla başa çıkmada formel ve informal ağların önemli desteği olduğu vurgulanmıştır.

Alan yazında, Hassan'ın (2014) Londra'daki Somalililerin aidiyet ve kimlik oluşumu üzerine gerçekleştirdiği çalışmada, genç Somalili erkeklerin farklı ülkelerde doğmuş olmalarına rağmen Somalili kimliklerini güçlü bir şekilde hissettikleri saptanmıştır. Bu bireylerin hem İngiltere'nin normlarını öğrenme ve kültürel uyum sağlama sürecinde hem de Somali kimliğini koruma çabalarında kuşaklar arası desteklerden yararlandıkları belirtilmiştir. Ayrıca, ulusötesi ağlar ve ilişkiler aracılığıyla Somali ve Britanya kimliğinin ve aidiyet duygusunun gelişiminde aktif rol oynadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Valentine, Sporton ve Nielsen'in (2009) çalışması ise Somalili gençlerin Somalili ve Müslüman kimliklerine aidiyetlerini sürdürdüklerini ancak ev sahibi toplumda bunu nasıl ifade edecekleri konusunda belirsizlik yaşadıkları sonucuna ulaşmıştır. Valentine ve arkadaşları (2009) Somalili gençlerin toplumsal dışlanmışlık ve ayrımcılıkla, dil bariyeri, eğitim zorlukları ve kültürel uyum sürecinde zorluklarla karşılaştıklarını vurgularken; Hassan (2014), genç Somalili erkeklerin Londra toplumunda çeşitli zorluklarla karşılaşmalarına rağmen hem İngiltere'de hem de Somalili topluluklar içinde aktif vatandaşlık ve toplumsal katılım sergilediklerini vurgulamıştır. Mevcut çalışmanın bulguları da Somalililerin genel olarak Türkiye'de dil bariyeri, aidiyetsizlik ve yabancılık, eğitim, hukuk ve kültürel birçok konuda zorluklar yaşamasına rağmen özellikle Somalili erkeklerin, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma amacıyla dernekler kurduklarını; bu dernekler ya da informel ağlar aracılığıyla hem kendi aralarında dayanışmayı sürdürdüklerini hem de ev sahibi toplumla aralarında bir köprü kurarak topluma aktif katılım sağlamaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Dernekleşme faaliyetleri göçmenlerin hâkim toplumda varlığını göstermeye çalışması ve göçmenlerin birbiri ile ve hâkim toplumla bağlantılar kurmasını sağlayıcı mekanizmalar olarak değerlendirildiğinde hem aidiyet sağlamaya hem mevcut kimlikleri korumaya ve ilişkileri güçlendirmeye yönelik adımlar olarak değerlendirilebilir.

Yardımlaşma ve dayanışma ağları göç süreçlerinde önemli bir rol oynamakta; bu ağlar yalnızca hedef ülkedeki aile ve akrabalarla sınırlı kalmayıp kaynak ülkedeki veya farklı bir ülkedeki bireylerle de ilişkili olabilmektedir. Yardımlaşma ve dayanışma ağları sayesinde kişiler ekonomik ve sosyal sermaye sahibi olabilmekte ve göç ettiği ülkede güvenli bir alanda kendinden sonraki göçlerin sürdürülebilirliği noktasında köprü görevi görebilmektedir. Göç sonrası göçmenlerin birbiriyle veya göçmenin kaynak ülkesindeki aile ve akrabalarıyla olan ekonomik ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma ilişkisi göç

sürecinde havale sistemlerinin oluşmasına ve bu havale sistemleri ile ülkeler arasında para akışlarının gerçekleşmesine etki etmektedir (Africa Renewal, 2013; Lewis, 2008, s. 134). Bu bağlamda katılımcılara kaynak ülkelerindeki ve farklı ülkelerdeki Somalililerle yardımlaşma ve dayanışmalarının mevcudiyeti ve düzeyi sorulmuş, elde edilen cevaplar analiz edilmiştir.

Şekil 39: Ülkesindeki Aile ve Akrabalarla Yardımlaşma-Dayanışma

Katılımcıların Etiyopya, Suudi Arabistan ve Somali kaynaklı Somalililer olması sebebiyle bu ülkelerde aile ve akrabalarının olması ve onlarla dayanışma biçimleri değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda katılımcılara göç sonrasında ülkelerindeki aile bireylerinden ve/veya akrabalarından sosyal ve ekonomik destek alma veya verme durumları sorulmuştur.

Sadece 1 katılımcı ülkesindekilerle sosyal yardımlaşma içinde olmadığını ifade etmiş; 25'i ise ülkelerinden gelecek olan aile bireylerine veya akrabalarına Türkiye'ye göç süreci hakkında veya ihtiyaç duydukları herhangi bir konuda rehberlik sağlamakta olduğunu ve kendilerine de bu anlamda yardım edildiğini ifade etmiştir.

Biz biri geldiğinde ya da geleceğini haber verdiğinde ona yardımcı oluyoruz. Ben de Ankara'ya gelirken başka arkadaşlarımın yanında kaldım önce. Sonra ev tuttum ayrıldım. Başka Somalililer de geleceği zaman onları akrabamızda önce gerekirse kendi evimizde kaldırıyoruz sonra ev tutmasına yardımcı oluyoruz, bu önemli değil bizim için (Erkek Katılımcı 5, 27 Yaş, Lisans).

Bizim Somali'den uzaktan akrabalarımızdan Türkiye'ye gelenlerde bizim yanımızda kaldıkları oldu. Gelmeden önce de iletişime geçip bilgi veriyoruz nasıl yapacaklar, ne yapacaklar. Bu süreçte tüm giderleri ev sahibi olarak biz karşılıyorz tabi, gelen kişilerden bu konuda para almıyoruz. Onlar düzen kurunca gidiyorlar zaten. Bu konuda Somalililer hep birbirine yardım eder. Biz Darod kabilesindeniz. Kabileye göre insanlar birbirine farklı davranabilir. Bu daha çok Somali'de mevcut ama Türkiye'de bunun uygulandığını

görmedim. Türkiye'ye gelirken ama insanlar kimin hangi kabileden olduğunu biliyor, buraya geldiklerinde de birbirlerinden haberdar oluyorlar bir şekilde. Ama genelde herkes kendi kabilesinden insana yardım eder (Kadın Katılımcı 5, 24 Yaş, Lisans).

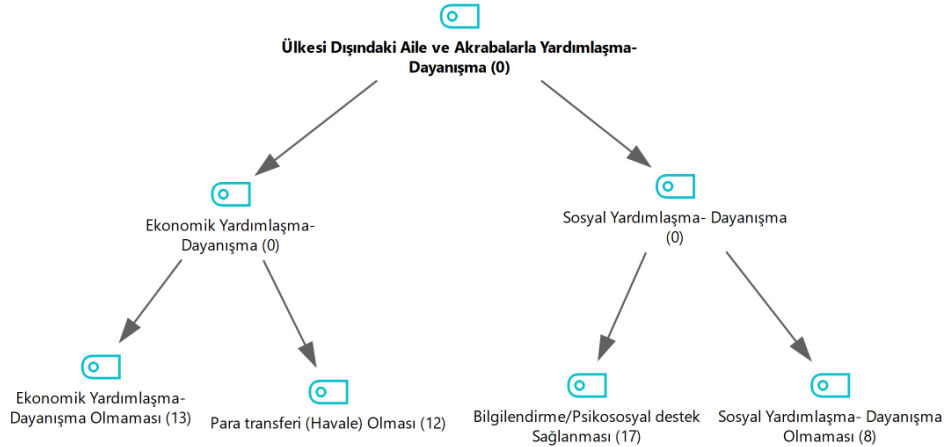
Ülkelerindeki aile ve akrabalarıyla ekonomik yardımlaşma ve dayanışma durumları sorulduğunda ise katılımcıların 5'inin ülkesindeki aile ve akrabalarıyla aralarında ekonomik yardımlaşma ve dayanışmanın olmadığı, 17'sinin ülkesindeki aile ve akrabalarının kendisine ekonomik yardım gönderdiği, 8'inin ise ülkesindeki aile ve akrabalarına ekonomik yardım gönderdiği belirlenmiştir. Katılımcıların 4'ü ise hem kendisine ekonomik yardım gönderildiğini hem de kendisinin ekonomik yardım gönderdiğini ifade etmiştir. Katılımcılar kendileri için ülkelerinden Türkiye'ye gönderilen ve kendilerinin ülkelerindeki aile ve akrabalarına Türkiye'den gönderdikleri ekonomik yardımları şöyle ifade etmiştir:

Ben şimdi Türkiye'de çalışıyorum. Benim babam aylık 150 dolar gönderiyor, ben de çalışıyorum aylık 300 dolar kazanıyorum ikisiyle öyle yaşıyorum. Para biriktirme kısmı çok az, çünkü burada her şey pahalı (Erkek katılımcı 10, 22 Yaş, Lise).

Aile bireylerim genelde Somali'de. Annem vefat etti ama babamla kardeşlerim Somali'de. Somali havale merkezleri var para gönderirsek oradan göndeririz. Ben önceden çok kazandığım dönemde gönderiyordum aileme para ama son dönemde kazancım azaldığı için daha az gönderiyorum (Erkek Katılımcı 15, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcıların ülkelerindeki aile ve akrabalarıyla ekonomik dayanışma içinde olması onların Türkiye'deki yaşamlarında çalışma hayatına katılma durumları üzerinde de belirleyici bir rol oynamaktadır. Zira ülkesine para göndermek zorunda olan veya ekonomik sebeplerle Türkiye'ye göç eden göçmenler kaynak ülkesinde ailesine destek olmak için çalışma hayatına katılmak zorunda olduğu gibi, ülkesinden kendisine ekonomik gönderilen göçmenler ise gönderilen havalelerle yaşamını idame ettirebildiği ölçüde ev sahibi ülkede çalışma hayatından uzakta kalmaktadır. Literatürde Somali diasporalarının Somali'deki aile ve akrabalarına gönderdikleri havaleleri ve bu havalelerin ülke kalkınmasına olan etkilerini farklı boyutlarıyla çeşitli perspektiflerle ele alan çalışmalar mevcuttur. Gundel'in (2002) çalışması bunlardan biridir ve Gundel Somali'deki göç ve kalkınma ilişkisini konu edindiği çalışmasında Somalililerin göç etmelerinin ülkenin sosyal ve ekonomik durumuna etkisini ve göçmen Somalililerin ülkelerine gönderdikleri havalelerin yerel kalkınmaya olan etkisini ele almıştır. Çalışmada diasporaların ülkelerine gönderdikleri havalelerin insani yardımlardan daha fazla yerel kalkınmaya fayda sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Ancak literatürde Ahmed

(2000) ve Kibikyo ve Omar (2012) havalelerin yalnızca Somali'nin yerel kalkınmasına destek olmadığı- hatta sınırlı destek olduğu- aynı zamanda ülkedeki eğitilmiş ve vasıflı iş gücünün göç ederek ülkeden ayrılması, gelir eşitsizliğinin artması ve kredi altyapısı/tasarruf olanaklarını sınırlandırması gibi havalelerin ülke kalkınmasına olan olumsuz etkilerinden de bahsedilmektedir (Ahmed, 2000). Majid, Abdirahman ve Hassan ise (2017) çalışmalarında havalelerin Somalililer için önemli bir sosyal güvenliği ağı olduğunu ancak bu sistemin kırılgan ve eşitsiz yapısının mevcut sosyal eşitsizlikleri daha da artıracağını vurgulamışlardır. Öte yandan Bulut ve Mohamed'in (2018) çalışmasında ise Gundel'in (2002) çalışmasını destekleyen bulgular elde edilmiş ve havalelerin Somali'deki yoksulluk derinliğine ve şiddetine olumlu katkısı olduğu ancak sosyal eşitsizliklerde belirgin bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut araştırma bulgularında ise Türkiye'deki Somalililer ülkelerine hem yardım gönderen hem yardım alan konumundadır ve Avrupa ülkelerinde yer alan Somali diasporalarından bu bakımından ayrılmaktadır ve ne tam olarak ülke kalkınmasına katkı sağladıkları ne de tam olarak sosyal eşitsizlikleri artırdıklarına yönelik bir bulgu elde edilmemiştir.

Şekil 40: Ülkesi Dışındaki Aile ve Akrabalarla Yardımlaşma-Dayanışma

Kaynak ülkelerindeki aile ve akrabalarıyla ekonomik yardımlaşma ve dayanışma ağları incelendiği gibi katılımcıların ülkesi dışında farklı ülkelere yaşayan aile ve akrabalarından ekonomik ve sosyal destek almaları da hem göçmenin farklı ülkelere gitme imkânı elde etmesi ve bu ülkelere göçün devam etmesi noktasında hem de göçmenin mevcut ülkesine farklı göçmenler için ağ oluşturması noktasında kilit bir rol oynamaktadır. Ülkesi dışında farklı bir ülkede aile ve akrabalarından kimse

bulunmadığını ifade eden Erkek Katılımcı 3 dışındaki 25 katılımcının 13'ü kaynak ülkesi dışında farklı ülkelerde yaşayan aile ve akrabalarıyla ekonomik bir yardımlaşma ve dayanışmalarının olmadığını ifade ederken 12'si farklı ülkelerdeki Somalili aile ve akrabalarıyla aralarında para transferlerinin olduğu ekonomik destek açısından bahsetmiştir. Aralarında para transferi olduğundan bahseden katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

Benim kuzenler, teyzeler filan Almanya'dalar. Hep ararlar haftada 2 kez filan ararlar, ben de ararım. Benim kızımın doğumunda ve sonrasında bu akrabalarım hep geldiler. Somali pasaportuna vize verilmediği için gitmek çok zor oraya. Ama ben gitmesem de onlar gelirler, bana aylık da düzenli para gönderiyorlar yardım ediyorlar. Para sıkıntısı filan olmaz aramızda. Zaten Somali'den de kardeşim ordaki evlerimizin kirasını gönderiyor ikimiz paylaşıyoruz. Eski eşim de kızım için bir miktar gönderiyor Somali'den (Kadın Katılımcı 11, 35 Yaş, Lisans).

Somali'deyken çalışıyordum birikimim vardı onunla yola çıktım gelirken para yardımı almadım ama geldikten sonra burda yaşayabilmem için eşim İngiltere'den ailem de Somali'den bana para gönderdi ve hâlâ gönderiyor. Ben Türkiye'ye geldikten sonra hiç gidemedim Somali'ye (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Aralarında ekonomik yardımlaşma ve dayanışma olmadığını ifade eden katılımcıların ifadeleri ise şu şekildedir:

Ben Türkiye'deyim bir abim Almanya'da diğer kardeşlerim Somali'de yaşıyor. ... Almanya'daki abimle çok görüşmediğimiz için öyle bir yardımlaşma olmuyor ben daha çok Somali'dekilerle görüşürüm (Kadın Katılımcı 3, 27 Yaş, Lisans).

Somali dışında da akrabalarım arkadaşlarım var onlarla arada sırada görüşüyorum. Almanya'da, Suudi Arabistan'da, Amerika, İspanya, Libya, Kenya, İngiltere filan buralarda Somalili arkadaşlarım akrabalarım var hep. Ama sadece görüşüp sohbet yani bir yardım yok, para için değil genel görüşme, ilişki (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

Ülkesi dışında farklı ülkelerde yaşayan aile ve akrabalarıyla sosyal yardımlaşma-dayanışma ilişkilerinin olup olmadığı sorulduğunda ise katılımcıların 8'i böyle bir ilişkilerinin olmadığını 17'si ise aralarında bilgilendirme/psikososyal destek sağlama bakımından bir yardımlaşma ve dayanışma ağı olduğunu ifade etmiştir. Aralarındaki dayanışmayı katılımcıların 17'si şu sözlerle ifade ederken;

Bizim ailemiz kalabalık. Benim babam üç kadınla evlendi yani benim 3 annem var ve 30 kardeşiz. Böyle olunca Sadece Somali'de değil her yerde kardeşlerim var. Kardeşlerimin ikisi Türkiye'de eğitim alıyor, bazıları Somali'de bazıları Amerika'da, Avrupa'da mesela Danimarka ve İngiltere'de yaşayanlar var. Yani kardeşlerimle de annemlerle de hep görüşüyorum. Haftada ama birkaç gün arıyorum onlar çalışıyorlar. Whatsap'ta grubumuz var zaten sürekli iletişimdeyiz. Somali'de bir haber olduğunda Facebook'ta sayfalar var

ordan takip ediyorum öğreniyorum. Kardeşlerim de benim yurtdışına gitmem için yardımcı olacak, benim gitmem için bana yardım ediyorlar nasıl başvuru yapacağım, ne yapmam lazım filan. Onun için kardeşlerimle bağımız var (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Benim halam Kanada'da, eşimin amcası da Amerika'da yaşıyor belki buralardan biri olur bilmiyorum. Hem eşimin amcası hem benim halam yardımcı oluyor başvurularda filan napmalıyız nasıl yapmalıyız diye gitmemize yardım edecekler (Kadın Katılımcı 1, 29 Yaş, Yüksek Lisans).

Biz 8 kardeşiz, 5 kız 3 erkek. Kardeşlerimin hepsi farklı yerde Amerika'da, İngiltere'de, Suudi Arabistan'da, Somali'de, ben de Türkiye'deyim. Kardeşlerimin 4'ü evli 4'ümüz bekâriz. Babam öldü Annemle ben Suudi'deyken kardeşlerimle kalıyorduk. Benim annem de babam da bir kere evlenmiş, babam ölünce biz annemle yaşamaya devam ettik. Kardeşlerimden para geliyor, aylık 200 dolar filan gönderiyorlar (Kadın Katılımcı 6, 30 Yaş, Ortaokul).

Aralarında sosyal yardımlaşma ve dayanışma olmamasını ise 8 katılımcı şu sözlerle ifade etmiştir:

Yurtdışında dayım ve teyzem yaşıyor. İsviçre'de dayım şoför olarak çalışıyor, İngiltere'de teyzem yaşlı bakım merkezinde çalışıyor, İngiltere'de yaşıyor. Amcam var o bazen Kanada'da yaşıyor.... Akrabalarımınla açıkçası çok görüşmüyorum (Kadın Katılımcı 8, 24 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcıların ifadelerinde de yer aldığı üzere genel olarak Somalililerin kendi ülkesindeki veya farklı ülkelerdeki aile ve akrabalarıyla iletişimi katılımcıların neredeyse tamamında mevcut olmasına rağmen yardımlaşma ve dayanışma durumları söz konusu olduğunda bu durum azalmakta ve katılımcıların yalnızca yarısı için yardımlaşma ve dayanışma durumu öne çıkmaktadır. Somalili göçmenlerin Somali'deki akrabalarına gönderdiği ve daha çok literatüre de halk arasındaki kullanımı ile aynı olarak "havale" şeklinde geçmiş olan maddi yardımlar ülke ekonomisinde önemli pay sahibidir (Africa Renewal, 2013; Lewis, 2008, s. 134; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022c). Ülkedeki hane halkı bireylerinin yaklaşık % 40 ilâ 60'ının bu havaleler ile temel ihtiyaçlarını giderdiği (Kleist ve Abdi, 2022, s. 3), hatta bu havalelerin Somali'yi ayakta tuttuğu tahmin edilmektedir (Africa Renewal, 2013; DRC, 2024). Bu durumu destekleyen çalışmalar (Elmi ve Ngwenyama, 2020; Gundel, 2002) olduğu gibi; tam tersi kalkınmaya etki etmediğini vurgulayan çalışmalar (Ahmed, 2000; Kibikyo ve Omar, 2012) da mevcuttur. Mevcut çalışmada ise daha çok katılımcıların Somali'den veya farklı ülkelerdeki Somalili aile ve akrabalarından ekonomik destek aldığı yönünde bulgular yer almaktadır. Konuyla ilişkili olarak Yeni Ekonomi Göç Kuramı diğerkâmlık duygusuna vurgu yapmakta ve

göçü gerçekleştiren hane halkı bireylerinin geride bıraktıkları hanehalkı bireylerine sahip oldukları diğerkâm davranış duygusunun derecesi ile doğru orantılı olacak şekilde ve imkânları doğrultusunda gelir aktarımı (havaleler) gerçekleştirdiklerini (Loschmann ve Siegel, 2013, s. 4-5) kabul etmektedir. Aynı zamanda göçmenlerin kaynak ülkeleri ile ulusötesi ilişkiler içinde bulunması, yeni ulusötesi kimlikler ve yaşam tarzları geliştirmesi (Vertovec, 2002) ve söz konusu durumu mümkün kılan faktörlerin ise uluslararası iletişim, ulaşım ve banka havalesi gönderme gibi teknolojik devrim yoluyla kaynak toplum ile ağların devam ettirilmesi (Bueno ve Prieto-Rosas, 2019, s. 3) olarak ifade edilmektedir.

Somalililer arasında gerçekleştirilen ekonomik havaleler, yalnızca bireysel ve toplumsal düzeyde ekonomik refah açısından değil, aynı zamanda göçmenler arasındaki iletişim ve etkileşim bakımından da önemli bir rol oynamaktadır. Bu tür finansal transferler, Faist'in (2000) ulusötesi ağlar ve ilişkilerin sürdürülmesine yönelik yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, göçmenlerin hem birbirleriyle hem de menşe ülkeleriyle olan bağlarını korumalarına olanak tanımaktadır. Nitekim Tharmalingam'ın (2011) Norveç'te Tamil ve Somali kökenli göçmenlerle yürüttüğü çalışma, havalelerin yalnızca birer ekonomik sermaye aracı olmakla kalmayıp, aynı zamanda ulusötesi sosyal ilişkilerin devamlılığına katkı sağladığını açıkça ortaya koymaktadır. Mevcut araştırma bulguları da Somalililerin hem kaynak hem farklı ülkede yer alan Somalililerle karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma süreçlerinde oynadığı belirleyici rolü desteklemektedir.

5.5. GÖÇ SÜRECİNDE HEDEF ÜLKE NİYETLERİ ve GELECEK PLANLARI

Göç hem göçe karar verme sürecinde hem de göç sonrası hedef ülkeye entegre olma sürecinde yaşanan deneyimlerden etkilenme potansiyeli bulunan dinamik bir süreçtir. Göçmenlerin bir ülkeye göç etme kararlarını etkileyen faktörler, genellikle başlangıçta çekici görünen unsurlarla başlamakta, ancak zamanla hedef ülkede edinilen deneyimler, bu ülkenin göçmenlere yönelik politikaları ve ev sahibi toplumun göçmenlere karşı tutumuyla şekillenmektedir. Göçmenlerin entegrasyon süreçleri ve kişisel ihtiyaç ve çıkarları da bu kararların dinamiklerini değiştirebilmektedir. İlk etapta çekici ve belirleyici olan faktörler göçmenlerin hedef ülkeye yerleşmeye karar

vermelerinde önemli rol oynarken bu faktörler zamanla göçmenlerin yaşadıkları deneyimler, karşılaştıkları zorluklar ve yerleşik toplumla olan ilişkilerinin etkisiyle değişebilmektedir.

Hedef ülkedeki yaşam deneyimleri, göçmenlerin bu ülkede kalma arzusunu sürdürmelerinde veya geri dönüş yapma kararı almalarında önemli bir etken olmaktadır. Bunun yanında göçmenlerin diğer ülkelere transit göç etme istekleri, genellikle yaşam koşulları, ekonomik fırsatlar, sosyal entegrasyon süreçleri ve kişisel beklentiler doğrultusunda şekillenir. Bu bağlamda göç süreci, sadece göçmenin kendi deneyimlerine ve beklentilerine değil, aynı zamanda hedef ülkenin göçmen politikaları, toplumsal kabulü ve kaynak ülkeyle olan ilişkilerine göre de farklılıklar gösterebilmektedir. Bu bağlamda araştırmaya katılan Somalili göçmenlerin göç sürecine ilişkin niyetleri belirlenmek istenmiştir. Türkiye’de kalma, farklı bir ülkeye gitme veya kaynak ülkeye dönme niyetlerinden hangisi ile göçe başladıkları ve göç sonrasında bu niyetlerinin nasıl değiştiği ve nedenleri incelenmiştir. Katılımcıların göç sonrasında göç niyetlerindeki değişimi daha iyi anlamak için bir geçiş matrisi tablosu hazırlanmıştır. Bu tabloya göre göç niyetindeki değişimin göç başlangıcında ve sonrasında nasıl olduğu görülmektedir.

5.5.1. Hedef Ülke Niyetleri

Katılımcıların Türkiye’ye göç kararı verdikten sonra Türkiye’de kalmaya ilişkin niyetlerinin neler olduğu sorulmuş ve katılımcıların 18’inin geri dönme niyetiyle geldiği, 6’sının Türkiye’de kalma niyetiyle geldiği ve 2’sinin farklı bir ülkeye gitme niyetiyle geldiği belirlenmiştir. Başlangıçta geri dönme düşüncesiyle geldiğini ifade eden 18 katılımcının 9’u kadın, 9’u erkektir ve genel olarak eğitim, sağlık, turizm gibi sebeplerle Türkiye’ye göç edenlerin gelmelerinde etkili olan hedefleri gerçekleştirdikten sonra geri dönmeyi planladıkları belirlenmiştir.

Gelirken bir beklentim yoktu sadece çocuklar okusun dönelim istiyorum. Zaten gelirken de Somali’ye dönmek düşüncesiyle gelmiştik, niyetimiz değişmedi döneceğiz (Kadın Katılımcı 2, 41 Yaş, Lise).

Ben Somali’den ilk gelirken zaten okulu bitirince Somali’ye dönmek niyetiyle gelmiştim ama sonra hem evlendim hem burada Somalililer daha çoktu diye ben burada danışmanlık ofisi açtım, onun için kaldım. Ama bizim burada yarınımız belli olmadığı için ben burada kalmayı düşünmüyorum. Zaten gelirken de dönmek niyetim vardı şimdi de gitmek istiyorum. Ama gelirken Somali’ye giderim diye düşünüyordum, şimdi Amerika’ya gitmek istiyorum eşimin yanına (Erkek Katılımcı 4, 30 Yaş, Lisans).

Başlangıçta geri dönme niyeti bulunan 18 katılımcıdan sekizi, göç sonrasında da geri dönme yönündeki niyetlerinde bir değişiklik olmadığını ve yaşadıkları deneyimlere rağmen bu kararlarını sürdürdüklerini belirtmiştir. Katılımcıların geri dönüş niyetlerini etkileyen mekanizmalar incelendiğinde, göç etme nedenlerine bağlı olarak belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi ve bu sürecin bir 'başarı hikâyesi' olarak tamamlanma arzusu, geri dönüş kararlarında belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, aynı gruptan beş katılımcı Türkiye’de kalma yönünde fikir değişikliğine giderken, beşi ise farklı bir ülkeye göç etmeyi planladığını belirtmiştir. Geri dönme düşüncesine sahipken Türkiye’de kalmaya ya da başka bir ülkeye gitmeye karar veren katılımcıların bu değişiminde; Türkiye’de edindikleri olumlu deneyimler, yaşadıkları memnuniyetler ve bireysel düşünsel dönüşümler etkili olmuştur. Buna karşılık, Türkiye’de karşılaştıkları çeşitli zorluklar ile diasporalarına ait sosyal ağların başka ülkelerdeki varlığı, farklı bir ülkeye göç etme niyetlerini şekillendiren başlıca etkenler arasında yer almıştır.

Katılımcıların 6’sı göç öncesinde Türkiye’de kalma niyetiyle Türkiye’ye göç ettiğini ifade etmiş ve bu niyetle geldiğini ifade eden katılımcıların 5’inin erkek 1’inin kadın olduğu belirlenmiştir.

Ben Türkiye’ye gelirken zaten arkadaşlarım yardım ettiler iş bulmama filan. Onun için ben gelirken iş bulurum burda kalırım diye düşünerek geldim. Ama burda galiba ikamet sorunları oluyormuş onun için ben çalışma iznim de yok benim de ikametim yenilenmezse diye korkuyorum. Kalmak niyetiyle geldim ama olmazsa ikametim yenilenmezse ben İngiltere’ye amcamın yanına gitmeyi istiyorum. Ben Türkiye’ye geldikten sonra bir daha gitmedim Somali’ye de Suudi’ye de (Erkek Katılımcı 10, 22 Yaş, Lise).

Burası çok güzel ama ben burada yine de memnun değilim ben Somali’ye dönmeyi düşünüyorum. Ben Türkiye’de kesin olarak yaşamaya devam etmek istemiyorum. Yani aslında gelirken Türkiye güzel burda yaşarız diye düşündük geldikten sonra kalırız diye ama bana çok zor oldu (Kadın Katılımcı 3, 27 Yaş, Lisans).

Ben gelirken buraya vatandaşlık alıp kalırım diye düşünüyordum ama henüz alamadım vatandaşlık. Ama vatandaşlık almasam da kalmak isterim ikamet uzatıldığı sürece. Kalmak için gelmişim kalırım inşallah (Erkek Katılımcı 12, 35 Yaş, Doktora).

Türkiye’de kalma niyetiyle göç ettiğini belirten altı katılımcının beşi erkek, biri kadındır. Katılımcıların bu yöndeki niyetlerinde iş bulma, vatandaşlık edinme ve daha iyi yaşam koşullarına erişme gibi faktörler etkili olmuştur. Ancak bu katılımcılardan üç erkek, göç sonrası deneyimlerinin etkisiyle başka bir ülkeye gitme kararı almış; iki katılımcı ise kaynak ülkeye dönmeyi planladığını ifade etmiştir. Sadece bir katılımcı, Türkiye’de

kalma niyetini sürdürdüğünü belirtmiştir. Bu bulgular, göçmenlerin deneyimledikleri koşullar, zamanla değişen beklentileri ve ihtiyaçlarının kalıcılık niyetlerini önemli ölçüde şekillendirebildiğini göstermektedir.

Katılımcılardan yalnızca 2'si Türkiye'ye gelirken Türkiye'yi hedef ülke olarak değil transit bir ülke olarak konumlandığını ve farklı bir ülkeye göç etme niyetiyle geldiğini ifade etmiş ve bu 2 katılımcıdan biri göç sonrasında da fikrini değiştirmedini ve hâlâ Türkiye ve kaynak ülkesi dışında farklı bir ülkeye gitme niyetinin devam ettiğini dile getirmiştir.

Ben Somali'den eşime ulaşmak, İngiltere'ye gitmek için ayrıldım. Aslında ailemi birleştirmek için ayrıldım. Eşim İngiltere'de yaşıyor orda çalışıyor. Benim de onun yanına gidebilmem için benim Somali'den ayrılmam gerekiyordu. Türkiye'ye gelirken aslında başka ülkelerde olabilir ama hem İngiltere'ye Türkiye daha yakın diye hem de burdan daha kolay gidilir, vize alınır diye geldim aslında Türkiye'ye (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Yüksek Lisans).

Başlangıçta farklı bir ülkeye gitme düşüncesiyle Türkiye'ye geldiğini ifade eden 2 katılımcıdan diğeri ise göç sonrasında fikrinin değiştiğini ve Somali'ye dönmeyi planladığını belirtmiştir.

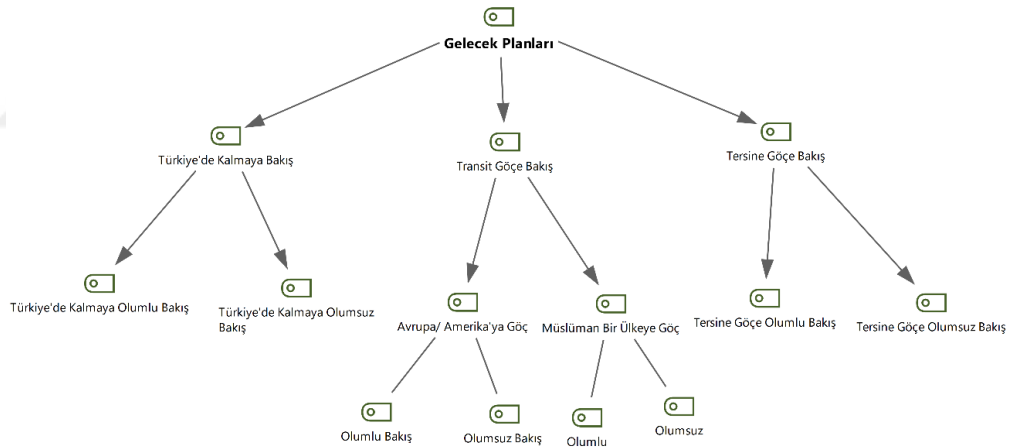
Türkiye'den bir beklentim yok şimdi; gelirken dili öğrenirim, eğitim alırım diye gelmiştim. Ama şimdi kendimi teslim ettim, vazgeçtim öğrenemedim. Ben zaten olursa üniversite okurum diye düşünüyordum ama ben zaten nişanlıyım kalmayacaktım zaten burda nişanlığımın yanına gidecektim. Ama dili yapamadığım için zaten üniversite okumadan geri döneceğim artık Somali'ye. Olsaydı Amerika'ya gidecektim olmadığı için Somali'ye döncem (Kadın Katılımcı 4, 26 Yaş, Lise).

Başlangıçta farklı bir ülkeye göç etme niyeti bulunan katılımcıların bu yönelimlerinde etkili olan mekanizmalar incelendiğinde, Avrupa ve Amerika gibi ülkelerde eş veya nişanlılarının bulunmasının Türkiye'nin bir transit ülke olarak değerlendirilmesinde belirleyici olduğu görülmektedir. Bu durum, göçmenlerin nihai hedef ülkeye ulaşmadan önce bir veya daha fazla ülkede geçici olarak konumlandıkları transit göç olgusuyla ilişkilidir. Ancak, başlangıçta böyle bir hedefi olmayan bazı katılımcıların göç sürecinde karşılaştıkları yapısal koşullar, edindikleri bireysel deneyimler ve gerçekleştirdikleri evlilikler sonucunda aile bireylerinin farklı ülkelere dağılması gibi faktörler, göç niyetlerinde zamanla değişimlere yol açmıştır. Katılımcı ifadeleri, göçmenlerin göç öncesi niyetleri ile göç sonrası kararları arasında tutarsızlıkların olabileceğini göstermektedir. Bu durum, bireylerin zaman içinde yeni bilgi, deneyim ve koşullara göre

kararlarını yeniden yapılandırdıklarını öne süren 'niyet-karar teorisi' ile uyumludur. Ayrıca, aile birleşimi ve diaspora ağlarının etkisiyle şekillenen bu yönelimin göçmenlerin hem kişisel hem de toplumsal düzeyde çok katmanlı karar süreçlerine tabi olduklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, göçmenlerin hareketliliği yalnızca başlangıçta belirlenen hedeflere indirgenememekte; sürece yayılan ve çok aktörlü bir karar mekanizmasının sonucu olarak şekillenmektedir.

5.5.2. Gelecek Planları

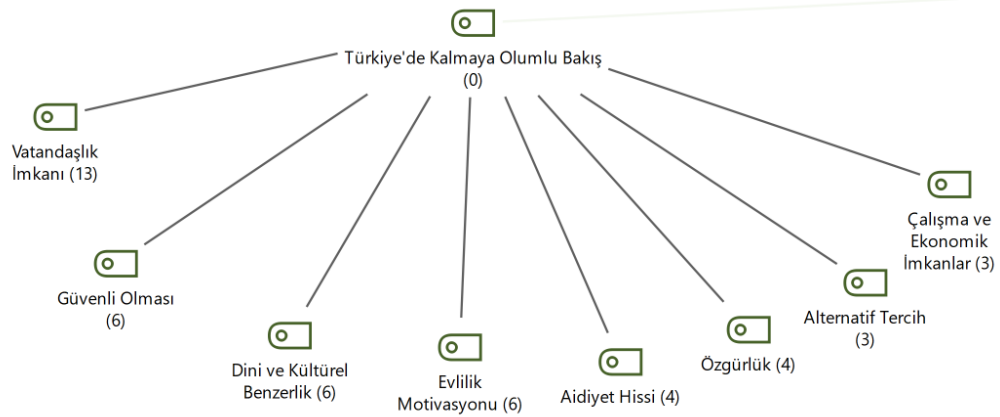
Katılımcıların başlangıçtaki Türkiye'ye yönelik göç niyetlerinin göç sonrası hedef ülkede yaşadıkları deneyimler neticesinde niyetlerinin değiştiği belirlenmiştir. Buna yönelik olarak katılımcıların gelecekte yeni göçler planlama durumları ve Türkiye'de kalmaya yönelik motivasyonları belirlenmek istenmiştir. Bu amaç için katılımcılara Türkiye'de kalma, ülkesine geri dönme ve farklı bir ülkeye gitme konusuna nasıl baktıkları ve bunların nedenleri sorulmuştur. Katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda gelecek planları kategorize edilmiştir.

Şekil 41:Gelecek Planları

5.5.2.1.Türkiye'de Kalma

Araştırmaya katılan Somalili göçmenlere Türkiye'de kalmaya yönelik gelecek planları sorulmuş ve katılımcılar Türkiye'de kalmaya ilişkin düşüncelerini sebepleriyle birlikte ifade etmişlerdir. Katılımcılar Türkiye'de kalmak veya gitmek istemelerine yönelik kesin bir karar belirtmekten ziyade kalma isteklerindeki sebepleri ve kalma istememelerindeki sebepleri dile getirmişlerdir.

Şekil 42: Türkiye’de Kalmak İsteme Nedenleri

Katılımcıların 13’ü Türkiye’de vatandaşlık alma imkânı verilirse Türkiye’de kalmak istediğini ifade ederken 6’sı Türkiye’nin güvenli olduğu, 6’sı dini ve kültürel benzerlik olduğu, 6’sı Türklerle evlendiği veya evlenme istediği olduğu, 4’ü Türkiye’ye aidiyet hissettiği, 4’ü özgür bir ülke olduğu, 3’ü çalışma ve ekonomik imkânları olduğu gerekçesiyle Türkiye’de kalmak istediğini ifade etmiştir. Katılımcılardan 3’ü ise Türkiye’de kalmayı öncelikle olarak tercih etmediğini ancak 2. Bir seçenek olarak tercih edebileceğini ifade etmiştir.

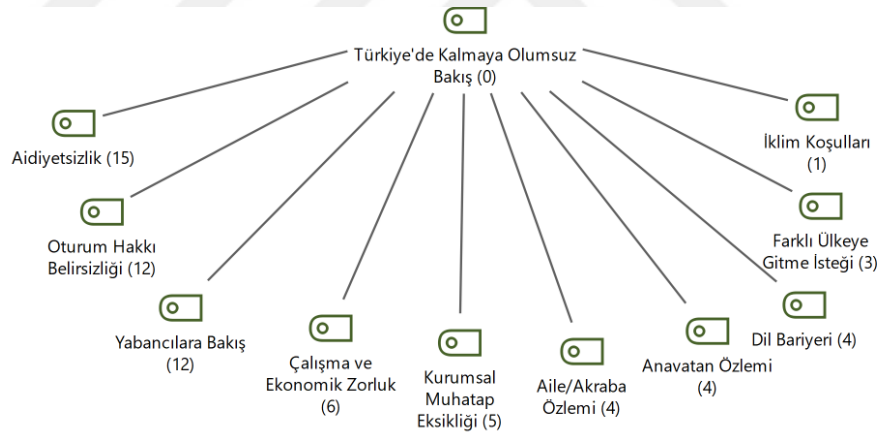
Eğer alabilirsem Türk vatandaşlığı almak elbette isterim. Amerikan veya İngiliz vatandaşlığını almayı asla düşünmedim. Samimi söylüyorum para ödeyip Türk vatandaşlığını alırım. Evet, ABD’de örneğin daha iyi standartta bir hayat sürebilirim ancak moral olarak iyi hissetmeyeceğimi biliyorum. Burada camiye gidiyorum, helal yiyorum, çocuklarımın ve eşimin güvenliğinden eminim, kültürümüz benziyor. Türkiye bence çok güzel, Müslüman ve güvenli bir yer (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

Ben gelirken okulu bitirince dönerim diye düşündüm ama işe girdiğim için gidemedim, çalışma iznim çıktığından beri kalmak istiyorum. Ben vatandaşlık için başvurduğum olursa Türkiye’de kalmayı düşünüyorum. Burda işim var, düzenim var, vatandaşlığım olursa avantajım olur, Türkler gibi haklarım olur diye düşünüyorum. Daha iyi bir fırsat olursa başka ülkeye gitmek isterim tabi ya kendi ülkeme ya da başka ülkeye. Ama öncelikle burda kalmak istiyorum. Olmazsa Amerika olmazsa da Somali diye düşünüyorum. Somali’ye gitmek istemem de annem orda olduğu için gitmek isterim hem de kendi memleketim diye düşündüm (Kadın Katılımcı 9, 28 Yaş, Yüksek Lisans).

Türkiye’de kalmak isterim hatta vatandaşlık için başvuru yapmayı düşünüyorum. Eğer olursam senin gibi olurum. Kalmak istemem de öncelikle Müslüman bir ülke olması, emniyetli bir ülke olması ve alıştığım için kalmak isterim. Şuan için Türkiye’den başka bir tercih yok açıkçası. Ben buraya uzun zamandır kaldığım ve alıştığım için bir bağlılık hissediyorum artık. Kurumsal olarak da bir yapımız var, kurumlarla görüşüyorum yakından artık Türkiye’yle ilgileniyorum onun için kalmak istiyorum. Somali’ye tabii ki sık sık gidiyorum ama orda yaşamak gibi bir kararım yok. Ama biliyorsunuz orda güvenlik yok oraya gitmek tehlikeli. Çocukların eğitimi için gitsem burada zaten çok fark yok yani şöyle

ki ikisi de Müslüman. Eğitim açısından Türkiye daha iyi ama din konusunda bir çekincem yok Türkiye'deki eğitimde. Kültürel olarak çok benziyoruz Türkiye'yle. Onun için ben kendimi Türkiye'de yabancı hissetmediğim için Türkiye'de kalmak istiyorum, Somali'de güvenlikten dolayı veya yaşam şartlarından dolayı gitmek istemiyorum (Erkek Katılımcı 12, 35 Yaş, Doktora).

Katılımcıların ifadelerinde de belirtildiği üzere katılımcılar birçok faktörün etkisiyle Türkiye'de yaşamak istediklerini belirtmişler ve ifadelerinde özellikle vatandaş olma imkânı olursa Türkiye'de kalma isteklerinin daha da artacağını vurgulamışlardır. Bunun yanında vatandaşlık verilme dahi Türkiye'de uzun yıllardır yaşamının getirdiği aidiyet ve bağlılık hissi, güvenli ülke olma, dini ve kültürel benzerlik, çalışıyor olma, Türklerle evlenmeleri ve Türkiye'de özgür bir yaşam alanı olması gibi düşünceler Türkiye'de kalmak istemelerinde öne çıkan sebeplerdir. Fait (2013) ve Orakçı (2022) çalışmaları Türkiye'deki Afrikalıların ve bu çalışma özelinde Somalililerin Türkiye'yi bir hedef olarak gördükleri ve Türkiye'de Afrika'nın yükseldiği bulguları yer almaktadır. Somalililerin Türkiye'de kalmak istemesinde bu çalışmalar da çoklu faktörlerin etkisini vurgulamaktadır (Aygül, 2020).

Şekil 43: Türkiye'de Kalmak İstememe Nedenleri

Katılımcıların 15'i Türkiye'ye aidiyet hissetmediği, 12'si oturma hakkı belirsizliği, 12'si yabancılar olumsuz tutum olduğu, 6'sı çalışma ve ekonomik alanda zorluk olduğu, 5'i kurumsal muhatap eksikliği, 4'ü aile ve akraba özlemi, 4'ü anavatan özlemi, 4'ü dil bariyeri, 3'ü farklı ülkeye gitme isteği ve 1'i iklim koşulları uygun olmadığı için Türkiye'de kalmak istemediğini ifade etmiştir.

Ben çocuklara hemen okulu bitirin diyorum gideceğim ben. Havalar soğuk burada zor yani. Somali daha sıcak, Arabistan da öyleydi ama burası soğuk çok. Ben soğuk havaları da

sevmiyorum onun için gideceğim. Türkçe bilmiyorum dil bana zor oldu (Kadın Katılımcı 2, 41 Yaş, Lise).

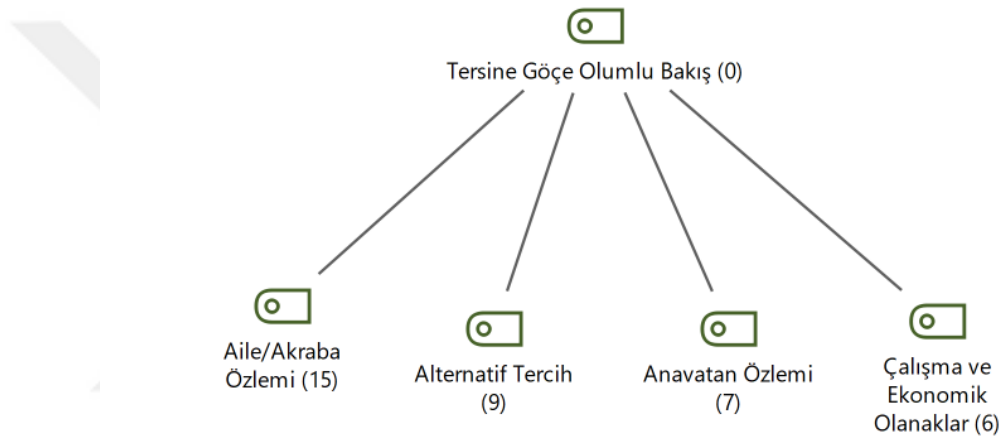
Ben burada kalmak istemem. Ben Somali'de çalışıyorum ben burası nasıl eğitimi nasıl yaşamak nasıl diye deneyimlemek için geldim. Tabi ki son gelişim teyzemin tedavisi içindi ama ben o tedaviden ayrı olarak yaşamak istedim burada biraz. Aslında güzel bir ülke, gezilecek çok güzel yerleri var, kafeleri var. Aynı zamanda Müslüman ülke ama ben zaten kalmak için gelmemiştim. Başka zaman gezmek için yine gelmek isterim. İkamet sorunu olmasa sık sık gidip gelmek isterim. Vatandaşlık almak istemem, ben zaten Somali vatandaşıyım, kendimi burda yabancı hissediyorum zaten. Bana vatandaşlık verseler bile ben biraz daha gezmek için kalmak isterdim. Bana burada şimdi ikamet verildi şimdi rahatım keyfim yerinde ama biteceği zaman belli değil. Ama ben vatandaşlık olsa bile sonra yine de dönmek isterim Somali'ye (Erkek Katılımcı 11, 23 Yaş, Lisans).

Görüldüğü üzere katılımcıların Türkiye'de kalmak istememelerinde Türkiye'de oturma hakkında belirsizlik olması, yabancılara yönelik olumsuz davranış ve tutumlar, yabancılık hissi ve aidiyet hissedememe, dil engeli, anavatanını ve aile/akrabalarını özleme gibi durumlar etkili olmuştur. Bir ülkede her ne kadar göçmene yönelik politikalar ve ev sahibi toplumun göçmene bakışı etkili olsa da göçmenin ev sahibi ülkede hissettikleri, ihtiyaçları ve beklentileri bireye göre değişiklik göstermekte; göçmenlikte ev sahibi ülkenin vatandaşı olma hakkı göçmenler için cazip ve erişilmek istenen bir hedef gibi görülse de bazıları için hiçbir anlam ifade etmeyen veya önemi olmayan bir durum olarak nitelendirilebilir. Benzer şekilde aynı sosyal çevrede yaşayan göçmenlerin benzer sosyal sermayeleri olmasına rağmen aidiyet duygusu veya ülke koşulları aynı şekilde algılanmayabilmektedir. Bu da göçmenlerin gelecek planlarında ev sahibi ülkede kalmayı tercih etmelerinde veya etmemelerinde belirleyici rol oynamaktadır.

5.5.2.2.Tersine Göç

Göçmenlerin kaynak ülkelerinden ayrıldıktan sonra yaşadıkları deneyimler ve ülke politikaları ya onların gittikleri ülkede yaşamlarına devam etme ya bulundukları ülkeden farklı ülkeye gitme ya da kaynak- menşei ülkelerine geri dönme kararı vermelerini etkilemektedir. Göçmenin menşei ülkesine geri dönmeye karar vermesi literatürde tersine göç (back migration/remigration/return migration/return flow/repatriation) (Bovenkerk, 1974, s. 4), dönüş göçü geriye göç, geri(ye) dönüş göçü, eve dönüş göçü olarak kullanılmaktadır (Adıgüzel, 2018, s. 181). Tersine göç, göç sürecinin başlangıcında göç hareketinin geçici amaçla yapılması, kalıcı amaçla gelip dışsal faktörler nedeniyle geri dönmek zorunda kalınması veya kalıcı amaçla gelip ev sahibi topluma uyumsuzluk ve memleket hasreti gibi nedenlerden ötürü gerçekleşebilmektedir (Gmelch, 1980).

Ravenstein’ın göç kanunları arasında yer verdiği “Her göç akımı bir karşı göç akımı üretir.” kuralı göçün iki yönlü gerçekleşebileceğini öne sürerek “tersine göç” konusundaki göç çalışmalarına esasen kuramsal bir zemin oluşturmıştır. Tersine göç olgusu 1970’ler ve 1980’ler ile birlikte göç çalışmalarına konu olmaya başlamıştır (King, 2012, s. 12). Tersine göç kararının alınmasında ve söz konusu göç hareketinin gerçekleştirilmesinde ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi gibi birtakım faktörler etkili olmaktadır. Literatürde yaygın şekilde kentten kıra olan göçleri açıklamak için kullanılan tersine göç kavramı, uluslararası bir göçü konu edinen bu çalışma özelinde Somalili göçmenlerin menşei ülkelerine geri dönmeye yönelik gelecek planları ve bunun nedenleri bağlamında ele alınmıştır.

Şekil 44:Kaynak Ülkesine Geri Dönmeyi İsteme Nedenleri

Yapılan görüşmelerde katılımcılardan 15’i aile ve akrabalarına olan özlemi, 7’si ülkesine olan özlemi ve 6’sı ülkesinde çalışma ve ekonomik olanaklar bakımından sorun yaşamayacağı düşüncesi ile ülkesine geri dönmeye ılımlı baktığını ifade etmiştir. Öte yandan katılımcıların 9’u yalnızca alternatif bir tercih olarak ülkesine gitmek istediğini, ilk hedefinin Türkiye’de kalmak veya farklı ülkeye gitmek olduğunu ifade etmiştir.

Somali benim memleketim. Ben yabancılık hissetmiyorum Somali’de. Uçaktan indiğim gibi hep ordaymışım gibi hissediyorum. Somali’dekilerle daha çok iletişim halindeyim. Güvenlikten korkmuyorum. Ama orda benim için daha iyi bir iş fırsatı olursa gidebilirim. Ama bunlar sonraki seçenekler. Çünkü ben burda vatandaşlığa başvurduğum için önceliğim Türkiye’de kalmak. Olmazsa Amerika olmazsa da Somali diye düşünüyorum. Somali’ye gitmek istemem de annem orda olduğu için gitmek isterim hem de kendi memleketim diye düşündüm (Kadın Katılımcı 9, 28 Yaş, Yüksek Lisans).

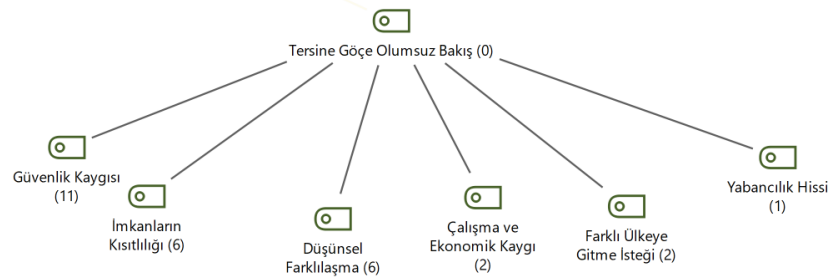
Somali’ye ikinci seçenek olarak gitmek istiyorum. Kardeşlerimle annem orda. Ben iyice yaşlandım artık ailemin yanında olmak istiyorum. Ama öncelikle kızımın yanına Norveç’e gitmek istiyorum. Orda kızım yaşıyor evli, kızımı özledim görmek istiyorum (Kadın Katılımcı 7, 60 Yaş, Ortaokul).

Sağlık sistemi gelişmemiş olduğu için gitmek istemiyorum ama en azından Somali'ye gidersem iş sorunun olmaz. Ben endüstri mühendisi mezunuyum, orda iş kurmayı düşünüyorum Somali'de. Hem tavukçuluk vs. yapmak istiyorum veya paketli gıda işi yapacağım. Ben 2012- 2013 ve 2018 yıllarında Somali'ye gittim sonrasında gitmedim hiç. Yani okul için geldikten sonra toplamda 3 kez ancak gidebildim Somali'ye. Yani Somali'ye gidersem hem kendi ülkem hem orda iş kurma imkânım olur diye düşünüyorum (Erkek Katılımcı 4, 30 Yaş, Lisans).

Katılımcıların özellikle Somali'ye/kaynak ülkelerine, oradaki aile ve akrabalarına özlem duyması ve döndüklerinde iş ve ekonomik problemlerinin olmayacağını düşünmeleri kaynak ülkelere geri dönme isteklerinde öne çıkan motivasyonlar olmuştur. Ulus-devlet olgusunun toplumlar arasındaki sınırları belirginleştirmesine rağmen 20. yüzyılın sonlarından itibaren artan iletişim ve ulaşım olanakları (Levitt ve Jaworsky, 2007, s. 133) göçmenlerin kaynak ülkeleriyle bağlantı kurup bu bağlantıları devam ettirmelerini mümkün kılmıştır. Böylece ulusötesi yaklaşımların söz konusu göç hareketlerini açıklayıcılık derecesi de artmıştır. Glick Schiller ve ark. (1992, s. 1) göre ulusötesilik kavramı (*transnationalism*) göçmenlerin kaynak ve ev sahibi toplumlarını birbirine bağlayan çok katmanlı sosyal ilişkiler kurma ve sürdürme süreçlerine karşılık gelmektedir. Diğer yandan, Ulusötesi Yaklaşımda tersine göç bir süreç olduğu kadar bir arada kalmışlığa da işaret etmektedir (Eastmond, 2006). Nitekim kaynak ülkesine geri göç eden veya söz konusu dönüşlerini müteakip tekrar aynı veya başka hedef ülkeye göç eden göçmenlerin özellikle de kuşak değişimi ile birlikte kaynak ülkelere yönelik besledikleri anavatan hissinin yoğunluğu ve kapsamı ulusötesi alanda yayılmış durumda olacaktır. Bu bağlamda Ulusötesi Yaklaşımına göre tersine göç, süreklilik arz eden bir süreç olan göçün bir parçasını teşkil etmektedir. Diğer bir ifadeyle tersine göç, bir bitiş aşaması değildir (Kepenek ve Uğuzman, 2018, s. 18). Tersine göç ve ulusötesilik kavramlarının esasen birbirini besleyen olgular olduğu da ifade edilebilir. Gerek dönüş öncesinde kurulan ve dönüş sonrasında da devam ettirilen ulusaşırı sosyal alanlar ve ağlar tersine göçü besleyen faktörler konumundadır (Carling ve Erdal, 2014).

Ulusötesi Yaklaşım ile birlikte Ağ Kuramı çerçevesinde tersine göçün kaynak ülkedeki sosyo-ekonomik çekme faktörleri nedeniyle gerçekleştirildiği değerlendirilmesi yapılabilir. Her iki yaklaşım da tersine göç olgusunda göçmenlerin yaşamlarını sürdürdükleri ev sahibi toplumları ile kaynak ülkedeki toplumları arasında kurdukları sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve dini ilişki ve ağların belirleyiciliğine vurgu yapmaktadır (Hopyar, 2023). Bu ağlar, kurumsal veya düzenli nitelikte olabileceği gibi

gayriresmî ve düzensiz formda da devam ettirilebilmektedir (Levitt ve Jaworsky, 2007, s. 132; Morawska, 2007, s. 153). Her iki yaklaşım da tersine göçü göçün zorunlu bir son aşaması olarak görmemektedir. Her iki kuram özellikle ileri yaştaki bireylerin geçici veya kalıcı dönüşlerini dairesel bir göç modelinde ele alarak incelemektedir (Bueno ve Prieto-Rosas, 2019, s. 4). Özellikle ulusötesilik perspektifinde oluşturulan çalışmalar uluslararası göçmenler arasında tersine göçün itici faktörü olarak “bir yere aidiyet duygusunun” önemini vurgulamıştır (Wimmer ve Schiller, 2002; Zontini, 2015). Ağ Kuramı’na göre göçmenler kaynak ülkeleri ile olan ilişkilerini de kurdukları ağlar ile devam ettirdikleri için tersine göç konusunda da bilgi edinebilmekte ve tersine göç etme konusunda istekli davranabilmektedirler (Eccles ve Nohria, 1992). Ağ Kuramı çerçevesinde yapılacak tersine göç analizlerinin tersine göç kararının alınmasında ekonomik faktörlerden daha ziyade ilişki ağları başta olmak üzere sosyal faktörlere vurgu yapması beklenmelidir. Bu noktada tersine göçte “sosyal sermaye”nin rolü de önemli derecededir. Zira gerek kaynak gerekse varış noktasında biriktirilen sosyal sermaye göçmenlere aynı zamanda tersine göçe dair de bilgi ve iletişim ağları sağlamaktadır (Rodríguez ve Egea, 2007). Tersine göç ederek kaynak ülkelerine geri dönen göçmenler söz konusu sosyal sermaye ağlarını ise sonlandırmayarak açık uçlu olacak şekilde devam ettirmektedirler (Faist, 2003, s. 31).

Şekil 45: Kaynak Ülkesine Geri Dönmeyi İstememe Nedenleri

Katılımcıların 11’i ülkelerinde güvenlik sorununun olması, 6’sı imkânların kısıtlı olması, 6’sı artık ülkesindeki kişiler gibi düşünmediği ve fikir ayrılığı yaşadığı, 2’si çalışma ve ekonomik kaygıları, 2’si farklı ülkeye gitme isteği ve 1’i yabancılık hissi sebebiyle ülkesine geri dönmeye olumsuz baktığını ifade etmiştir.

Somali’ye tabii ki sık sık gidiyorum ama orda yaşamak gibi bir kararım yok. Ama biliyorsunuz orda güvenlik yok oraya gitmek tehlikeli. Çocukların eğitimi için gitsem burada zaten çok fark yok yani şöyle ki ikisi de Müslüman. Eğitim açısından Türkiye daha iyi ama din konusunda bir çekincem yok Türkiye’deki eğitimde. Kültürel olarak çok

benziyoruz Türkiye'yle. Onun için ben kendimi Türkiye'de yabancı hissetmediğim için Türkiye'de kalmak istiyorum, Somali'de güvenlikten dolayı veya yaşam şartlarından dolayı gitmek istemiyorum (Erkek Katılımcı 12, 35 Yaş, Doktora).

Ben Somali'ye dönsem artık orda ayak uydurabileceğimi düşünmüyorum artık burda rahata alıştığım için sanırım Somali artık benim için zor bir yer. Bu sebeple oraya dönmeyi düşünmüyorum. Çünkü Somali'de imkânlar kısıtlı ama Türkiye'de her şeye erişme kolaylığı, rahatlığı vardı. Birçok konuda artık Somali'dekiler gibi düşünmüyorum. Fikirlerim değişti. ... Bizde sizdeki gibi bir bağlılık yok. Bende burda Türkiye'deki ailenin çocuk yetiştirme kültüründen etkilendiğimi söyleyebilirim ve hatta ben daha fazla müdahale bile edebilirim. Bu konuda Somali'ye dönsem ailemle sorun yaşayacağımı bile düşünüyorum çocuk yetiştirme konusunda çünkü Somali'dekiler artık benim gibi düşünmüyor ya da ben artık onlar gibi düşünmüyorum belki de (Erkek Katılımcı 8, 31 Yaş, Yüksek Lisans).

Katılımcıların göç sonrasında fikirlerinde yaşanan değişimler, kaynak ülkesinde ve özellikle Somali'de güvenlik kaygısının olması, ekonomik ve sosyal imkânların kısıtlı olması, ülkesinden yabancılaşıma durumu ve farklı ülkeye gitme isteği ülkelerine geri dönüşü olumsuz karşılamalarına neden olmuştur. Aynı zamanda göçmenlerin çoklu göç deneyimlerinin olması menşei ülkelerine olan bağlarını zayıflatmış ve bu durum da kaynak ülkelerine gitmek istememelerinde öne çıkan bir faktör olmuştur.

Neoklasik Ekonomi Kuramı tersine göçü ekonomik gerekçelere dayanan bir başarısızlık olarak görürken Yeni Ekonomi Kuramı ise amacın gerçekleştirilmesine dayanan bir başarı olarak görmektedir. Neoklasik Ekonomi Kuramı tersine göçü bireysel düzeydeki bir ekonomik fayda-maliyet hesabı olarak görürken Yeni Ekonomi Kuramı tersine göçü de göç gibi faydaları hanehalkı düzeyinde maksimize etme ve çeşitlendirme stratejisi olarak görmektedir (King ve Kuschminder, 2022, s. 5-6). Ancak her iki kuram da tersine göçü değerlendirirken yalnızca ekonomik faktörleri dikkate alıp toplumsal ve siyasi gibi diğer faktörleri göz ardı ederek tersine göç hareketini bir başarı olup olmadığı yönünde değerlendirerek esasen kısır kalmıştır (Hopyar, 2023, s. 31).

Bovenkerk'e (1974) göre de varış ülkelerindeki ekonomik sorunlar göçmenleri tersine göç etmeye iten ana neden konumundadır. Bovenkerk (1974), tersine göçün fiziki mesafe ve varış ülkesinde geçirilen zaman ile ters orantılı, iki ülke arasındaki ekonomik koşullar arasındaki denge ile doğru orantılı olduğu görüşündedir. Nitekim fiziksel olarak daha uzak mesafeye göç eden bireyler için tekrar kaynak ülkeye göç etmek belirli bir derecede caydırıcı nitelikte olacaktır. Yine benzer şekilde varış ülkesinde ne kadar uzun zaman geçirilirse, diğer bir ifadeyle, yeni bir hayat ne kadar kökleşirse, tersine göç de o oranda

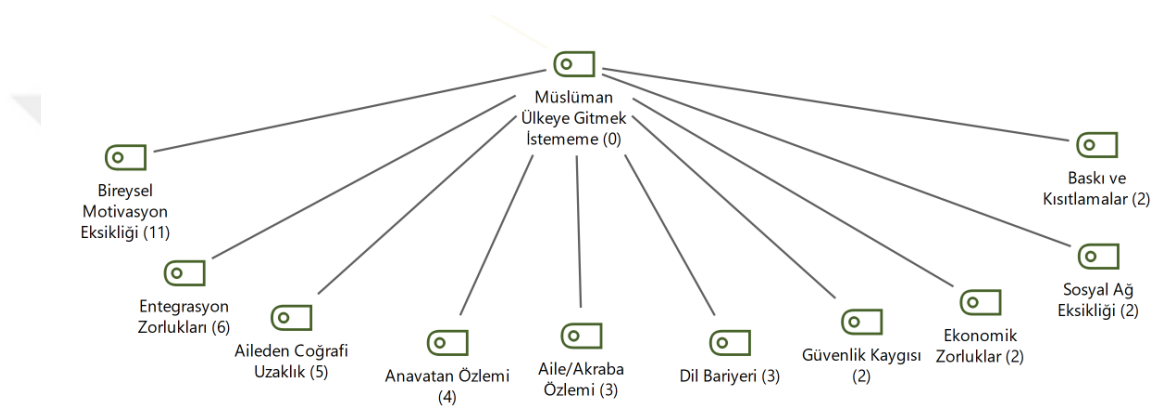
zorlaşacaktır. Son olarak, kaynak ve varış ülkesinde ekonomik koşullar açısından bir fark olmaması tersine göçü anlamsız kılacaktır. Görülebileceği üzere Bovenkerk'in değerlendirmesi ekonomi temellidir. Ancak Somalili göçmenlerin uzun süre Türkiye'de yaşamaları, zamanla menşe ülkelerine karşı bir yabancılık hissi geliştirmelerine ve kültürlerinin etkisiyle sahip oldukları düşüncelerinin değişmesine neden olmuş; bu da menşei ülkelerine dönüş niyetlerinin değişmesini belirlemiştir. Göçmenlerin ayrıca geri döndüklerinde ekonomik koşullarında farklılık olmayacağını düşünmeleri ve ülkelerinin içinde bulunduğu güvensizlik ve çatışma ortamı tersine göçe mesafeli yaklaşımlarını etkilemiştir. Bu durum, Lee'nin (1966) itici faktörler kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, geri dönüşün kişiye bireysel çıkarlar bağlamında fayda maksimizasyonu sağlamayacağı ve kişilerin mevcut yaşam koşullarını riske atmamak için geri dönüşü rasyonel bir tercih olarak değerlendirmemelerinde ve mümkünse farklı ülkeye göç etmek istemelerinde etkili olmuştur. Literatürde Weldemariam ve arkadaşlarının (2023) çalışmasında Sahraaltı Afrika'ya ve özellikle Somali'ye yönelik geri dönüşlerde etkili olan faktörler incelenmiş ve bu çalışmanın bulgularına benzer şekilde geri dönüş kararlarının ekonomik, sosyal, politik ve duygusal faktörlerden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan Somalililerin ülkelerine geçici, kalıcı veya döngüsel geri dönüşlerde karşılaşılabilecekleri zorluklara ilişkin çalışmalarda da (Hall, 2019; Owigo, 2022) bu çalışma bulgularına paralel şekilde göç sonrası yaşanabilecek uyum sorunlarına atıfta bulunmaktadır.

5.5.2.3. Transit Göç

Göçmenler gerek kaynak ülkelerinden ilk çıktıklarında gerekse kaynak ülkelerinden sonra gittikleri ülkede bir süre yaşadktan sonra hedef ve beklentileri doğrultusunda farklı bir ülkeye gitmeyi isteyebilmekte ve bu hedefe ulaşmak için bazı ülkeleri köprü olarak değerlendirmektedir. Somalililerin de ülkelerinden ayrılıp Türkiye'ye gelme sürecinde bazı katılımcılar Türkiye'ye farklı ülkeye gitmek için transit ülke olarak değerlendirdiklerini, bazıları da başlangıçta böyle bir niyetleri olmasa da daha sonra fikirlerinin değiştiğini ve ülkelerine geri dönmek veya Türkiye'de kalmak yerine farklı bir ülkeye göç etmeyi istedikleri belirlenmiştir. Bu sebeple katılımcılara gelecek planlarında farklı bir ülkeye gitme planlarının olup olmadığı ve bunun nedenleri sorulmuştur. Katılımcılar farklı bir ülkeye gitmek istemelerinde ve istememelerinde etkili olan faktörleri ifade etmişlerdir. Ancak bununla ilgili katılımcıların farklı bir ülke isteyip

istememelerinde Türkiye'yi tercih nedenlerinden biri olan dini benzerlik faktörü dikkate alınmış ve Müslüman ülkeye gitme ve Avrupa-Amerika'ya gitme planlarına ilişkin cevaplar talep edilmiştir.

Katılımcıların Müslüman ülkeye gitmek isteme ve istememe durumları sorulduğunda katılımcıların 3'ü gitmeyi olumlu olarak değerlendirdiğini; eğer gidebilirlerse Mısır, Azerbaycan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ni (Dubai) planladıkları ve gitmelerinde dil sorunu yaşamayacak olma, kültürel benzerlik ve güvenlik faktörlerinin belirleyici olduğunu ifade etmişlerdir.

Şekil 46: Farklı bir Müslüman Ülkeye Gitmek İstememe Nedenleri

Katılımcılardan 11'i bireysel motivasyon eksikliği, 6'sı entegrasyon zorlukları, 5'i aileden coğrafi uzak olmayı, 4'ü anavatan özlemi, 3'ü aile ve akraba özlemi, 3'ü dil bariyeri, 2'si güvenlik kaygısı, 2'si ekonomik zorlukları, 2'si sosyal ağ eksikliği ve 2'si baskı ve kısıtlamalar nedeni ile Türkiye ve Somali dışında farklı bir ülkeye gitmek istemediğini belirtmiştir.

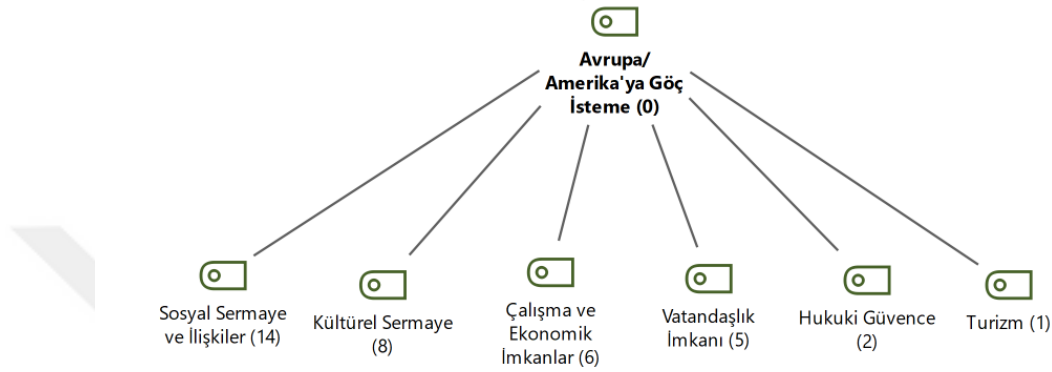
Ben Arapça bilmiyorum. Arabistan'a filan gitmek istemem yani şöyle gezmek için isterim ama yaşamak için istemem; hem pahalı olduğu için hem kadınlar için özgürlük yok, kısıtlı diye gitmek istemem ama Türkiye'de kadınlar daha özgür benim gördüğüm. Hem tanıdığım kimse de yok orda (Kadın Katılımcı 9, 28 Yaş, Yüksek Lisans).

Başka bir Müslüman ülkeye de gitmeyiz sanırım şuan orda bir tanıdığımız kimse yok. İngiltere filan olursa orda eşimin ailesi var. Ama başka yer sanmıyorum, düşünmüyorum yani (Erkek Katılımcı 13, 32 Yaş, Lisans).

Ben farklı bir ülkeye gitmek istemem ama isteyenler var. Ben gitsem şimdi her şeye hayata sıfırdan başlamanam gerekecek, bu kadar yaptığım her şey boşa gidecek. Ama benim yaşımda veya daha büyüklerden Avrupa'ya gitmek isteyen arkadaşlarım var. Ben Avrupa'ya veya başka ülkelere gitmek istemem ben Somali'ye döneceğim, orda iş kuracağım. Hayata tekrar

sıfırdan başlamak istemiyorum. Burda yaptığım işi Somali'ye taşımak istiyorum sadece (Erkek Katılımcı 7, 27 Yaş, Lise).

Katılımcıların Türkiye ve kaynak ülkesi dışındaki farklı bir Müslüman ülkeye gitmek istememelerinde yeniden bir düzen kurma telaşı yaşamak istememe, bireysel motivasyon eksikliği, dil bariyerinin olması gibi faktörler gelecekte bu türden ülkelere gitmelerini engelleyici sebepler olarak öne çıkmaktadır.

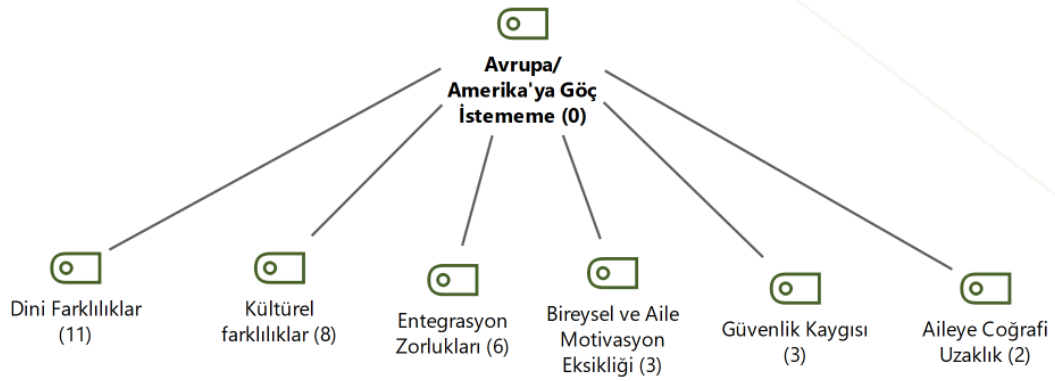

Şekil 47:Avrupa/Amerika'ya Gitmek İsteme Nedenleri

Katılımcıların 14'ü söz konusu ülkelerde kullanabilecekleri sosyal sermaye ve ilişkileri olduğu için, 8'i kültürel sermayeleri (dil bilme, diploma vb.) olduğu için, 6'sı söz konusu ülkelerin çalışma ve ekonomik imkânları için, 5'i bu ülkelerde vatandaşlık alma imkânı olduğu için, 2'si bu ülkelerde hukuki güvence elde edebileceği için ve 1'i turizm isteği olduğu için Avrupa-Amerika'ya gitme planını olumlu değerlendirdikleri belirlenmiştir.

Biz aslında eşimle farklı bir yere gitmeyi düşünüyoruz. Ben Batı ülkelerine gitmeyi düşünüyorum ve istiyorum. Hangisinin olduğu fark etmez. Önce yasal yolları deniyorum; ülkelerin vize şartlarını, göçmen alma şartlarını araştırıyorum bunun için bir çabam var. Benim için en önemli olanlardan biri ülkenin yabancılara karşı davranışı ve yasaları. Hatta bununla ilgili karşılaştırma yapıyorum.... Benim İngiltere'de dayım var önceden de onun yanına gitmeye çalışmıştım şimdi de çabalıyorum, araştırıyorum gitmeye çalışıyorum. Dil sorunun yok İngilizce biliyorum. Orda daha rahat olacağımızı düşünüyorum (Erkek Katılımcı 8, 31 Yaş, Yüksek Lisans).

İngiltere'de bir hastaneye başvurmuştum hemşirelik için. ...Farklı bir ülkeye gitmek zor olacak, alışmak zor olacak, ama en azından orda bana mesleğimi yapmam için fırsat verecekler. Hem benim İngiltere'de teyzem yaşıyor ondan yardım alırım ilk gittiğimde diye düşünüyorum. Ama Türkiye ve İngiltere dışında başka bir ülkeye gideceğimizi sanmıyorum çünkü başka ülkede dil sorunu olur mesela Suudi Arabistan'a filan gitsek yani. Ama başka ülkeye gitmeyiz ya burada kalacağız ya İngiltere'ye veya farklı Avrupa ülkesine iş amaçlı gideriz (Kadın Katılımcı 8, 24 Yaş, Yüksek Lisans).

Şekil 48: Avrupa/Amerika'ya Gitmek İstememe Nedenleri

Öte yandan katılımcılardan 11'i dini farklılıklar, 8'i kültürel farklılıklar, 6'sı entegrasyon zorlukları, 3'ü bireysel ve aile motivasyon eksikliği, 3'ü güvenlik kaygısı ve 2'si aileye coğrafi uzaklık sebebi ile Avrupa/Amerika'ya göç etmeye olumsuz baktığını ifade etmiştir.

Somalililerin %100'ü Müslümandır. Ve hepsi de Sünni. Örneğin ABD'deki ve Avrupa'daki kültür kendi Müslüman kültürlerine yabancı bir kültür. Avrupa'da karı, koca ve çocuk her biri farklı bir yöne gidiyorlar ve aile birliği diye bir şey yok. Ama çocukların eğitilmesi ve geleceği için ebeveynlerini dinlemeleri çok önemli. ...Örneğin uyuşturucu kullanımı vb. ABD'de 15-18 yaşlarına –ortaokul- geldiklerinde etraflarından uyuşturucu öğreniyorlar. Bu yaşlar çok tehlikeli. Bu yaşlar çocukların doğru-yanlış yolu tercih ettikleri yaşlardır. Bu nedenle doğru yolu seçebilmeleri için Somalililer çocuklarını Türkiye'de yetiştirmek istiyorlar ve bende tabi ki (Erkek Katılımcı 1, 53 Yaş, Yüksek Lisans).

Biri İsviçre'de biri Amerika'da iki çocuğum var. Eski eşlerim de orda yaşıyor. Ben gitmek istemiyorum oralara, ben memleketimi istiyorum. Ben herhangi bir Avrupa ülkesine veya farklı bir yere gitmek istemiyorum ben sadece tedavi için geldim tedavi sonrası biraz daha kalıp döneceğim. Ben artık genç değilim yeni bir hayatı bilmediğim bir yerde kurabilecek gibi değilim. Somali'de mutluydum oraya gitmeyi istiyorum sadece, düzenimi değiştirmek istemiyorum (Erkek Katılımcı 2, 41 Yaş, Lise).

Görüldüğü üzere katılımcıların bireysel olarak gelecek planları hem ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasi koşullarından etkilenmekte hem de göçmenlerin kişisel ve sosyal ilişki ve koşullarından etkilenmektedir. Literatürde Yüksekler ve Brewer'ın (2011) çalışmasında Türkiye'deki Afrikalı göçmenlerin transit göçe ilişkin görüşleri ve karşılaştırdıkları zorluklar ele alınmıştır. Çalışmada 53 Somaliliden biri hariç tamamının yasadışı yollarla ülkeye giriş yaptıkları, Avrupa'ya geçişte Türkiye'yi bir durak olarak gördükleri ve Türkiye'de geçim ve barınma sıkıntısı başta olmak üzere hukuki ve yasal statü sorunlarıyla mücadele etmek zorunda kaldıkları belirlenmiştir. Ayrıca mevcut çalışmada ekonomik problemleri olduğunu belirten katılımcılar bulunmasına rağmen

bunların hiçbirisi Yüksekler ve Brewer'in çalışmasında yer alan düzensiz Somalili göçmenlerin durumları ile örtüşmemektedir. Bakal Ali ve Özözen Kahraman'ın (2019) çalışmasında da Somalililerin yasal yollarla ülkeye girdikleri ancak Avrupa'ya gidebilmek için yasal koşulları sağlayamadıkları durumlarda yasadışı yollarla Avrupa'ya göç etmek istedikleri belirlenmiştir. Ancak güncelde yapılan mevcut çalışmanın bulguları Yüksekler ve Brewer'in çalışmasından farklı olarak Somalililerin yalnızca biri Türkiye'ye göç etme sürecinde farklı bir ülkeye gitme hedefiyle gelmiş ancak süreç içinde yaşanan bireysel ve sosyal birtakım beklenti ve koşulların değişimi 14 katılımcının farklı bir ülkeye gitmeye istek duymasında etkili olmuştur. Bakal Ali ve Özözen Kahraman'ın çalışması ile birlikte değerlendirildiğinde ise her ikisinde de Somalililerin hepsi yasal yollarla Türkiye'ye giriş yapmış ancak farklı ülkeye gitmelerinde yasal yolların mümkün olmaması halinde yasadışı yollara başvurabileceklerinin ifadesi bulguların paralel olduğunu göstermektedir. Ayrıca Fait'in (2013) Türkiye'deki Afrikalı göçmenlerle yapmış olduğu çalışmada da Türkiye'nin yalnızca bir geçiş ülkesi değil aynı zamanda bir hedef ülke olarak konumlandırıldığı belirlenmiştir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Yaklaşık 30 yıldır yoğun göç hareketlerine ve uluslararası boyutu dâhil olmak üzere bu göç hareketlerinin ciddi etkilerine maruz kalan Türkiye, bulunduğu coğrafya itibariyle Asya, Avrupa ve Afrika ülkelerinden ekonomik, sosyal, eğitim, siyasi ve coğrafi koşullar sebebiyle göçmen almaktadır. Söz konusu göçmenler gönüllü veya zorunlu, kısa veya uzun süreli, bireysel veya kitlesel olarak gelen düzenli veya düzensiz göçmenlerden oluşmaktadır. Gelen göçmenlerin göç sürecinde bekledikleri ile karşılaştıkları arasındaki ilişkinin nitelik ve kapsamına göre ise Türkiye *hedef* veya *geçiş ülkesi* olarak konumlandırılmaktadır.

Gelen göçmenlerin Türkiye'yi hedef veya bir geçiş ülkesi olarak görmesi hem göçmenlerin kaynak ülkesinin hem de gitmek istedikleri ülkelerin Türkiye ile olan sosyal, siyasi, ekonomik ve hukuki ilişkilerini doğrudan etkilemektedir. Afrika ülkelerinin ulusal konjonktürleri ve Türkiye ile geliştirdikleri siyasi ilişkiler bu ülkelerden ve özellikle iç karışıklıklar ve iklim koşullarından olumsuz etkilenen Somali'den Türkiye'ye göç hareketlerinde belirleyici olmuştur. Gerçekleştirilen bu göçlerin nedenleri, süreçleri ve geleceğini Somalililerin gözünden derinlemesine inceleyerek anlamlandırmayı hedefleyen bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak 26 katılımcı ile Ankara'da saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Saha bulgularından hareketle “Somalililerin Türkiye'ye Göç Süreci ve Temel Dinamikler” ve “Somalililerin Türkiye'deki Deneyimleri ve Gelecek Planları” olmak üzere 2 ana tema üzerinden veriler analiz edilmiştir.

Araştırmanın bulguları incelendiğinde çalışmaya katılan bireylerin yarısından fazlasının 18-30 yaş arası genç göçmenler olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların çoğunluğu lisans ve yüksek lisans düzeyinde öğrenim görmüştür. Anadillerinin ardından en çok bilinen yabancı diller ise İngilizce ve Arapça'dır. Katılımcıların yarısı aktif olarak çalışmakta ve aynı zamanda aylık 500-1.000* Amerikan doları arasında değişen gelire sahiptir. Medeni durum açısından ise katılımcıların yaklaşık yarısı evli veya nişanlıdır. Evli/nişanlı katılımcıların ise yalnızca 2'sinin eşinin Türk, diğerlerinin eşinin Somalili olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların yaklaşık yarısı çocuk sahibi değildir. Çocuk sahibi olan

* Verilerin toplandığı dönemde asgari ücrete tekabül etmektedir.

katılımcıların ise çocuk sayısı 1, 2, 3, 5, 6, 7 ve 11 olarak değişmektedir. Ayrıca katılımcıların yaklaşık yarısının Keçiören’de yaşadığı, çoğunluğunun evlerinin giriş katta olduğu, 3+1 evlerde ve aile bireyleriyle birlikte yaşadığı görülmüştür. Katılımcıların demografik bilgilerinde ise son olarak 1’i hariç diğerlerinin Somali vatandaşı olduğu, çoğunluğunun kısa dönem ikamet sahibi olduğu ve yarısının Darot kabilesine mensup olduğu belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcılar zorunlu göçmen kategorisinde yer almamaktadır. Nitekim katılımcılar arasında her ne kadar güvenlik kaygılarıyla ülkelerinden ayrıldıklarını belirten Somalililer bulunsada katılımcıların tamamının Türkiye’ye girişleri düzenli ve yasal yollarla gerçekleşmiştir. Ayrıca ülkelerinden göç etme nedenleri arasında daha iyi eğitim, sağlık, çalışma koşullarını elde etme istekleri ön plandadır. Bu sebeple katılımcıların geçici koruma, ikincil koruma vb. uluslararası koruma talepleri bulunmamakta ve bu sebeple hepsinin kısa dönem ikamet veya çalışma ikameti ile Türkiye’de bulundukları tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında katılımcıların ülkelerinden göç etme nedenleri incelendiğinde yarısından fazlasının eğitim amacıyla ülkelerinden ayrıldıkları ve eğitimi ekonomi-iş, güvenlik kaygısı, sağlık, turizm ve farklı ülkeye gitme isteğinin takip ettiği belirlenmiştir. Somalililerin Türkiye’ye göç sürecinde, kaynak ülkeleri ve daha öncesinde göç geçmişlerinin varlığı incelendiğinde ise çoğunluğunun Somali’den, bir kısmının ise Suudi Arabistan ve Etiyopya’dan Türkiye’ye göç ettiği belirlenmiştir.

Katılımcıların yarısı Etiyopya ve Somali’den doğrudan Türkiye’ye göç etmiş ve Türkiye öncesinde bir göç deneyimi olmamıştır. Diğer yarısı ise eğitim, ekonomi, turizm, güvenlik ve transit göç hedefiyle Suudi Arabistan başta olmak üzere, Hindistan, Kenya, Etiyopya, Uganda, İtalya, İspanya, Yemen, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelere kısa veya uzun süreli göçler gerçekleştirmiştir. Ulusötesi ilişkiler, göçmenlerin birden fazla coğrafyada ekonomik, kültürel ve duygusal bağlar kurmalarını mümkün kılmakta ve bu durum göçmen kimliğini ve aidiyet hissini çok boyutlu bir hâle getirmektedir. Böylece çoklu göç, yalnızca bir yer değiştirme eylemi olmaktan çıkarak, sosyal sermayenin ulusötesi düzeyde yeniden üretildiği bir yaşam biçimine dönüşmektedir. Somalililerin farklı ülkelere çoklu göç deneyimlerinin nedeni ve pekiştirici gücü olarak Lee’nin (1966) İtme-Çekme Kuramının temelini oluşturan itici ve çekici faktörler etkili olmakta; sosyal

ağ, sermaye ve ulusötesi ilişkiler de göç kararını ve sürecini etkileyen diğer önemli çekici faktörler olarak öne çıkmaktadır. Somalililerin Suudi Arabistan, Hindistan, Kenya ve Etiyopya gibi ülkelere gitmelerinde her ne kadar eğitim, ekonomi, güvenlik, transit göç hedefi kaynak ülkeden çıkışta itici faktör olsa da söz konusu ülkelerin tercih edilmesinde öncelikli olarak din faktörü bu ülkelerin çekici özelliği olmuştur. Zira benzer şekilde Somalililerin Türkiye'ye göç etme nedenleri incelendiğinde de eğitim ve akademik fırsatlar, sosyal ilişki ve ağlar, dini ve kültürel benzerlikler, ekonomik ve sosyal imkânlar, Türkiye'ye yönelik olumlu duygular ve merak ile üçüncü bir ülkeye göç hedefi Somalililer için Türkiye'ye göçün çekici unsurları olmuştur.

Türkiye'nin özellikle 2011-2012 döneminde başlattığı öğrenci açılımı, Somali'den Türkiye'ye yönelik eğitim odaklı göçü teşvik etmiş; çalışma kapsamında yapılan saha araştırması da Türkiye'ye gelen ilk Somalili göçmenlerin bu yapısal desteklerle şekillenen öğrenci programları aracılığıyla geldiklerini ortaya koymuştur. Bu durum, Somali-Türkiye arası göçün devlet destekli, sistematik bir çerçevede gerçekleştiğini göstermektedir. Nitekim bu süreçte Türkiye'ye yönlendirici rol üstlenen Somali'deki resmi kurumlar ve Türkiye'den Somali'ye giden Türk bürokratların tanıtım faaliyetleri, göç sürecinin bireysel tercihlerden çok kurumsal ve politik dinamiklerle belirlendiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, söz konusu göç hareketi, Mabogunje'nin Göç Sistemleri Yaklaşımı (1970) çerçevesinde anlamlandırılabilir. Bu kuram, göçü yalnızca bireysel bir karar süreci olarak değil; yerel, ulusal ve küresel düzeydeki ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal faktörlerin etkileşimiyle şekillenen çok boyutlu bir sistem olarak tanımlamaktadır. Özellikle devlet destekli eğitim politikaları ve burs programları gibi uygulamalar, Mabogunje'nin tanımladığı şekilde, göçü teşvik eden *uyarıcılar* olarak değerlendirilebilir. Bu teşvikler neticesinde Türkiye'ye gelen ilk dönem Somalili göçmenlerin oluşturduğu sosyal ağlar ve bu göçmenlerin menşe ülkedeki akraba ve tanıdıklarını yönlendirmesi ise, kuramda yer alan *geri bildirim mekanizmaları* ile açıklanabilir.

Somalililerin Türkiye'ye göç kararı alma süreçlerinde ve göç sonrası yaşamlarında etkili olan destek mekanizmaları incelendiğinde bu destek mekanizmalarının çok katmanlı bir yapı sergilediği görülmüştür. Saha araştırmasının bulguları da bu mekanizmaların hem göç kararının alınmasında hem de Türkiye'deki yaşamın sürdürülebilirliğinde önemli rol

oynadığını ortaya koymuştur. Özellikle Türkiye'nin sağladığı burs ve yurt imkânları, Somali'deki resmi kurumların yönlendirme ve teşvikleri ile aile, akraba ve arkadaş çevresinden alınan destekler; göçün ekonomik, sosyal ve psikolojik maliyetlerini azaltarak göçü mümkün kılan başlıca faktörler olarak öne çıkmaktadır. Massey ve arkadaşlarının (1993) Göçmen Ağları Kuramı bu süreci açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Kurama göre göç tecrübesinin göçmenler tarafından kaynak ülkelerindeki akrabalarına ve arkadaşlarına aktarılması uluslararası göçün itici gücü olarak görülmekte ve göçmen ağları, yeni göçmenlerin hem bilgi hem de kaynaklara erişimini kolaylaştırarak göç maliyetlerini düşürmekte ve göç kararını teşvik etmektedir.

Türkiye'ye gelen ilk Somalili eğitim göçmenlerinin herhangi bir yerleşik göçmen ağına ya da ulusötesi ilişkilere dayanmadan doğrudan devlet destekli programlarla göç etmiş olmaları sonraki dönemlerde gelişen göçmen ağlarının temellerini oluşturmuştur. Bu erken dönem göçmenleri, Türkiye'ye 2011-2012 sonrasında kendilerinden sonra gelen Somalili öğrenciler ve farklı amaçlarla Türkiye'ye göç etmek isteyen Somalililer için hem bilgi hem de yönlendirme sağlayan sosyal ağların temelini atmıştır. Dolayısıyla, ilk göç hareketi Mabogunje'nin Göç Sistemleri Yaklaşımı ile açıklanabilirken; daha sonraki göç akışları ve bu süreçte gelişen ulusötesi ilişkiler, Massey ve arkadaşlarının (1993) Göçmen Ağları Kuramı ile Bourdieu'nun (1986) Sosyal Sermaye Kuramı aracılığıyla daha iyi anlamlandırılabilir. Nitekim çalışmada, eğitim ve akademik fırsatlardan sonra Türkiye'ye göç etme nedenleri arasında sosyal ilişkiler ve göçmen ağlarının öne çıkması bu kuramsal birlikteliği desteklemektedir.

Göçmen ilişki ağları zaman içerisinde göçü yeniden üretmesi veya devam ettirmesi nedeniyle göçün geleceğine dair öngörülerde bulunmayı da mümkün kılmaktadır. Nitekim bu bağlamda bir ilişki ağına ait olmanın göç hareketini neden ve nasıl artırdığını açıklayan *sosyal sermaye* kavramı öne çıkmaktadır. Bourdieu'ya (1986) göre sosyal sermaye, bireylerin kurmuş oldukları sosyal ağlardan kaynaklanan ve kendi hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak kullandıkları sermaye türüdür. Coleman (2010) ise sosyal sermayenin *aile* ve *sosyal ilişkiler* olmak üzere iki boyutu olduğu görüşündedir ve Bourdieu'nun aksine sosyal sermayenin yalnızca egemen sınıflarda olmadığı alt tabakada da olduğu ve herkes için bir güç aracı olduğu görüşündedir. Söz konusu varsayım bu araştırmanın bulgularıyla da örtüşmektedir. Türkiye'ye ilk gelen Somalili öğrencilerin

önce “Somalili öğrenci” kimliğiyle öğrenciler arasında oluşturdukları sosyal ağlar sonraki dönemde öğrenci olmayan Somalililerin katılmasıyla “kabile kimliği” çerçevesinde yeniden şekillenmiş ve çeşitlenmiştir. Bu çok katmanlı sosyal ağlar, bireysel ve kolektif aktörleri (dini ve sosyal gruplar, kabileler vb.) birbirine bağlayan çoklu sosyal ve sembolik bağları içermektedir.

Sosyal Sermaye Kuramı bireyin sosyal ilişkileri aracılığıyla kaynaklara erişme kapasitesini açıklamakta ve bu bağlamda Somalililerin göç sürecinde aile, akraba ve diaspora üyeleriyle kurdukları bağlar üzerinden sahip oldukları sosyal sermaye, göçün gerçekleştirilmesinde işlevsel hale geldiğini ileri sürmektedir. 2011–2015 döneminde devlet destekli burs ve yurt olanakları, göç için kurumsal bir destek yapısı sunarken 2015 sonrası dönemde söz konusu kurumsal yapıların yerini daha çok topluluk temelli sosyal destek sistemleri almıştır. Bu durum, göç kararlarının zamanla bireysel kararlardan çıkarak sosyal sermayeye dayalı kolektif süreçlere dönüştüğünü göstermektedir. Benzer şekilde Somalililerin Türkiye’ye göçleri sonrası, aralarında kabile temelli sosyal destek mekanizmaları ve ilişkiler gelişmiş; bu durum, topluluk içi iletişim ve dayanışmayı güçlendirerek sosyal sermayenin oluşumuna katkı sağlamıştır. Söz konusu sosyal sermaye ve ağ ilişkileri hem Türkiye’ye göçleri sonrasında yeni gelen göçmenlerle eski göçmenleri birbirine bağlamış hem de yeni gelenlerin Türkiye’ye göç kararı vermesi, göç sonrasında barınma, dil, sağlık, eğitim ve ekonomik anlamda ihtiyaç duydukları sosyal ve ekonomik desteğin sağlanmasında belirleyici rol oynamıştır.

Somalililerin Türkiye’deki yaşama alışma süreçlerinde, İslam dini ekseninde oluşan ortak inanç sistemi, benzer yaşam tarzları ve bazı geleneksel değerler entegrasyonu kolaylaştırıcı bir temel sunmaktadır. Aynı şekilde ilk gelen göçmenlerin yapısal desteklerle Türkçeyi öğrenmeleri gündelik yaşamlarını kolaylaştırmıştır. Ancak yüzeysel benzerliklere rağmen, günlük yaşam pratiklerinde ve sosyal normlarda ortaya çıkan farklılıklar, özellikle ibadet ve inanç hassasiyeti, toplumsal cinsiyet rolleri, çocuk yetiştirme biçimleri, yemek, giyim-kuşam ve kişilik özellikleri gibi alanlarda kültürel uyumsuzluklara yol açabilmektedir. Ayrıca, Türkçe yeterliliğinin düşük olması, hem eğitim sistemine hem de toplumsal yaşama aktif katılımı sınırlamakta, bu da kültürel alışverişin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında Türkiye'deki Somalililerin eğitim, sağlık ve iş gücü piyasalarına erişim noktasında hem fırsatlarla hem de çeşitli sınırlamalarla karşı karşıya kaldıkları tespit edilmiştir. Bu durum, özellikle yeni gelen göçmenler açısından uyum düzeyinin önceki göçmen kuşaklara kıyasla daha düşük olmasına neden olmuştur. İlk kuşak Somalili öğrencilerin zaman içerisinde dil bariyerini aşmış olmaları ve dil hakimiyetinde belirli bir düzeye ulaşmaları, onların yalnızca kendi uyum süreçlerini değil, aynı zamanda yeni gelen hemşehrilerine yönelik danışmanlık, yönlendirme gibi girişimci faaliyetler aracılığıyla dolaylı bir destek mekanizması ve aynı zamanda kendilerine çalışma ve iş fırsatları oluşturmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu durum, özellikle kayıt dışı iş piyasasında yeni gelen Somalililer üzerinden iş bulma süreçlerinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Somalililerin Türkiye'deki hukuki süreçlerde karşılaştıkları yapısal zorluklar, özellikle denetleyici ve kısıtlayıcı göç politikaları çerçevesinde; vatandaşlık başvuruları, uzun süreli oturum izinleri ve çalışma izinleri gibi temel alanlarda belirsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, bireylerin ekonomik ve sosyal yaşama tam anlamıyla katılımını engelleyen başlıca faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan göçmenlerin yaşadığı yabancılık hissi ile ekonomik olarak kırılgan bir konumda bulunmaları, ev sahibi toplum bireylerine karşı olumsuz duyguların gelişmesine ve yeni topluma alışma düzeylerinin zayıflamasına neden olmaktadır.

Göç politikalarındaki düzenleyici ve sınırlayıcı uygulamalar, yalnızca resmi sistemlere erişimi değil, aynı zamanda göçmenlerin ev sahibi topluma yönelik algılarını da olumsuz biçimde etkilemiştir. Göçmenlerin ev sahibi topluma uyum süreçlerinde ev sahibi toplumla kurduğu sosyal ilişkiler, aidiyet hissi ve dışlanma algıları da öne çıkmaktadır. Katılımcı Somalili göçmenler, özellikle büyükşehirlerde kendi etnik-dini ağları içerisinde yaşamayı tercih etmekte; bu durum hem bir dayanışma aracı hem de toplumsal etkileşimi sınırlayan bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Yabancılık hissi ve göçmen kimliğinin sürekli hatırlatılması gibi durumlar, sosyal bütünleşme sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu koşullar altında bireyler zaman zaman ev sahibi toplumla mesafeli bir ilişki kurmakta; bu da uzun vadeli entegrasyon motivasyonunu zayıflatabilmektedir.

Sosyal etkileşimin zayıflamasında öne çıkan faktörlerden bir diğeri de Somalililerin kabile ve ülke temelli oluşturdıkları sosyal ağ ve ilişki sistemleri içerisinde sosyal yaşamın temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleridir. Somalili öğrencilerden veya akrabalarından alınan destek, ev sahibi toplumun dili olan Türkçeyi öğrenme gerekliliğini azaltmakta; bu durum, ev sahibi toplumla iletişim ve etkileşimin minimum düzeyde kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca, yurtdışındaki aile ve akrabalarından sağlanan ekonomik destek, bireylerin çalışma hayatına katılım motivasyonunu azaltmakta ve bu durum ev sahibi toplumla kurulacak ilişkileri de bir yandan olumsuz etkilemektedir. Çalışmanın bulguları Massey ve arkadaşlarının (1993) göçmenler arasında oluşan sosyal ağ ve ilişkilerin ve bunların pratikteki yansıması olan sosyal sermayenin ev sahibi topluma entegrasyon sürecindeki olumsuz etkisini desteklemektedir. Aynı zamanda Somalililerin birbirlerine sağladıkları destekler Bourdieu'cu perspektifle kabilecilik bağı ile öne çıktığında ülkelerinin içinde bulunduğu kabile kaynaklı sosyal çatışmaları pekiştirmekte ve mevcut güç mücadelelerinin ve eşitsizliklerin Türkiye'de de yeniden üretilmesine sebep olmaktadır. Ancak Coleman'cı perspektifle bakıldığında sosyal sermaye Somalili göçmenlere Türkiye'de bir kolaylık sağlamakta ve onların çeşitli fırsatlara erişimine katkı sağlamaktadır. Somalilileri birbirine bağlayan bu sermaye aynı zamanda ev sahibi toplumla köprü kurma işlevini zayıflatmaktadır. Putnam'ın (2007) sosyal sermaye anlayışı ile bakıldığında ise katılımcılardan bazılarının dernekler kurması ve bu dernekler aracılığıyla Somalilileri hem birbirlerine hem de Türk toplumuna bağlaması bağlayıcı bir işlev görmektedir.

Göçmenlerin ev sahibi toplumda karşılaştığı belirsizlikler, güvencesizlikler ve dışlayıcı pratikler, onların sosyal dünyayla kurdukları güven ilişkisini zedelerken, aynı şekilde ev sahibi toplum bireylerinin de göçmenlere dair güvensizlik üretmesine yol açabilmektedir. Bu nedenle güven, yalnızca bireyler arası ilişkiler düzeyinde değil, aynı zamanda uzun vadede yapısal ve kültürel entegrasyonun da temel taşıdır. Çalışmanın bulguları dikkate alındığında, göçmenlerin yaşadıkları olumsuz bireysel deneyimleri tüm topluma genelleme eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir. Benzer şekilde, ev sahibi toplumun bazı bireylerinin belirli bir göçmen grubun üyeleriyle yaşadığı olumsuzlukları da hem o etnik gruba hem de diğer tüm göçmen gruplara genellemesi, toplum genelinde güven ilişkilerinin zayıflamasına neden olmaktadır. Bu durum, karşılıklı güvensizliğin derinleşmesine, ötekileştirme eğilimlerinin güçlenmesine ve nihayetinde entegrasyon

süreçlerinin sekteye uğramasına yol açmaktadır. Bu araştırmanın bulguları, göçmenler ve ev sahibi toplum arasında güven temelli bir kopukluk yaşandığını ortaya koymaktadır. Katılımcı göçmenlerin yaşadıkları bireysel olumsuz deneyimleri ev sahibi toplumun geneline atfettikleri, aynı şekilde ev sahibi bireylerin de tekil olumsuzlukları tüm göçmen gruplara genelledikleri görülmüştür. Bu durum, kolektif stereotip üretimine ve karşılıklı ötekileştirme süreçlerine zemin hazırlamakta ve Somalililerin “devlet yardımları alan göçmenler” olarak; Türklerin de “sinirli” olarak kodlanması ile sonuçlanmıştır. Bu stereotipleştirme, yanlış bilgilendirme ve söylentiler, sosyolojik açıdan sadece bireysel düzeyde bir algı sorunu değil, aynı zamanda toplumsal bağların zayıflamasına neden olan yapısal bir meseledir. Özellikle karşılıklı tanışıklığın ve gündelik etkileşimlerin sınırlı olması, her iki tarafın da “öteki”ni homojen bir grup olarak görmesine ve genellemelere dayalı yargılar üretmesine neden olmaktadır. Bu durum Bourdieu’nun (1991) “sembolik şiddet” kavramıyla açıklanabilir. Nitekim görünürde tarafsız olan toplumsal algılar, aslında güç ilişkileriyle şekillenmiş ve dışlayıcı hale gelmiştir. Bu bağlamda göçmenler ve ev sahibi toplum üyelerinin aralarında toplumsal düzen ve huzuru bozucu, toplumu kin ve düşmanlığa sevk edici yanlış bilgilendirmelerin yayılması ve dezenformasyonla mücadele edilmesi, ev sahibi göçmen toplumlarına yönelik mikro düzeyde etkileşim alanlarının oluşturulması ve doğrudan temas sağlayıcı uygulamaların sağlanmasını gerekli kılmaktadır.

Somalililerin Türkiye’yi hedef ya da transit ülke olarak konumlandırma biçimlerini ve bu tercihin nedenlerini de irdeleyen bu çalışmada, göçmenlerin gelecek planlarına dair verdikleri yanıtların uyum sürecindeki deneyimlerle büyük ölçüde paralellik gösterdiği tespit edilmiştir. Devlet politikaları ve teşvikleriyle yapısal olarak başlayan Türkiye’ye yönelik Somalili göçü, ilk etapta öğrenci göçmenlerle başlamış; bu bireylerin süreç içinde yaşadıkları deneyimler ve zamanla ülkedeki Somalili nüfusun artmasıyla ortaya çıkan toplumsal dinamikler göçmen politikalarındaki denetleyici ve kısıtlayıcı uygulamalar ile birleşerek Somalili göçmenlerin Türkiye’den ya ülkelerine ya da Amerika ve Avrupa ülkelerine yönelen yeni göç hareketlerine evrilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Hem ilk gelen eğitim göçmeni Somalililer hem de bu ilk göçmenlerin oluşturduğu sosyal ağlar ve sermaye aracılığıyla Türkiye’ye farklı amaçlarla gelen diğer Somalililer, başlangıçta Türkiye’de belirli hedeflerini gerçekleştirip ülkelerine geri dönmeyi planlamışlardır. Ancak süreç içinde yaşananlar Stouffer’in (1940) Kesişen Fırsatlar Kuramında ortaya

koyduğu üzere Türkiye’de farklı yaşam koşullarının deneyimlenmesi, evlilik, çocuk sahibi olma veya çalışma imkânları gibi etkenler, bu bireylerin geri dönme niyetlerini etkilemiş ve birçoğunun Türkiye’de uzun yıllar kalmasında belirleyici olmuştur. Bununla birlikte, Türkiye’de kalma niyetiyle gelen ve bu niyetlerinde iş bulma, vatandaşlık edinme ve daha iyi yaşam koşullarına erişme gibi faktörlerin etkili olduğu katılımcılar zaman içinde bireysel deneyimleri ve karşılaştıkları yapısal zorlukların etkisiyle, göç niyetlerinde yeniden bir dönüşüm sağlamış ve pek çoğu ülkelere geri dönmeyi veya farklı ülkelere gitmeyi düşünmeye başlamıştır.

Türkiye’de kalmayı ve yerleşmeyi arzulayan Somalililerin bu kararlarında; Türk vatandaşlığı edinme arzusu ve vatandaşlığın sağladığı haklar, dini ve kültürel benzerlikler, güvenlik hissi, evlilik motivasyonu, bireysel özgürlük, uzun süre Türkiye’de yaşamış öğrencilerde gelişen aidiyet hissi ve çalışma olanakları etkili olmuştur. Buna karşılık, Türkiye’de kalmak istemeyen bireylerde ise oturma izni konusundaki belirsizlikler, yabancılara yönelik olumsuz tutumlar, aidiyet geliştirememeye, dil engeli ve anavatana ya da aileye duyulan özlem gibi faktörler belirleyici olmuştur. Somalililerin ülkelere dönme eğilimlerinde genellikle aile ve vatan hasreti, hukuki ve ekonomik zorluk yaşamayacaklarına dair beklentiler ile aidiyet duygusu ön plana çıkarken; geri dönmek istememelerinde ise güvenlik kaygısı, ülkenin güncel siyasi-toplumsal yapısına yabancılaşma ve kısıtlı yaşam koşulları gibi nedenler etkili olmuştur. Farklı ülkelere göç etme yöneliminde ise sosyal ağlar ve ilişkiler, kültürel sermaye (özellikle dil bilgisi), ekonomik ve çalışma imkânları ile vatandaşlık edinme potansiyeli belirleyici olurken; bu ülkelere gitmeme nedenleri arasında dil yetersizliği, dini farklılıklar ve yeni bir yaşam kurma konusundaki endişeler öne çıkmıştır.

Somalililerin Türkiye’den üçüncü ülkelere ya da kaynak ülkelere geri dönme eğilimleri, bireysel (mikro) ve yapısal (makro) faktörlerin etkileşimiyle şekillenmektedir. Eğitim amacıyla Türkiye’ye gelen Somalililerin göç süreçleri, başlangıçta belirlenen hedefler ve sonrasında gelişen fırsatlara bağlı olarak dinamik biçimde şekillenmektedir. Neoklasik Ekonomi Kuramı çerçevesinde, eğitim sürecini tamamlayıp menşe ülkeye dönen Somalililer başarıya ulaşmış olarak değerlendirilirken; eğitim sonrası Türkiye’de kalmak isteyen ancak sosyal ve ekonomik nedenlerle yeniden göç etmek zorunda kalan bireyler için bu durum, hedeflerin gerçekleşmemesi anlamında başarısızlık olarak yorumlanabilir.

Ancak Kesişen Fırsatlar Kuramı ve yeni göç yaklaşımları bu süreci daha esnek değerlendirmektedir. Nitekim bireyin süreç içinde karşılaştığı yeni koşullara göre kararlarını değiştirmesini stratejik bir uyum süreci olarak görmektedirler. Dolayısıyla, göçmenlerin yeniden göç etme kararları, her zaman bir başarısızlık göstergesi değil; aksine, değişen bağlamlara verilen rasyonel ve esnek tepkiler olarak okunmalıdır.

Somali'den Türkiye'ye göçün başlamasında önemli rol oynayan devletlerarası ilişkiler, ekonomik eşitsizlikler ve yapısal faktörler bireylerin göç etme kararlarını biçimlendirdiği gibi ilk göçmenlerin oluşturduğu bağlantılar, ağlar ve sosyal sermayeler Somalili göçünün akışını ve göçmenler arası dayanışma ağlarının oluşmasını (mezo) belirlemiş ve yine devletin göçmenlere yönelik kontrol ve düzenleme pratikleri (makro), göç sürecinin şekillenmesinde, bireylerin ihtiyaç ve beklentilerine göre (mikro) geri dönüşlerinin ve transit göçlerin öne çıkmasında merkezi bir rol oynamıştır. Çalışmanın kuramsal zeminini oluşturan İtme-Çekme Kuramı, Göçmen Ağları Kuramı ve Göç Sistemleri Yaklaşımı'nın çalışma özelinde ortaklaştığı nokta, göç kararlarının sabit değil, zamanla değişebilen; bireysel, toplumsal ve yapısal dinamiklerle şekillenen süreçler olduğudur. Türkiye'deki Somalililer örneğinde görüldüğü üzere; göçmenlerin kalma, geri dönme ya da başka ülkelere gitme yönündeki kararları, hem kişisel yaşam deneyimleri hem de karşılaştıkları kurumsal ve sosyal koşullarla sürekli yeniden biçimlenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (1. bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (2. bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abdi, A. Y., & Galal, L. P. (2024). Diasporic Somali migration to Turkey: Exploring the intersection of mobility, place, and geopolitics. *Migration Studies*, 12(3), mnae027. <https://doi.org/10.1093/migration/mnae027>
- Abdi, A. Y., & Kleist, N. (2025). Moving horizons: Hypermobility Somali youth in Türkiye. *Global Networks*, 25(2), e70007. <https://doi.org/10.1111/glob.70007>
- Abdi, C. M. (2012). The newest African-Americans? Somali struggles for belonging. *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies*, 11(1), 90–107.
- Abdulle, H. (2011). Somali diaspora women and sense of identity and belonging. B. J. Hesse (Ed.), *Somalia: State collapse, terrorism and piracy* (s. 129–149). Londra: Routledge.
- Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Adiller, S. (2016). *Ulus-ötesi Göç ve Evlilik Bağlamında Kadın Göçü: Türkiye'nin Makedonyalı ve Kosovalı Göçmen Gelinleri*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Adler, P. S., & Kwon, S.-W. (2002). Social capital: Prospects for a new concept. *Academy of Management Review*, 27(1), 17–40. <https://doi.org/10.5465/amr.2002.5922314>
- AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı). (2019). *Somali ve Afrika ülkeleri yardım kampanyası*. Erişim: 01.07.2024, <https://www.afad.gov.tr/somali-afrika-yardim-kampanyasi1>
- Africa Renewal. (2013, May). *Somali diaspora's remittances cast a lifeline*. Erişim: 03.10.2024, <https://www.un.org/africarenewal/magazine/may-2013/somali-diaspora%E2%80%99s-remittances-cast-lifeline>
- Africa Renewal. (2022). *The Sahel: Land of opportunities*. Erişim: 25.12.2024, <https://www.un.org/africarenewal/sahel>
- Ahmed, İ. I. (2000). Remittances and their economic impact in post-war Somaliland. *Disasters*, 24(4), 380–389. <https://doi.org/10.1111/1467-7717.00154>

- Akyıldız, İ. E. (2016). Göç Teorilerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(2), 127–176.
- Alegöz, H. İ. (2013). *Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü: Türkiye-Somali Örneği*. Yüksek lisans tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Anadolu Ajansı. (2012, Haziran 2). *Türkiye ile Somali Stratejik Ortak*. Anadolu Ajansı. Erişim: 01.07.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ile-somali-stratejik-ortak/364131>
- Anadolu Ajansı. (2018, Temmuz 6). *Somali'de Kız Çocuklarının Popüler İsmi: İstanbul*. Anadolu Ajansı. Erişim: 04.07.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-kiz-cocuklarinin-populer-ismi-istanbul/1196335>
- Anadolu Ajansı. (2022, Mayıs 16). *Somali'nin 10. Cumhurbaşkanı, Hasan Şeyh Mahmud oldu*. Anadolu Ajansı. Erişim: 30.05.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalinin-10-cumhurbaskani-hasan-seyh-mahmud-oldu/2588936>
- Anadolu Ajansı. (2024a, Ocak 4). *Dışişleri Bakanlığı: Etiyopya ile Somaliland Arasında İmzalanan Muhtırayı Endişeyle Karşılıyoruz*. Anadolu Ajansı. Erişim: 17.09.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/disisleri-bakanligi-etiyopya-ile-somaliland-arasinda-imzalanan-muhtirayi-endiseyle-karsiliyoruz/3100440>
- Anadolu Ajansı. (2024b, Aralık 12). *Etiyopya-Somali Krizinde Türkiye'nin Diploması Zaferi: Ankara Bildirisi*. Anadolu Ajansı. Erişim: 18.12.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/etiopya-somali-krizinde-turkiyenin-diplomasi-zaferi-ankara-bildirisi/3422473>
- Anadolu Ajansı. (2024c, Aralık 11). *Etiyopya-Somali Ankara Bildirisi: Ortak Refah Doğrultusunda Kararlılıkla İlerleme Konusunda Mutabık Kalındı*. Anadolu Ajansı. Erişim: 18.12.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/etiopya-somali-ankara-bildirisi-ortak-refah-dogrultusunda-kararlilikla-ilerleme-konusunda-mutabik-kalindi/3422026>
- Anadolu Ajansı. (2024d, Aralık 12). *Türkiye Arabuluculuğunda Somali İle Etiyopya Arasında İmzalanan Ankara Anlaşması Arap Basınında Geniş Yer Buldu*. Anadolu Ajansı. Erişim: 18.12.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-arabuluculugunda-somali-ile-etiyopya-arasinda-imzalanan-ankara-anlasmasi-arap-basininda-genis-yer-buldu/3422769>

- Arango, J. (2000). Explaining migration: A critical view. *International Social Science Journal*, 52(165), 283-296.
- Arango, J. (2004). Theories of international migration. In D. Joly (Ed.), *International migration and the new millennium* (ss. 15–36). Routledge.
- Armila, P., & Kontkanen, Y. (2019). Diaspora citizenship: Silenced, stigmatized, outlying – and campaigning. P. Armila, M. Kananen & Y. Kontkanen (Ed.), *The contexts of diaspora citizenship: Somali communities in Finland and the United States* (ss. 151–165). Cham: Springer.
- Arnold, N. S. (2011). Economic exploitation. In *The philosophy and economics of market socialism: A critical study* (New York, 1995; online edn, Oxford Academic, 3 Ekim 2011). <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195088274.003.0003>
- Artokça, İ. (2019). Eş-Şebab ve Boko Haram Terör Örgütlerinin Özellikleri ve Afrika Siyasetindeki Yerleri. İ. Ermağan (Ed.), *Dünya siyasetinde Afrika 1* (ss. 201–236). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Asher, N. (2008). Listening to hyphenated Americans: Hybrid identities of youth from immigrant families. *Theory Into Practice*, 47(1), 12–19.
- Avcı, M. (2019). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde iletişimsel yöntemin öğrencilerin konuşma tutum ve başarılarına etkisi (Somali örneği)*. Yüksek lisans tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Aygül, C. (2020). *Somali diaspora in Turkey in the context of social network theory* [Yayımlanmamış el yazması]. ResearchGate. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.35099.08480>
- Ayhan İzmirli, L., & İzmirli, M. K. (2022). Work of foreigners under temporary protection in Turkey and main problems regarding the work of Syrians under temporary protection. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(1), 123–165.
- Bakal Ali, Z. ve Özözen Kahraman, S. (2019, 3–5 Ekim). *Somalili Göçmenlerin Türkiye Üzerinde Batı'ya Göç Güzergâhları*. II. Uluslararası Coğrafya ve Coğrafya Eğitimi Kongresi, Eskişehir, Türkiye.
- Bakal Ali, Z. ve Özözen Kahraman, S. (2021). Bir Zorunlu Göçten Diğerine Suriye'den Türkiye'ye Göç Eden Somaliler (2011–2013): Balıkesir Örneği. *Dokuz Eylül*

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 55–73.
<https://doi.org/10.16953/deusosbil.1055606>
- Barse, M., & Koshin, S. A. (2022, 25 Ağustos). *Somali or part of the Somali diaspora?* DIIS – Danish Institute for International Studies. Erişim: 14.10.2024, <https://www.diis.dk/en/research/somali-or-part-of-the-somali-diaspora>
- Basford, L. (2010). From mainstream to East African charter: Cultural and religious experiences of Somali youth in U.S. schools. *Journal of School Choice: International Research and Reform*, 4(4), 485–509.
- Baş, F. C. (2017). *Sosyal medya davranışının oluşumu: Çevrimiçi ortamlarda güven, sosyal sermaye ve saygınlık ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Başbuğ, Ş. (2017). Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancıların Karşılaştıkları Çalışma Sorununa İlişkin Bir İnceleme. *İş ve Hayat*, 3(6), 137–154.
- Battır, O. (2017). *İnsani diplomasi: Teoriden pratiğe, Türk dış politikasının yeni aracı*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- BBC. (2012, Mart 6). *THY Mogadişu Seferlerine Başladı*. BBC. Erişim: 01.07.2024, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/03/120306_turkish_airlines
- Bernard, D. L. (2006). *Relations between federal law-enforcement and Muslims in Minnesota: Analysis, recommendations, and strategy*. Master's project, Humphrey Institute of Public Affairs, University of Minnesota.
- Berns McGown, R. (1999). *Muslims in the diaspora: The Somali communities of London and Toronto*. Toronto: University of Toronto Press.
- Bloom, D. E., Sachs, J. D., Collier, P. & Udry, C. (1998). Geography, demography, and economic growth in Africa. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, 207–295. <https://doi.org/10.2307/2534695>
- Bodur, M. Y. (2020). *İstanbul'daki Sahra Altı Afrikalı Göçmenlerin Sosyal ve Ekonomik Katılımları Üzerine Nitel Bir Çalışma*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Borjas, G. (1989). Economic theory and international migration. *International Migration Review*, 23(3), 457–485.
- Borjas, G. J. (1987). Self-selection and the earnings of immigrants. *American Economic Review*, 77(4), 531–553.

- Bosswell, C. (2002). *Addressing the causes of migratory and refugee movements: The role of the European Union* (Working Paper No. 73). UNHCR. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3e19ac624.pdf>
- Boucher, A. (2021). What is exploitation and workplace abuse? A classification schema to understand exploitative workplace behaviour towards migrant workers. *New Political Economy*, 27(3), 1–17. <https://doi.org/10.1080/13563467.2021.1994541>
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (ss. 241–258). New York: Greenwood Press. http://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/bourdieu_forms_of_capital.pdf
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity Press.
- Bovenkerk, F. (1974). *The sociology of return migration: A bibliographic essay*. Geneva: International Labour Office.
- Bozkurt, Ö. (2020). *Hatay'ın Yayladağı İlçesine Göç Eden Suriyelilerin Bütünleşme Süreçleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Britannica. (2022). *Africa*. Erişim: 09.12.2022, <https://www.britannica.com/place/Africa>
- Britannica. (2024a). *Horn of Africa*. Erişim: 29.05.2024, <https://www.britannica.com/place/Horn-of-Africa>
- Britannica. (2024b). *Somali language*. Erişim: 11.09.2024, <https://www.britannica.com/topic/Somali-language>
- Britannica. (2024c). *Ogaden*. Erişim: 11.09.2024, <https://www.britannica.com/place/Ogaden>
- Brooks, T. (2009). The problem with polygamy. *Philosophical Topics*, 37(2), 109–122. <https://www.jstor.org/stable/43154559>
- Bueno, X., & Prieto-Rosas, V. (2019). Migration theories. D. Gu & M. E. Dupre (Ed.), *Encyclopedia of Gerontology and Population Aging* (ss. 1–11). Cham: Springer. https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-319-69892-2_633-1
- Bulle, F. A. (2020). *The effect of brand name on consumer buying behavior: Empirical study on Somali students in Istanbul*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Bulut, E., & Mohamed, A. A. (2018). Remittances and poverty reduction in Somalia. *Fiscaeconomia*, 2(3), 1–37. <https://doi.org/10.25295/fsecon.2018.03.001>

- Büscher, B. (2012). The political economy of Africa's natural resources and the 'Great Financial Crisis'. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 103(2), 136–149.
- Cannon, B. (2016). Deconstructing Turkey's efforts in Somalia. *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies*, 16(14), 98–123.
- Cantürk, S. (2020). *Türkiye'deki Nitelikli Suriyeli Sığınmacıların Vatandaşlığa Geçiş Sürecinde Sosyo-Ekonomik Kapasitenin Rolü*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Carens, J. (2013). *The ethics of immigration*. Oxford: Oxford University Press.
- Carling, J., & Erdal, M. B. (2014). Return migration and transnationalism: How are the two connected? *International Migration*, 52(6), 2–12. <https://doi.org/10.1111/imig.12180>
- Castles, S., & Miller, M. (1998). The Migratory Process and the Formation of Ethnic Minorities. In S. Castles, & M. Miller, (Eds.), *The Age of Migration* (ss.19-47). London: Palgrave.
- Castles, S., & Miller, M. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (3. bs.) (İ. Akbulut ve B. Bal, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S. (2004). Why migration policies fail. *Ethnic and Racial Studies*, 27(2), 205–227. <https://doi.org/10.1080/0141987042000177306>
- Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world* (5th ed.). Basingstoke, Hampshire & New York: Palgrave Macmillan.
- Chamie, J. (1985). Polygamy among Arabs. *Population Index*, 51(3), 377–460. Paper presented at The Population Association of America Annual Meeting, March 28–30, 1985. <https://www.jstor.org/stable/pdf/2737439.pdf>
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: Sage Publications Ltd.
- Chau, C. D. (2011). The fourth point: An examination of the influence of Kenyan Somalis in Somalia. B. J. Hesse (Ed.), *Somalia: State collapse, terrorism and piracy* (ss. 49–64). Routledge.

- CIA (Central Intelligence Agency). (2024). *The World Factbook: Somalia*. Erişim: 15.04.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/somalia/>
- Coleman, J. S. (1990). *Equality and achievement in education*. Boulder: Westview Press.
- Coleman, J. S. (2010). Beşerî Sermayenin Yaratımında Sosyal Sermaye. M. M. Şahin ve A. Z. Ünal (Der.), *Sosyal Sermaye: Kuram–Uygulama–Eleştiri* (ss. 77–119) içinde. Değişim Yayınları.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (2. Baskı). USA: SAGE Publication.
- Crisp, J. (2006). *Policy challenges of the new diasporas: Migrant networks and their impact on asylum flows and regimes*. New Issues in Refugee Research UNHCR Working Paper No 7.
- Çağırkan, B. (2020). *Ahıska Türklerinin Sürgünü, Zorunlu Göç Süreçleri ve Türkiye'ye Dönüşleri: Ahlat Örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 67–91.
- Çatak, B. D. (2018). *Gündelik Yaşamda 'Yerleşikler Ve Dışarılıklar': Suriyeliler Ve Yerli Halkın Karşılaşmaları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Çavuşoğlu, H. (1999). *Bursa'da Yerleşik Yugoslavya-Makedonya Göçmenlerinin Sosyo-Kültürel Yapısı ve Sosyal Bünye ile Bütünleşme Durumu*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Daban, C. (2017). Etiyopya–Somali İlişkileri: Ogaden Savaşı. İ. Ermağan (Ed.), *Dünya Siyasetinde Afrika 4* (ss. 248–270) içinde. Ankara: Nobel Yayınları.
- Daniels, C. L. (2012). *Somali piracy and terrorism in the Horn of Africa*. Lanham: Scarecrow Press.
- Danstrom, M. S., Kleist, N., & Sørensen, N. N. (2015). *Somali and Afghan diaspora associations in development and relief cooperation* (No: 13). DIIS Report. Kopenhagen: Danish Institute for International Studies (DIIS).
- De Haas, H. (2019). Paradoxes of migration and development. *International Migration Institute*, 157, 1–22. <https://heindehaas.org/wp-content/uploads/2019/12/de-haas-imi-157-2.pdf>

- De Haas, H. A. (2021). Theory of migration: The aspirations–capabilities framework. *Comparative Migration Studies*, 9(8). <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>
- De Miguel Luken, V., & Tranmer, M. (2010). Personal support networks of immigrants to Spain: A multilevel analysis. *Social Networks*, 32(4), 253–262. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2010.03.002>
- DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu). (2023). *Afrika Bilgi Notu*. IV TABEF (Türkiye-Afrika Business and Economic Forum). Erişim: 27.05.2024, <http://tabef.org/assets/files/2023-Afrika-Notu.pdf>
- Demir, E. (2023). Uluslararası Göç Teorileri Üzerine Sosyoekonomik Bir Değerlendirme. *Turkish Academic Research Review*, 8(4), 1407–1428.
- Demirtaş, T. (2024). Küresel Güney’in Geleceğinde Afrika. *Kriter*, 9(96). Erişim: 25.12.2024, <https://kriterdergi.com/ara/kuresel-guneyin-geleceginde-afrika>
- Dizolele, M. P., Nzuki, C., Bellamy, W. M., Alemayehou, M., Burnett, M. E., Columbo, E., Cummings, R., Hudson, C., & Treiber, L. (2023). *What Africa experts are watching in 2023*. Center for Strategic and International Studies (CSIS). Erişim: 10.11.2023, <https://www.csis.org/analysis/what-africa-experts-are-watching-2023>
- DRC (Danish Refugee Council). (2024). *Somali Diaspora*. Erişim: 02.10.2024, <https://pro.drc.ngo/what-we-do/civil-society-engagement/diaspora-programme/somali-diaspora/>
- Dülger, K. (2017). Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diplomasi Anlayışı. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 1–20.
- Eastmond, M. (2006). Transnational returns and reconstruction in post-war Bosnia and Herzegovina. *International Migration*, 44(3), 141- 166
- Eccles, R., & Nohria, J. (1992). *Networks and organizations: Structure, form, and action*. Boston: Harvard Business School Press.
- Edwards, B. H. (2007). *Diaspora*. In B. Burgett & G. Hendler (Eds.), *Keywords for American Cultural Studies* (2nd ed.), (ss. 81–84). New York: New York University Press.
- EEOC (U.S. Equal Employment Opportunity Commission). (t.y.). *Religion-based charges*. Erişim: 04.10.2024, <https://www.eeoc.gov/religion-based-charges-filed-10012000-through-9302011-showing-percentage-filed-basis-religion>

- Ellis, B. H., MacDonald, H. Z., Klunk-Gillis, J., Lincoln, A., Strunin, L., & Cabral, H. J. (2010). Discrimination and mental health among Somali refugee adolescents: The role of acculturation and gender. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(4), 564–575. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01061.x>
- Ellison, N. B., Steinfield, C., & Lampe, C. (2007). The benefits of Facebook “friends:” Social capital and college students’ use of online social network sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(4), 1143–1168. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00367.x>
- Elmi, A. A. (2012). *Somali Kimlik, İslami Hareketler ve Barış* (Z. Baykul, Çev.). İstanbul: Açılım Kitap.
- Elmi, M. A., & Ngwenyama, O. (2020). Examining the use of electronic money and technology by the diaspora in international remittance system: A case of Somali remittances from Canada. *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, 86(5), e12138. <https://doi.org/10.1002/isd2.12138>
- Ermansons, G., Kienzler, H., & Schofield, P. (2024). Somali refugees in urban neighborhoods: An eco-social study of mental health and wellbeing. *Frontiers in Psychiatry*, 15, 1307509. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2024.1307509>
- European Commission (EC). (2018). *Why do people migrate? (Infographic)*. Erişim: 26.02.2025, https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/why-do-people-migrate-infographic_en
- European Commission (EC). (2019). *Migration profile Somalia end 2017*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2760/181811>
- Fadhaye, S. (2021, 26 Aralık). Former ‘failed state’ Somalia on fragile path to progress: A UN Resident Coordinator blog. *UN News*. Erişim: 30.05.2024, <https://news.un.org/en/story/2021/12/1108302>
- Faist, T. (2000). *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Oxford: Oxford University Press.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulaşımı Toplumsal Alanlar* (Çev. A. Z. Gündoğan). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Fait, N. (2013). African migrations toward Turkey: Beyond the stepping stone. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(1), 21–38. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002271

- Farah, S. N. (2019). *Assessing the role played by Turkey's development aid on the progress of Somalia students: An empirical investigation*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Feleke, H. Z. (2020). *Sub Saharan African students in Gaziantep: Economic and cultural challenges*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Field, J. (2008). *Sosyal Sermaye* (B. Bilgen ve B. Şen, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Flahaux, M. L., & De Haas, H. (2016). African migration: Trends, patterns, drivers. *Comparative Migration Studies*, 4(1), 1–25. <https://doi.org/10.1186/s40878-015-0015-6>
- Forrest, J., & Dandy, J. (2017). Proficiency in English, linguistic shift and ethnic capital: An intergenerational analysis of non-English speaking background immigrant groups in Sydney, Australia. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 39(2), 111–123. <https://doi.org/10.1080/01434632.2017.1315949>
- FRA (European Union Agency for Fundamental Rights). (2009). *Annual report 2009*. Erişim: 04.10.2024, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/480-FRA-AnnualReport09_en.pdf
- Frounfelker, R. L., Tahir, S., Abdirahman, A., & Betancourt, T. S. (2020). Stronger together: Community resilience and Somali Bantu refugees. *Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology*, 26(1), 22–31. <https://doi.org/10.1037/cdp0000286>
- FSI (Fund for Peace). (2024). *Global data*. Erişim: 04.09.2024, <https://fragilestatesindex.org/global-data/>
- Fukuyama, F. (2000). *Social Capital and Civil Society*. USA: IMF Working Paper, WP/00/74, Ss. 1-18.
- Fussell, E., & Massey, D. S. (2004). The limits to cumulative causation: International migration from Mexican urban areas. *Demography*, 41(1), 151–171.
- Gedik, M. (2009). *Somalili Mültecilerin Sosyo- Kültürel ve Dinî Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Konya Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Ghosh, B. (1998). *Huddled Masses and Uncertain Shores: Insights Into Irregular Migration*. London: Martinus Nijhoff Publishers.

- Glick Schiller, N., Basch, L., & Blanc-Szanton, C. (1992). Transnationalism: A new analytic framework for understanding migration. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645(1), 1–24.
- Gmelch, G. (1980). Return migration. *Annual Review of Anthropology*, 9, 135-159.
- Goss, J., & Lindquist, B. (1995). Conceptualizing international labor migration: A structuration perspective. *International Migration Review*, 29(2), 317-351. <https://doi.org/10.1177/019791839502900201>
- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (2021). *Tabiiyet, Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Yabancı Uyruklu Nüfus İstatistikleri*. (02.01.2023 tarih ve 135776 sayılı kararlar Göç İdaresi Başkanlığından resmi yazı ile alınan istatistiklerdir.)
- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (2022). İkamet İzinleri- Öğrenci İkamet İzni ile Türkiye’de Bulunan İlk 10 Uyruk. Erişim: 16.08.2022, <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>
- Gök, G. O. (2019). Birleşmiş Milletler Düzleminde Afrika: İnsan Güvenliği Meselesi ve Somali Örneği. İ. Ermağan (Ed.), *Dünya Siyasetinde Afrika 1* (ss. 313-333). Ankara: Nobel Publications.
- Guilmoto, C. Z., & Sandron, F. (2001). The internal dynamics of migration networks in developing countries. *Population: An English Selection*, 13(2), 135-164.
- Gundel, J. (2002). The migration-development nexus: Somalia case study. *International Migration*, 40(5), 255-281. <https://doi.org/10.1111/1468-2435.00219>
- Gurak, D., & Caces, F. (1992). International migration systems: A global approach. In: Kritz, M., Lim, L.L. and Zlotnik, H., Eds., *Migration Networks and the Shaping of Migration Systems* (ss.150-176). Oxford: Clarendon Press.
- Gurieva, L. K., & Dzhioev, A. V. (2015). Economic theories of labor migration. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(6 S7), 101.
- Güllüpınar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.
- Gürsoy, C. R. (1988). Afrika. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1, 413-418. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hagen-Zanker, J. (2008). *Why do people migrate? A review of the theoretical literature*. Maastricht Graduate School of Governance Working Paper No. 2008/WP002. <https://ssrn.com/abstract=1105657>

- Hall, S. (2019). Unprepared for (Re)Integration: Lessons learned from Afghanistan, Somalia and Syria on Refugee Returns to Urban Areas. *DRC/IRC/NRC/ReDSS/DSP/ADSP*.
<https://static1.squarespace.com/static/5cfe2c8927234e0001688343/t/5e33cebf051ef5d56719e6d/1580453652247/Reintegration+Full+Report.pdf>
- Hammond, L. (2011). Obligated to give: Remittances and the maintenance of transnational networks between Somalis at home and abroad. *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies*, 10, Article 11.
<https://digitalcommons.macalester.edu/bildhaan/vol10/iss1/11>
- Hammond, L. (2014). History, overview, trends and issues in major Somali refugee displacements in the near region (Djibouti, Ethiopia, Kenya, Uganda and Yemen). *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies*, 13(1), 55-79.
- Harris, J. R., & Todaro, M. P. (1970). Migration, unemployment, and development: A two-sector analysis. *American Economic Review*, 60(1), 126-142.
- Haslam, S. A., Jetten, J., Postmes, T., & Haslam, C. (2009). Social identity, health and well-being: An emerging agenda for applied psychology. *Applied Psychology: An International Review*, 58(1), 1-23. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2008.00379.x>
- Hassan, M. A. (2014). *Transnational active citizens: Theorising the experiences of young Somali males in London*. Doctoral thesis, University of London, Goldsmiths.
- Haşimi, C. (2014). Turkey's humanitarian diplomacy and development cooperation. *Insight Turkey*, 16(1), 127-145.
- Hatipoğlu, B. (2020). *Taşrada mülteci kadın olmak: Kütahya'daki Somalili kadınlar*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Healy, S., & Bradbury, M. (2010). Endless war: A brief history of the Somali conflict. *Conciliation Resources*, 21(1), 10-14.
- Hear, N. V. (2010). Theories of migration and social change. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1531-1536.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489359>
- Hesse, B. (2011). Introduction: The myth of 'Somalia'. In B. J. Hesse (Ed.), *Somalia: State Collapse, Terrorism and Piracy* (ss. 1-12). New York: Routledge.

- Hopyar, Z. (2023). *Almanya'dan Türkiye'ye Nitelikli Geriye Göç Hareketi: Karar Verme ve Yeniden Uyum Süreçleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Horst, C. (2007). The Somali community in Minneapolis: Expectations and realities. In A. Kusow & S. Bjork (Eds.), *From Mogadishu to Dixon: The Somali Diaspora in a Global Context* (ss. 275-294). Trenton–Asmara: The Red Sea Press.
- Höhne, M. V. (2015). *Between Somaliland and Puntland: Marginalization, militarization and conflicting political visions*. London: Rift Valley Institute.
- HRW (Human Rights Watch). (2014, 18 Şubat). Saudi Arabia: 12,000 Somalis Expelled. Erişim: 03.10.2024, <https://www.hrw.org/news/2014/02/18/saudi-arabia-12000-somalis-expelled>
- Huot, S., Cao, A., Kim, J., Shajari, M., & Zimonjic, T. (2018). The power of language: Exploring the relationship between linguistic capital and occupation for immigrants to Canada. *Journal of Occupational Science*, 27(1), 95–106. <https://doi.org/10.1080/14427591.2018.1534136>
- Ikanda, F. N., Muhumad, A. A., & Kuhnt, J. (2025). Refugee securitization and the challenges of formal integration: Case of Somali refugees in Kenya and Ethiopia. *Comparative Migration Studies*, 13(5). <https://doi.org/10.1186/s40878-024-00419-7>
- IOM (International Organization for Migration). (2016). Warsaw International Mechanism, Executive Committee, Action Area 6: Migration, Displacement and Human Mobility - Submission from the International Organization for Migration. Erişim: 06.12.2024, https://unfccc.int/files/adaptation/groups_committees/loss_and_damage_executive_committee/application/pdf/excom_wim_aa6_iom_submission_submitted_16_may_2016_1.pdf
- IOM (International Organization for Migration). (2019a). *International Migration Law - Glossary on Migration*. IOM UN Migration. Erişim: 06.12.2024 https://publications.iom.int/es/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf
- IOM (International Organization for Migration). (2019b). *Reintegration Handbook*. IOM UN Migration. Erişim: 06.12.2024 <https://reintegrationhb-iom.s3-eu-west-1.amazonaws.com/IOM+Reintegration+Handbook.pdf>

- IOM (International Organization for Migration). (2021). *World Migration Report 2022*. M. McAuliffe & A. Triandafyllidou (Eds.). Geneva: IOM.
- IOM (International Organization for Migration). (2024a). *World Migration Report 2024*. Geneva: IOM.
- IOM (International Organization for Migration). (2024b). *IOM Definition of "Migrant"*. Erişim: 29.11.2024 <https://www.iom.int/key-migration-terms>
- Isaias, E. B. (1989). Social effects of group migration between developing countries. *International Migration*, 27(2), 225-231. Erişim: 17.05.2022 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2435.1989.tb00253.x>
- İbrahim, A. M. (1999). Becoming black: Rap and hip hop, race, gender, identity, and the politics of ESL learning. *TESOL Quarterly*, 33(3), 349–369.
- İbrahim, M. (2011). Somalia and Global Terrorism: A Growing Connection?. In B. J. Hesse (Ed.), *Somalia: State collapse, terrorism and piracy* (ss. 35-47). New York: Routledge.
- İMMİB (İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri). (2023, 16 Haziran). Afrika Ekonomisi ve Dış Ticareti Hakkında - Nasıl Bir Ekonomi. Erişim: 27.05.2024 <https://immib.org.tr/tr/afrika-ekonomisi-ve-dis-ticareti-hakkinda>
- İmre, S. (2020). *Socio-cultural adaptation of Somali immigrants in Ankara and Istanbul*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- İpek, S. (2020). *Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen Somalili öğrencilerin yazma becerileri ve yazma kaygıları üzerine bir inceleme*. Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- İsmail, B. M. (2021). *Knowledge, attitude, and practice towards female genital mutilation among Somali female students in Ankara and Istanbul - Turkey*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Jacques, D. J. (2016). Somalia. In T. Falola & D. J. Jacques (Eds.), *Africa: An encyclopedia of culture and society* (3 vol.). Bloomsbury Publishing.
- Johnson, I. (2012). Citizen Revolution in Tunisia and regional contagion: Lessons For Sub-Saharan Africa. *Journal of Sustainable Development in Africa*, 14(7), 26-41.
- Kananen, M. (2019). Mainstream or Margins? How Somalis Perceive Their Status and Possibilities in Finnish and American Societies?. In P. Armila, M. Kananen & Y.

- Kontkanen (Eds.), *The Contexts of Diaspora Citizenship: Somali Communities in Finland and the United States* (ss. 33-51). Cham: Springer.
- Kananen, M., & Haverinen, V. S. (2019). Facts and figures: Somalis in Finland and in the United States. In P. Armila, M. Kananen & Y. Kontkanen (Eds.), *The Contexts of Diaspora Citizenship. International Perspectives on Migration* (17 vol). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-94490-6_1
- Karaman, M. (2024). Türk Medyasında Suriyeli Öğrenciler: Gündem Belirleme Kuramı Çerçevesinde Bir Analiz. *Turkish Journal of Diaspora Studies*, 4(1), 44-46. <https://doi.org/10.52241/TJDS.2024.0070>
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler* (23. bs.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86.
- Kasaija, A. P. (2011). The UN-led Djibouti Peace Process for Somalia 2008-2009: Results and Problems. In B. J. Hesse (Ed.), *Somalia: State Collapse, Terrorism and Piracy* (ss. 13-34). New York: Routledge.
- Kavak, H. Z. (Ed.). (2023). *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*. İstanbul: Türk Kızılay Kültür ve Sanat.
- Kavas, A. (2009). Somali-Tarih. *Türk İslam Ansiklopedisi* (37. Cilt). İstanbul: TDV.
- Keklik, H. (2021). *Türkçe öğrenen Somalili öğrencilerin sözlü anlatılarındaki fiil varlığı ve fiil-tamlayıcı ilişkisi üzerine bir inceleme*. Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Kepenek, E. B., & Uğuzman, T. (2018). Haydi, Köyümüze Geri Dönelim! Tersine Göçün Sosyoekonomik Etkileri: Yeniyol Köyü Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 11-36.
- Keskin, Y., Coşkun Keskin, S., & Yüceer, D. (2020). The influence of media on students' views regarding refugeehood in Turkey: A phenomenological study of seventh-grade students. *SAGE Open*, 10(1). <https://doi.org/10.1177/2158244020914595>
- Kevser, K. A. ve Öğüt, S. (1993). Çok evlilik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 8, 366-368. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

- Kılıç, T. (2020). *Türkiye'de Bulunan Uluslararası Öğrencilerin Psiko-Sosyal ve Sosyo-Kültürel Uyum: İstanbul Örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Kibikyo, D. L. ve Omar, I. (2012). Remittances effect on poverty and social development in Mogadishu, Somalia 2009. *Microeconomics and Macroeconomics*, 1(1), 1-11. <https://doi.org/10.5923/j.m2economics.20120101.01>
- Kimenyi, M. S., Mbaku, J. M., & Moyo, N. (2010). Reconstituting Africa's failed states: The case of Somalia. *Social Research*, 77(4), 1339–1366. <http://www.jstor.org/stable/23347129>
- Kindler, M., Ratcheva, V., & Piechowska, M. (2015). Social networks, social capital and migrant integration at local level: European literature review. *IRiS Working Paper Series*, No. 6/2015.
- King, R. (2012). Theories and typologies of migration: An overview and a primer. In E. Righard (Ed.), *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*, 3/12 (ss. 1-48). Malmö: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare.
- King, R., & Kuschminder, K. (2022). Introduction: Definitions, typologies and theories of return migration. In R. King ve K. Kuschminder (Eds.), *Handbook of Return Migration*. United Kingdom: Elgar Publishing.
- Kisaka, M. O. (2018). *Afrika'dan Türkiye'ye Yükseköğrenim Görmek İçin Gelen Öğrencilerin Uyum Süreçleri ve Karşılaştıkları Sorunlar: Ankara Örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kleist, N. (2018). Somali diaspora groups in Sweden: Engagement in development and relief work in the Horn of Africa. *Delmi Report*, 2018:1. <https://www.diis.dk/en/research/somali-diaspora-groups-in-sweden-engagement-in-development-and-relief-work-in-the-horn-of>
- Kleist, N. ve Abdi, M. (2022). *Global connections: Somali diaspora practices and their effects*. Nairobi: Rift Valley Institute. Erişim: 03.10.2024, <https://riftvalley.net/publication/global-connections-somali-diaspora-practices-and-their-effects/>
- Kleist, N., Musa, A. M., & Norman, J. (2022, Mart). Adaptation, professionalization and disruption: Current trends and future scenarios of Somali diaspora engagement. *Rift*

- Valley Institute Briefing Paper. Erişim: 03.10.2024, https://riftvalley.net/wp-content/uploads/2022/03/RVI-2022.03.07-Somali-diaspora_policy-brief.pdf
- Körükmez, L. (2012). *Ulus-ötesi göç Ağları ve Sosyal Alanların Oluşumu: Ermenistan'dan Türkiye'ye İşgücü Göçü Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kureková, L. (2011, 6–9 Nisan). *Theories of migration: Conceptual review and empirical testing in the context of the EU East–West flows*. [Bildiri], Interdisciplinary Conference on Migration: Economic Change, Social Challenge, University College London.
- Kusow, A. M. & Eno, M. A. (2015). Formula narratives and the making of social stratification and inequality. *Sociology of Race and Ethnicity*, 1(3), 409-423. <https://doi.org/10.1177/2332649215574362>
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Laitin, D. (1977). Revolutionary change in Somalia. *Middle East Research and Information Project (MERIP)*, 62, 6-18. <https://doi.org/10.2307/3010954>
- Lee, E. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57. <http://www.jstor.org/stable/2060063>
- Leet-Otley, J. (2012). *The spirit and strength of Somali youth in America*. Unpublished doctoral dissertation, University of Minnesota, USA. <https://conservancy.umn.edu/server/api/core/bitstreams/9b0baf06-e2f3-406e-9290-9d9182bddee6/content>
- Levitt, P. & Jaworsky, B. N. (2007). Transnational migration studies: Past developments and future trends. *Annual Review of Sociology*, 33, 129-156.
- Lewis, G. (1982). *Human migration: A geographical perspective* (1st ed.). London: Routledge.
- Lewis, I. M. (1998). *Saints and Somalis: Popular Islam in a clan-based society*. Trenton: The Red Sea Press.
- Lewis, I. M. (2008). *Understanding Somalia and Somaliland culture, history, society*. New York: Columbia University Press.
- Lewis, W. A. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. *The Manchester School*, 22(2), 139–191.

- Lincoln, A. K., Lazarevic, V., White, M. T., & Ellis, B. H. (2016). The impact of acculturation style and acculturative hassles on the mental health of Somali adolescent refugees. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 18(4), 771–778. <https://doi.org/10.1007/s10903-015-0232-y>
- Loschmann, C., & Siegel, M. (2013). *The influence of vulnerability on migration intentions in Afghanistan*. UNU-MERIT Working Paper Series. Maastricht University.
- Lowther, A. B. (2007). *Americans and asymmetric conflict, Lebanon, Somalia and Afghanistan*. Praeger Security International.
- Lueck, K., & Wilson, M. (2010). Acculturative stress in Asian immigrants: The impact of social and linguistic factors. *International Journal of Intercultural Relations*, 34(1), 47–57.
- Mabogunje, A. L. (1970). Systems approach to a theory of rural-urban migration. *Geographical Analysis*, 2(1), 1–18.
- Magdoff, H. (2023, Aralık 18). Western colonialism. *Encyclopedia Britannica*. Erişim: 27.05.2024, <https://www.britannica.com/topic/Western-colonialism>
- Majid, N., Abdirahman, K., & Hassan, S. (2017). Remittances and vulnerability in Somalia: Assessing sources, uses and delivery mechanisms. World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/633401530870281332>
- Marchal, R. (2009). A tentative assessment of the Somali Harakat Al Shabaab. *Journal of Eastern African Studies*, 3(3), 381–404.
- Martinez-Callaghan, J., & Gil-Lacruz, M. (2017). Developing identity, sense of belonging and social networks among Japanese immigrants in Scotland and Spain. *Asian and Pacific Migration Journal*, 26(2), 241–261. <https://doi.org/10.1177/0117196817706034>
- Massey, D. S. (1990). Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration. *Population Index*, 56(1), 3–26.
- Massey, D. S. (2015). A missing element in migration theories. *Migration Letters*, 12(3), 279–299.
- Massey, D. S., & Zenteno, R. M. (1999). The dynamics of mass migration. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 96(9), 5328–5335.

- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1998). *Worlds in motion: Understanding international migration at the end of the millennium*. Clarendon Press.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431–466.
- Maxwell, J. (1996). Social Dimension of Economic Growth. Eric John Hanson Memorial Lecture Serie. Vol. VIII. Edmonton: Univesity of Alberta.
- Mercan Sarı, R. (2018). *Irak'tan Türkiye'ye Göç Etmek Zorunda Kalan Türkmenler Üzerine Bir Araştırma: Ankara örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Mercan Sarı, R. (2024). Ankara'daki Somalili Göçmenlerin Sosyal Sermayeleri ve Dernekleşme Deneyimleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)*, 41, 45–66. <https://doi.org/10.20427/turkiyat.1456508>
- Metz, H. C. (Ed.). (1993). *Somalia: A country study*. Washington, D.C.: Federal Research Division, Library of Congress.
- Mohammed, Z. (2017). *Suriyeli mülteci krizinin ardından İstanbul'daki Afrikalı göçmenlerin durumu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Mol, J. J. (1971). Immigrant absorption and religion. *International Migration Review*, 5(1), 62–71.
- MOPIED (The Ministry of National Planning, Investment and Economic Development). (2022). Federal member states (FMS). Erişim: 13.09.2024, <https://mop.gov.so/federal-member-states/>
- Morawska, E. (2007). Transnationalism. In M. C. Waters & R. Ueda (Eds.), *Harvard encyclopedia of the new Americans* (pp. 149–163). Harvard University Press.
- Moret, J. (2018). *European Somalis' post-migration movements: Mobility capital and the transnationalisation of resources*. Cham: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-95660-2>
- Muravchik, J. (2005). *The future of the United Nations: Understanding the past to chart a way forward*. AEI Press.

- Murtala, A. (2021). *Göçmenlerin ev sahibi ülkelerindeki yaşam memnuniyetinin belirlenmesi: Türkiye'deki Sahra Altı Afrikalı göçmenlerin üzerine bir vaka çalışması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- National Geographic. (2022). Africa: Human geography. Erişim: 11.12.2022, <https://education.nationalgeographic.org/resource/africa-human-geography>
- Niemi, J., & Sahramäki, I. (2012). *Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2011 [Hate crime known to the police in Finland 2011]*. Police University College. Erişim: 04.10.2024, https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86824/Raportteia104_web.pdf?sequence=1
- Nimkar, R., & Frouws, B. (2018). *Split loyalties: Mixed migration and the diaspora connection: An analysis of Somali and Afghan diasporas in Denmark and their connections to the new wave of mixed migration*. Regional Mixed Migration Secretariat Discussion Paper. DRC.
- Norman, J. (2022). "Kinshipping": Diasporic infrastructures of connectivity, circulation, and exchange. *Geoforum*, 135, 93–101. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2022.08.005>
- Norman, J. (2024). Somaliland at the centre of rising tensions in the Horn of Africa. Erişim: 13.09.2024, https://pure.diis.dk/ws/files/23464258/DIIS_PB_Somaliland_at_the_centre_WEB-locked.pdf
- Norman, J., & Ali, F. (2023, 23 Ekim). Divided loyalties. Erişim: 14.10.2024, <https://www.diis.dk/en/research/divided-loyalties>
- Nyadera, İ. N., Mohamed, M. S., & Agwanda, B. (2019). Transformation of the Somali civil-war and reflections for a post-conflict social contract. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(4), 1346–1366. <https://doi.org/10.21547/jss.536203>
- Office of the Refugee Resettlement [ORR]. (2015). Refugee arrival data. Erişim: 03.10.2024, <http://www.acf.hhs.gov/programs/orr/resource/refugee-arrival-data>
- Oka, R. (2011). Unlikely cities in the desert: The informal economy as causal agent for permanent "urban" sustainability in Kakuma Refugee Camp, Kenya. *Urban*

- Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development*, 40(3), 223–262.
- Oppong, J. R. (2006). *Africa South of the Sahara*. Philadelphia, PA: Chelsea House Publishers.
- Orakçı, S. (2022). *The rise of Turkey in Africa*. Al Jazeera Centre for Studies. Katar. <https://studies.aljazeera.net/sites/default/files/articles/documents/2022-01/The%20Rise%20of%20Turkey%20in%20Africa.pdf>
- Osman, F., Mohamed, A., Warner, G., & Sarkadi, A. (2020). Longing for a sense of belonging—Somali immigrant adolescents’ experiences of their acculturation efforts in Sweden. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 15(sup2), Article 1784532. <https://doi.org/10.1080/17482631.2020.1784532>
- Owigo, J. (2022). Returnees and the dilemmas of (un)sustainable return and reintegration in Somalia. *African Human Mobility Review*, 8(2), 122–138. <https://doi.org/10.14426/ahmr.v8i2.1132>
- Önalın, H. (2021). 15. Yüzyıl Portekiz Keşiflerinin Afrika’da Tezahürü ve Bir Hâkimiyet Göstergesi Olarak Padrão Sembolü. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 40(70), 206–228.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183–215.
- Özdemir, D. M. (2021). Neden ve Sonuç Olarak Afrika’da Göç. *Kriter*, 6(63). <https://kriterdergi.com/dosya-afrikada-turkiye/neden-ve-sonuc-olarak-afrikada-goc> Erişim tarihi: 25.12.2024.
- Özey, R. (2016). Doğu Afrika Panoraması: Siyaset-Toplum-Ekonomi. İ. Ermağan (Ed.), *Dünya siyaseti’nde Afrika 3* (ss. 1-52). Nobel Publications.
- Özkan, M. (2014). *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye’nin Somali Politikası*. Ankara: SETA Yayınları.
- Özköse, K. (2022). The drama of the Somalia people finding their things in the virtual conflict without exposure of independence. *Turkish Journal of Political Science*, 5(2), 211-226.
- Öztürk, Ö. (2016). *Dünya Mitolojisi*. Ankara: Nika Yayınevi.

- Palloni, A., Ceballos, M., Espinosa, K., & Spittel, M. (2001). Social capital and international migration: A test using information on family networks. *American Journal of Sociology*, 106(5), 1262-1298.
- Pham, J. P. (2011). Putting Somali piracy in context. B. J. Hesse (Ed.), *Somalia: State collapse, terrorism and piracy* (ss. 77-93). Routledge.
- Pham, J. P. (2013). *State collapse, insurgency, and counterinsurgency: Lessons from Somalia*. Carlisle (PA): US Army War College Strategic Studies Institute.
- Piché, V. (2013). Contemporary migration theories as reflected in their founding texts (C. Dutreuilh, Çev.). *Population*, 68(1), 141-164. <https://shs.cairn.info/journal-population-2013-1-page-141?lang=en>
- Piore, M. J. (1979). *Birds of passage: Migrant labor and industrial societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pirkkalainen, P., Wass, H., & Weide, M. (2016). Suomen somalit osallistuvina kansalaisina. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81, 69–77. Erişim: 04.10.2024, http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129972/YP1601_pirkkalainen.pdf?sequence=2
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.1>
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (2007). E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century: The 2006 Johan Skytte Prize lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30(2), 137–174. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9477.2007.00176.x>
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167–227. <https://doi.org/10.2307/2979181>
- Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241–305. <https://doi.org/10.2307/2979333>
- Resmi Gazete. (2010, 26 Mart). 27533 sayılı Afrika Stratejisi Genelgesi. Erişim: 01.07.2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100326-16.htm>
- Resmi Gazete. (2013). 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. Sayı: 28615, Cilt: 53. Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>

- Rodríguez, V., & Egea, C. (2007). Return and the social environment of Andalusian emigrants in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(8), 1377–1393. <https://doi.org/10.1080/13691830701614054>
- Ross, S. E. (2008). Africa: History of a name. J. Middleton & J. C. Miller (Eds.), *New encyclopedia of Africa* (1 vol.). Charles Scribner's Sons.
- Rystad, G. (1992). Immigration history and the future of international migration. *International Migration Review*, 26(4), 1168-1199. <https://www.jstor.org/stable/pdf/2546879.pdf>
- Sadouni, S. (2019). *Muslims in southern Africa Johannesburg's Somali diaspora*. United Kingdom: Palgrave Macmillan.
- Samers, M., & Collyer, M. (2010). *Migration*. London: Routledge.
- Savona, E. U., Di Nicola, A., & Da Col, G. (1996). Dynamics of migration and crime in Europe: New patterns of an old nexus. *ISPAC, International Conference on "Migration and Crime: Global and Regional Problems and Responses"* (ss. 1-34). Trento: University of Trento. Erişim: 06.07.2018, http://eprints.biblio.unitn.it/190/01/Dynamics_of_migration.pdf
- Schoumaker, B., Flahaux, M. L., Schans, D., Beauchemin, C., Mazzucato, V., & Sakho, P. (2013). Changing patterns of African migration: A comparative analysis. C. Beauchemin (Ed.), *Migration between Africa and Europe: Trends, factors and effects* (ss. 17-56). New York: Springer-Verlag & INED Population Studies Series. https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/22089/wp18_patternssynthesis.fr.pdf
- Seki, İ., & Bektaş, B. (2018). Afrika'dan Avrupa'ya Göçün Belirleyicileri Üzerine Ampirik Analiz. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 5(8), 181-189.
- Sheikh Omar, Y. (2012). Social integration and the sense of hope among Somali youth in Australia and the United States. *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies*, 12(9), 34-52.
- Shepard, R. M. (2008). *Cultural adaptation of Somali refugee youth*. New York: LFB Scholarly Publishing LLC.
- Sjaastad, L. A. (1962). The costs and returns of human migration. *Journal of Political Economy*, 70(5, part 2), 80-93.

- Skeldon, R. (1990). *Population mobility in developing countries: A reinterpretation*. London: Belhaven Press.
- Somali Demokratik Cumhuriyeti Eğitim ve Öğretim Bakanlığı (SDCEÖB). (1972). *Buuga taariikhdda Somalia dugsiga hoose*. Mogadişu: Guddiga Af Somaliga. Erişim: 30.05.2024, <https://arcadia.sba.uniroma3.it/bitstream/2307/4257/1/Buugga%20taariikhda%20e%20dugsiyada%20hoose.pdf>
- Somali Federal Constitution (SFC). (2012). *Jamhuuriyadda Federaalka ee Soomaaliya*. Erişim: 14.10.2024, https://www.parliament.gov.so/images/Downloads/Dastuurka_ku_meelgaarka_SOM_03092012-1_2.pdf
- Spencer, J. H. (1984). *Ethiopia at bay: A personal account of the Haile Selassie years*. Algonac, MI: Reference Publications.
- Spencer, S. (2011). *The migration debate*. Bristol: The Policy Press.
- Ssereo, F. (2003). Clanpolitics, clan-democracy and conflict regulation in Africa: The experience of Somalia. *The Global Review of Ethnopolitics*, 2(3-4), 25-40. <https://doi.org/10.1080/14718800308405142>
- Stark, O., & Bloom, D. E. (1985). The new economics of labor migration. *The American Economic Review*, 75(2), 173-178.
- Stock, R. (2013). *Africa south of the Sahara: A geographical interpretation (3rd ed.)*. New York: Guilford Press.
- Stoller, R. (1968). *Sex and gender*. London: Karnac Books.
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening opportunities: A theory relating mobility and distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques And Procedures for Developing Grounded Theory (2. bs.)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Şahin, G. (2020). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Kapsamında Somali Ve Afrika Boynuzu'nun Güvenliği; Aktörler, Tehditler ve Riskler. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(36), 873-914. <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.847722>

- Şahin, M. (2021). Türkiye'nin Somali Politikasının İncelenmesi: 2011-2020 Dönemi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 9(1), 109-147. <https://doi.org/10.26513/tocd.863114>
- Şekerci, Y. (2021). Kamu Diplomasisinde İnsani Diplomasi Temelli Diyalog: Uluslararası İnsani Diplomasi Aktörlerinin Twitter Hesapları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 6, 107-138.
- Şimşek, D. ve İçduygu, A. (2017). Giriş: Uluslararası Göç, Politika ve Güvenlik. *Toplum ve Bilim*, 140, 6-11.
- Şirin, S. R., & Rogers-Şirin, L. (2015). *The educational and mental health needs of Syrian refugee children*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022a). Sahra-altı Afrika. Erişim: 27.05.2024, <https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?12d61ad6-534f-4961-a432-f8b94b5c2cef>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022b). Somali'nin Siyasi Görünümü. Erişim: 30.05.2024, <https://www.mfa.gov.tr/somali-siyasi-gorunumu.tr.mfa>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022c). Somali'nin Ekonomisi. Erişim: 30.11.2023, <https://www.mfa.gov.tr/somali-ekonomisi.tr.mfa>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022d). Ülke Künyesi. Erişim: 30.05.2024, <https://www.mfa.gov.tr/somali-kunyesi.tr.mfa>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022e). Türkiye-Somali Siyasi İlişkileri. Erişim: 04.07.2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-somali-siyasi-iliskileri.tr.mfa>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022f). Afrika Birliği (AfB). Erişim: 01.07.2024, <https://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa>
- T.C. İletişim Başkanlığı. (2022). *Türkiye'nin Dost Eli: İnsani Diplomasi*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü. (2023). Afrika Avrupa Siyasi Haritası. Erişim tarihi: 11.08.2023, <https://www.harita.gov.tr/urun/afrika-avrupa-siyasi-haritasi/568>
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (ss. 33-47). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. *Political Psychology*, 276-293.
<https://www.christosaioannou.com/Tajfel%20and%20Turner%201986.pdf>
- Taylor, J. E. (1999). The new economics of labour migration and the role of remittances in the migration process. *International Migration*, 37(1), 63-88.
- Tepe, M. (2021). Afgan Uyrukluların Yaşadığı Sorunlar ve Sosyal Hizmet Gereksinimlerinin İncelenmesi: Kocaeli Örneği. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Tharmalingam, S. (2011). Remittance practices and transnational social spaces of Tamils and Somalis in Norway. *Nordic Journal of Migration Research*, 1(3), 166-175.
<https://doi.org/10.2478/v10202-011-0017-x>
- The Senate of Somalia. (2024). History of parliament. Erişim: 01.10.2024,
<https://senate.gov.so/historical-background/?lang=en>
- The World Bank. (2022). Population, total – Africa. Erişim: 21.05.2024,
https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?contextual=min&end=2022&locations=A9&most_recent_value_desc=false&start=1960&view=chart
- Thompson, D. K. (2017). Visible and invisible diasporas: Ethiopian Somalis in the diaspora scene. *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies*, 17, Article 5.
<https://digitalcommons.maclester.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1195&context=bildhaan>
- Tilly, C. (1976). *Migration in modern European history*. CRSO Working Paper, No. 145. University of Michigan. Erişim: 17.07.2022,
<https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/50920/145.pdf?sequence=1>
- Tilly, C. (1990). Transplanted networks. In V. Yans-McLaughlin (Ed.), *Immigration reconsidered: History, sociology, and politics* (ss. 79-105). New York: Oxford University Press.
- Todaro, M. P. (1969). A model of labor migration and urban unemployment in less-developed countries. *American Economic Review*, 59(1), 138-148.

- Todaro, M. P. (1976). *Internal migration in developing countries: A review of theory, evidence, methodology and research priorities*. International Labour Office, Geneva.
- Todaro, M. P. (1980). Internal migration in developing countries: A survey. In R. A. Easterlin (Ed.), *Population and Economic Change in Developing Countries* (pp. 361–402). University of Chicago Press.
- Todaro, M. P. (1989). *Economic Development in the Third World* (4th ed.). Longman.
- TRT Haber. (2024, Kasım 5). *Etiyopya-Mısır Krizi: Türkiye Ne Yapabilir?* Erişim: 18.12.2024, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/etiopya-misir-krizi-turkiye-ne-yapabilir-881740.html>
- Turner, J. (1975). Social comparison and social identity: Some prospects for intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 5(1), 1-34.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA). (2015). 2011-2015 Proje Faaliyetleri. Erişim: 26.03.2025, <https://tika.gov.tr/wp-content/uploads/2015/Prestij%20Eserler/somali.pdf>
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA). (2022). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2021. Erişim: 05.07.2024, <https://www.tika.gov.tr/wp-content/uploads/2023/2021%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Raporu/TurkiyeKalkinma2021Web.pdf>
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA). (2024a). *Somali – Mogadişu Program Koordinasyon Ofisi*. Erişim: 01.07.2024, <https://tika.gov.tr/office/somali-mogadisu-program-koordinasyon-ofisi/>
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA). (2024b). *Faaliyet Raporu 2023*. Erişim: 05.07.2024, <https://tika.gov.tr/wp-content/uploads/2024/02/TIKA-2023-Idare-Faaliyet-Raporu.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (TCCB). (2022, 6 Temmuz). Son 10 Yılda Somali'ye Yaptığımız Yardımların Tutarı Bir Milyar Doları Aştı. Erişim: 01.07.2024, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/138669/-son-10-yilda-somali-ye-yaptigimiz-yardimlarin-tutari-bir-milyar-dolari-asti>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). *Uluslararası Göç İstatistikleri 2019* (33709 Sayılı Haber Bülteni). Erişim: 16.05.2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Göç-İstatistikleri-2019-33709>

- Tzanakis, M. (2013). Social capital in Bourdieu's, Coleman's and Putnam's theory: Empirical evidence and emergent measurement issues. *Educate*, 13(2), 2-23.
- UN (United Nations). (2015). *Country facts*. Erişim: 30.05.2024, <https://www.un.int/somalia/somalia/country-facts>
- UN News. (2011, Temmuz 20). *UN declares famine in two regions of southern Somalia*. Erişim: 05.04.2024, <https://news.un.org/en/story/2011/07/382072>
- UNDESA (United Nations Department of Economic and Social Affairs). (1998). *Recommendations on Statistics of International Migration, Revision 1*. New York: United Nations. Erişim: 29.11.2024, https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_58rev1e.pdf
- UNDESA (United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division). (2020). *International Migrant Stock 2020*. Erişim: 11.05.2022, <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>
- UNDESA (United Nations, Department of Economic and Social Affairs). (2022). *World Population Prospects: The 2022 Revision*. Erişim: 09.12.2022, <https://population.un.org/dataportal/data/indicators/50/locations/903/start/2019/en/d/2022/metadata/metadataindicators>
- UNDESA (United Nations, Department of Economic and Social Affairs). (2024). *International Migration and Sustainable Development* (UNDESA/NO. 7). Erişim: 31.12.2024, <https://desapublications.un.org/publications/international-migration-and-sustainable-development>
- UNDESA (United Nations, Department of Economic and Social Affairs). (2025). *International Migrant Stock 2024*. Newyork: United Nations. Erişim: 08.07.2025 https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesd_pd_2025_intlmigstock_2024_key_facts_and_figures_advance-unedited.pdf
- UNDGACM (United Nations Department for General Assembly and Conference Management). (2024). *Official names of the United Nations membership*. Erişim: 09.05.2024, <https://www.un.int/protocol/sites/www.un.int/files/Protocol%20and%20Liaison%20Service/officialnamesofcountries.pdf>, <https://unterm.un.org/unterm2/en/view/557ee9b9-2299-4d64-90a0-689aadff5475>

- UNDGACM (United Nations Department for General Assembly and Conference Management). (2022). *Regional groups of member states*. Erişim: 09.12.2022, <https://www.un.org/dgacm/en/node/3935>
- UNDP (United Nations Development Programme). (2024). *Human development report 2023/2024: Breaking the gridlock reimagining cooperation in a polarized world*. New York: UNDP. Erişim: 10.11.2023, <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf>
- UNEP (United Nations Environment Programme). (2006). *Africa environment outlook 2: Our environment, our wealth*. Nairobi: United Nations Environment Programme. Erişim: 21.05.2024, <https://www.unep.org/resources/report/africa-environment-outlook-2-our-environment-our-wealth>
- UNEP (United Nations Environment Programme). (2008). *Africa: Atlas of our changing environment*. Division of Early Warning and Assessment (DEWA), Nairobi: United Nations Environment Programme. Erişim: 21.05.2024, https://umsl.edu/~naumannj/Geography%20PowerPoint%20Slides/atlas/Africa_Atlas_Full_en.pdf
- UNFPA (United Nations Population Fund). (2024). *World population dashboard: Somalia*. Erişim: 29.05.2024, <https://www.unfpa.org/data/world-population/SO>
- UN-HABITAT (United Nations Habitat). (2020). *UN-Habitat sub-Saharan Africa atlas*. Erişim: 27.05.2024, https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/07/atlasroaf_v02_final-compressed.pdf
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). (1991). *The Horn of Africa: Somalis in Djibouti, Ethiopia and Kenya*. 1 Şubat 1991. Erişim: 30.07.2024, <https://www.refworld.org/reference/countryrep/irbc/1991/en/14713>
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). (2024a). *Annual results report: 2023 Somalia*. Erişim: 13.09.2024, https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/2024-06/EHGL%20-%20Somalia%20ARR%202023_0.pdf

- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). (2024b). *Global trends report: 2023 - Forced displacement in 2023*. Erişim: 24.09.2024, <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023>
- UNHRC (United Nations General Assembly Human Rights Council). (2023, 21 Ağustos). *Report of the independent expert on the situation of human rights in Somalia* (A/HRC/54/78). Erişim: 10.09.2024, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g23/161/66/pdf/g2316166.pdf>
- United States Central Intelligence Agency. (2012). *Somalia country profile*. Erişim: 26.09.2024, <https://www.loc.gov/resource/g8350.ct003730/?r=-0.26,0.044,1.515,0.548,0>
- UNSTATS (United Nations Statistics Division). (2024). *Geographic regions*. Erişim: 21.05.2024, <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/#geo-regions>
- Uzun, Z. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Girişimcilik Deneyimleri: Gaziantep Örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Valentine, G., Sporton, D., & Nielsen, K. B. (2009). Identities and belonging: A study of Somali refugee and asylum seekers living in the UK and Denmark. *Environment and Planning D: Society and Space*, 27(2), 234-250. <https://doi.org/10.1068/d3407>
- Van Hear, N., Bakewell, O., & Long, K. (2017). Push-pull plus: Reconsidering the drivers of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 927-944. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384135>
- Vertovec, S. (2001). Transnationalism and identity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(4), 573-582.
- Vertovec, S. (2002). *Transnational networks and skilled labor immigration*. Working Paper for Ladenburger Diskurs "Migration", Gottlieb Daimler- und Karl Benz Stiftung, Ladenburg, 14-15 February.
- Vishkin, A., & Bloom, P. B. (2022). The influence of religion on the acceptance and integration of immigrants: A multi-dimensional perspective. *Current Opinion in Psychology*, 47, 101421.
- Visual Geography. (2022). *Africa*. Erişim: 09.12.2022, <http://www.visualgeography.com/continents/africa.html>
- Vonneilich, N. (2022). Social relations, social capital, and social networks: A conceptual classification. In A. Klärner, M. Gamper, S. Keim-Klärner, I. Moor, H. von der

- Lippe, & N. Vonneilich (Eds.), *Social networks and health inequalities* (ss. 23-34). Cham: Springer Press.
- Wasuge, M. (2018). *Youth migration in Somalia: Causes, consequences and possible remedies* [Research report]. Heritage Institute for Policy Studies. <https://www.heritageinstitute.org/wp-content/uploads/2018/04/Youth-Migration-in-Somalia-1.pdf>
- Weaver, B. R., & Woollard, F. (2008). Marriage and the norm of monogamy. *The Monist*, 91(3/4), 506–522. <http://www.jstor.org/stable/27904096>
- Welchman, L. (2007). *Women and Muslim family laws in Arab states*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Weldemariam, L. F., Ayanlade, A., Borderon, M., & Möslinger, K. (2023). Dynamics and factors influencing return migration to Sub-Saharan Africa: A systematic review. *Heliyon*, 9(8), e18791. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e18791>
- Wills, T. A., & Shinar, O. (2000). Measuring perceived and received social support. In S. Cohen & L. G. Underwood (Eds.), *Social support measurement and intervention – A guide for health and social scientists* (ss. 86–135). Oxford University Press.
- Wimmer, A., & Schiller, N. G. (2002). Methodological nationalism and the study of migration. *European Journal of Sociology*, 43(2), 217–240. <https://doi.org/10.1017/S000397560200108X>
- Wittenberger, J. F., & Tilson, R. L. (1980). The evolution of monogamy: Hypotheses and evidence. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 11, 197–232. <http://www.jstor.org/stable/2096907>
- Woolcock, M. (2001). Microenterprise and social capital: A framework for theory, research, and policy. *The Journal of Socio-Economics*, 30, 193–98.
- World Bank Group. (2023a). *World development report 2023: Migrants, refugees, and societies*. Erişim: 05.06.2024, <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2023>
- World Bank Group. (2023b). *Somalia GDP*. Erişim: 30.11.2023, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2022&locations=SO&name_desc=false&start=2022&view=map
- World Bank Group. (2023c). *Somalia per capita GDP*. Erişim: 30.11.2023, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2022&locations=SO&name_desc=false&start=2022&view=map&year=2023

- World Bank Group. (2024). *GDP by country*. Erişim: 04.10.2024, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2023&start=1960>
- World Bank Group. (2025). *Fertility rate, total (births per woman)*. Erişim: 18.03.2025, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN>
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi* (1. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yalçın, İ. (2017). Günümüz İslam Aile Hukuku Kanunlarında Çok Eşlilik Üzerindeki Sınırlandırmalar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1707-1725.
- Yalçın, M. (2016). Türkiye-Somali İlişkilerinde El-Şebab Örgütünün Etkisi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 4(2), 17-49. <https://doi.org/10.16954/yalovabaccd.289217>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E. ve Kalkan Küçüksolak, Ö. (2020). Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi ve Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Algısı: Gaziantep İli Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 593-617.
- Yılmaz, İ. (2002). Secular law and the emergence of unofficial Turkish Islamic law. *Middle East Journal*, 56(1), 113-131. <https://www.jstor.org/stable/4329723>
- Ysseldyk, R., Matheson, K., & Anisman, H. (2010). Religiosity as identity: Toward an understanding of religion from a social identity perspective. *Personality and Social Psychology Review*, 14(1), 60–71. <https://doi.org/10.1177/1088868309349693>
- Yusuf, A. I. (2012). *Somalis in Minnesota* (People in Minnesota). Minneapolis: Minnesota Historical Society Press.
- Yükseker, D., & Brewer, K. T. (2011). Astray and stranded at the gates of the European Union: African transit migrants in İstanbul. *New Perspectives on Turkey*, 44, 129-159. <https://doi.org/10.1017/S0896634600005963>
- Yüksel, M. A. (2021). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Çerçevesinde Ulusların Yükseliş ve Çöküşlerinin Etkileri: Somali İncelemesi. *Yönetim ve Ekonomi*, 28(2), 265-285.
- Zaiceva, A. (2014). The impact of aging on the scale of migration. *IZA World of Labor*, 99. <https://doi.org/10.15185/izawol.99> Erişim: 15.03.2025. <https://wol.iza.org/uploads/articles/99/pdfs/impact-of-aging-on-scale-of-migration.pdf>

Zontini, E. (2015). Growing old in a transnational social field: Belonging, mobility and identity among Italian migrants. *Ethnic and Racial Studies*, 38(2), 326–341.
<https://doi.org/10.1080/01419870.2014.885543>

EK 1. MÜLAKAT SORULARI

1. Katılımcı No/Rumuz:
2. Cinsiyet:
3. Yaş:
4. Eğitim durumu:
5. Çalışma Durumunuz ve aylık ortalama geliriniz nedir?
6. Mesleğiniz ve çalışma alanınız nedir?
7. Medeni durum:
8. Evli iseniz eşinizin uyruğu nedir?
9. Kaç yıldır evlisiniz?
10. Çocuğunuz var mı? Varsa kaç çocuğunuz var?
11. Doğum yeriniz neresidir?
12. Vatandaşı olduğunuz ülke neresidir?
13. Türkiye'deki hukuki statünüz nedir?
14. Hanede kimlerle birlikte yaşıyorsunuz? Size yakınlık dereceleri nedir?
15. Bildiğiniz diller hangileridir ve ne seviyede biliyorsunuz?
16. Türkiye'den önceki yaşadığınız ülkeyi/çevreyi genel olarak tarif eder misiniz?
17. Somali'den göç etme nedeniniz nedir?
18. Türkiye'den önce farklı bir ülkeye göç ettiniz mi?
19. Evet ise hangi ülkeye göç etmiştiniz?
20. Ne zaman göç etmiştiniz ve ne kadar kalmıştınız?
21. Neden göç etmiştiniz?
22. Türkiye'ye ne zaman geldiniz?
23. Türkiye'ye göç etme nedeniniz nedir?
24. Türkiye'ye göç etme sürecinizde size yardımcı olan kişi/kurum/kuruluşlar oldu mu? Olduysa hangileri yardım etmişti?
25. Türkiye'ye göç kararı vermenizde etkili olan durumlar nelerdi?
26. Türkiye'ye göç sonrası ilk hangi şehre, kimin yanına, kaç kişi olarak göç etmiştiniz?
27. Göç öncesi ve sonrası gündelik yaşamı karşılaştıracak olsanız nasıl değerlendirirsiniz?
28. Göç sonrasında Türkiye'deki ekonomik durumunuzu genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?
29. Göç sonrasında Türkiye'de sağlık hizmetlerinden yararlanma durumunuzu genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?
30. Göç sonrasında Türkiye'deki kültürel yaşamınızı genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?
31. Göç sonrasında Türklerle ve Türkiye'deki Somalililerle iletişinizi nasıl değerlendirirsiniz?
32. Türkiye'de üyesi olduğunuz bir sivil toplum örgütlenmesi var mı?
33. Türkiye'deki Somalililerle örgütlenme/dernekleşme faaliyetleriniz mevcut mu?
34. Göç sürecinizde dernekleşme/sivil toplum örgütlenmelerinizin bir katkısı oldu mu?
35. Türkiye'de genel olarak yemek ve alışveriş için tercih ettiğiniz etnik restoranlar ve mağazalar var mı?

36. Başka bir ülkeye göre Türkiye’de yaşamının avantajları ve dezavantajları sizce nelerdir?
37. Sizin veya çevrenizde bildiğiniz Somalili çocukların eğitim hayatında karşılaştığı sorunlar var mı?
38. Sizce kadınların veya erkeklerin cinsiyet bağlamında Türkiye’de gündelik yaşamda karşılaştıkları sorunlar farklılık göstermekte midir?
39. Çalışıyorsanız çalışma hayatında karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
40. Gözlemlediğiniz kadarıyla Türk ve Somali kültürünü benzerlik ve farklılıklar çerçevesinde değerlendirebilir misiniz?
41. Kültürel olarak Türkiye en çok karşılaştığınız zorluk ne oldu?
42. Somali’deki eğitim ve çalışma hayatı hakkında genel bir değerlendirme yapıp Türkiye ile karşılaştırma yapabilir misiniz?
43. Somali’de/göç ettiğiniz ülkede bir günü nasıl değerlendiriyordunuz? Şimdi Türkiye’de nasıl değerlendiriyorsunuz?
44. Somali’deki akraba/aile ile iletişim kuruyor musunuz? Ne sıklıkla ve hangi yollarla iletişim sağlıyorsunuz?
45. Somali’deki güncel gelişmeleri yakından takip ediyor musunuz?
46. Türkiye’deki Somalililerle iletişiminiz nasıl? Birbirinizle nasıl bağlantı sağlıyorsunuz?
47. Aile bireylerinden farklı ülkede veya Türkiye’nin farklı şehrinde yaşayanlar var mı?
48. Türkiye’de kalmayla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Düşüncenizde etkili olan faktör ne?
49. Somali’ye geri dönmeyi düşünüyor musunuz?
50. Farklı bir ülkeye gitmeyi düşünüyor musunuz?
51. Göç öncesi Türkiye’den bir beklentiniz var mıydı?
52. Sizce beklentiniz karşılandı mı?
53. Somali’den veya farklı bir ülkeden Türkiye’ye göç etmek isteyenleri nasıl yönlendiriyorsunuz?
54. Genel olarak Türkiye ve Türk toplumu ile ilgili görüşleriniz nelerdir?

EK 2. ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-21
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.01.2023
	FRM-DR-21 Doktora Tezi Orijinallik Raporu <i>PhD Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA
Tarih: 14/07/2025
Tez Başlığı (Türkçe): Türkiye'deki Somalililerin Göç Sürecinde Türkiye'yi Konumlandırmaları ve Göç Deneyimleri Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 236 sayfalık kısmına ilişkin, 14/07/2025 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 2'dir. Uygulanan filtrelemeler**: 1. ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2. ☒ Kaynakça hariç 3. ☐ Alıntılar hariç 4. ☒ Alıntılar dâhil 5. ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. Rahime MERCAN SARI

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Rahime MERCAN SARI	
	Öğrenci No	N18141761	
	Enstitü Anabilim Dalı	Sosyoloji	
	Programı	Sosyoloji	
	Statüsü	Doktora ☒	Lisans Derecesi ile (Bütünleşik) Dr ☐

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ

*Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-21
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.01.2023
	FRM-DR-21 Doktora Tezi Orijinallik Raporu <i>PhD Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF SOCIOLOGY	
Date: 14/07/2025	
Thesis Title (In English): Positioning of Turkey by the Somalians in Turkey in the Course of Migration and Their Migration Experiences	
According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 14/07/2025 for the total of 236 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 2 %.	
Filtering options applied**:	
1. ☒ Approval and Declaration sections excluded	
2. ☒ References cited excluded	
3. ☐ Quotes excluded	
4. ☒ Quotes included	
5. ☒ Match size up to 5 words excluded	
I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.	
I respectfully submit this for approval.	
Rahime MERCAN SARI	

Student Information	Name-Surname	Rahime MERCAN SARI	
	Student Number	N18141761	
	Department	Sociology	
	Programme	Sociology	
	Status	PhD ☒	Combined MA/MSc-PhD ☐

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK 3. ETİK KURUL İZNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Tarih: 17/10/2022
Sayı: E-35853172-300-00002458324

Sayı : E-35853172-300-00002458324
Konu : Rahime Mercan SARI Hk. (Etik Komisyon İzni)

17.10.2022

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 29.09.2022 tarihli ve E-12908312-300-00002421634 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Rahime MERCAN SARI'nın Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ danışmanlığında hazırladığı "Türkiye'deki Somalililerin Göç Sürecinde Türkiye'yi Konumlandırmaları ve Göç Deneyimleri" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 11 Ekim 2022 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 9707AFE7-2396-40A8-ABEA-1835B89045FD

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara

Bilgi için: Duygu Didem İLERİ

E-posta: yazind@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr Elektronik

Bilgisayar İşletmeni

Ağ: www.hacettepe.edu.tr

Telefon: 0 (312) 305 3001-3002 Faks: 0 (312) 311 9992

Telefon: .

Kep: hacettepeuniversitesi@hs01.kep.tr

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Rahime MERCAN SARI

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Yüksek Lisans : Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Doktora : Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Gençlik ve Spor Bakanlığı Sosyolog